

# Jogelméleti Szemle 2016/4. szám

## TARTALOM

### **Tanulmányok**

- Ambrus, István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System.....2
- Cservák Csaba: A régi alkotmányjogi panasz hiányosságainak szemléltetése.....11
- Gedeon Magdolna: A migránsválság a jogszabályok tükrében – Észrevételek Tóth Tihamér gondolataira.....21
- Koltay András: Az emberi méltóság védelme a médiajogban.....38
- Némedi Márk: Degrees of compliance and structural differences: National idiosyncrasies and conformity in the Hungarian experience of transposing Directive 2012/13/EU on the right to information in the criminal procedure.....81
- Sághi András Tamás: A Karoling-dinasztia felemelkedése, valamint a Frank Birodalom változó alkotmányos viszonyai a majordomusok térnyerésétől a verduni szerződésig .....96
- Szalma József: A természetjogról.....119
- Veres Zoltán: Európai dimenziók: A fogyasztóvédelmi szabályozás a közösségi jogban, különös tekintettel a pénzügyi szektorra.....129

### **Glossa**

- Pokol Béla: A kollektív szuperintelligencia társadalmának elmélete.....154

### **Dokumentumok**

- Hamza Gábor: MARTON GÉZA, az objektív felelősség tanának képviselője – dokumentumok levelezéséből – GÉZA MARTON, adhérent de la doctrine de la responsabilité objective – documents pris de sa correspondance.....169

### **Vita**

- Szmodis Jenő: Az alkotmányos történelmi vívmányok szerepéről a normakontrollban – Szélgjegyzetek Vörös Imre akadémiai székfoglaló előadásához.....176

### **Brevis**

- Hamza Gábor: Áttekintés Vaszilij Alekszejevics Maklakov (1869-1957), a politikus, diplomata és ókortörténész munkásságáról.....184

---

#### *Szerkesztőség*

*Főszerkesztő: Prof. Dr. Karácsony András*

*Szerkesztők: Dr. Bódi Stefánia, Prof. Dr. Szabó Béla, Dr. Téglási András, Dr. Tóth J. Zoltán*

*A 2016/4. szám technikai szerkesztésében közreműködtek: Balázs Ágnes, Kakuk Gabriella*

*HU ISSN 1588-080X*

**Ambrus, István<sup>1</sup>**  
**Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System**

The current Hungarian Criminal Code (Act C of 2012; hereinafter referred to as *Btk*) entered into force on 1 July 2013. There were several – official and professional – reasons for creating a new Penal Code. The official explanation in connection with the Btk appeared first time after the elections of 2010. The new Government laid down in the Program of the National Cooperation System that „the full force of law, longer sentences, the more frequent use of life imprisonment and greater protection for victims will restrain offenders and make it clear to members of society that Hungary is not a paradise for the criminals”.<sup>2</sup> Although, the Explanatory Memorandum of the Btk stated that the code „does not necessarily imply increasing the level of the sentence, but a greater emphasis on the enforcement of the proportional sentencing-based criminal law approach in the law”. These aims presumably can be obtained via a new act. The professional reason was, above all, that the previous Criminal Code (the Act IV of 1978; hereinafter referred to as *previous Btk*) has been modified for over a hundred times,<sup>3</sup> and it has been effected by more than ten Constitutional Court decisions.<sup>4</sup> Thus, the effectiveness, consistency, simplicity and modernity is also required by the new legislation.<sup>5</sup>

The recent Hungarian Btk is not a revolutionary one, it is based – approximately in ninety percent – on the previous Btk. Although a few relevant modifications took place related to the sanctioning system.<sup>6</sup> Hence, this study focuses on some problematic issues of the Hungarian Criminal Sanctioning System.

Since 2012, plenty of papers and books analysed the Btk.<sup>7</sup> Also many – mandatory and recommended – decisions of the Curia (the Hungarian Supreme Court) appeared in

---

<sup>1</sup> PhD, Assistant Professor, Eötvös Loránd University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, ambrus.istvan@ajk.elte.hu

<sup>2</sup> „Program of the National Cooperation System”; source: <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> (2016. november 1.). Also see Lévy Miklós: Penal Policy, Crime and Political Change. In Serih, Alenka – Završnik, Ales (ed.): Crime and Transition in Central and Eastern Europe. Springer, New York, 2012, pp. 135-137.

<sup>3</sup> Kőhalmi László: The New Hungarian Criminal Code. In Kilysová, Zuzana (ed.): The Milestones of Law in the Area of Central Europe 2013. 2nd part. Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Bratislava, 2013. p. 969. Sadly, this tendency has not stopped. Btk has been already modified for several times since 2012, last occasion with the Act CIII of 2016. This act modified for example the rules of the confiscation (one of the measures).

<sup>4</sup> Kovács Gábor: New Instruments in the General Part of the New Criminal Code. In Smuk Péter (ed.): The Transformation of the Hungarian Legal System 2010-2013. Wolters Kluwer, Budapest, 2013. p. 389., Tóth Mihály: Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve, p. 443. In Jogtudományi Közlöny, 2014/10. sz. pp. 439-452. Beforehand, in 2006, Attila Gál categorically wrote that a new criminal code was inevitable. See Gál Attila: Néhány büntetésiskiszabást érintő kérdés és az új Btk. In Nagy Ferenc (ed.): Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006. p. 53. Though in Tóth's opinion there was no pressure for the codification. See Tóth Mihály: Szélgjegyzetek a negyedik Btk. általános részének tervezetéhez, p. 44. In Rendészeti Szemle, 2007/7-8. sz. pp. 43-57.

<sup>5</sup> Changdong, Wei: The Hungarian Economic Criminal Law in the New Hungarian Criminal Code, p. 4. In Büntetőjogi Szemle, 2012/3. sz. pp 3-5. We have to say, that there were a criminal codification in progress between 2000 and 2008 too, but codificators of the the recent Btk did not – or just in a minimal extent – build the Code on the results of this era.

<sup>6</sup> And it is also a fact that the Hungarian prisons are supercharged, thus its background probably needs a deeper overview. Cf. Lőrincz József: A büntetőpolitikai változások hatása a börtönképessé alakulására. In Kriminológiai Közlemények 70. (Magyar Kriminológiai Társaság) <http://www.kriminologia.hu/publikaciok/kriminologiai-kozlemenyek-70> (2016. november 10.) p. 121.

<sup>7</sup> Generally see Karsai Krisztina – Szomora Zsolt: Criminal Law in Hungary. Second Edition. Wolters Kluwer International BV, The Netherlands, 2015. p. 45-137., Gellér Balázs: Büntetésiskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. In Jogtudományi Közlöny, 2015/2. sz. pp. 69-78., Belovics Ervin: Jogalkotói

connection with the Btk and its sanctioning system. Nevertheless, the Constitutional Court nullified some rules of the Btk. Therefore, this study is aimed to concerning the recent criminal-legal literature and the jurisdiction too.

### *1. New criminal sanctions – new problems?*

According to the new Btk, the Hungarian criminal law still uses a dual system of sanctions: it regulates the penalties and the measures.<sup>8</sup> Penalties are: imprisonment (Articles 34-45 Btk), confinement (Article 46 Btk), community service (Articles 47-49 Btk), fine (Articles 50-51 Btk), disqualification from a profession (Articles 52-54 Btk), disqualification from driving motor vehicles (Articles 55-56 Btk), a ban on entering certain areas (Article 57 Btk), a ban on visiting sport events (Article 58 Btk) and expulsion (Articles 59-60 Btk).<sup>9</sup> Secondary penalty is exclusion from participation in public affairs (Articles 61-62 Btk). Measures are: admonition (Article 64 Btk), probation (Articles 65-66 Btk), compensational service (Articles 67-68 Btk), probationary supervision (Articles 69-71 Btk), forfeiture (Articles 72-73 Btk), confiscation (Articles 74-76 Btk), rendering electronic data irreversibly inaccessible (Article 77 Btk), compulsory psychiatric treatment (Article 78 Btk). Measure only against juveniles is the special education in a reformatory institution (Articles 120-122 Btk).

Sanctions only against military personnel<sup>10</sup> are also penalties: loss of military rank (Article 137 Btk) and dishonourable discharge (Article 138 Btk); and secondary penalties: military demotion (Article 139 Btk) and extension of waiting time (Article 140 Btk).

Finally, Act CIV of 2001 introduced some criminal sanctions applicable to legal persons. These are liquidation of the legal person (Article 4 Act CIV of 2001), limitation of the legal person (Article 5 Act CIV of 2001), and fine as a measure (Article 6 Act CIV of 2001).<sup>11</sup>

Overviewing the penalties and measures above, we can say that there are four new sanctions in the Btk. These are confinement as a penalty, a ban on visiting sport events, compensational

---

tévedések az új büntető törvénykönyvben. In Finszter Géza et al. (ed.): Egy jobb világot hátrahagyni... tanulmányok Korinek László tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2016. pp. 180-190., Nagy Ferenc: A szankciórendszer. In Jogtudományi Közlöny, 2015/1. sz. pp. 1-15., Mészáros Ádám: Észrevételek az új büntető törvénykönyv egyes felelősségtani rendelkezéseire. In Belügyi Szemle, 2013/3. sz. pp. 87-116., Gál István László: Új magyar büntetőjog a XXI. században. Szemelvények az új Btk. Különös Részének újdonságaiból. In Jogtudományi Közlöny, 2015/7-8. sz. pp. 325-336., Sódor István: Az új Btk. szankciórendszerének újdonságai és érvényesülése a büntetés-kiszabási gyakorlatban. In Vókó György (ed.): Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére. Országos Vezetői Értekezlet, Budapest, 2015. pp. 112-123.

<sup>8</sup> According to the criminal-legal literature, this is a widely supported settling. See Nagy Ferenc: Stádiumok, elkövetők és szankciók (Gondolatok és reflexiók az új Btk. általános részi Tervezetéhez), p. 774. In Magyar Jog, 2008/12. sz. pp. 769-782.

<sup>9</sup> After that the Constitutional Court in its decision declared capital punishment unconstitutional and repealed all the statutory provisions concerning the infliction and execution of death penalty, life imprisonment is the most severe sanction. See Horváth Tibor: Abolition of Capital Punishment in Hungary. In Acta Juridica Hungarica. Hungarian Journal of Legal Studies, 1991/3-4. sz. pp. 153-166. For a recent overview about the capital punishment in Hungary see Tóth J. Zoltán: The Capital Punishment Controversy in Hungary: Fragments on the Issues of Deterrent Effect and Wrongful Convictions. In European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2013/1. sz. pp. 37-58.

<sup>10</sup> As Article 127, paragraph 1 Btk states, members of the regular force of the Hungarian Armed Forces, and the professional staff members of the police, the Parliament Guard, the department of corrections, the professional disaster management body and the civilian national security services shall be deemed servicemen. To this issue see Hautzinger Zoltán: A katona büntetőjogi fogalmának metamorfózisa. In Mészáros Ádám (ed.): Fiatal büntetőjogászok az új Büntető Törvénykönyvről. Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, Szeged, 2014. pp. 34-38. and Fejes Erik: A katona büntető anyagi jogi fogalma a magyar jogrendben. In Magyar Jog, 2016/5. sz. pp. 263-267.

<sup>11</sup> In the newest literature see Sántha Ferenc: Criminal Sanctions Applicable to Legal Entities in Hungary. In Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht. 2016/1. sz. pp. 15-22.

service and rendering electronic data irreversibly inaccessible. This chapter analyses some problematic issues related to these new sanctions, also in the light of practice.

1.1. *Confinement* was adopted from the administrative law: it can also be found in the Administrative Offences Act (Article 9-10 Act II of 2012; hereinafter referred to as *Szabs. tv.*). Confinement – under this name<sup>12</sup> – was implemented in the Hungarian Criminal Law first time in the current Btk. Confinement as a penalty – just like imprisonment – is one of the *custodial* penalties. Its duration is determined from 5 to 90 days and it has to be enforced in prison. So, it is a true and inclusive point of view in the criminal-legal literature that „confinement actually is an extremely short imprisonment”.<sup>13</sup> The existence of this sanction – as per the general opinion – is considerably problematic.<sup>14</sup> Short termed imprisonment is expensive for the society, compared to for example fine or even community service.<sup>15</sup> It can also violate the equality before the law. According to the Explanatory Memorandum, confinement could be an appropriate penalty especially against those offenders, whom social, economic, family or age circumstances make other penalties unsuitable for them, or this penalty can effectively serve the aim of the special prevention in their cases. This can probably mean in the practice that wealthy perpetrators will be sentenced to a fine, and on the other hand, those who cannot pay it, will be sent to prison. Prison infection<sup>16</sup> and prison crowdedness<sup>17</sup> are also very serious problems. That is why it is not sure that the best solution is to send the perpetrators to prison for just maximum 90 days. Nevertheless, it also does not seem fair that the duration of the shortest imprisonment is 3 months (which is equal with 90 days in practice), and there is opportunity for parole after 2 months. Nevertheless, Btk does not adjust any rules for parole in connection with the confinement. Finally, the fact that confinement can be also imposed against juvenile perpetrators, might violate the Convention on the Rights of the Child (New York, 1989),<sup>18</sup> and the Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (92) 17.<sup>19</sup>

Reviewing the criminal practice, we can say that confinement has yet been a rarely imposed sanction. It is common that the perpetrator's attorney proposes the judge to impose confinement against his/her client, but the judge imposes imprisonment instead.<sup>20</sup> However, we also have to mention that the number of sentencing for confinement is arising very quickly. It was imposed in 2014 for 455 times (it was the 0.7% of all penalties), but in 2015 courts imposed confinement for 938 times (almost two-time, than in 2014; it was the 1.5% of

---

<sup>12</sup> In the '90s the general minimum of the fix-term imprisonment was one day, so it was almost compatible with the confinement as a penalty in the current Btk. See Article 40, paragraph 2 previous Btk.

<sup>13</sup> Karsai – Szomora: i. m. p. 117.

<sup>14</sup> See Nagy Ferenc: A rövid tartamú szabadságvesztés és szurrogátumai. In Magyar Jog, 1991/10. sz. pp. 588-593., Sós-Tóth Adrienn: A rövid tartamú szabadságvesztés dilemmái. In Börtönügyi Szemle, 2006/4. sz. pp. 13-28.

<sup>15</sup> About the financial aspect see Kerezsi Klára: Cost of Alternative Sanctions in Hungary. In European Journal on Criminal Policy and Research, 1998/4. sz. pp. 561-572.

<sup>16</sup> Gócza Ágnes: Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben, p. 25. In Büntetőjogi Szemle, 2016/1-2. sz. pp. 23-26.

<sup>17</sup> Juhász Zsuzsanna: A börtönügy aktuális kérdései. pp. 77-78. In Jogelméleti Szemle 2016/2. pp. 58-79., [http://jesz.ajk.elte.hu/2016\\_2.pdf](http://jesz.ajk.elte.hu/2016_2.pdf) (2016. november 14.)

<sup>18</sup> Article 37 Act LXIV of 1991: „States Parties shall ensure that: [...] No child shall be deprived of his or her liberty unlawfully or arbitrarily. The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time”.

<sup>19</sup> Cf. Bárándy Péter: Jogállami garanciák a Btk.-ban. In Borbíró Andrea et al. (ed.): A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. p. 15.

<sup>20</sup> See for example Győri Ítéltábla Bhar.60/2015/5., or Debreceni Ítéltábla Bhar.III.534/2015/7. In both of these cases the judge imposed executable imprisonment, and the attorney proposed in his/her appeal to impose confinement instead, even in its maximum duration (2016. szeptember 15.).

all penalties). As the Prosecutor General's Report to Parliament summarized in 2015: „the practice accepted this penalty, and it has found its own place in the penal system”.<sup>21</sup>

Based on practical experiences we have noticed that confinement usually imposed for a kind of substitutive reason.<sup>22</sup> To understand this aspect we have to cite a verdict wherein the Supreme Court confirmed that it is necessary to impose community service instead of fine if the perpetrator of the drink driving has already found guilty with the same charges before, and that time fine had been imposed.<sup>23</sup> It follows that community service is more serious penalty than fine, and also that imprisonment is more serious than community service. The current Btk inserted confinement among community service and fine, so we have to say that confinement is a more severe punishment than community service. The other reason of the conclusion is that confinement is a custodial punishment, but community service is not. Thus, there is an invisible ranking of the penalties from fine to imprisonment. We can call this phenomenon the *principle of gradualism*. So what can the court do, if the perpetrator had already been imposed – maybe not just once – for fine and community service, but his/her newest criminal offence is not quite serious to send him/her to prison for a considerable time? Maybe confinement – as the „less bad” choice – can be a solution in this situation. This kind of cogitation could be more established if the perpetrator commits the crime during the conditional release or the suspension of imprisonment. Because in these cases the conditional release shall be terminated (Article 40, paragraph 1 Btk), and the suspended sentence shall be carried out (Article 87 Btk), if the convict is imposed for imprisonment too, which probably means long years in prison. This situation can be solved with confinement, because this penalty does not generate duty for the court to impose executable imprisonment.

1.2. A *ban on visiting sport events* is also one of the new penalties in the Btk. Appearance of this sanction in the Btk also demonstrates typically the phenomenon which can be described as the mutual approximation of criminal law and administrative law (Article 19 Szabs. tv.). Considering the increasing rate of crimes related to sport events, in order to combat the presence of sport hooliganism, the law introduced this new penalty.<sup>24</sup> The ban on visiting sport events may be imposed individually and in combination with other punishments. The condition of its application is that the perpetrator has to commit the offence during his/her participation, arrival at or departure from the venue of the sports event. The court determines in the judgement which sport event the perpetrator will be banned from visiting, organised by which sport alliance, in which sport or sports facility (Explanatory Memorandum).<sup>25</sup> If we take a look on the Prosecutor General's Report to the Parliament again, we can note that Hungarian courts imposed ban on visiting sport events 15 times in 2014 and 28 times in 2015.<sup>26</sup> Thus, the practice of this penalty is not evolved. The cause is probably that the necessary technical requirements are not ensured yet, especially in the case of smaller sport facilities in the countryside.

---

<sup>21</sup> Source: [http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy\\_besz/ogy\\_beszamolo\\_2015.pdf](http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf) (2016. november 6.) p. 23.

<sup>22</sup> These impressions naturally are not based on a representative research, but I think they are instructive anyway.

<sup>23</sup> BH 1996. 73.

<sup>24</sup> As Tóth states, it was a „spectacular declaration of war against sport hooliganism”. See Tóth Mihály: Most szép lenni büntetőjogásznak. In Kriminológiai Közlemények 69. (Magyar Kriminológiai Társaság) <http://www.kriminologia.hu/publikaciok/kriminologiai-kozlemenyek-69-kozbiztonsag-es-tarsadalom> (2016. november 14.) p. 181.

<sup>25</sup> See Tóth Andrea Noémi: A sportrendezvények látogatásától való eltiltás. In Elek Balázs et al. (ed.): Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2014. pp. 363-375.

<sup>26</sup> Source: [http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy\\_besz/ogy\\_beszamolo\\_2015.pdf](http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf) (2016. november 6.) p. 23.

1.3. *Compensational service* is one of the new measures.<sup>27</sup> Above all, the name of this sanction is not very precise. If the service would be truly „compensational”, that should mean the perpetrator must compensate the harm he/she caused to the victim. Despite this grammatical meaning, the compensational service is a type of the labouring sanctions. This labour can be usually fulfilled for the state or the church. Mapping the nature of this measure, it can be described as a *mixture* of community service and the probation.<sup>28</sup> So the perpetrator has a duty to work (24 to 150 hours) while he/she is under a probation (1 to 3 years) simultaneously, which „combination of an existing measure and an existing penalty is pretty strange to the Hungarian system of sanctions”.<sup>29</sup> Compensational service may be imposed in cases of perpetration of a misdemeanour, or of a felony which is punishable by no more than three years of imprisonment. The legislator’s aim was with this new kind of measure is to enable a more individual way of sentencing. This time compensational service is fairly infrequent yet. In 2014, it was imposed in 116 cases, and in 2015, for 183 times.<sup>30</sup> Just for comparison: community service was imposed 15.034 times in 2014, and 12.940 times in 2015.<sup>31</sup> Maybe courts are averse from this measure and prefer to impose community service instead, because the administrative tasks could be much more difficult in connection with compensational service than community service. My personal experience is that courts may not impose compensational service even if the prosecutor proposes this sanction on the perpetrator.

1.4. Implementing *rendering electronic data irreversibly inaccessible* as a new measure in the Btk, the Hungarian legislator satisfied EU requirements according to Article 25 of the Directive 2011/93/EU. Data that are available in electronic information systems shall be rendered irreversibly inaccessible, if making them available for others constitutes a criminal offence; if they were used as an instrument for the commission of a criminal offence; if they were created by the way of criminal offence. This measure shall be imposed for example if child pornography is committed using the internet. However, rendering electronic data irreversibly inaccessible is actually a non-existence measure in Hungary. As Prosecutor General’s Report to the Parliament indites: „rendering electronic data irreversibly inaccessible had not been imposed in 2015”.<sup>32</sup>

## 2. *Concurrent imposition of criminal sanctions*

2.1. One of the aims of the Btk was a more individual sentencing system (Explanatory Memorandum). Therefore, Btk allows criminal sanctions to be imposed individually, or concurrently with other punishments almost every time. There are only few exceptions. For example, among the penalties, imprisonment may not be imposed concurrently with confinement or community service. It is also forbidden to impose imprisonment and

---

<sup>27</sup> Its – far-away – ancestor could be the correctional-educational service from the age of the socialist criminal law. See Györgyi Kálmán: *Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, pp. 226-232.*

<sup>28</sup> See more on this Sipos Ferenc: *A jóvátételi munkáról.* In *Magyar Jog*, 2015/2. sz. pp. 94-99., Gröpler Anita: *A Büntető Törvénykönyv új intézkedése a helyreállító igazságszolgáltatás jegyében. A jóvátételi munka előzményei és szabályozása.* In *Büntetőjogi tanulmányok 15. Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottság. Veszprém, 2014. pp. 309-328.*

<sup>29</sup> Cf. Hegedűs István: *A jóvátételi munka elméleti és gyakorlati problémái.* In Varga Zoltán (ed.): *A jogegység szolgálatában. Kónya István ünnepi kötet. HVG-Orac, Budapest, 2014. p. 93.* Cited by Karsai – Szomora: i. m. p. 122.

<sup>30</sup> Source: [http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy\\_besz/ogy\\_beszamolo\\_2015.pdf](http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf) (2016. november 6.) p. 24.

<sup>31</sup> Source: [http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy\\_besz/ogy\\_beszamolo\\_2015.pdf](http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf) (2016. november 6.) p. 23.

<sup>32</sup> Source: [http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy\\_besz/ogy\\_beszamolo\\_2015.pdf](http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf) (2016. november 6.) p. 24.

community service together, if the imprisonment has been suspended.<sup>33</sup> It is not permitted furthermore to impose expulsion in combination with community service or fine (Article 33, paragraphs 5-6 Btk).<sup>34</sup>

The complication is that the legislators have not considered the concurrently imposition of *confinement* and some other penalties. Confinement (as a penalty) is – as we saw it – one of the *custodial* penalties. Thus, if it is forbidden to impose imprisonment concurrently with community service, a consistent legislation should prohibit imposing confinement as a penalty parallelly with community service too.

Szabs. tv. – as we have already seen – also maintained its own confinement sanction (Article 9-10 Szabs. tv.). Article 7, paragraph 3 Szabs. tv. does not allow to impose confinement concurrently with community service (Article 14-15 Szabs. tv.). Adjustment of this regulation would be recommended to the Btk. The explanation of this advice is that the imprisonment and the confinement as a penalty withdraws the freedom of the perpetrator, and the community service bounds it too, so they should not be imposed concurrently because of the principle of *ne bis in idem*.<sup>35</sup>

2.2. The single secondary penalty in Btk is exclusion from participation in public affairs. This penalty may only be imposed in addition to executable imprisonment. Hence, that was an undue verdict, wherein the municipal court imposed the perpetrator 4 months imprisonment that has *suspended*, and also excluded him from public affairs.<sup>36</sup>

2.3. Also measures cannot be always imposed concurrently. Admonition, probation and compensational service may be ordered only independently, in place of a penalty (Article 63, paragraph 2 Btk). This rule has been violated often by courts recently. A very typical example for this mistake is related to *disqualification from driving a motor vehicle* (briefly usually called: driving ban). It is a mandatory penalty if the perpetrator is found guilty of drink driving or driving under the influence of drugs (Article 55, paragraph 2 Btk).<sup>37</sup> Despite *probation* is a measure that cannot be ordered concurrently with a penalty, a few municipal courts sentenced the perpetrator for the – obligatory – disqualification from driving a motor vehicle and also ordered probation (instead of imposing fine for example) in the same case. It was a very widespread issue in the last few years, thus the Supreme Court had to conduct more (so-called) *Curia Reviews* as extraordinary legal remedies for healing these defects of the decisions of the municipal courts.<sup>38</sup> The correct solution in this kind of case is to impose solely disqualification from driving a motor vehicle, or – even more properly – fine or community service and parallelly disqualification from driving a motor vehicle. Or, on the other hand, to order probation, but in such case driving ban should be dismissed.

2.4. As Article 55, paragraph 3 Btk rules, *probationary supervision* may only be ordered concurrently with a penalty or another measure. Although Article 69, paragraph 1 Btk allows to link probationary supervision not only to penalties and measures, but also to apply it if the

---

<sup>33</sup> See BH 2015. 210. (Kúria Bfv.I.158/2015.). It is a bit shocking, that the Supreme Court had to made more decisions about this issue, so the wrong jurisdiction was not sporadical. See BH 2014. 3. (Kúria Bfv.II.353/2013).

<sup>34</sup> One of the municipal courts violated this rule in a human smuggling case through imposing expulsion and fine concurrently against a Russian perpetrator. See EBH 2016. B.6. (Kúria Bfv.III.892/2015.).

<sup>35</sup> See Article XXVIII paragraph 6 of the Fundamental Law of Hungary.

<sup>36</sup> BH 2004. 399. (Legf. Bír. Bfv. I.121/2004.).

<sup>37</sup> However in cases deserving special consideration, mandatory driving ban may be dismissed. If driving ban is dismissed, court has to explain this decision (see BKv 56.).

<sup>38</sup> See EBH 2011. 2390., BH 2012. 113. (Legf. Bír. Bfv. II.582/2011.); BH 2012. 279. (Legfelsőbb Bíróság Bfv. III.384/2011.); BH 2014. 260. (Kúria Bfv.II.55/2014.).

indictment has been postponed. *Postponement of the indictment* is a kind of legal institution, wherein the public prosecutor has the right to postpone the indictment for 1 to 2 years generally in petty cases. The discrepancy is that postponement of the indictment is neither a penalty nor a measure, but an institution regulated by the Code of Criminal Procedure of 1998 (Act XIX of 1998; hereinafter referred to as *Be*).<sup>39</sup> This situation definitely needs to be fixed by the amendment of the Btk, with a supplement of the Article 55, paragraph 3 Btk, which states that probationary supervision also may be ordered if the prosecutor postpones the indictment.

### 3. „Three strikes” rules in the Hungarian Sanctioning System

Introducing „three strikes” rules in the Hungarian criminal law – originally based on the American and the Slovak model – was one of the new government’s first criminal legislative actions. The aim with this innovation was the exclusion from the society of those who commit violent offences again and again.<sup>40</sup>

Three strikes rules – in a modern form – first appeared in Washington, 1993, but the most often cited legislation is California’s from 1994.<sup>41</sup> The essence of „three strikes” is, that the multiple recidivist, if he/she is convicted of any criminal offences with two or more prior strikes, the law mandates a state prison term of at least 25 years to life. During the last two decades the violent crime rate – including murder, robbery, rape and assault – declined below by half than it was.<sup>42</sup> Though there is a great debate in the literature, whether the decline of crimes is actually in connection with the three strikes law or not.<sup>43</sup> On some legal writer’s opinion the whole „three strikes” is only a manifestation of populism,<sup>44</sup> and also „the most notorious example of the wave of mandatory sentencing reforms that swept the United States from the late 1970s through the ’90s”.<sup>45</sup> Not detailing the arguments, in addition we have to say that in May 2016 an important amendment of the three strikes sentencing law in California came into force. „While the original version of the law applied to any new felony committed with two or more prior strikes, the new law requires the new felony to be a serious or violent felony with two or more prior strikes to qualify for the 25 year-to-life sentence as a third strike offender”.<sup>46</sup> This is a very important modification, because one of the most eligible argument against California’s three strikes was that the third crime could be a theft of few dollars or even a slice of pizza.<sup>47</sup>

---

<sup>39</sup> Articles 222-226 Be

<sup>40</sup> See Explanatory Memorandum of LVI Act of 2010.

<sup>41</sup> See Act effective Mar. 7, 1994, ch. 12, 1994 Cal. Stat. 71, originally codified at Cal. Penal Code § 667.

<sup>42</sup> Nash Parker, Robert: Why California’s ’Three Strikes’ Fails as Crime and Economic Policy, and What to Do, p. 206. In *California Journal of Politics and Policy*, 2013/5. sz. pp. 206-231.

<sup>43</sup> See Austin, James – Clark, John – Hardyman, Patricia – Henry, D. Alan: The Impact of ’Three Strikes and You’re Out’. In *Punishment & Society*, 1999/10. sz. pp. 131-162., Janiskee, Brian P. – Erler, Edward J.: Crime, Punishment, and Romero: An Analysis of the Case Against California’s Three Strikes Law, pp. 44-45. In *Duquesne Law Review*, 2000/1. pp. 43-69., Zimring, Franklin E. – Kamin, Sam: Fact, Fallacies, and California’s Three Strikes. In *Duquesne Law Review*, 2001/1. sz. pp. 605-614.

<sup>44</sup> Shichor calls this phenomenon „the McDonalization of Punishment”. See Shichor, David: Three Strikes as a Public Policy: The Convergence of the New Penology and the McDonalization of Punishment, p. 470. In *Crime & Delinquency*, 1997/4. sz. pp. 470-492.

<sup>45</sup> Sutton, John R.: Symbol and Substance: Effects of California’s Three Strikes Law on Felony Sentencing, p. 37. In *Law & Society Review*, 2013/1. sz. pp. 37-71.

<sup>46</sup>Source: <http://www.courts.ca.gov/documents/Three-Strikes-Amendment-Couzens-Bigelow.pdf>, (2016. november 10.); for some reforms before see Vitiello, Michael: Reforming Three Strikes’ Excesses. In *Washington University Law Quarterly*, 2004/1. sz. pp. 1-42.

<sup>47</sup> Vitiello, Michael: Three strikes: can we return to rationality?, p. 396. In *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1997/2. sz. pp. 395-481.



Overiewing the Slovak legislation, it can be stated that their „three strikes” also softened during the years.<sup>48</sup> Hungary’s three strikes also changed many times in the last 6 years, but it was not always a decision of the legislation. As I analysed in one of my essays last year, Hungarian criminal law regulated two types of „three strikes” until 2014.<sup>49</sup> The first variation was applicable for a special kind of concurrence of offences. In case the concurrence of offences contained at least three criminal offences involving violence against person, the upper limit of the most serious offence arised to twice as much. If this increased limit exceeded twenty years or one of the offences was punishable with life imprisonment, the perpetrator had to be sentenced to life imprisonment. This rule – which never existed in the US or Slovakian legislation – appeared in 2010, and has significantly modified in the Btk. (originally Article 81, paragraph 4 Btk). From 1 July 2013 at least three criminal offences had to be in a real concurrence (they had to committed in different times), and each offence had to be completed. After all, in 2014 the Constitutional Court No. 23/2014. (VII. 15.) AB decision annulled this kind of „three strikes”, because it violated the constitutional rule of legal certainty (Article B of the Fundamental Law). For instance, it allowed to sentence unpunished perpetrators for a real life imprisonment, without killing anybody.<sup>50</sup>

The second possibility – which is in force currently too – is applicable on multiple violent recidivists.<sup>51</sup> For them, the upper limit of imprisonment applicable to the criminal offence that serves as the ground for multiple violent recidivism shall be doubled. In case the increased upper limit of imprisonment exceeds twenty years or the criminal offence is also punishable with life imprisonment, it is *mandatory* to sentence the multiple violent recidivist to life imprisonment (Article 90, paragraph 2 Btk). In this case, the multiple violent recidivist is also excluded from the possibility of parole (Article 44, paragraph 2 Btk), so this is actually a real life imprisonment. This rule has a few problematic elements. The largest of all is that it is mandatory, so it ties the hand of the judge, and does not allow him/her to consider the general sentencing principles of the Btk, for example the severity of the criminal offence, the degree of culpability, or the true danger the perpetrator represents to society (Article 80, paragraph 1 Btk).<sup>52</sup> This serious disprecancy should be eliminated urgently by giving right to the judge for a sentencing discretion in such cases.

#### 4. One question about sanctioning juvenile offenders

The previous Btk set the age limit of minority at 14 years. Above 14, but under 18 years this act called the perpetrator juvenile, and above 18 adult. Nowadays, according to

---

<sup>48</sup> Fábry, Anton: A „Három csapás” büntetési elv bevezetése és ennek tapasztalatai Szlovákiában. In *Ügyész lapja* 2010/6. sz. pp. 127-134. „Three stikes” also appeared in the Italian criminal legislation in 2005. Despite, that it was a considerably milder variation of three stikes than the American, the Slovakian or the Hungarian one, the Italian criminal literature attecked it from the beginning. See Della, Bella Angela: Three strikes and you’re out: la guerra al recidivo in California e i suoi echi in Italia. In *Rivista Italiana di Diritto e Procedura Penale*, 2007/2-3. sz. pp. 832-859.

<sup>49</sup> Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról. A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei. In *Jogesetek Magyarázata*, 2015/4. sz. pp. 5-16.

<sup>50</sup> Márók Soma: Sanctions against Recidivists in the Hungarian Criminal Code – the „Three Strikes Law”. In Karsai Krisztina – Szomora Zsolt (ed.): *Bosphorus Seminar. Papers of a bilingual seminar on comparative criminal law.* SZTE-ÁJTK, Szeged, 2015. p. 84.

<sup>51</sup> A multiple violent recidivist is a multiple recidivist who committed a criminal offence involving violence against person at least three times [Article 459, paragraph 1, number 31 pont c)]. Violent criminal offence against person means for example genocide, homicide, kidnapping, rape, robbery, etc. (Article 459, paragprah 1, number 26 Btk).

<sup>52</sup> Tonry claims that the most serious problems in the sentencing system of the US are the mandatory sentencing rules. See Tonry, Michael: *Sentencing in America 1975-2025.* In *Crime and Justice* Vol. 42 (2013). p. 144.

Article 16 Btk, a person under the age of 14 years (child) at the time the criminal offense was committed shall be exempt from criminal responsibility too. However, with the exception of homicide (Article 160, paragraph 1-2 Btk), voluntary manslaughter (Article 161 Btk), battery (Article 164, paragraph 8 Btk), acts of terrorism (Article 314, paragraph 1-4 Btk), robbery (Article 365, paragraphs 1-4 Btk) and plundering (Article 366, paragraphs 2-3 Btk), if over the age of 12 at the time the criminal offense was committed, and if having the capacity to understand the nature and consequences of his/her acts. So in some cases the law lowered the age limit of culpability.<sup>53</sup> In connection with this rule we have to say, that during the codification process a lot of arguments were given for and against the alteration of the age limit of punishability.<sup>54</sup> This decision of the legislator is quite controversial in the criminal-legal literature recently too.<sup>55</sup>

As per Article 106, paragraph 2 Btk, if the perpetrator has not turned 14 at the time the criminal offence was committed, no penalties, only measures should be imposed. So the most severe sanction in that case is special education in a reformatory institution (Article 106, paragraph 2 Btk). It is a special, custodial measure for juveniles only. As a fresh research states, education in a reformatory institution usually imposed if the juvenile commits robbery, theft, battery or public nuisance.<sup>56</sup> It is not a likely punishment for criminal offences against life (for example homicide).

As we have seen, only measures are applicable for perpetrator between the age of 12 and 14. So it is forbidden to impose imprisonment for a perpetrator in this age. It is also true, if the imprisonment is not executable, just suspended. Unfortunately, one of the municipal courts violated this rule in April 2015, when it sentenced the 12 years old perpetrator for 1 year imprisonment – which has been suspended for 3 years – in a robbery case. The Supreme Court had to modify this decision and ordering 2 years of probation instead.<sup>57</sup>

---

<sup>53</sup> Nevertheless Article 105, paragraph 1 defined „juvenile offender” as a person between the age of 12 and 18 at the time of committing a criminal offense. Article 16 is a generally, but Article 105 is a special rule, so the principle ‘lex specialis derogat legi generali’ should be applied in the case of their collision. The problem is that the ‘lex specialis’ has in this case a wider scope than the ‘lex generalis’, because Article 105 allows to punish any kind of perpetrators between 12 and 14, but Article 16 only if they commit one of the cited six crimes (and moreover having the capacity to understand the nature and consequences of his/her acts). Thus, in point of fact it is not sure that the cited legislation is in consonance with the principle of legal certainty. See Nagy Ferenc: Alkotmányosan megkérdőjelezhető szabályokról az új Btk. kapcsán. In Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara (ed.): Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. p. 129-130.; Tóth Mihály: Vélemények és várakozások. In Hack Péter (ed.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013. p. 45. We should remark that some more issues can be found about age in the Special Part of the Criminal Code too. For example Article 204 deals with Child Pornography. The victim of this crime can be a person who has not turned 18. Or Article 212 deals with Nonsupport, when the victim can be even a university student already reached the age of 18. So the expression ‘child’ have at least four meanings in the current Btk concurrently.

<sup>54</sup> See Kőhalmi László: A büntethetőségi korhatár kérdése. In Jogelméleti Szemle, 2013/1. sz. pp. 1-15. <http://jesz.ajk.elte.hu/kohalmi53.pdf> (2016. november 11.).

<sup>55</sup> See Pallagi Anikó: Büntethető gyermekkorúak. In Pro Futuro, 2014/1. sz. pp. 97-111.

<sup>56</sup> Farkas Henrietta Regina: A javítóintézeti nevelés kiszabásának bírói gyakorlata Magyarországon, p. 87. In Iustum Aequum Salutare, 2015/4. sz. pp. 79-94. Also see Lőrincz József: Helyzetjelentés a javítóintézeti nevelés végrehajtásáról. In Juhász Zsuzsanna et al. (ed.): Sapiienti sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZTE-ÁJTK, Szeged, 2012. pp. 287-297. and Burus Renáta: Kit és mit javít a javító? A fiatalok javítóintézeti nevelésének egyes kérdéseiről alapjogi aspektusból. In Ügyészek lapja 2008/Különszám. pp. 65-73.

<sup>57</sup> See BH 2016. 195. (Kúria Bfv.II.1.618/2015).

## A régi alkotmányjogi panasz hiányosságainak szemléltetése

### *A korábbi alkotmányjogi panasz alapvető szabályai*

Magyarország Alaptörvénye és az új alkotmánybíróági törvény komoly hangsúlyeltolódást hozott Alkotmánybíróságunk működésében. Az objektív intézményvédelem, az absztrakt normakontroll helyett az egyéni jogvédelem került a fókuszba. A hivatkozott normák nagy lehetőséget rejtenek magukban, mindazonáltal a tételes jogszabályok konzekvens gyakorlatának kikristályosodása után tudjuk kellően objektíven levonni következtetéseinket. Már kezdenek kirajzolódni bizonyos alapvonások a testület jogértelmezése tekintetében, azonban e szűk négy év tapasztalatai nem mérhetőek az előző 22 esztendő hosszúságának gyakorlatához. (Hozzáteve, hogy e bizonyos időszak alatt is megfigyelhetőek voltak változó tendenciák.)

Ezen tanulmány a korábbi jogszabály és gyakorlata problémáira fókuszál, arra tekintettel, hogy az új törvény milyen előrelépési lehetőségekre ad esélyt. Később feldolgozandó kérdés lesz, hogy ezen eséllyel a jogalkalmazók hosszú távon fognak-e élni...

A korábbi, alkotmánybíróaságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 48. § (1) bekezdése értelmében az Alkotmányban biztosított jogainak megsértése miatt alkotmányjogi panasszal fordulhatott az Alkotmánybírósághoz az, akinek a jogsérelme az alkotmányellenes jogszabály alkalmazása folytán következett be, és egyéb jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, illetőleg más jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.<sup>2</sup>

A (2) bekezdés szerint az alkotmányjogi panaszt a jogerős határozat kézbesítésétől számított hatvan napon belül lehet írásban benyújtani.

*Elsőként rögtön azt kell kiemelnünk, hogy csupán az alkotmányellenes jogszabály alkalmazása esetén volt mód a testülethez fordulni.* A testület ars poeticája is arra irányult, hogy ők főképp és szinte kizárólag normakontrollt végző testületnek számítanak, az egyedi ügyre kiható hatályú alkotmányjogi panasz szinte kuriózumnak minősül.

A lakonikus törvényi regulákat az AB értelmezési gyakorlata próbálta meg kibontani. Eszerint valamely szerv „tevékenységével okozott esetleges jogsérelmek orvoslására vonatkozó szabályozás hiányosságait nem lehet az alkotmányjogi panasz előterjesztőjének hátrányára figyelembe venni. Az indítványozó ugyanis - egyebek mellett - éppen ezeket a hiányosságokat kifogásolta.<sup>3</sup> Az Alkotmánybíróságnak az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat óta követett gyakorlata szerint az alkotmányjogi panasz jogorvoslat. Ez következik egyrészt abból, hogy az Abtv. a jogintézményt „panasz”-nak nevezi, másrészt abból, hogy azt az „egyéb jogorvoslati lehetőségek” kimerítése után vagy „más jogorvoslati lehetőség hiányában”, vagyis további, illetőleg végső jogorvoslatként biztosítja a jogosult számára. (ABH 1991, 272, 281-282.) Minden jogorvoslat lényegi, immanens eleme a „jogorvoslás” lehetősége, vagyis a jogorvoslat fogalmilag és szubsztanciálisan tartalmazza a jogsérelme orvosolhatóságát. [23/1998. (VI. 9.) AB határozat, ABH 1998, 182, 186.]

<sup>1</sup> Tanszékvezető egyetemi docens, KRE ÁJK Alkotmányjogi Tanszék. E-mail: cservak.csaba@kre.hu

<sup>2</sup> Arról tehát nem szólt a jogszabályszoveg, hogy az alkalmazásnak milyen eljárásban kellett történnie. (A szöveg alapján lehetett akár egy munkáltató jogalkalmazása is a munkavállaló felé.)

<sup>3</sup> Ezért például Alkotmánybíróság egy ominózus ügyben a vizsgálóbizottság megszűnésének napját, 2002. szeptember 30-át tekintette az Abtv. 48. §-ának az alkotmányjogi panasz előterjesztésére megállapított hatvan napos határidő kezdőnapjának.

*Az alkotmányellenes jogszabály alkalmazása miatti konkrét jogsérelem orvosolhatóságának hiányában ugyanis az alkotmányjogi panasz nem csak funkcióját vesztené el, de azt a sajátosságát is, amely az Abtv. 21. § (2) bekezdése alapján bárki által indítványozható utólagos normakontrollhoz képest magában a jogintézményben megnyilvánul. Az indítványozó szempontjából is egyedül csak akkor van értelme az Alkotmányban biztosított jogok megsértése miatti panasznak, ha az Alkotmánybíróság eljárása folytán jogsérelem orvosolhatóvá válik. (ABH 1991, 272, 282.)*

### *Az Alkotmánybíróság értelmező szerepe a korábbi alkotmányjogi panasz tekintetében*

Az Alkotmánybíróság a 23/1998. (VI. 9.) AB határozatot alapul véve, a kérdéses ügyek tárgyát képező alkotmányjogi panasz sajátosságaihoz igazodóan biztosított jogorvoslást a megalapozott alkotmányjogi panasz előterjesztőjének.

A fenti AB-határozatok ellenére azonban a testület a későbbi években igencsak óvatosan bánt az alkotmányjogi panasz intézményével. Noha működésének elején meglehetősen aktivistán lépett fel az alapjogok védelme érdekében, később azonban – a Pp. és a Be. perújítást és felülvizsgálatot beiktató szakaszainak hatálybalépését követően<sup>4</sup> – nagyon szűken értelmezte mozgásterét.<sup>5</sup>

Az AB korai gyakorlata szerint az *indítványozónak quasi kedvezményt nyújtott*, és kimondhatta a jogszabály alkalmazhatóságának visszamenőleges tilalmát. (32/1990. AB határozat óta) Különlegesen indokolt esetben a testület ezen is túlment. Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat a támadott bírósági ítéletet is megsemmisítette.<sup>6</sup> A 22/1991. (IV. 26.) AB határozatban a T. Alkotmánybíróság felhívta a belügyminisztert, hogy az alkotmányjogi panaszt előterjesztő állampolgárok ügyében az államigazgatási határozatokat semmisítsék meg, és utasítsák az eljáró szerveket új eljárás lefolytatására. Feltétel, hogy az indítványozónak *„különösen fontos érdeke”* kell, hogy fűződjön ahhoz, hogy a normát ne alkalmazzák. Ezen felül a *jogbiztonság elősegítése érdekében* volt mód a panasz elfogadására. További előnynek számított, ha *„kívülálló személyek” alkotmányos alapjogait is érintette az ügy.*

Idővel – főképp a Pp. és a Be. említett módosításával párhuzamosan – az Alkotmánybíróság gyökeresen változtatott hozzáállásán, és nem csupán a konkrét ítéletek felülbírálatától őrizkedett (ettől helyesen!), hanem még attól is, amire klasszikusan joga lett volna: az alkalmazott jogszabályok alkotmányellenessé nyilvánításától.

A fentiekkel összefüggésben még egy igen összetett kérdés osztotta meg az alkotmánybírákat és alkotmányjoggal foglalkozó szakembereket. A testület ugyanis kidolgozta az „élő jog” tanát, vagyis a jogszabályokat általánosan értelmezett tartalmuk alapján bírálta el. Azon törvényeket megsemmisítette az Alkotmánybíróság, melyeknek következetesen érvényesülő tartalmuk alkotmányellenességet eredményezett. Ezen – önmagában teljesen védhető – megközelítést viszont az bonyolította, hogy mi legyen a nem teljesen következetesen értelmezett normákkal...Vagyis megsemmisítse-e a testület az alkotmányellenes értelmezést (is) magában rejtő jogszabályokat? A hatályos jog kíméletének elve ez ellen szólna. Ha viszont az Alkotmánybíróság mégis orvosolni kívánta az alapjogsértést, akkor annak

<sup>4</sup> A perújítás és a felülvizsgálat ezirányú lehetővé tételét megelőzően kényszerült az Alkotmánybíróság nem egy esetben – más jogorvoslási lehetőség nem lévén – hatáskörének igen tág értelmezésére.

<sup>5</sup> Számos ügyben, ahol pedig az indítványozó alkotmányellenes jogszabály alkalmazására hivatkozott, blanketta-levelet küldtek formális elutasításként, mondván: „az Alkotmánybíróságnak nem tiszte egyedi jogviták elbírálása, feladata a normakontroll.” Ezekről nagyrészt nem is született formális határozat, csak főtitkári (legjobb esetben elnöki) levél.

<sup>6</sup> Noha erre nem is volt törvényi felhatalmazása! Mint pl. a kuriózumnak számító Jánosi-ügyben; 57/1991. AB határozat.

lehetséges eszköze a jogszabály alkotmányos értelmezése lehetett volna. Ez pedig már a jogalkalmazás kontrollját jelenti, amelyre nem volt felhatalmazása a testületnek. A fenti kérdéskört a gyakorlat nem teljesen egységesen ítélte meg. A német Alkotmánybíróság rendelkezik hatáskörrel egy törvény autentikus alkotmányos értelmezése vonatkozásában, de összefüggésben van azzal is, hogy a bírói ítéletek alapjogsértését is megállapíthatja. Kilényi Géza kiemelte, hogy az Alkotmánybíróság nem „büntetheti” a jogalkotót a jogalkalmazó szervek alkotmányellenes jogértelmezése miatt azzal, hogy megsemmisíti a helyes értelmezés mellett egyébként nem alkotmánysértő rendelkezést.<sup>7</sup> Érdekes viszont, hogy az egyébként számos kérdésben gyökeresen ellentétes felfogást képviselő Sólyom László és Kilényi szerint egyaránt – az „akinek joga van a többhöz, annak joga van a kevesebbhez is” elvre alapozva – elfogadható volt a jogszabályok alkotmánykonform értelmezése. Valójában ebben az esetben az Alkotmánybíróság ahelyett, hogy megsemmisítené az általa alkotmányellenesnek ítélt jogszabályi rendelkezést, és a jogalkotóra bízna az új norma megalkotását – a jogszabályt, és nem az alkotmányt értelmezi mindenkire kötelező érvennyel, amire semmilyen hatásköri szabály nem jogosítja fel, ugyanis ez egyértelműen pozitív jogalkotás. Halmai Gábor szerint ez pedig kétségkívül ellentétes Kelsen felfogásával, aki az alkotmánybíráskodást negatív törvényhozóként definiálta.<sup>8</sup> Pokol Béla azonban úgy értelmezte a hazai Alkotmánybíróság akkori gyakorlatát, hogy a testület elvi érveléssel kizárta a jogalkalmazói jogértelmezés alkotmányosságának megítélését.<sup>9</sup> Ezt a rendkívül összetett kérdést és a látszólagos ellentmondást úgy lehetne kissé tisztába tenni, hogy ha elhatároljuk a jogszabály hivatalos értelmezésének meghatározásától a jogszabály kifejezetten alkotmánysértő (egyik) értelmezésének megtiltását.<sup>10</sup> A 38/1993. AB határozat szerint ilyenkor a vizsgált norma alkotmányossági vonatkozású értelmezéséről, nem pedig konkrét jogértelmezéséről volt szó, a testület hasonló esetekben a lehetséges értelmezések elvont alkotmányos tartományát, határait szabta meg.<sup>11</sup> Álláspontom szerint igen nehéz a gyakorlatban a két kategóriát élesen elválasztani.

#### *Az alkotmányjogi panasz lehetőségének törvényi kiterjesztése*

Az Alkotmánybíróságról szóló új jogszabály, azaz a 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) az alkotmányjogi panasznak 3 fajtáját különbözteti meg. Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) pontja<sup>12</sup> alapján alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz fordulhat az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet, ha az ügyben folytatott bírósági eljárásban alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán

A)

- 1.) az Alaptörvényben biztosított jogának sérelme következett be, és
- 2.) jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

A két feltétel tehát konjunktív jellegű.

*Ez lényegében a korábban is meglévő alkotmányjogi panaszra felel meg.*

<sup>7</sup> HALMAI Gábor: Hans Kelsen és a magyar Alkotmánybíróság, Világosság, 2005/11. sz. 11.o.

<sup>8</sup> HALMAI i.m. 12. o.

<sup>9</sup> POKOL Béla: Jogelmélet, Századvég, 2005. Budapest, 107. o.

<sup>10</sup> Tehát mondjuk, ha egy jogszabálynak több értelmezése is levezethető és az egyik alkotmányellenes, Az Alkotmánybíróság nem mondhatja kis, hogy a fennmaradó értelmezési lehetőségek közül melyik helyes.

<sup>11</sup> BODNÁR Eszter: Az alkotmányjogi panasz intézménytörténet és nemzetközi kitekintés, In. (szerk.): BITSKEY Botond-TÖRÖK Bernát: Az alkotmányjogi panasz kézikönyve, HVGORAC, 2015. Budapest, 44. o.

<sup>12</sup> 24. cikk (2) Az Alkotmánybíróság

c) alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját;

## B)

Az Alkotmánybíróság eljárása kivételesen *akkor is kezdeményezhető*, ha

- 1.) az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem, és
- 2.) nincs a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, vagy a jogorvoslati lehetőségeit az indítványozó már kimerítette.

*Ez utóbbit az alkotmányjogi dogmatika „gyors alkotmányjogi panasz” nevezi.*

Remélhetőleg a testület tényleges működése alapján e címszó nem válik cinizmussá.

Álláspontom szerint ezen lehetőség a korábbi törvény alapján is megvolt; annak szó szerinti megfogalmazása nem kötötte bírói eljárás meglétéhez az alkotmányjogi panaszt.

A legfőbb ügyész az Alkotmánybírósághoz fordulhat az ügyész részvételével lefolytatott egyedi ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvényben biztosított jogok sérelmét okozó alaptörvény-ellenességének vizsgálata érdekében, ha a jogosult maga nem képes jogainak védelmére, vagy a jogsérelem a személyek nagyobb csoportját érinti.

## C)

Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés *d)* pontja<sup>13</sup> alapján alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha az ügy érdemében hozott döntés vagy a bírósági eljárást befejező egyéb döntés

- a) az indítványozó *Alaptörvényben biztosított jogát sérti*, és
- b) az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

*Ez az új, egyébiránt klasszikusnak tekinthető alkotmányi panasz intézménye, melyet az etalonnak tekintett német alkotmánybíróság már a kezdetektől alkalmazhatott. Spanyolország is hasonló rendszert vezetett be. Az egyének bizonyos alkotmányos jogaik és szabadságaik védelme érdekében – ide nem értve az „ECOSOC” jogokat – konkrét bírói döntéseket is megtámadhatnak. A lettek és a német mintára vették át a jogintézményt. A cseh és lengyel alkotmánybíróságnak is van hatásköre egyedi ügyre kiható hatályú alkotmányjogi panasz elbírálásra, bár utóbbinak kizárólag alkotmányellenes jogszabály alkalmazása esetén, tehát lényegében megegyezve a korábbi magyar megoldással.<sup>14</sup> Csehországban a testületnek nincs mérlegelési lehetősége a panasz befogadhatósága tekintetében. Szlovéniában a természetes és jogi személyek is benyújthatnak alkotmányjogi panaszt, ha a közhatalmat gyakorló szervek egyedi döntéseikkel emberi jogaikat vagy alapvető szabadságaikat megsértették. További feltétel, hogy a panasz az egyedi ügyön túlmutató alkotmányos jelentőségű legyen. Horvátországban szintén van mód alkotmányjogi panaszra emberi jogot vagy alapvető szabadságot sértő (tág értelemben vett) államhatalmi döntéssel szemben. Bár alapvető feltétel a jogorvoslati lehetőségek kimerítése, de kivételesen akkor is eljárhat az alkotmánybíróság, ha a hagyományos bíróság nem döntött ésszerű határidőn belül, illetőleg ha a döntéstől való elzárkózás súlyos és helyrehozhatatlan következménnyel járna.<sup>15</sup>*

Az Alkotmánybíróság az Abtv. 27. §-ban<sup>16</sup> meghatározott bírói döntés felülvizsgálatára irányuló eljárásban az Abtv. 26. § szerinti<sup>17</sup>, jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját

<sup>13</sup> 24. cikk (2) Az Alkotmánybíróság

*d)* alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját;

<sup>14</sup> TÉGLÁSI András – T. KOVÁCS Júlia: Alkotmánybíráskodás visegrádi szomszédainknál, Pro Publico Bono 2015/1. sz., 93. o.

<sup>15</sup> BODNÁR i.m. (i. BITSKEY-TÖRÖK i.m.) 34. o. Hasonló dönthet a szlovén alkotmánybíróság is, ha a támadott állami döntés végrehajtása helyrehozhatatlan következménnyel járna.

<sup>16</sup> Alkotmányjogi panasz alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben

<sup>17</sup> Alkotmányjogi panasz egyedi ügyben alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán

illető vizsgálatot is lefolytathatja. *Az Abtv. nagyon helyesen „összevonhatóvá teszi” a két eljárási típust, pontosan azért, mert sok esetben csak a kettő komplexitása biztosíthatja hatékonyan az alapjogvédelmet.*

Az Alkotmánybíróság a 26. §<sup>18</sup> alapján indítványozott eljárásban a bírói döntés alkotmányosságát is vizsgálhatja.<sup>19</sup>

Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt a *bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén fogadja be.* Álláspontom szerint ez utóbbi kitétel meglehetősen aggályos, mert önkényes jogértelmezésre ad alapot. Viszonylagos ugyanis, hogy az „alapvető jelentőség” az alkotmányjog tudománya oldaláról vagy az indítványozó életviszonyai szempontjából vizsgálendő.

*Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy mindhárom alkotmányjogi panasz esetében egyaránt „csak” alapjogi sérelemre hivatkozva lehet a testülethez fordulni, alkotmányos alapelv vagy érték megsértésére alapozva nem!*

*Hangsúlyozzuk azonban, hogy ezen korlátozás a bírói kezdeményezés esetére nem vonatkozik! Szögezzük le továbbá, hogy a korábbi Abtv. értelmében is csak alapjogsértés esetén lehetett a testülethez fordulni.*

*Az már a kialakítandó joggyakorlat függvénye, hogy az AB tekintheti-e mondjuk a jogbiztonság sérelmét például egyúttal az emberi méltósághoz való jog megsértésének.*

Ez azért figyelemre méltó, mert az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) pontja értelmében az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját. Ugyanezen cikk d) pontja alapján pedig a testület alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját. Ez utóbbi megfogalmazások arra engedhetnének következtetni, hogy a jogorvoslati lehetőség nem szűkül az alapjogok megsértésére, mert az Alaptörvény-ellenesség a fentebb említett tágabb kört is jelentheti. Az új Abtv. ennek jegyében szűkítőnek tűnhet.<sup>20</sup>

Az alkotmányjogi panaszt a sérelmezett döntés kézbesítésétől számított hatvan napon belül, a 26. § (2) bekezdésében<sup>21</sup> meghatározott esetben az alaptörvény-ellenes jogszabály hatálybalépésétől számított száznyolcvan napon belül lehet írásban benyújtani. *A 60 napos határidő, mint láttuk, a korábbi Abtv. ütemezésének felel meg.*<sup>22</sup>

*Az új törvény, a klasszikus jogorvoslati formát öltő alkotmányjogi panasznak megfelelően garanciális, perrendtartási jellegű szabályokat is bevezet.* A döntés közlésének elmaradása esetén az alkotmányjogi panasz benyújtására nyitva álló határidő a tudomásszerzéstől, vagy az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől számított hatvan nap.

---

<sup>18</sup> Alkotmányjogi panasz egyedi ügyben alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán

<sup>19</sup> Az Alkotmánybíróság a jelen tanulmány megjelenéséig mindösszesen 24 ügyben mondta ki az eseti bírói döntés Alaptörvény ellenességét, melynek következtében a Kúria tanácsa végzéssel határozott az adott eljárás újraindításának szükségessége felől. Lenkovics Barnabás elnöksége alatt (2015. február 25-től) ezidáig 11 határozatot hozott a bírói döntések Alaptörvény ellenessége miatt.

<sup>20</sup> Ld. erről részletesebben TÓTH. J. Zoltán: *Az alkotmánybírósági egyéni alapjogvédelem eszközei és gyakorlata – egykor és most...* (In.: Állam és közösség szerk.: Rixer Ádám, KRE-ÁJK, Budapest 2012.) 347-356. o.

<sup>21</sup> Alkotmányjogi panasz egyedi ügyben alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán kivételesen akkor is kezdeményezhető, ha

a) az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem, és

b) nincs a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, vagy a jogorvoslati lehetőségeit az indítványozó már kimerítette.

<sup>22</sup> Polgári ügyekben tehát a másodfok, büntető ügyekben – mint tudjuk – a harmadfok jelenti a jogerős döntést. Nincs kizárva, hogy az érintett párhuzamosan nyújtson be felülvizsgálati kérelmet és alkotmányjogi panaszt. A felülvizsgálat során hozott döntéssel szemben külön is van mód alkotmányjogi panasz benyújtására, ha a Kúrián a jogerős ítélettel eltérő érdemi határozat születik. Ld. TÓTH J. Zoltán: A „valódi” alkotmányjogi panasz használatba vétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában, *Jogtudományi közlöny*, 2014/5. sz., 17. lj.

Az Alkotmánybíróság olyan alkotmányjogi panasz tárgyában is dönthet, amelyet az indítványozó rajta kívül álló elháríthatatlan okból történő akadályoztatása folytán a határidő eltelte után nyújtott be, és az akadály megszűnésétől számított tizenöt napon belül – az elbírálásra alkalmas indítvány előterjesztésével egyidejűleg – igazolási kérelmet nyújt be. Az igazolási kérelem megalapozására szolgáló tényeket az indítványozó a kérelemben valószínűsíti.

A döntés közzétételétől, illetve az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől, valamint a 26. § (2) bekezdésében<sup>23</sup> meghatározott esetben az alaptörvény-ellenes jogszabály hatálybalépésétől számított száznyolcvan nap elteltével alkotmánybírósági eljárás megindításának nincs helye. Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszról ésszerű határidőn belül hoz döntést.

Ha alkotmányjogi panasz vagy bírói kezdeményezés alapján az alkalmazott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangjáról az Alkotmánybíróság már döntött, ugyanazon jogszabályra, illetve jogszabályi rendelkezésre és ugyanazon Alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányjogi összefüggésre hivatkozással – ha a körülmények alapvetően nem változtak meg – nincs helye az alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló alkotmányjogi panasznak, valamint bírói kezdeményezés alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló vizsgálatának.

Ez hasonló elvet takar, mint a korábbi alkotmányjogi panasz rendszerében az első indítványozó kedvezménye. („Ergreiferpraemie”)<sup>24</sup>

Ha egy ügyben alkotmányjogi panasz alapján a bírói döntés Alaptörvénnyel való összhangjáról az Alkotmánybíróság már döntött, ugyanabban az ügyben érintett panaszos által, azonos jogszabályra, illetve jogszabályi rendelkezésre és ugyanazon Alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányjogi összefüggésre hivatkozva alkotmánybírósági eljárásnak nincs helye.

### *Egy „állatorvosi ló” a korábbi hiányosságok bemutatására*

A fentiek jelentős joghézagot teremtett, mert a kissé aggályos (de nem alkotmányellenes) jogszabály kissé merev, rugalmatlan értelmezéssel sok ügyben sértette a fél alapvető jogait, úgy, hogy sem az Alkotmánybíróságunk, sem a hagyományos bírósági rendszer nem teremthetett jogorvoslatot. Tehát, ahogy korábban fogalmaztunk, mintegy „légüres tér” uralkodott a jogvédelem egy szűk területén. Ez a „szűk” mivolt aligha vigasztalta azon állampolgárt, aki egy ide sorolható joghézag miatt dőlt nyomorba...

(Bár kissé szkeptikusak vagyunk az alkotmánybíráskodási funkcióval is rendelkező hagyományos bíróságok – amerikai jellegű – rendszerével szemben, hozzá kell tennünk, még ad absurdum az is lehet szerencsésebb megoldás, mint a „légüres teret” tartalmazó modell, ahol egyes kérdéseket sem a rendes bíróságok, sem a normakontrollt végző külön testület nem oldhat meg.)

Az 1959. évi IV. törvény, vagyis a korábbi Polgári Törvénykönyv a következő módon rendelkezett.

Az írásbeli magánvégrendelet érvényes, ha annak végrendeleti minősége, keltének helye és ideje magából az okiratból kitűnik, továbbá ha a végrendelező azt

- a) elejétől végig maga írja és aláírja; vagy

---

<sup>23</sup> Uo.

<sup>24</sup> Jóllehet, mint látni fogjuk, az Abtv. 45. § (4) bekezdése értelmében az AB az alaptörvény-ellenes jogszabály hatályon kívül helyezését az általánostól eltérően is meghatározhatja. Ld. erről részletesebb TÓTH. i.m. 350-351. o.



- b) két tanú együttes jelenlétében aláírja, vagy ha azt már aláírta, az aláírást két tanú előtt a magáénak ismeri el, és a végrendeletet mindkét esetben a tanúk is – e minőségük feltüntetésével – aláírják; vagy
- c) aláírja és akár nyílt, akár zárt iratként a közjegyzőnél – végrendeletként feltüntetve – személyesen letétbe helyezi.

A több különálló lapból álló írásbeli magánvégrendelet csak akkor érvényes, ha minden lapját ellátták folyamatos sorszámozással, továbbá a végrendelező és - ha a végrendelet érvényességéhez tanúk alkalmazása szükséges - mindkét tanú aláírásával.<sup>25</sup>

Az „élő jog” alapján az igen textualista bírói gyakorlat az ekkor hatályos szöveggel (azaz a „minden oldalon” toldattal) érvénytelenné nyilvánított olyan végrendeleteket, öröklési szerződéseket, melyeke tekintetében az örökhagyói akarat kétséget kizáróan bizonyítható, az aláírások eredetiek, sőt, a teljesítés is megtörtént.<sup>26</sup> Pusztán azért, mert az első oldalon nincs lapszám. Számos könyv, tanulmány nem tartalmazza az első oldal számozását. Éppen azért, mert első oldalról van szó. Az első oldal tartalmazza a címet. Esetünkben: azt a jelölést, hogy végrendelet az irat rendeltetése. Még ha az okirat rendelkezései számozva is vannak, és így a szöveg kontinuitása még egyértelműbb, a megszorító bírói gyakorlat érvénytelennek ítél végrendeleteket, mert az első oldal tetején – ahol a másodiktól fogva a sorszám található – nem szám szerepel, hanem ami a szöveg nyitánya: öröklési szerződés. (A következő oldalak folyamatos sorszámozása hiánytalanul szerepel!) A cím értelemszerűen az első oldalt jelöli. Az érvénytelenség oka pusztán a tételes törvényszövegben található szerencsétlen megfogalmazás: „Minden oldalon.” Így a törvényszöveg az élő jog alapján alkotmányellenességet okoz.

Egy számítástechnikai probléma is hozzájárul, hogy quasi utólagos joghézag keletkezett. Egy szövegszerkesztő program ugyanis automatikusan leghagyja az oldalszámot kizárólag az első lapról! (Az iratot gondosan átolvasó személynek sem tűnik fel egy több lapból álló anyag esetében, hogy nincs szám, csak az első lapon.) Ezért technikai okokból, és a bírói gyakorlat mereven szöveghez kötött értelmezési gyakorlata miatt teljesen szabályosan elkészített, a törvényi kitételeknek teljességgel megfelelő, sőt, már teljesített öröklési szerződések válnak érvénytelenné; egy joghézag okából. A szerződéses örökösök nem juthatnak jogos tulajdonukhoz, és életviszonyaikat hiába alakították a célnak alárendelten évekig, várományuk nem teljesül.

*Megjegyzendő: az alkotmányos alapjogok fényében történő, talán kissé kiterjesztő polgári bírói jogértelmezés a címet az első oldal megjelölésére szolgáló jelzésnek értékelné, és elfogadná a szerződést!*

Sérül a szerződéses örökösök és az örökhagyó öröklési alkotmányos alapjoga, valamint – tekintettel arra, hogy a halál tényével az öröklés ipso iure bekövetkezik és tulajdonjog keletkezik – tulajdonhoz való alkotmányos alapjoga, valamint emberi méltósága. Az örökhagyó emberi méltóságát az sérti, hogy olyan örököl – az ő egyértelmű akaratára ellenére – akit nem akart volna, és nem az általa kijelölt személyek.

A jog bürokratikus előírásai nem, „úri huncutságok”, hanem éppen hogy a fontos tartalmi, érdemi kérdések biztosításának, igazolásának zálogai. Alapvető jogokat szükségtelenül, bürokratikus öncélból korlátozni idegen a jogállamiság szellemétől. A végrendelet alaki kellékei quasi azért korlátozzák az örökléshez való alkotmányos alapjogot, és ezzel

<sup>25</sup> Ld. Régi Ptk. 629. §

<sup>26</sup> Ld. CSERVÁK Csaba: *Az ombudsmantól az Alkotmánybíróságig – Az alapvető jogok védelmének rendszere*, Budapest, Licium-Art, 2013., 132-134. o.

összefüggésben egyéb szabadságjogokat, mert a valós örökhagyói akaratot, és azáltal a törvényességet biztosítják.

Az oldalak számozása azt a célt szolgálja, hogy ne lehessen az örökhagyó akaratát megmásítani. Például egy öröklési szerződésnél a kötelezett (örökös) számára előnyös kitételeket meghagyni (az aláírásokkal, dátumokkal stb.), és a hátrányos kötelezettségeket kicsempészni. Tehát mi a cél? Az, hogy az oldalak egymások viszonyított sorrendisége megállapítható kell, hogy maradjon. (Mivel – ingatlanra vonatkozó öröklési szerződés esetén – minden oldal alján megtalálhatóak a szükséges aláírások, így eleve nem lehet hamis oldalakat becsempészni. Ad absurdum fogalmilag az vetődhet fel, hogy többféle szerződést írnak alá a felek, és valaki – csalás bűncselekményi szándékával – összekeveri a különböző szerződések lapjait. De az első oldalon a cím szerepeltetése ugyanúgy kivédi ezt, mintha rajta lapszám szerepelne.)

Ekképp pusztán azért érvénytelenné nyilvánítani egy öröklési szerződést, mert az első oldalon a cím mellett nem szerepel az, hogy első oldal: alkotmányellenes. Ugyanis diszfunkcionális adminisztratív korlátozás, szükségtelen és aránytalan megsértése az örökléshez, tulajdonhoz való alapjogoknak. Nem csupán elvi kérdés, hanem kifejezett konkrét esetekben vezetett ahhoz, hogy teljesen megdöbbentő módon ne jussanak jogos örökségükhöz törvénytisztelő állampolgárok.

Bizonytalan, hogy a törvény szerint hogy kell jelölni az oldalakat? A lap alján? A tetején? Netalántán a közepén, a margó szélén? És milyen módon? Arab számmal? Római számmal is jó? A számokat betűvel kiírva? Még idegen nyelven is? (A végrendelet szövegének nyelve nem lehet az örökhagyó számára ismeretlen, de a számozásra is igaz ez?) Ezeknél semmivel nem kevésbé egyértelmű, hogy az első oldalon a cím szerepel.

A „favor testamenti” elve az öröklési jog központi eleme, értelmezési háttere. Az örökhagyó feltételezhető akaratára alapozás esetünkben kiüresedik, mert gyakorlatilag ellenőrizhetetlen az akaratnak megfelelő magatartás teljesülése. Ezáltal – mert az öröklési jog szabályai nem felelnek meg az öröklési jog vezérelvének – a jogállamiság és jogbiztonság elve is csorbát szenved, nem beszélve az örökléshez, tulajdonhoz és emberi méltósághoz való jogról.

Számos ehhez hasonló jogesetben tévedtek az áldozatok a jogérvényesítés „senki földjére.”<sup>27</sup> Sem a rugalmatlan, textualista bíróságok, sem az egyedi ügyektől őrizkedő Alkotmánybíróság nem védhette meg alapjogaikat. Az ilyen problémák miatt számít e tekintetben jelentős előrelépésnek az új rendszer. Fontos kiemelni, hogy az Abtv. helyes értelmezése szerint az alkotmányjogi panasz fajtái között van átjárhatóság.<sup>28</sup>

### *Az alkalmazási tilalom kérdésköre*

Az alkotmányjogi panasz jogorvoslati funkciójával szervesen összefügg az a kérdéskör, hogy mi van akkor, ha egy konkrét ügyben egy már korábban alaptörvényellenesnek minősített jogszabályt kell alkalmazni. Ezt a problémát még árnyalja, hogy utólagos normakontroll, bírói kezdeményezés vagy egy másik alkotmányjogi panasz keretében történt-e az Alkotmánybíróság korábbi döntése. Ha az alkotmányjogi panasz jogorvoslati funkciójából indulunk ki, akkor aggályosnak tarthattuk azt, hogy pusztán egy már

<sup>27</sup> Egy hasonló jogesetben a végrendelet végén a dátum mellett nem szerepelt ott a helyszín: Bp. A szövegben azonban benne volt. Az alapjogi érveléstől elzárkózó bíróság ezt érvénytelenné nyilvánította, így az édesapját egyedül gondozó hölgy nemhogy nem örökölte az ingatlant 1/1 arányban (csak a felét), hanem a per éveig tartó húzódása miatt a bíróság többlehasználati díjra kötelezte a másik ½ tekintetében, így még ő lett az adósa a szülőjüket éveig ignoráló testvérének!

<sup>28</sup> 3/2013. AB határozat

korábban elbírált ügy miatt nem orvoslunk egy konkrét alapjogsértést. Ez pedig diszkriminációt idézhetett elő két ad absurdum azonos tényállású ügy érintettjei között. A 442/D/2000. AB végzésben a testület kimondta, hogy az alkotmányjogi panasz intézménye kettős jellegű. Utólagos normakontrollra irányuló és jogszabály alkalmazhatóságának valamely konkrét perben történő kizárására vonatkozó indítványt egyaránt tartalmaz, de e kérelmek elbírálása csak egyazon eljárás keretén belül történhet meg. Ennek alapján nincs mód arra, hogy elbíráljon egy alkotmányjogi panaszt, ha az abban sérelmezett jogszabály alkotmányosságáról már korábban döntött, vagyis külön az alkalmazhatóságban nem dönthet a testület.<sup>29</sup>

*Az új alkotmánybírói törvényben ehhez képest jelentős novum található.* Folyamatban lévő peres ügyben az eljáró bírának lehetőség nyílik arra, hogy egy már korábban alaptörvény-ellenesnek minősített jogszabály alkalmazási tilalmának kimondását kérjék az Alkotmánybíróságtól.<sup>30</sup> Hangsúlyozzuk, hogy ez tehát a bírói kezdeményezésre, és nem az alkotmányjogi panaszra vonatkozik, de a jogalkotói szándék tetten érhető s egyéb paragrafusok alapján kiterjeszhető. Így az Abtv. 45. §-a alapján az Alkotmánybíróság a főszabálytól eltérően is meghatározhatja az Alaptörvénynek ellentmondó jogszabály hatályon kívül helyezésének időpontját, illetőleg a vonatkozó norma (akár konkrét ügyben fennálló) alkalmazhatatlanságát, ha az érintett személy különösen fontos érdeke, a jogbiztonság vagy az Alaptörvény egyéb szempontú védelme ezt indokolja. Más megközelítésben viszont „a contrario”, ha a jogalkotó be akarta volna vonni az érintett körbe az alkotmányjogi panaszt is a bírói kezdeményezés mellé, akkor külön megnyitotta volna a fenti utat azon eljárás tekintetében is. A testület gyakorlata egyelőre ez utóbbi, megszorító értelmezést követi.<sup>31</sup>

## Összefoglalás

Az alkotmányjogi panasz új szabályai lehetőséget adnak nem csupán a jogszabály, hanem a bírói döntés által okozott – elvileg bármilyen okból bekövetkezett – alapjogsértés orvoslására is. A túlzottan lakonikus szabályozás igen nagy mozgásteret ad az Alkotmánybíróságnak. Ha tágan értelmezi hatáskörét, egyfajta „szuperbíróssággá” válhat. Ha szűkítően, akkor viszont nagyon kevés ügyet fog befogadni.

Ama tekintetben kell disztingválni, hogy közvetlen vagy közvetett alapjogsértésről beszélünk. Utóbbi esetről akkor lehet szó, ha egy alapjogot biztosítani hivatott tételes jogszabályt szegnek meg. Voltaképp szinte minden jogszabály visszavezethető valamely alapvető jogra. Így ebben a kontextusban minden jogsértés alapjogsértés is lenne. Nyilván a elhatárolnunk ildomos tehát a közvetlen alapjogsértéseket. A közvetett sérelmek védelmére ugyanis az egész igazságszolgáltatási struktúra, az egész jogrendszer hivatott. Az Alkotmánybíróság Ügyrendje bevezette – a Kúriával való párhuzamos eljárás problematikájának orvoslására – az eljárás szünetelésének intézményét.<sup>32</sup>

<sup>29</sup> Később ettől eltérést jelentett a 35/2011. AB határozatértelmezése.

<sup>30</sup> NASZLADI Georgina: Veszélyben az alkotmányjogi panasz jogorvoslati jellege, *Fundamentum*, 2013/1. sz., 79. o.

<sup>31</sup> Erről kritikusan ír NASZLADI i.m. 78-80. o. Ha ezt kritizáljuk, akkor a fentiek értelmében ez inkább a jogértelmezés, mintsem a jogszabály kritikája. Mindenestre a gyakorlatban e probléma talán úgy lesz orvosolható, ha az ilyen aggályos jogszabályok esetében az érintettek valamilyen speciális indokolással csatlakoznak a már folyamatban lévő (publikus) normakontrollhoz és a testület egyesíti ezeket az ügyeket. Továbbá – az előzőekben kifejtettek alapján – egy már korábban valamilyen indokok alapján alaptörvény-ellenesnek minősített jogszabály konkrét ügyben más aspektusból (is) okozhat alapjogsértést.

<sup>32</sup> BITSKEY Botond: Az alkotmánybírói panasz eljárás általános szabályai, In. BITSKEY-TÖRÖK i.m., 95-96. o. Tegyük hozzá, hogy ennek a „valódi” alkotmányjogi panasz folytán nőtt meg a jelentősége, mert itt quasi jogértelmezés konkurál jogértelmezéssel.

Nem túlzás azt állítani, hogy ha lenne jogi Nobel-díj, megérdemelné az, aki egészen szabatosan el tudja határolni az alapjogsértéstől a „puszta” jogsértéseket.

Az eddig kikristályosodott gyakorlat az utóbbi valószínűségét növelte, bár a testület az első 1-2 év óvatosságát követően aktívabb alapjogvédő szerepet kezdett játszani. Az első megítélt ügy kapcsán rögtön megerősítést nyert az újfajta alkotmányjogi panasz létjoga. A gyülekezés alapjogával közterületen lehet élni. A korábbi években többször előfordult, hogy a közterületi minősítés alóli kivonással akadályozták meg tüntetéseket. A testület szerint a bíróságnak érdemben vizsgálnia kell a közterület lefoglalásáról szóló dokumentumokat is, és esetlegesen felülvizsgálja a visszaélésszerű aktust<sup>33</sup>. A korábbi rendszerben sem a normakontroll, sem a bírósági jogorvoslati út nem oldotta volna meg az ilyen jellegű problémákat.

Az mindenesetre konzekvens gyakorlatnak tűnik, hogy az Alkotmánybíróság nem fogadja be: a) felhasznált bizonyítási eszközök kiválasztását vagy mellőzését, b) a tényállás megállapítását, c) a bizonyítékok bíróság általi értékelését, d) az alkalmazandó jogszabályok kiválasztását vitató beadványokat.<sup>34</sup> Arra már kevésbé találunk szilárd támpontot, hogy melyek a testület által garantáltan befogadott ügyek.<sup>35</sup>

Mintha úgy tünne, hogy az Alkotmánybíróság inkább a politikailag érzékeny ügyekben vállal szerepet<sup>36</sup> .....

A fentiekben pozitívan emlegetett hatáskör-bővítés melléköngéje lehet – kiterjesztő alkotmánybírósági értelmezés esetén – az, ha a több évszázados szerves fejlődésen keresztülment polgári<sup>37</sup>- vagy büntetőjogi dogmatika keveredik<sup>38</sup> az ehhez képest szubjektívebb, átmoralizált alapjogi érveléssel.<sup>39</sup> Ezt a későbbi évek remélhetőleg konzekvens gyakorlatának alapos feldolgozásával tudjuk majd sommáznii.

---

<sup>33</sup> 3/2013. AB határozat

<sup>34</sup> TÓTH 2014, 231. o.

<sup>35</sup> Talán kicsit sommásan megfogalmazva: általában azon ügyeket fogadja be az AB, melyek esetében a szubszumáláskor, illetőleg a jogszabály értelmezésekor figyelembe sem vették az Alaptörvény konkrét vonatkozó cikkét.

<sup>36</sup> Különösen megfigyelhető volt ez választójogi ügyekben. A 31/2013. AB határozatban a testület a jelölésért való juttatás tilalma alól – helyesen – kivonta a párt aktivistáit, tehát az ajánlásokat gyűjtő pártaktivistákat eszerint lehet jutalmazni. Az 1/2014. AB határozat szerint bár a törvény szerint munkahelyen tilos ajánlószelvények gyűjtése, az Országház épülete nem számít a képviselők munkahelyének. Mindkét határozat a teleologikus jogértelmezésre alapozott, és a jogintézmények céljából indult ki, amikor megsemmisítette az alapul szolgáló kúriai határozatokat. (Bár a döntések logikája elfogadható, mégis elgondolkodtató, hogy a sok ügy befogadásáról őrzikdő testület szűk értelemben véve lényegében jogértelmezési kérdésekben, mondhatni contra legem vállalta fel a döntést. Elvileg az is elképzelhető lett volna, hogy az AB mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet állapít meg, és az említett joghézagok vonatkozásában a törvény magyarázó kiegészítését rendeli el.)

<sup>37</sup> A német alkotmánybíróságnak vannak legendás, e témát érintő döntései. Választási kampányidőszakban nem számít a tulajdonos klasszikus rendelkezési joga, mert a bérlő véleménynyilvánítási szabadsága erősebb. A tulajdonos engedélye nélkül is elhelyezheti ablakában a választási plakátot. Ld. TÉGLÁSI András: Az alapjogok hatása a magánjogi viszonyokban az Alkotmánybíróság gyakorlatában az Alaptörvény hatálybalépését követő első három évben- különös tekintettel a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmére, Jogtudományi közlöny, 2015/3. sz., 144-146. o. Ugyanezen problémakörrel ld. MOLNÁR András – TÉGLÁSI András – TÓTH J. Zoltán: A magánjogi és az alapjogi érvelések együttlélése – feszültségek és dilemmák, Jogelméleti szemle, 2012/2. szám

<sup>38</sup> Az alkotmánybírósági elvárások büntetőjogra gyakorolt hatásáról ld. SZOMORA Zsolt: Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben, Jogtudományi közlöny, 2014/10. sz., 469-476. o.

<sup>39</sup> Ld. POKOL 2005., különösen 114-116. o.

## Gedeon Magdolna<sup>1</sup>

### A migránsválság a jogszabályok tükrében Észrevételek Tóth Tihamér gondolataira

A *Iustum Aequum Salutare* című folyóirat 2016/2. számában jelent meg Tóth Tihamér „Gondolatok a migránsválság apropóján” című írása. A tanulmány olyan ellentmondásokat és jogi tévedéseket tartalmaz, melyek véleményem szerint nem hagyhatók szó nélkül. A migránsválság kezelésével kapcsolatos joganyag szerteágazó, s e jogszabályok alkalmazását nagyban befolyásolják a különböző politikai és világnézeti szempontok. Tóth Tihamér írása alkalmat ad arra, hogy a témával összefüggő alapvető kérdéseket tisztázzuk.

#### *I. „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré...”*

A liberális médiumok a migrációval kapcsolatban gyakran hivatkoznak Jézus tanítására, a keresztény irgalomra, a felebaráti szeretetre. Ez már önmagában furcsának tűnik a valóban hívő emberek számára, hiszen a liberalizmus<sup>2</sup> születésekor a nagy francia forradalom magát a kereszténységet is fel akarta számolni, napjainkban pedig a hit kicsúfolása, a vallásukat gyakorlók megvetése a liberális gondolkodás központi elemévé vált.<sup>3</sup> Európa mai szellemi állapota, a valódi keresztény értékektől való eltávolodása elsősorban a liberalizmus terjedésének következménye.

A liberalizmus hármasszója – „Szabadság, egyenlőség, testvériség!” – a keresztény tanítással teljesen összhangban áll. Ha azonban a keresztény vallást kiemeljük mögülük, pusztítóvá válnak, hiszen megszűnik az a viszonyítási alap, amihez illeszkedve ezeket az elveket a gyakorlatban építő jelleggel alkalmazni lehet.<sup>4</sup> A francia forradalom

---

<sup>1</sup> Egyetemi docens (ME-ÁJK)

<sup>2</sup> Az uralkodó eszmék lényegének meghatározása nem könnyű feladat. Egy ismert hasonlat szerint az uralkodó eszmék ahhoz az óceánt átszelő hajóhoz hasonlítanak, amelynek „menet közben minden alkatrészét kicserélik, mégis, mivel a csere folyamatos volt, a hajó mindig megőrzött valamit a korábbi alkatrészeiből, ezért azt gondoljuk, hogy ugyanaz a hajó érkezett meg az óceán másik partjára” (Bódig Mátyás – Györfi Tamás: *Az újkori politikai gondolkodás*. In Bódig Mátyás – Györfi Tamás (szerk.): *Államelmélet I.*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 130. o.). Amikor a liberalizmus elindult a kikötőből, jó és rossz alkatrészekkel egyaránt rendelkezett. A polgári államok kialakulásakor az államhatalmi ágak elválasztásában játszott szerepe vitathatatlan, azonban már a kezdetektől voltak olyan alkatrészei is, melyek szembementek az emberek rend és biztonság iránti természetes ösztöneivel. Milyen alkatrészekből áll ma a liberalizmus hajója? A Magyar Nemzet cikksorozatát indított a liberalizmusról alkotott vélemények megvitatása céljából. A cikkekből kiviláglik, hogy mára a liberalizmus eltávolodott eredeti nemes eszméitől, hajójában szaporodnak az emberi kapcsolatokat szétzúzó „alkatrészek”, amit Csejtei Dezső a következőképpen fogalmazott meg: „A hajdani toleráns liberális gentleman átváltozott intoleráns inkvizítorrá; s immár hajlandó anatómáival sújtani mindazokat, akik mernek szembefordulni az általa fősodródnak nyilvánított állásfoglalással. Isten-haza-család: érdemes e konzervatív alapértékek sorsát történelmi léptékben nyomon követni. Isten kiiktatására főleg a XVIII–XIX. században került sor, ezt követte a XX. század jó részében a haza diszkreditálása. S most, a XXI. században a család szisztematikus szétzúzását láthatjuk európai méretekben.” Csejtei Dezső: *A liberalizmus bajjai és bajai*. <http://mno.hu/velemenya-liberalizmus-bajjai-es-bajjai-1323093> (2016. október 28.)

<sup>3</sup> Itt gondolhatunk pl. a néhai SZDSZ-nek a Miatyánkot elferdítő „Jöjjön el az én országom” szlogenjére, mely összefoglalóan fejezi ki a liberalizmus individualista, keresztény értékeket megvető jellegét. Ezzel a jelmonddal az SZDSZ még 2006-ban is kampányolt, de a többségnek nem kellett az „ő országuk.” L. pl. SZDSZ: *Nem kell Orbán, nem kell Gyurcsány, „jöjjön el az én országom!”* <http://www.ma.hu/tart/rcikk/a/0/137848/1> (2016. október 28.) Ma az SZDSZ átalakult formációi küzdenek legjobban a keresztényi szeretetre hivatkozva a migránsok befogadásáért.

<sup>4</sup> Ezt a gondolatot Földes Ferenc piarista atya egyik prédikációjából vettem át. Jacques Hamel atya meggyilkolása a normandiai kisvárosban legalább annyira a liberalizmus, mint a radikális iszlám számlájára írható. Amint az a híradásokból kiderült, az egyik muzulmán elkövetőt terrorizmussal gyanúsították,

vallásellenességével kapcsolatban már Edmund Burke figyelmeztetett: „Tudjuk, s büszkék vagyunk rá, hogy így van, hogy az ember alkatánál fogva vallásos lény; hogy az ateizmus nemcsak értelmünkkel, hanem ösztöneinkkel is ellenkezik; s hogy nem maradhat sokáig uralmon. De ha egy lázadó pillanatban a pokol Franciaországában ma oly dühöngve forrongó lombikjából nyert párlat okozta részeg mámorban felfednénk mezítelenségünket a keresztény vallás eldobásával, mely mindaddig büszkeségünk és vigaszunk, s közöttünk és más nemzetek körében is a civilizáció egyik fő forrása volt, attól tartunk (mivel tudatában vagyunk annak, hogy lélekben nem lehet sokáig üresség), hogy helyét barbár, veszedelmes és alantas babona fogja elfoglalni.”<sup>5</sup>

A liberalizmus keresztényellenessége tehát születése pillanatától egyértelmű volt, a kiüresedett jelszavak magát a francia forradalmat is örült vérengzésbe fojtották. Tóth Tihamér idézi Bőjte Csaba szavait (307. o.): „Hogy külföldről, Afrikából, Ázsiából rombolnák le a keresztény kultúrát? A történelem során mindig a belső bűnök bomlasztották szét a kultúrákat. Európát az itt élő megkeresztelt, de kapzsi, hitetlen, önző emberektől féltém.”<sup>6</sup> Ezt a megállapítást érdemes kiegészítenünk azzal, hogy a belső bűnök a liberalizmussal terjedtek és terjednek Európában, mely még ma is arra ösztönöz, hogy „eldobjuk a keresztény vallást” és kultúrát, amely cél megvalósításához ma „külföldről” hívnak segítséget. Az EU bürokratái, akik az idegen kultúrájú migránsok<sup>7</sup> befogadását és szétosztását erőltetik, nem voltak

---

elektronikus megfigyelés alatt állt, a nyomkövetőt azonban bizonyos időre kikapcsolták naponta, amely idő alatt a szörnyű büntetést el tudta követni. Az emberi jogok liberális értelmezése vezetett oda, hogy az ügyben eljáró bíró enyhítette a felügyeleti szabályokat.

<sup>5</sup> Burke, Edmund: Töprengések a francia forradalomról. Atlantisz, Budapest, 1990. 183. o.

<sup>6</sup> Bőjte Csaba üzen bevándorlásügyben: legyen kerítés, de... <http://valasz.hu/itthon/bojte-csaba-cimlaprol-uzen-bevandorlasugyben-legyen-kerites-de-113649>

<sup>7</sup> Tóth Tihamér a migráns szó használatával kapcsolatban a következőket írja: „ha a célunk az, hogy ne keltsünk szimpátiát a bevándorlók irányába, akkor a menekült szó helyett a ködösebb, távolságtartóbb migráns lesz a divatos szó, még akkor is, ha az részben valóban menekült státuszra jogosult embereket fed le” (304. o.). Ezzel kapcsolatosan megjegyzendő, hogy ezt a kifejezést azokra a bevándorlóakra használja a közbeszéd, akikről még nem derült ki, hogy rendelkeznek-e a menekültstátusz feltételeivel. Ez a különbségtétel pedig megfelel az UNHCR elvi irányutatásának is, ahogyan azt a Iustum Aequum Salutare említett számában szereplő másik tanulmány is megemlíti (Ádány Tamás Vince: Nemzetközi jogi szempontok a migrációs válság értelmezéséhez, 238. o.). Vö. Adrian Edwards: UNHCR viewpoint: „Refugee” or „migrant” – Which is right? 2015. augusztus 27. <http://www.unhcr.org/55df0e556.html>, magyarul: [http://www.grotius.hu/doc/pub/MDIQNN/2015-09-10\\_edwards-adrian\\_menekult-vagy-migrans.pdf](http://www.grotius.hu/doc/pub/MDIQNN/2015-09-10_edwards-adrian_menekult-vagy-migrans.pdf) (2016. augusztus 30.) Bár Edwards felhívja a figyelmet arra, hogy a két fogalmat nem szabad összekeverni, valójában, amíg a menekültügyi eljárásban ki nem derül, hogy valaki jogosult-e menedékre, az illegális gazdasági bevándorlók és a menekültstátusz kritériumaival rendelkező személyek is ugyanabban a jogi elbánásban részesülnek. Ferenc pápa is arra a meggyőződésre jutott, hogy különbséget kell tenni migránsok és menekültek között. L. Menekültek, ökumenizmus, szekularizáció, emberkereskedelem: Ferenc pápa sajtótájékoztatója. [http://hu.radiovaticana.va/news/2016/11/02/ferenc\\_p%C3%A1pa\\_sajt%C3%B3t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3ja\\_sv%C3%A9dors%C3%A1g%C3%B3r%C3%B3m%C3%A1ba\\_j%C3%B6vet/1269531?utm\\_source=mandiner&utm\\_medium=link&utm\\_campaign=mandiner\\_kereszteny\\_201611](http://hu.radiovaticana.va/news/2016/11/02/ferenc_p%C3%A1pa_sajt%C3%B3t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3ja_sv%C3%A9dors%C3%A1g%C3%B3r%C3%B3m%C3%A1ba_j%C3%B6vet/1269531?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_kereszteny_201611) (2016. november 8.) Az UNHCR irányutatása tartalmaz egy érdekes mondatot a menekültekről: „Helyzetük gyakran olyan veszélyes és elviselhetetlen, hogy országhatárokon átkelve közeli országokban keresnek biztonságot, amelytől kezdve nemzetközileg elismert »menekülteknek« számítanak, akik segítségre jogosultak az államok, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és más szervezetek részéről.” Tehát az „első menedék” elvének megfelelően az irányutatás szerzője szerint is elsősorban az tekinthető menekültnek, aki közeli országokban keres menedéket az őt érő atrocitások elől. Ezzel kapcsolatban Tóth Tihamér megjegyzi: „ha visszagondolunk az 1956-os szabadságharc bukása után Nyugatra menekülők helyzetére, nem azzal fogadták őket Belgiumban, hogy kár volt ilyen messze szaladni, menjenek vissza Ausztriába, az is eléggé biztonságos ország” (306. o.). Számos tiltakozó cikk jelent meg arról, hogy az ’56-os magyar menekülteket miért nem lehet a mai migránsokkal összehasonlítani. Jogi szempontból azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy mivel 1956-ban a szabad mozgás megvalósulása Európában még csak vágyálom volt, nehezen képzelhető el, hogy valaki ellenőrzés nélkül, illegálisan Belgiumig tudott volna utazni. Arra pedig végképp nem volt mód, hogy a menekültek maguk válasszák meg, hol kívánnak letelepedni, az ausztriai táborokból maguk a befogadó államok válogatták ki a számukra megfelelő személyeket. Belgium például jelezte, hogy neki kétezer fiatal férfira van szüksége. L. Válogattak az ’56-os menekültek közül a

hajlandóak a Lisszaboni Szerződés preambulumba foglalni a kereszténységre való utalást, bár emellett sokan kardoskodtak.<sup>8</sup> Másfél század iszlám uralom, majd fél század kommunista diktatúra után a liberális ellenszélben még csoda, hogy maradt annyi keresztény szellemiség Magyarországon, hogy az Alaptörvény elismerje a kereszténység nemzetmegtartó szerepét.

Jézusnak van egy mondata, amit a migránskérdéssel kapcsolatban minden jogásznak figyelembe kellene vennie: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené!” (Mk 12,17). Jézus tehát mind a világi szabályok, mind a vallási előírások betartását megkövetelte. Ezért az állam által alkotott érvényes jogszabályokat nem lehet figyelmen kívül hagyni vallási szempontokból. XVI. Benedek pápa ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Más nagy vallásokkal ellentétben a kereszténység sohasem írt elő az államok és a társadalmak számára kinyilatkoztatott jogot, kinyilatkoztatáson alapuló jogrendszert. Ehelyett a természetre és az értelemre, mint igaz jogforrásokra utalt – az objektív és szubjektív értelem összhangjára, amely persze előfeltételezi azt, hogy mindkét szféra Isten teremtő értelmében gyökerezik.”<sup>9</sup> A kereszténység így az államra hagyta a közrendet és a közbiztonságot védelmező jogszabályok megalkotását.

Hóman Bálint például első királyunkról a következőket írja: „A krisztusi béke eszméjén ily rajongó hittel csüngő király a nagy célok szolgálatában mégis vaskezű fejedelme volt népének, irgalmatlan üldözője a bűnösöknek, félelmetes büntetője az ellenségeknek. [...] Tudta, vagy ösztönösen megérezte, hogy sorsdöntő időben nincs helye kétkedésnek és habozásnak, gyávaságnak és gyengeségnek, meddő kísérletezéseknek és félmegoldásoknak.”<sup>10</sup> E mondatok igazságtartalmának alátámasztásához elegendő Szent István törvényeit és fiához írt intelmeit<sup>11</sup> elolvasni, melyek bizonyítják, hogy a keresztény vallás nem zárta ki az állam érdekében való határozott, akár „vaskezű” fellépést.

Mindezek tükrében érthetetlen Tóth Tihamér megjegyzése: „Az személy szerint különösen bántott, hogy egy keresztény értékrendet képviselő koalíciós kormány zárkózik el ilyen vehemenciával a segítségnyújtástól. A nevében a keresztény szót is hordozó párt honlapján sem talált az olvasó semmilyen keresztény lelkületű, eligazodást segítő támpontot. Megértő, őszintén szerető befogadásról, megértésről sehol nem lehetett hallani, olvasni.” (303–304. o.). Tóth a jogi kérdések tárgyalását Ádány Tamásra hagyja, az utóbbi szerző azonban nem foglalkozik azokkal a jogszabályokkal, melyek a magyar kormány magatartását indokolják.<sup>12</sup> Ádány tanulmányában ugyanis nem esik szó a schengeni szabályok menekülteket érintő rendelkezéseiről. A schengeni rendszer pedig olyan elveken alapszik, amelyek a természet rendjére és a józan értelemre támaszkodva az EU legfőbb vívmányának tekinthetők.

---

befogadó országok. <http://www.hirado.hu/2015/08/02/valogattak-az-56-os-menekultek-kozul-a-befogado-orszagok/> (2016. október 28). Az 1956-ban külföldre távozott magyarok közül sokan még 1990 után is csak félve mertek hazalátogatni, ma viszont vannak olyan Németországban menekültstátuszt kapott szírek, akik hazájukba járnak vissza nyaralni. L. Wann ein Flüchtling Heimaturlaub machen darf. <https://www.welt.de/politik/deutschland/article158111356/Wann-ein-Fluechtling-Heimaturlaub-machen-darf.html> (2016. október 28.)

<sup>8</sup> L. erről bővebben Weiler, Joseph H. H.: Keresztény Európa. Szent István Társulat, Budapest, 2007.

<sup>9</sup> A jogállam alapjai. XVI. Benedek pápa beszéde a Német Szövetségi Gyűlés (Bundestag) előtt Berlin, 2011. szeptember 22. (ford.: Radványi Anna). In Waldstein, Wolfgang: A szívébe írva. A természetjog mint az emberi társadalom alapja. Szent István Társulat, Budapest, 2012. 218. o.

<sup>10</sup> Hóman Bálint: Szent István. Attraktor, Máriabesenyő-Gödöllő, 2012, 69. o.

<sup>11</sup> A liberális média gyakran idézi, hogy Szent István is az idegenek befogadására intett. Azt azonban nem teszik hozzá, hogy az Intelmekben szent királyunk a királyi udvarról és kormányzatról ír, ahová azért kell befogadni a vendégeket, mert korábban „úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk külön-különb tájakról,” akik tanácsaikkal segítették az uralkodókat. L. Szent István intelmei Imre herceghez. In Érszegi Géza (szerk.): Árpád-kori legendák és intelmek, Szépirodalmi, Budapest, 1987. 59. o.

<sup>12</sup> Ádány Tamás ld. 9. lj.

2015 elején a rendőrség által elfogott migránsok száma ugrásszerűen megnövekedett. Január első felében a rendőrök még kb. 400 migránst regisztráltak, február első nyolc napjában ez a szám már tizenegyezer volt. Mivel Magyarország a schengeni térség peremén fekszik, a déli határa egyben a schengeni térség külső határa is. Emiatt az ORFK Kommunikációs Szolgálat honlapján tájékoztatót tett közzé, amely a migránsokra vonatkozó schengeni szabályokat közérthetően foglalja össze: „2015. február 2. 22:45. A Schengeni Határellenőrzési Kódex szabályai értelmében a külső határokkal rendelkező államok felelősek azért, hogy a schengeni térségbe beutazók valamennyi schengeni tagállam beutazási feltételeit teljesítsék, mert a többi tagállam nem végez határellenőrzést. A nem schengeni övezetből érkező személyek jogszerűen érvényes vízummal utazhatnak be. Ha a migránsok ilyen okmányokkal nem rendelkeznek és nem a kijelölt határátkelőhelyeken lépnek be az ország területére, akkor beutazásuk jogellenes. Amikor menekültkérelmet nyújtanak be, a menekült eljárás idejére magyarországi tartózkodásuk jogszerűvé válik, de nem jogosultak a többi tagállamba továbbutazni, mert a schengeni tagállamokba való továbbutazás feltételeivel nem rendelkeznek. A feltételekkel nem rendelkező személyek továbbutazását a rendőrség köteles megakadályozni. A schengeni tagállamokba jogellenesen bejutott személyeket az a tagállam köteles minden esetben visszafogadni, amelyiknek a külső határán illegálisan utazott be, vagy amelyik legális címet biztosított neki a tartózkodásra. A vízumkötelezett harmadik ország állampolgára csak elismert menekültként utazhat vízummentesen a többi tagállamba, menekültkérelmezőként ez a jog nem illeti meg, tehát abban a tagállamban kell maradnia, ahol a kérelmet benyújtotta. Azok, akik a másik tagállamba való beutazás feltételeivel rendelkeznek, a belső határokat bárhol átléphetik, azonban a menekültkérelmezők nem ilyenek.”<sup>13</sup>

E tájékoztató szerint tehát az előírt feltételeknek meg nem felelő személyek továbbutazását a rendőrség köteles megakadályozni. A jogszabályok alapvetően jogokat és köteleességeket állapítanak meg. A magyar rendőrség kötelessége pedig – a Schengeni Határellenőrzési Kódex értelmében – az, hogy az ország területére illegálisan bejutott személyeket feltartóztassa és továbbutazásukat megakadályozza. E feladatának teljesítése közben pedig nem vehet figyelembe vallási előírásokat. A jogforum.hu (2015.02.12) hírei szerint húsz német rendőr is segítséget nyújtott a határvédelemhez.<sup>14</sup>

Az EU menekültügyi eljárással kapcsolatos szabályai közé tartozó ún. új befogadási irányelv miatt jelentősen csökkent a befogadási őrizet lehetősége: a menekültkérelmet benyújtó, illegális határátlépők közül bárkit csak kivételes, a jogszabályban taxatív módon felsorolt esetekben lehet őrzött befogadó állomáson elhelyezni.<sup>15</sup> Azok a migránsok, akik menekültkérelmet terjesztettek elő, ezt kihasználva, megpróbálták az országot elhagyni, mielőtt kérelmüket elbírálták volna.<sup>16</sup> Lényegében a „megértő, őszintén szerető befogadást” ez az irányelv és a migránsok jogellenes magatartása tette lehetetlenné. Magyarország ugyanis ebben a helyzetben vagy beengedi az illegális határátlépőket az országba (akik azután, kihasználva a nyílt befogadó állomások adta lehetőségeket, továbbutaznak Ausztria felé), vagy már a határnál megállítja őket, ott elbírálja a menekültkérelmüket, és csak azokat engedi be, akik valamelyik menedéket adó státuszra jogosultak. Ezt a köteleességet mulasztotta el Görögország, amelynek – mint a schengeni térség első államának – a balkáni

<sup>13</sup>Tájékoztató. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/hatarrendeszet/tajekoztato-0> (2016. október 28.)

<sup>14</sup>Rendkívüli módon felerősödött az illegális migráció. <http://www.jogforum.hu/hirek/33261> (2016. szeptember 30.)

<sup>15</sup>Az Európai Parlament és a Tanács 2013/33/EU irányelve (2013. június 26.) a nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról.

<sup>16</sup>Ezt kihasználva tudott az ún. baltás terrorista Németországba távozni. Merényletének elkövetése után derült ki, hogy ellenőrzésen csupán Magyarországon esett át. Mivel kiskorúnak vallotta magát, Fóton helyezték el, ahonnan megszökött, majd Németországban bukkant fel.



migránsútvonalon a határvédelmi feladatokat el kellett volna látnia, és amely tagállam helyett Magyarország vette át Európa őrének szerepét.

Az ORFK közlése szerint a schengeni szabályok betartása érdekében – a már Magyarország területére bejutott illegális határátlépők kiszűrése céljából – nemzetközi együttműködés alakult ki: „Államközi megállapodások eredményeként február 18-ától közös vasúti járőrszolgálat kezdődött. Két magyar rendőr egy-egy osztrák és német kollégával szűrőpróbaszerű és kockázatelemzésen alapuló ellenőrzéseket hajt végre az Ausztrián át Németországba közlekedő nemzetközi vonatokon és az érintett hazai pályaudvarokon, hogy kiszűrje azokat az utasokat, akik nem rendelkeznek a schengeni térségbe való beutazás feltételeivel. Augusztustól a szlovák rendőrökkel együttműködve ez a Szlovákiába irányuló vonatokra is kiterjed. Szintén kétoldalú megállapodás alapján, a szerb-macedón határon június 29-től havi váltásban tíz magyar rendőr négy mobil hőkamerával ellátott járművel és egy terepjáróval lát el közös szolgálatot a szerb rendőrökkel. Szeptemberben magyar-osztrák-szerb nyomozócsoport alakult az emebercsempészcsoportok és bűnszervezetek felszámolása érdekében.”<sup>17</sup> A 2015 februárjában kötött megállapodás szerint tehát Ausztria és Németország – mely államok később a „megértő, őszintén szerető befogadást” tanúsító Willkommenskulturt meghirdették – segítséget nyújtott Magyarországnak ahhoz, hogy a határátlépéshez szükséges feltételeket nem teljesítő migránsokat a jogszabályoknak megfelelően leszállítsák a vonatokról.

Mindezek tükrében meglepő Angela Merkelnek az a megállapítása, melyet az ARD televízióban tett a 2015. szeptember 4-i határnyitással kapcsolatban: „Ezekkel a vonatokkal menekültek utaztak Németországba jeggyel, amelynek megvásárlását Orbán Viktor magyar miniszterelnök megengedte, aztán egyszer csak hirtelen nem engedte fel a vonatokra a jeggyel rendelkező embereket, akik ezért gyalog indultak útnak.”<sup>18</sup> Bár a kancellár asszony nem jogász, az EU első embereként illene tudnia, hogy nem Orbán Viktor, hanem a schengeni szabályok „nem engedték felszállni a vonatra” a migránsokat (nem menekülteket!), amely szabályok érvényesítéséhez a saját országa is segítséget küldött. Ebből a szempontból pedig mindegy, hogy volt-e jegye az érintetteknek. A jegyvásárlási szigorítások előtt (2015. 09. 04.) pedig a jegyeket útlevíl bemutatása nélkül is meg lehetett vásárolni, nem beszélve az online vásárolt e-Ticketekről.

Ma a skandináv államok azért akarják beperelni Magyarországot, mert nem akarjuk visszafogadni az általuk visszaküldeni kívánt migránsokat, akik szerintük azért jutottak át hozzájuk, mert a magyarok nem teljesítették a határvédelmi feladatokat.<sup>19</sup> A dublini szabályok értelmében azonban a menedékre nem jogosultakat abba a tagállamba kell visszaküldeni, amelyikben először átlépték a schengeni határt, és nem abba, amelyikben először regisztrálták őket, ez pedig a balkáni útvonalon Görögország.<sup>20</sup> Orbán Viktor egyébként többször javasolta,

---

<sup>17</sup>Nemzetközi erőkkel. <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsarumagazin/nemzetkozi-erokkal> (2016. október 28.)

<sup>18</sup> Merkel: Nincs B terv, a közös megoldásért kell dolgozni, de a multikulti nem megoldás. [http://index.hu/kulfold/2016/02/29/merkel\\_nincs\\_b-terv\\_a\\_kozos\\_megoldasert\\_kell\\_dolgozni/](http://index.hu/kulfold/2016/02/29/merkel_nincs_b-terv_a_kozos_megoldasert_kell_dolgozni/) (2016. október 28.)

<sup>19</sup> További kérdésként merülhet fel, ha pl. Svédország visszaküld hozzánk migránsokat, mi fogja őket megakadályozni abban, hogy pár héten belül újra Svédországban legyenek? A híradások szerint az Ausztriában menedékjogot kapott bevándorlók Ausztria egyes tartományaiból Bécsbe jelentkeznek át, mert ott nagyobb összegű szociális segítséget kapnak. L. Mágnesként vonzza a migránsokat a bécsi jóléti rendszer. <http://magyaridok.hu/kulfold/magneskent-vonzza-migransokat-becsi-joleti-rendszer-1076584/> (2016. október 28.) Ez a tény jól mutatja, hogy a migránsok mozgását egyetlen cél, a minél jobb szociális ellátás megszerzése vezérli.

<sup>20</sup> Vö. Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete, 13. cikk. Ezért helytelen Tóth Tihamér következő megállapítása: „a dublini rendszernek is nevezett európai szabályok szerint lehetőség van a menekültet elsőként regisztráló tagállamba utasítani. Az európai szabályok betartása mellett Magyarország hamarosan tényleg óriási mennyiségű menekült eltartására számíthatna (a tervezett kvótarendszer ehhez képest

hogy ha Görögország nem hajlandó ellátni a határvédelmi feladatokat, segítséget kell neki nyújtani, ezt azonban senki sem akarta tudomásul venni. Sőt, az osztrák belügyminiszter a bécsi pályaudvarra érkező migránsokat maga üdvözölte, és azt mondta, hogy „most már biztonságban vannak”, s emellett számosan indultak saját gépkocsival Ausztriából a Magyarországon rekedt migránsok „megmentésére.” Tehát egyszer az a baj, hogy rosszul bánunk a migránsokkal és nem engedjük át őket a határon, máskor meg az, hogy átengedjük őket. Míg korábban a magyar miniszterelnök határvédelemmel kapcsolatos álláspontját senki sem akarta hallani, a német kancellár 2016 augusztusában már arról beszélt, hogy „meg kell tanulnunk a határok védelmét”,<sup>21</sup> az osztrákok pedig egy belső schengeni határon (hazánk irányában) építenek kerítést. Ezt az utóbbit azért, mert amikor egy migráns menedékkérelmét elutasítja Magyarország, az illető – jogvédő szervezetek segítségével – fellebbezést nyújt be, aminek következtében nyílt befogadó állomásra kerül, ahonnan Ausztria irányába el akarja hagyni az országot.

Ebből a beszámolóból az is kiderül, hogy a Tóth Tihamér által kívánt befogadásra, megértésre a migránsok egyáltalán nem is vágytak Magyarországon. Az az erkölcsi intelem, mely szerint „ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérral,” a szó szoros és átvitt értelmében is teljesült, mivel a migránsok, akik kövel dobálták meg a jogszabályok betartását kérő rendőröket, az utcán közlekedő autókat s a mellettük elhaladó vonatokat, ha bementek a befogadó állomásokra, megkapták a megfelelő ellátást. Angela Merkel az előbb említett, nyári TV-interjújában kifejtette, hogy „egy ország vagy rosszul bánik a menekültekkel, mint a magyarok, vagy befogadja őket.” Igen, a gonosz magyarok nem voltak hajlandóak néhány mobil konyhával a migránsok után szaladgálni az autópályán, a kukoricásban, a pályaudvaron, vagy ahol ők éppen tartózkodni kívántak a befogadó állomásokon kívül.

A schengeni szabályok által előírt kötelezettség teljesítését segíti a déli határokon felállított kerítés is. Tóth Tihamér, aki az előbbi idézetben még a felebaráti segítségnyújtást és megértést hiányolta (megjegyzem, az egész cikk azért is érthetetlen, mert a szerzője minden állításának az ellenkezőjét is helyesnek találja), erről így vélekedik: „Véleményem szerint nem ellentétes a KTT-vel, ha egy ország megfelelően ellenőrzött keretek között hajlandó csak beengedni a menekülőket, szükség esetén akár kerítést is húzva a határra, különösen, ha nem a közvetlenül szomszédos országból érkeznek, közvetlen életveszély elöl menekülve. Nem lehet megengedni, hogy ellenőrizetlenül ismeretlenek tömegei lépjenek át az ország határát, vagy hogy a szokásos menekültügyi eljárás alól önkényesen kivonják magukat” (311–312. o.). Majd később megjegyzi: „Az illegális bevándorlást önmagában bűncselekménynek nyilvánítani erkölcsstelen” (313. o.). A lábjegyzetben ehhez hozzáfűzi: „A déli határázaron való illegális átjutás miatt már 2015 decemberében több mint ezer büntetőeljárás indult, 700 ügyben pedig már ítélet is született, alapvetően kiutasítás szankcióval” (32. l.).

Ezek a mondatok jogi szempontból is aggályosak. Délen ugyanis hármasszoros határázár működik: fizikai, jogi és élőerős. A jogi határázár lényege, hogy megvédje a fizikai határázart, hiszen ha nem nyilvánítják bűncselekménynek a határázár tiltott átlépését, és nem fenyegetné az ezen a határszakaszon erőszakos úton átlépőket az őrizetbe vétel és a kiutasítás lehetősége, a kerítés már régen apró darabokra lenne vagdosva. A szerző megállapításával ellentétben ugyanis nem az illegális határátlépést (nem bevándorlás!) nyilvánították bűncselekménnyé

---

lehet, hogy kevésbé megterhelő eredménnyel járna” (304–305. o.). A zárójelben tett megjegyzés valóságtartalma is kérdéses. Míg azt tudjuk, hogy Magyarországon kb. 200.000 migráns regisztrált, azt nem tudhatjuk, hogy a tervezett kvótarendszer alapján (melynek legkényesebb pontja a felső határ nélküli, állandó elosztási mechanizmus bevezetése) pontosan hány migráns érkezne hozzánk.

<sup>21</sup> L. ZDF – Sommerinterview mit Angela Merkel. 2016.07.10. <https://www.zdf.de/politik/berlin-direkt/zdf-sommerinterview-mit-angela-merkel-106.html> (2016. augusztus 8.) A német politika köpönyegforgatását jól szemlélteti Wisnewski, Gerhard: Sensation: Kanzlerin Merkel sieht Flüchtlingswelle als „Angriff” című cikke <http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/deutschland/gerhard-wisnewski/sensation-kanzlerin-merkel-sieht-fluechtlingswelle-als-angriff-.html> (2016. augusztus 8.)

(2012. évi II. törvény 204. §), hanem a határzár tiltott átlépését (Btk. 352/A. §), amit csak a kerítéssel védett határszakaszokon lehet elkövetni.

Általában, ha egy migránst csak az országhatáron belül tudtak a rendőrök elfogni, és nem lehetett bizonyítani, hogy az illető a határzáron jött át, s az elfogott személy menedékkügyi kérelmet terjesztett elő, a rendes eljárást kellett lefolytatni, amelynek szabályai szerint a kérelmező nyílt befogadó állomásra került, ahonnan az az eljárás vége előtt megszökött. Ezért volt szükség a mélységi határellenőrzés bevezetésére, amely alapján, ha a szerb határtól számítva 8 km-en belül fognak el valakit, visszaviszik a szerb határ túloldalára és megmutatják neki, melyik tranzitónában terjesztheti elő menekültkérelmét (2016. évi XCIV. tv.). A jogszabályok e módosításai a legjobb példák arra, amikor a jogalkotó a felmerülő problémák változásait követve próbálja a szabályokat korrigálni.

„Nem láttuk, hogy különbséget tennének valódi menekültek és dzsihadista betolakodók között” – írja Tóth Tihamér megdöbbentő módon (304. o.). Az Európában ma folyó háborúnak egyik sajátossága az, hogy nem a harctereken, egyenruhában vívják, ahol mindenki tudja, ki, ki ellen harcol. Ehelyett menekültnak álcázott, alattomos ISIS-katonák gyilkolják az őket befogadó civileket. Tóth állítása azért is abszurd, mert akiről bebizonyosodik, hogy terrorista, az nem nyílt befogadó központba kerül: azzal szemben a büntetőeljárás szabályainak megfelelően járnak el.<sup>22</sup>

## *II. Nem az egyház adja a tartózkodási engedélyt!*

Tóth Tihamér szerint „úgy tűnt, a magyar katolikus egyház sem volt képes egységes, gyors állásponttal orientálni a közvéleményt” (304. o.). Valójában a Magyar Katolikus Egyház prominens képviselői sokkal világosabban felismerték a jogkövetés fontosságát a liberális jogászoknál, s emellett a Szentírást összefüggéseiben értelmezték, és nem a szövegekörnyezetből önkényesen kiragadott bibliai idézetek alapján foglaltak állást.

A jogszabályok helyes értelmezésében Erdő Péter bíboros úr járt az élen. Egy interjúban világossá tette: „Nem az egyház adja a tartózkodási engedélyt. Ez egy világi jogi kérdés.”<sup>23</sup> A liberális média ugyanis azért ítélte el a magyar egyházfőt, mert azt az álláspontot képviselte, hogy ha a plébániákon – Ferenc pápa felhívásának eleget téve – befogadnák a migránsokat, az embercsempészés bűncselekményét követnék el. Az embercsempészésre vonatkozó jogszabály-értelmezések egyértelműen alátámasztják ezt az álláspontot.<sup>24</sup> Magyarország ugyanis köztudottan nem célország a migránsok számára, hiszen ebben az esetben megvárnák, amíg menekültkérelmüket elbírálják és letelepedhetnek az állam területén. Mivel e személyek a fentebbiek szerint nem jogosultak a belső schengeni határok átlépésére, abban az esetben, ha Ausztria felé el akarják hagyni az országot, mindazok, akik ehhez bármilyen segítséget nyújtanak, pl. útközben „pihentetik” őket, azaz szállást biztosítanak számukra, megvalósítják az embercsempészés tényállását. Ezt az állítást egy bírósági határozat is alátámasztja: „Az államhatár jogellenes átlépéséhez történő segítségnyújtás tehát sui generis bűncselekmény, amely az állandó bírói gyakorlat szerint nem kizárólag az államhatár effektív átlépéséhez, hanem az ahhoz vezető cselekménysorozat más fázisaiba történő aktív bekapcsolódás minden formájával megvalósítható” (BH 2007. 328).

<sup>22</sup> L. pl. Ahmed H. esetét: bár Ahmed útlevelel és vízummal is rendelkezett, tehát szabályszerűen be tudott volna lépni Magyarországra területére, megafonon (elengedhetetlen kellék a meneküléshez!) irányította a röszkei támadás résztvevőit. Őt a rendőrség határzár tiltott átlépése és terrorcselekmény miatt vette őrizetbe.

<sup>23</sup> Erdő Péter: Az egyház emberei inkognitóban voltak a Keletinél. [http://index.hu/belfold/2015/09/06/erdo\\_peter/](http://index.hu/belfold/2015/09/06/erdo_peter/) (2016. október 28.)

<sup>24</sup> Részletesen l. dr. Verhóczy János r. alezredes: Embercsempészés a magyarországi schengeni belső határokon. [rendeszet.hu/hatarrendeszetitagozat/embercs.doc](http://rendeszet.hu/hatarrendeszetitagozat/embercs.doc) (2016. szeptember 3.)

Éppen ezért az is jogellenesen jár el, aki a menekültkérelmük elbírálása előtt fogad be migránsokat a saját otthonába. Az jár el jogszerűen, aki a hivatalos befogadó központokba irányítja őket.<sup>25</sup>

A Katolikus Karitás az ezért az állami szervekkel együttműködve, legális keretek között segíti a hazánk területére érkező bevándorlókat, ahogyan az a honlapján részletesen olvasható. A katolikus egyház képviselőinek nyilatkozataiból az is egyértelműen kiderül, hogy álláspontjuk szerint a jézusi tanításnak megfelelően a valódi menekülteket be kell fogadni, a jogszabályok betartása és követése azonban minden érintett részéről kötelező.

A segélyező szervezetek munkatársai olyan körülményekről is beszámoltak, melyek a feltétel nélküli segítségnyújtás követelményét megkérdőjelezzik. Kiss-Rigó László szegedcsanádi megyéspüspök – aki nem az USA-ból, hanem közvetlen közletről szemlélhette a migránsok beözönlését – az őt ért támadásokra<sup>26</sup> reagálva közleményt adott ki, melyben a következőket olvashatjuk: „Azt is ki kell mondanunk, hogy a jelenlegi bevándorlók jelentős része nagyobb összegű készpénzzel rendelkezik, mint ami egy magyar rendőr fél éves fizetése. Sokan közülük magabiztosan, agresszív módon viselkednek. Többször megfigyelhető, hogy gyerekeket »pajzsként« próbálnak használni. Előfordult, hogy az irdatlan mértékű szemét közös felszedésére szólító felhívásra azt válaszolták: »Szedjék fel a keresztények, azért vannak!« Számos migráns tudatosan jelét sem adja a minimálisan elvárható alkalmazkodásnak.”<sup>27</sup> Más beszámolókból is értesülhettünk a migránsok keresztényellenes magatartásáról. Erdő Péter például a Karitás aktivitását hiányolók részére az előbb említett Index – interjúban elmondta: „Nem a magamutogatás a Karitás stílusa. Másrészt a jelvényében egy kereszt is benne van. Voltak olyan élelmiszerosztások, ahol a kereszt miatt elutasították az adományt. Több oka is van tehát, hogy miért nem kibontott zászlóval megyünk az ilyen akciókra.”

Barsi Balázs ferences szerzetes ezért arra figyelmeztetett, hogy az irgalmas szamaritánus példája „éppenséggel a muszlimoknak is okulásul szolgálhatna. A példabeszédnek nemcsak az a tanulsága, hogy egy más vallású ember karolja fel zsidó felebarátját, hanem az is, hogy az illető elfogadja az istápolást.”<sup>28</sup>

A Genfi Menekültügyi Egyezmény a valódi menekültek számára is előírja a jogszabályok betartását. A migránsok azonban nemcsak a menekültügyi eljárás szabályait szegik meg, hanem egyes, a büntető kódexben, illetve a szabálysértési törvényben rögzített tényállásokat is megvalósítanak. Tóth Tihamér egy lábjegyzetben ezzel kapcsolatban megjegyzi: „A híradásokban egyre gyakrabban napvilágot látó nemi erőszakoskodások nem menthetők, de érthetők. A bevándorlók jelentős része fiatal férfi, aki testközletről nincs hozzászokva a nyugati női viselkedéshez: ami nekünk természetes, észre sem vesszük, az számukra kihívó viselkedésnek számíthat. Ez persze nem menti tettüket, a főszabály érvényben van: a migránsoknak tiszteletben kell tartaniuk a befogadó közösség szabályait. A nőekkel szembeni viselkedés terén minden bizonnyal nem nekünk, hanem nekik van sok tanulnivalójuk” (306. o.). Egy másik helyen Tóth a következőket írja: „Miközben a modern média a nappalinkba hozza nemcsak más országok nyomorúságát, hanem fordítva is: elmaradottabb országok többre vágyó lakosai nap mint nap láthatják, mennyivel jobban élnek

<sup>25</sup> A magánúton való segítségnyújtás veszélyeket is rejt: a híradások szerint egy migráns késsel sebesítette meg Belgiumban azt a papot, aki beengedte őt a plébániára zuhanyozni, Szabadkán pedig szintén késsel támadtak migránsok azokra a fiatalokra, akik a szálláshely felé irányították őket. A baltás terroristát eredetileg egy német család fogadta be a házába.

<sup>26</sup> A Washington Post egyik cikke azzal vádolta a püspök urat, hogy ellentmondott a menekültek befogadását szorgalmazó Ferenc pápának. L. Hungarian bishop says pope is wrong about refugees [https://www.washingtonpost.com/world/hungarian-bishop-says-pope-is-wrong-about-refugees/2015/09/07/fcba72e6-558a-11e5-9f54-1ea23f6e02f3\\_story.html](https://www.washingtonpost.com/world/hungarian-bishop-says-pope-is-wrong-about-refugees/2015/09/07/fcba72e6-558a-11e5-9f54-1ea23f6e02f3_story.html) (2016. október 28.)

<sup>27</sup> A Szeged-Csanádi Egyházmegye közleménye, 2015. szeptember 12, Budapest (OS), 3. rész.

<sup>28</sup> Szőnyi Balázs: Barsi Balázs a menekültügyről. In *Heti Válasz* 2015/42, 21. o.

akár az USA-ban, akár Európában” (309. o.). Érdekes, hogy a szerző a két megállapítás között nem veszi észre az ellentmondást. Ha a migránsok „nap mint nap láthatják, mennyivel jobban élnek akár az USA-ban, akár Európában,” akkor azt is tudniuk kell, hogy nálunk a nők másképp viselkednek, mint náluk, ezért erőszakos tetteiket nem lehet megértően kezelni. Egyébként nehéz elképzelni, hogy „kihívóan viselkedett” az a 79 éves hölgy, akit a temetőben erőszakolt meg egy eritreai férfi.

Jézus tanítása alapján Barsi atya a következőket mondja: „Egy viszont biztos: a házukon egyelőre van ajtó, így joggal várhatjuk el, hogy aki bebocsátást kér, előbb kopogtasson. Mi pedig majd ajtót nyitunk, és azt mondjuk: fáradj beljebb, s ha ínséget szenvedsz, segítünk. Da aki csak úgy beront a házukba, illetve a hazánkba, anélkül, hogy megmondaná, mi a neve, honnét jött és mit akar, az betörő.”<sup>29</sup>

Tóth Tihámér többször hivatkozik arra, hogy a KTT (vagyis a katolikus társadalmi tanítás) a mindenk felett álló szeretetre int bennünket. Az evangéliumokból azonban kiolvasható, hogy a szeretet gyakorlásának is vannak szabályai. Jézus egy helyen a következőre int bennünket: „Legyetek szelídek, mint a galambok, és okosak, mint a kígyók” (Mt 10,16). A szeretetnek okossággal kell párosulnia. Boda László professzor szerint „mindkettőnek át kell hatnia a cselekvést, ill. a különböző döntéseket. [...] A szeretetben nem lehet eléggé túlozni, ha mint belső készséget értjük azt. Külső megnyilvánulásait tekintve viszont szükség van az értelem okos mértéktartására, amely tekintettel van az adott helyzetre, a körülményekre.”<sup>30</sup>

Ezért a migránsok befogadása során tanúsított szeretetnek is az okossággal kell párosulnia. Orbán Viktor többször figyelmeztetett arra, hogy felelőtlen kijelentésekkel ne csábítsanak az európai politikusok további potenciális gazdasági bevándorlókat arra, hogy életüket veszélyeztetve útra keljenek. Ilyen csábításnak minősíthető az elosztási kvóta is, mert azt a benyomást kelti az Európába vágyókban, hogy bármennyien jöhetnek a kontinensre, befogadásra találnak. Ez a buzdítás pedig lényegében az embercsempészek malmára hajtja a vizet, akik a busás haszon fejében nem törődnek az emberek életével. Martin Kobler, az ENSZ líbiai különmegbízottja a Welt am Sonntag című német lapnak adott interjújában elmondta: „A csempészek egy csepp üzemanyag nélkül kivontatják a nyílt vízre a hajókat, majd felhívják a segélyhívó számot, mert tudják, hogy az EU hajói megmentik az embereket.”<sup>31</sup> A mentőhajók minden igyekezete ellenére azonban ezrével fulladnak vízbe a jobb élet reményében Afrikából Európába induló migránsok, akik közül tulajdonképpen csak az eritreaiak számíthatnak arra, hogy menekültkérelmüket pozitívan bírálják el. Ezért tett javaslatot a magyar miniszterelnök afrikai menekülttáborok fenntartására, valamint a válság sújtotta övezetekben történő, helybeli segítségnyújtásra, mert paradox módon minél több embert mentenek ki a tengerből, és szállítják őket Európába, annál többen fognak a vízbe fulladni. Erre a felismerésre jutott a német belügyminiszter, Thomas de Maiziere is, aki a tengerből kimentett migránsok kiutasítására tett javaslatot. Véleménye szerint ez az eljárás az Afrikából Európa irányába történő embercsempészet visszaszorítását is eredményezné, hiszen többé nem érné meg a migránsoknak a veszélyes tengeri átkelést választani.<sup>32</sup>

A szeretet okos gyakorlásának elvi alapjait fogalmazza meg Szent Ágoston az „ordo caritatis”-ről szóló tanításában (De doctrina Christiana 1,28). Papp Miklós magyarázata szerint e tanítás lényege, hogy „a szeretett személyek között létezik egyfajta sorrend. Vannak

<sup>29</sup> Jól ismertek Jézus szavai: „aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem máshonnan mászik be, az tolvaj és rabló” (Jn 10,1). Bár itt az ajtó Jézust és tanítását jelenti, e hasonlat jól szemlélteti a törvényes és a törvénytelen út közötti különbséget.

<sup>30</sup> Boda László: Adjátok meg Istennek, ami Istené. Szent József Kiadó, Budapest, 1995, 145. o.

<sup>31</sup> Idén százezer menekült indulhat útnak Líbiából Európa felé. <http://magyaridok.hu/kulfold/iden-szazezer-menekult-indulhat-utnak-libiabol-europa-fele-630064/> (2016. október 28.)

<sup>32</sup> Bertha László: Visszatoloncolná Afrikába a Földközi-tengerből kimentett migránsokat a német belügyminiszter. <http://888.hu/article-visszatoloncolna-afrikaba-a-foldkozi-tengerbol-kimentett-migransokat-a-nemet-belugyminiszter> (2016. november 8.)

emberek, akiket a Teremtő jobban rám bízott, felelősebb vagyok értük, s vannak, akiket másokra bízott jobban, rám kevésbé. [...] A családon túl koncentrikus körökbe rendeződnek felebarátaink. Legközelebb állnak a barátaink, keresztény közösségünk tagjai, lakótársaink, munkatársaink, majd ezután következnek a nagyobb közösségeink, honfitársaink, végül minden embertársunk. [...] Tágabb körben előbbre való a honfitársam, akit megillet az előny például a munkahelyteremtésben. Ugyanahhoz a nemzeti nagycsaláddhoz tartozunk, ezért közelebb áll hozzám, mint egy idegen, aki viszont a saját otthonában élvez elsőbbséget.<sup>33</sup> A liberális tanítás nem ismeri el az emberek közötti szorosabb erkölcsi kötelekeket, minden embert egymástól egyenlő távolságra állónak tekint.<sup>34</sup> A menekültválság kezelésében ezért a liberális politikusok – figyelmen kívül hagyva saját polgártársaik érdekeit – az emberi jogokra – s köztük elsősorban a menedékhez való jogra – hivatkozva válogatás nélkül, kontrollálatlanul engedik be olyan emberek tömegeit az EU területére, akiknek még a nevét sem kérdezik meg. Ezzel szemben a magyar Alaptörvényben az emberi jogok felsorolása a „Szabadság és felelősség” című fejezetben szerepel, utalva arra, hogy e jogokat is csak felelősségteljesen lehet érvényre juttatni.

Tóth Tihamér cikkében hosszasan ecseteli, hogy a KTT jegyében nem szabad az anyagi javakat sajnálnunk az érkezőktől, tekintettel kell lennünk emberi méltóságukra olyan mértékben, hogy a miénk se csorbuljon. Majd hozzáteszi: „Attól a ponttól még nagyon messze állunk, hogy a bevándorlók nemcsak a helyi lakosok kényelmét, hanem a közjót, végső soron a befogadók emberi méltóságát is veszélyeztessék” (313. o.). Itt meg kell jegyeznünk, hogy a migránsok a déli határ mellett élő gazdálkodók évtizedes munkáját tették tönkre a kertek és gyümölcsösök letarolásával.<sup>35</sup> Az emberi méltóság egyértelmű sérelmével járt a migránsok több tonnányi szemetének elhordása, a toalettnak használt parkok és templomkertek kitakarítása. Az európai polgárok türelme nem amiatt fogyott el, hogy ellátást kellett biztosítani a külföldről érkezőknek. A migránsok elleni ellenszenv sokkal inkább amiatt erősödött meg, hogy a liberális politikusok és a „migránssimogató” jogvédők az emberi jogokra hivatkozva felszámolták az európai jogrend alapelveit (amiért a hajdani liberálisok küzdöttek), ami az európaiak méltóságát sérti.

A fentiekben elmondottakból kiviláglik, hogy Magyarországot a schengeni és dublini szabályok betartása, valamint a menekültügyi eljárásról szóló irányelvek és törvények végrehajtása miatt érte elmarasztalás dicséret helyett (többek között Ban Kin Mun, az ENSZ főtitkárának részéről), pedig e szabályoknak a többi tagállam általi be nem tartása a szabad mozgást akadályozta az EU területén. A leginkább kifogásolható azonban a törvény előtti egyenlőség elvének a felszámolása Nyugat-Európában.

Ha Németországban, ahol a migránsok napi 770 bűncselekményt követnek el, egy migránst elítélnek, az jóval enyhébb büntetést kap, mint a német állampolgárok,<sup>36</sup> akiknek az is irritáló, hogy a bevándorlók mindent ingyen kapnak, nekik pedig mindenért meg kell dolgozniuk. A híradások szerint Németországban a kb. kétmillió újonnan érkezett migráns közül még száz sem állt munkába, egyesek kijelentették, hogy ők Merkel vendégei, és a vendégeknek nem kell dolgozniuk.<sup>37</sup> Erről eszünkbe juthat Szent Pál tanítása, amely szerint „aki nem akar dolgozni, ne is egyék!” (2Tessz 3,10). Az osztrák ellenzéki ÖVP szerint igazságtalan, hogy

<sup>33</sup> Papp Miklós: A szeretet rendje. <http://ujember.hu/a-szeretet-rendje/> (2016. október 28.)

<sup>34</sup> Szabó István: Történeti alkotmányunk értékei. In Miskolci Keresztény Szemle 2016/2, 59-64. o.

<sup>35</sup> A migránsok okozta károk kompenzálására az agrárminisztérium 100 millió forintot irányozott elő. L. 6/2016. (II. 9.) FM. r.

<sup>36</sup> Ulfkotte, Udo: Sie prahlen-wir zahlen. <http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/deutschland/udo-ulfkotte/sie-prahlen-wir-zahlen-deutsche-als-menschen-zweiter-klasse.html> (2016.09.06.) Az újságíró felteszi a kérdést: hogy érzi magát valaki németként, ha a legkisebb sebességtűllépésért fizetnie kell, miközben a sokkal súlyosabb törvénytértéket elkövető bevándorlók szabadon sétálnak és rajtuk nevetnek?

<sup>37</sup> „Wir sind Merckels Gäste”: Asylbewerber verweigern Arbeit. <https://jungfreiheit.de/politik/deutschland/2016/wir-sind-merckels-gaeste-asylbewerber-verweigern-arbeit/> (2016. október 28.)

míg egy osztrák földműves egy egész élet munkája után alig több mint 600 euró nyugdíjat kap, addig a migránsok Bécsben automatikusan 830 szociális segélyben részesülnek.<sup>38</sup>

A migránsok jogsértő magatartásának következmények nélkül hagyása folytán az az álláspont alakult ki (bennük is és bennünk is), hogy nekik mindent szabad. Ezt a hitet az is erősíti, hogy az emberjogi szervezetek a törvények betartásán fáradozó kormányokat ítélik el a törvénytisztelő helyett, sőt maguk is törvénytelenésre buzdítanak.<sup>39</sup> Ez a helyzet pedig a törvénytisztelő, valódi menekülteknek is árt, hiszen így ők is áldozataivá válnak a migránsok ellen elkövetett atrocitásoknak.

A polgári államok kialakulásakor, a civil és az állami szféra szétválasztása után, az államok egyik legfőbb feladata maradt a közrend és közbiztonság fenntartása. A klasszikus szerződéselméletek szerint az emberek éppen azért adták fel a természeti állapotban élvezett szabadságukat, mert az államra bízták a korlátlan szabadságból adódó veszélyek megelőzését, biztonságuk megőrzését. Ha az európai vezetők ezt a „szerződést” nem tartják be, elvesz az állammal és vezetőikkel szembeni bizalom is.<sup>40</sup> Orbán Viktor már egy éve kijelentette a banzi kolostorban, a CSU-val tartott megbeszélés után: „Közös cél, hogy az európai rendet és a jogrendet helyreállítsuk. Ha nincs európai jogrend és ebből fakadó rendezettség, akkor marad a rögtönzés, a kiszámíthatatlanság, a végén a totális bizalomvesztés és elveszítjük a képességünket, hogy kontroll alatt tartsuk az eseményeket. Jelenleg efelé megyünk.”<sup>41</sup> Ma már nem nehéz ennek az állításnak az igazságtartalmát belátni. A miniszterelnök egy másik interjúban ezért világossá tette, hogy a jogrend megőrzésére törekedve „nem fogjuk megengedni, hogy olyan állapotok legyenek Magyarországon, mint amilyeneket máshol látunk.”<sup>42</sup> A közrend fenntartásának eszközeit pedig minden állam maga választhatja meg, mert az tagállami hatáskörbe tartozik (EUMSZ 72. cikk). A közrend fenntartásához pedig hozzátartozik, hogy az állam saját maga döntse el, milyen szabályok szerint enged valakit a területére.

### *III. Egy Magyarország van!*

Tóth Tihamér többször hivatkozik arra, hogy az USA is bevándorlás által jött létre: „A mai Egyesült Államok területére érkező első hajósokat az indiánok megvendégelték, megmentve őket a biztos éhhaláltól. Erről a novemberi Hálaadás ünnepén mind a mai napig megemlékeznek az USA-ban. Hogy később az indiánok pórul jártak? Talán megbánták kezdeti vendégszeretetüket? Volt egyáltalán választásuk? Tény, hogy az indiánok leszármazottai aztán később vagy elbuktak a harcokban, vagy asszimilálódtak, s ma sokan rezervátumban szerencsejáték-piaci különleges jogaikat kamatoztatják” (307. o.).

A szerző korábban a Magyar Nemzetben a következőket írta: „Az sem kizárható, hogy évtizedek múltán a bevándorlók megváltoztatják kultúránkat, akár a térképet is átrajzolják. Mindez lehetséges, de ezért nem őket, hanem önmagunkat kell okolni. Nem a bevándorlók teszik tönkre a keresztény kultúrát. Félelmeinkkel, a bezárkózással mi magunk verünk egy

---

<sup>38</sup> L. 17. lj.

<sup>39</sup> Számos híradás szólt arról, hogy az emberjogi szervezetek arra buzdítják a migránsokat, hogy vallják magukat kiskorúnak, így a főtí gyermekvárosba kerülnek, ahonnan könnyen megszökhetnek. A Svédországban nemi erőszakot elkövető, szemmel láthatóan idősebb migránsok a büntetés elkerülése érdekében szintén kiskorúnak vallják magukat (hirado.hu, 2016.09.06). Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés: ha a migránsok nem tudják, hogyan kell a nőekkel szemben Európában viselkedni (ahogyan azt Tóth Tihamér állítja), a kiskorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályokat honnan ismerik?

<sup>40</sup> A bizalomvesztést jól érzékeltetik a németországi választási eredmények.

<sup>41</sup> Hatpontos javaslatcsomaggal érkezik Brüsszelbe Orbán Viktor. <http://www.fidesz.hu/hirek/2015-09-23/hatpontos-javaslatcsomaggal-erkezik-brusszelbe-orban-viktor/> (2016. október 30.)

<sup>42</sup> Orbán Viktor a Kossuth Rádió „180 perc” című műsorában (2016.03.04). <http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-a-kossuth-radio-180-perc-cimu-musoraban-2016-03-04/> (2016.10.28.)

újabb szeget annak koporsójába. A szeretet parancsának megélése viszont esélyt kínál nekünk, hogy egy kicsit jobbra váljunk.”

Az Európa területén zajló mai migrációs hullámmal kapcsolatban az USA létrejöttével példálózni háborzongató. Ezzel a szerző egyértelműen elismeri, hogy nem menekültkérdésről, hanem hódításról van szó. Orbán Viktor július 23-án a Bálványosi Nyári Szabadegyetemen tartott sajtótájékoztatóján világossá tette: „Ma a Magyarországra nehezedő bevándorlási nyomás egyik legfőbb támogatója az Egyesült Államok. Ez részben a hivatalos politikáján keresztül történik. [...] Az amerikaiak szerint, aki a bevándorlást nem tekinti pozitívnak, nem tekinti olyannak, amit bátorítani kell, s nem látja benne az értéket, a legrosszabb 20. századi szellemiséget idézi. Ez most a demokraták álláspontja, és mivel most a demokraták adják az elnököt, ez az Egyesült Államok hivatalos politikája is. [...] A magyar miniszterelnök közölte, amerikai nézőpontból még azt is érti, ha egy bevándorlásban pozitívumot látnak, hiszen így jött létre az Egyesült Államok. De azt látnunk kéne, hogy ebben a történetben mi vagyunk az indiánok.”<sup>43</sup> Mindehhez tegyük hozzá Barsi Balázs logikus megállapítását: „A migráns egyrészt az üldözöttet jelenti – őt be kell fogadni, segíteni –, másrészt a honfoglalót; azt az embert, aki egyébként nem feltétlenül rossz szándékkal, hanem a jobb élet reményében érkezik, de tömegesen alkalmasint hódítóként fog viselkedni. Ez tehát két külön kategória, és valószínűleg ők maguk sem gondolták, hogy egyként fogunk bánni velük.”

Ha tehát Tóth Tihamér eszmefuttatása alapján az indiánok helyébe magunkat képzeljük, a szerző nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a keresztény szeretet jegyében fogadjuk be a bevándorlókat, vendégljük meg őket, és utána vagy elbukunk a harcokban (a mai viszonyok között terrorcselekmények következtében), vagy asszimilálódunk, azaz burkiniben „napozhatunk” a Balaton-parton, vagy esetleg rezervátumokban lottó-szelvényt árusíthatunk, és a mostani bevándorlók új államukban szeptember 4-ét ünnepnapként fogják számon tartani. Ezzel a meglátással Tóth Tihamér lényegében Nietzschének ad igazat, aki szerint „A kereszténység pártját fogta mindannak, ami gyenge, alantas és félresikerült, eszményt faragott az erős élet önfenntartó ösztöneivel szembeni ellentétből.”<sup>44</sup> Tehát akkor jó keresztény valaki, ha mások megsegítése érdekében önként lemond vallása, kultúrája, hazája és nemzete védelméről? Aligha. Jézus szerint „aki mindvégig kitart, az üdvözülni fog” (Mt 10,22). Az önfeladás tehát a kárhozathoz vezet. Bizonyos esetekben pedig az erőszak is megengedhető, ahogyan azt Jézusnak a templom megtisztításakor tanúsított magatartása is jelzi (Jn 2,15).

Helyesen állapítja meg XVI. Benedek emeritus pápa: „még kevésbé elfogadható az a megoldás, amit a pluralista elméletek nyújtanak, melyek szerint minden vallás a maga módján út az üdvösséghez, és így hatásában egyenlőnek mondható.”<sup>45</sup> Éppen ezért kötelessége az egyháznak a keresztény hit terjesztése, illetőleg védelme.

„Nem törődnek utódaikkal azok, akik soha nem tekintenek vissza őseikre” – mondja Burke.<sup>46</sup> Ez a figyelmeztetés napjainkban különösen időszerű. Milyen példát mutatnak nekünk őseink?

---

<sup>43</sup> Európai hadsereg létrehozására van szükség. <http://www.miniszterelnok.hu/europai-hadsereg-letrehozasaravan-szukseg/> (2016.10.30.) Donald Trump elnökké választásával ez a politika valószínűleg meg fog változni. Azt a kérdést is feltehetjük, hogy ha Tóth szerint az USA olyannyira befogadó, és az amerikaiak bevándorló ősei miatt „másképp viszonyul a közhangulat a migrációhoz” (308. o.) vajon miért „tarolt” az elnökválasztásban az a politikus, amelyiknek fő programja az illegális bevándorlás megszüntetése?

<sup>44</sup> Nietzsche, Friedrich Wilhelm: *Az Antikrisztus* (ford. Csejtei Dezső), Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2007, 12. o. Ezt a művét Nietzsche 1888-ban írta. Az ebben az esztendőben írt műveivel kapcsolatban megoszlanak a nézetek a tekintetben, hogy azok vajon már nem egy tébolyult elme szüleményei-e, mivel 1889. január 3-án bekövetkezett az író teljes szellemi összeomlása. Vö. a fordító utószavával, i. m. 124. o.

<sup>45</sup>XVI. Benedek nyugalmazott pápa: A vallások egyáltalán nem egyenlők. [http://www.kereszteny.mandiner.hu/cikk/20160317\\_xvi\\_benedek\\_nyugalmazott\\_papa\\_a\\_vallasok\\_egyaltalan\\_nem\\_egyenloek](http://www.kereszteny.mandiner.hu/cikk/20160317_xvi_benedek_nyugalmazott_papa_a_vallasok_egyaltalan_nem_egyenloek) (2016.10.30.)

<sup>46</sup> Burke: i. m. 117. o.



Elég itt Kapisztrán Szent Jánosra, Hunyadi Jánosra vagy Dobó Istvánra gondolnunk, akik Jézus tanítását megértve, az utánuk következő nemzedékekre is gondolva, arra törekedtek, hogy hazájuk és egész Európa számára megvédjék a keresztény hitet. Nyugat-Európa segítségére pedig éppúgy nem számíthatunk most sem, mint ahogy említett történelmi hőseink is hiába várták a nyugati felmentő seregeket.

Egy helyen Tóth Tihamér a következőket írja: „Az amerikai Notre Dame egyetemen tanító, KTT szakértő Margaret Pfeil teológus professzor asszony a tömeges migráció miatt méltatlankodó diákok kérdéseire, azt a tömör választ adta, hogy »welcome in the 21. century.« Természetesen kell, s talán lehet is kordában tartani a migrációs hullámot, de visszafordítani nem lehet a történelem kerekét. Az a fajta nemzetállam, amely sok európai országban még mintaként élhet, a mai formájában sokáig nem lesz fenntartható. Megjegyzendő, hogy talán soha nem is volt életszerű, de túl hosszú történelmi múltra biztosan nem tekint vissza” (308. o.).<sup>47</sup> Lábjegyzetben ehhez még hozzáfűzi: „Mátyás király idejében a Magyar Királyság lakosainak közel egynegyede volt nem magyar, a XX. század elején a 18 milliós országban 10 millió volt csak a magyarok száma” (12. l.).

Ebben a bekezdésben a szerző a nemzetállamok hagyományosnak mondható fogalmát tartja szem előtt, amely szerint a „nemzetállam olyan államot jelent, amelyet egy nemzet alkot.” Ez azért problematikus, mert ilyen állam lényegében soha sem létezett, ezért a nemzetállamnak történetileg és egyéb szempontok szerint további definíciói is léteznek, melyek közül Takács Péter államelméleti tankönyvében négyet sorol fel, majd a végén megjegyzi: „A fentiek nyomán bárki könnyen elbábelődhet azzal, hogy meghatározza: milyen értelemben és milyen mértékben lehet ma a nemzetállamok hanyatlásáról, felbomlásáról vagy korszakuk végéről beszélni. Megállapíthatja például, hogy a gazdasági értelemben vett nemzetállamot aláásta a globalizációhoz vezető neoliberális gazdaságpolitika, a legitimációs értelemben vett nemzetállamiság ugyanakkor »köszöni, jól van« ma is.”<sup>48</sup> A legitimációs értelemben vett „nemzetállam több, mint a pusztai gazdasági érdekek érvényesítésére szolgáló intézmény: az ilyen állam a »hazafiak« – az államterülethez, mint szülőföldhöz és a társaikhoz, mint honfitársakhoz viszonyuló emberek – politikai életének kerete. Ha az ilyen állam eleget tesz a nemzeti elvből fakadó követelményeknek, bármik is legyenek azok, akkor pusztán ezen az alapon elismerésre méltó lesz: a paloták és a kunyhók lakói várhatóan egyaránt küzdenek érte, támogatják törekvéseit, örülnek sikereinek és nagy valószínűséggel önként engedelmeskednek döntéseinek.”<sup>49</sup>

Véleményem szerint az ilyen legitimációs értelemben vett nemzetállamok felszámolásán fáradoznak az EU bürokratái, és az ilyen irányú liberális elvárásoknak való megfelelést tükrözi Tóth Tihamér fenti megállapítása. Európa elárulásának módját Orbán Viktor az „Idők jelei” című vitaanyagot bemutató, a KÉSZ által szervezett konferencián vázolta fel először: „Nem kevesebb és nem kisebb kihívás előtt állunk, mint egy tudatos, baloldalinak mondható szellemi konstrukció megvalósításának a kapujában, ami a nemzetállamokat Európában zárójelbe akarja tenni, és ha már a kereszténységgel és a nemzetállami identitással, az abból fakadó értékekkel és felelősséggel nem tudott megbirkózni a hagyományos politikai küzdelem világában, most ennek az etnikai alapjait kívánja fõlszámolni.”<sup>50</sup>

---

<sup>47</sup> Úgy tűnik, a Notre Dame Egyetem teológiai karán egyre jobban eluralkodik a liberális szellem. Ugyanitt professzor (?) az a Candida Moss, aki néhány éve azzal a „kutatói eredménnyel” állt elő, hogy az ókori Rómában nem is üldözték a keresztényeket. L. erről Sály Pál: Mítosz-e a keresztényüldözések története? In *Iustum Aequum Salutare* 2014/1, 231–244.

<sup>48</sup> Takács: i. m. 344-345. o.

<sup>49</sup> Takács: i. m. 341. o.

<sup>50</sup> Orbán Viktor beszéde az „Idők jelei” vitairat bemutatásakor. <http://www.kormany.hu/hu/aminiszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-beszede-az-idok-jelei-vitairat-bemutatasakor> (2016. október 30.)

Ez a feltevés pedig nem alaptalan. A fenti definícióból kiderül, hogy a legitimációs értelemben vett nemzetállam tagjai lényegében egy „csapatjáték” részesei, ahol mindenki egy célért, hazája, így az egész közösség jövőjéért, jólétéért tevékenykedik. A muszlim bevándorlók azonban soha nem akarnak ennek a csapatjátéknak a részeseivé válni, ezért – eltérően a nemzetállamok területén élő nemzetiségektől – párhuzamos társadalmakat alakítanak ki, melyek csak az anyagi előnyök végett élnek ezen a területen. Elgondolkodtató, hogy Mesut Özil a Nationalelfből való kizárással történő fenyegetés hatására sem hajlandó a német himnuszt énekelni. Maguk a német politikusok is meglepődtek azon, hogy a török puccskísérlét idején a török bevándorlók tízezrei a németországi városokban felvonulással biztosították Erdogan elnököt hűségükről. A nemzeti érzés kialakulása ugyanis – ahogy Takács Péter írja – csak akkor képzelhető el, ha az asszimilálni kívánt csoport „kulturálisan vagy biológiailag nem áll távol az adott nemzettől. Egy asszimilált zsidó például rendelkezhet francia, lengyel vagy magyar nemzeti érzésekkel, ami az e népek körében élő kínaiak, négerék vagy arabok esetében szinte kizárt.” A nemzethez való tartozás érzésének kialakulását indentitásképző kulturális tényezők (keresztény és muzulmán vallás, stb.) vagy biológiai meghatározottságok (mint amilyen a bőr színe) is befolyásolják.<sup>51</sup> Henri Boulad jezsuita szerzetes már 2009-ben arra figyelmeztetett, hogy „Európa a tolerancia jegyében behívja az intoleranciát.”<sup>52</sup>

Az integrációs erőfeszítések kudarcához a jogvédő szervezetek jelentős mértékben hozzájárulnak. Tevékenységük arra irányul, hogy a migránsokban erősítsék azt a hitet, hogy ők különbek az európai polgároknál, többletjogokat élveznek náluk. Az Ahmed H. elleni eljárásban lefolytatott tárgyalás idején a bíróság épülete előtt, a vádlott szabadon bocsátása érdekében jogvédők által szervezett tüntetés azt a felfogást hirdette, hogy az államnak a migránsokkal szemben még arra sincs joga, hogy esteleges jogsértő magatartásukat törvényes módon kivizsgálja.<sup>53</sup>

Ha a német kancellár ezeket az összefüggéseket előre számba vette volna, akkor talán sosem mondja ki a mára már általa is megbánt „Wir schaffen das!” jelmondatot. Jézus egy példabeszédében figyelmeztette tanítványait: „Ha valaki közületek tornyot akar építeni, vajon nem ül le előbb, hogy kiszámítsa a költségeket, hogy van-e miből befejeznie? Mert ha az alapokat lerakta, de (az építkezést) befejezni nem tudta, mindenki, aki csak látja, gúnyolni kezdi: Ez az ember építkezésbe fogott, de nem tudta befejezni” (Lk 14,25-33).

A kancellár asszony a CDU berlini választási veresége után elismerte, hogy „Németország nem az integráció világbajnoka.”<sup>54</sup> A fentiek alapján könnyen belátható, hogy egy állam sem szerezheti meg ezt a címet. (Azt a kérdést is fel lehet tenni, hogy ha a gazdaságilag erős Németországnak nem sikerült az integráció, miként várják el a brüsszeli bürokraták a sikert

---

<sup>51</sup> Takács: i. m. 331. o. Az integrációra való hajlam hiányát jól mutatja, hogy az iszlám bevándorlók már egy kiépített iszlám szerveződésbe érkeznek. Szerbiai beszámolók szerint minden migráns mobiltelefonja tartalmazza a Szerbia területén található dzsámik elérhetőségeit és egyéb adatokat. L. Veszélybe kerülhet az észak-bácskaiak biztonsága. <http://magyaridok.hu/belfold/soros-gyorgy-tovabb-tamogatja-bevandorlok-unioba-jutasat-884203/> (2016.10.30.)

<sup>52</sup> Boulad, Henri: Az iszlám a misztika, a fundamentalizmus és a modern kor feszültségében, Kairosz Kiadó, Budapest, 2009, 103. o. Itt elég arra gondolnunk, hogy az elvileg a háborúk elől menekülő egy csoportja Lesbosz szigetén „szent háborút” hirdetett azon keresztények ellen, akiktől befogadásukat követelik.

<sup>53</sup> A jogvédő szervezetek tevékenységét vizsgálva kézenfekvő Nógrádi György felvetése: „Nagyon óvatosan egyszer mondja ki valaki az NGO-k (Non-Governmental Organization, azaz nem kormányzati szervezetek) felelősségét”. A biztonságpolitikai szakértő ezt arra a hírre reagálva mondta, mely szerint az Iszlám Állam robbantási szakértője is eljutott tavaly Európába, majd miután végzett Salah Abdeslamék kiképzésével, osztrák segítséggel ment vissza a Közel-Keletre. Egy osztrák segélyszervezetnek azt mondta, hogy beteg édesanyja miatt kell hazarepülnie – az osztrákok elhitték a történetet, és segítettek neki. Nógrádi: Ezt a kaput lehetetlen becsukni. <http://www.hirado.hu/2016/10/01/nogradi-egy-jogasz-engem-megolne/> (2016.11.07.)

<sup>54</sup> Merkel räumt Teilschuld für schlechte Wahlergebnisse ein. <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-09/angela-merkel-berlin-wahl-cdu-abgeordnetenhaus> (2016. október 30.)

azoktól az elmaradottabb keleti régióktól, melyek maguk is felzárkóztatásra szorulnak?) Lényegében ezért sem mindegy, hogy kiket és milyen számban enged be egy állam a területére, amely jogosítványt az EU hivatalai ki akarnak venni a nemzetállamok kezéből az állandó elosztási mechanizmus és a menekültkérelmek központosított, egységes európai elbírálásának bevezetésével.

Az integráció fontosságát Ferenc pápa is hangsúlyozta a fent említett repülőgépen tartott sajtótájékoztatóján: „Nem humánus dolog becsukni a szívünket, bezárni az ajtót, mert hosszú távon ennek ára van. Politikai szinten ugyanakkor nem szabad óvatlannak lenni, vagyis több embert befogadni, mint amennyit integrálni tudunk, mert ennek is megfizetjük az árát. Ha ugyanis nem illesztjük be a menekülteket vagy a migránsokat a társadalomba, akkor elgettósodnak. Ha pedig egy kultúra nincs kölcsönhatásban a másikkal, akkor az veszélyes lehet.”<sup>55</sup>

Angela Merkel a fent említett, az ARD televízióknak adott interjújában azáltal próbálta a magyar kvótareferendumot nevetségessé tenni, hogy azt mondta, a magyarok arról tartanak népszavazást, hogy befogadjanak-e 1294 menekültet. Ezt terjeszti Martin Schultz is. Ez persze nem igaz. Az 1294 nem menekült, hanem a jogszabály szerint menedékkérő<sup>56</sup> betelepítése hazánkba egy korábbi döntés<sup>57</sup> értelmében jutna Magyarországra, amit hazánk az Európai Bíróságon támadott meg (C-647/15). A népszavazási kérdés – aminek az eredménye csak jövőbeni döntéseket befolyásolhat, hiszen a döntésnek ex nunc hatálya van – szerint arra adhatták voksukat a szavazópolgárok, hogy a magyar Országgyűlés hozzájárulása nélkül lehessen-e külföldiek hazánkba való betelepítéséről dönten. Tehát a népszavazás, és az ennek nyomán indítványozott alaptörvény-módosítás után az eddigi gyakorlatnak és a jogszabályoknak megfelelően a menedékkérők továbbra is beadhatják kérelmüket, ami tagállami szinten elbírálásra kerül, tehát nem lesz „becsapva az orruk előtt az ajtó”, ahogyan azt Tóth Tihamér állítja a Magyar Nemzetben megjelent idézett cikkében. A népszavazás valódi célját felismerve tette közzé Bőjte Csaba – akinek a rászorulókat érdekelében végzett tevékenysége felülmúlhatatlan – a következő álláspontját: „Én, kit szintén befogadott, és számon is tart a Magyar Köztársaság, nemmel szavazok minden erőszakra, a lakosság akarata elleni kényszerbetelepítésre! A kitaposott utat, a Magyar Parlament által elfogadott törvényes letelepedési modellt tartom egyetlen járható, békés útnak!”<sup>58</sup>

„A menekültstátusz ... valóban nem az állam által adományozott cím, hanem a megfelelő feltételek fennállása esetén mindenkit megillető emberi jog” – írja említett tanulmányában Ádány Tamás (241. o.). Ez a megállapítás kiegészítésre szorul. A menekültstátuszt valóban a Genfi Egyezményben felsorolt – vagyis a nemzetközi jog által meghatározott – kritériumok alapozzák meg, annak eldöntése azonban, hogy egy adott tagállam kiknek nyújt – a saját nemzeti jogszabályait is figyelembe véve – menedéket, az a tagállamok hatáskörébe tartozik. Ebben az összefüggésben tartalmazza a magyar Alaptörvény a következőket: „Magyarország – ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet – kérelemre menedékjogot biztosít azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy az üldöztetéstől való félelmük megalapozott” [XIV. cikk (3) bek.]. Lehetséges, hogy a menedékkérő rendelkezik a menekültstátuszhoz szükséges kritériumokkal, de hazánk nem ad

<sup>55</sup> Ferenc pápa sajtótájékoztatója. L. 7. lj.

<sup>56</sup> Kérelmező: olyan harmadik országbeli állampolgár vagy hontalan személy, aki nemzetközi védelem iránti kérelmet nyújtott be, amelynek tárgyában még nem hoztak jogerős határozatot. A Tanács (EU) 2015/1601 határozata, 2015.09.22. 2. cikk b) pont.

<sup>57</sup> A Tanács (EU) 2015/1601 határozata, 2015.09.22.

<sup>58</sup> Számba veszlek, mert szeretlek! <http://www.magnificat.ro/portal/index.php/hu/szent-ferenc-alapitvany/roviden/12687-szamba-veszlek-mert-szeretlek> (2016. október 30.)

neki menedéket, mert esetleg a dublini eljárásnak van helye, vagy kérelme elfogadhatatlan amiatt, hogy számára van olyan harmadik ország, amely rá nézve biztonságosnak minősül [vö. 2007:LXXX tv. 49. §, 51. § (e) pont]. Ezért, ha valaki korábban egy biztonságos harmadik országon átutazott, oda vissza lehet küldeni. A jogvédő szervezetek ezen eljárással kapcsolatos kifogásaival szemben meg kell jegyezni, hogy az Európai Bíróság ítélete szerint a magyar menekültügyi jogszabályok a nemzetközi előírásoknak megfelelnek, és még egy dublini eljárás keretében hazánkba visszaküldött menedékkérőt is vissza lehet küldeni abba a biztonságos országba, amelyen keresztül utazott (C-695/15 PPU).<sup>59</sup>

Az elosztási kvóta leginkább kifogásolható pontja az, hogy menedékkérők szétosztásáról rendelkezik. Amíg valaki menedékkérő, addig abban a tagállamban maradnia, ahol a kérelmet benyújtotta, nemcsak kötelessége, hanem joga is (2005/85/EG 7. cikk). Ha az eljárás alapján kiderül, hogy menedéket kap, a 2007. évi LXXX. törvény 10. §-a szerint a magyar állampolgárokkal azonos jogokat gyakorolhat, tehát megilleti a szabad mozgás joga is.<sup>60</sup> (Valószínűleg ezt a szabályt a kvóta bevezetésével meg kellene változtatni.) Ha nem jogosult menedékre, akkor gazdasági bevándorlónak számít. Az EUMSZ 79 (5) cikke szerint pedig „E (az EU közös bevándorlási politikájáról szóló) cikk nem érinti a tagállamok jogát arra, hogy meghatározzák, harmadik országok hány olyan állampolgárát engedik be területükre, akik a harmadik országból azzal a szándékkal érkeznek, hogy önálló vállalkozóként vagy alkalmazottként vállaljanak munkát.”

Az elosztási kvóta bevezetése arra is precedenst teremtene, hogy az EU bürokratái hatásköröket vonnak el a tagállamoktól, és így ténylegesen megvalósulna a Tóth Tihamér által felvázolt jövőkép, amelyben a bevándorlók „még a térképet is átrajzolnák.” Milyen támpontot kereshetünk ezzel kapcsolatban történelmi elődeink eljárásában? Példaképpül tekinthetünk Szent Istvánra, aki a hazánk hűbéri alávetésére törekvő Konrád császár támadását visszaverte, de leginkább Deák Ferencre, akinek az 1867. évi XII. törvénycikk megalkotásában döntő szerepe volt. A kiegyezési törvény ugyanis végig azt hangsúlyozta, hogy – bár Magyarországnak vannak közös ügyei a Habsburg birodalommal – hazánk a közös vámhatárok ellenére függetlenséggel bír, a belügyeit érintő kérdéseket önállóan alakítja.

Angela Merkel pártjának sorozatos kudarcai után elmondta, hogy szívesen visszaforgatná az idő kerekét néhány évvel. A kötelező kvótarendszer segítségével nem néhány, hanem legalább harminc évvel sikerülne neki ezt az óhaját megvalósítania, hiszen az egykori szocialista és a többi tagállam közé újra leereszkedne a vasfüggöny. A közép-kelet-európai tagállamokba telepített migránsok ugyanis biztosan nem akarnának ezekben az országokban maradni, kiszűrésüket pedig csak a határellenőrzések visszaállításával lehetne megoldani.<sup>61</sup> Ezzel megvalósulna egy „mini-schengeni” térség, melyből pont azokat a tagállamokat zárnák ki, melyek a többi tagállam érdekében is erejükön felül próbálták Európa határait megvédeni. A liberális pártok, melyek azért állnak ki a kvóta mellett, mert szerintük annak elutasítása az EU-ból történő kilépésünkkel lenne egyenlő, így éppen a legfontosabb európai vívmánytól, a

---

<sup>59</sup> Az EU irányelveinek (I. 2005/85/EG 25. cikk) is megfelelő szabályozás alapján egyébként 2016 első hónapjaiban 3.533 menedékkérőből csupán 42-t küldtek vissza Szerbiába (vö. Heti Válasz 2016/10, 10. o.).

<sup>60</sup> A német híradások szerint a hazájukba ideiglenesen visszatérő menekültekkel kapcsolatban felmerült jogi probléma az, hogy ilyenkor megszűnik-e a menekültstátusz, hiszen a visszatérésből arra lehet következtetni, hogy megszűntek a menekülésre okot adó körülmények. A német adatvédelmi szabályok alapján azonban a menekültek nem kötelesek beszámolni arról, hogy merre jártak, s így a hatóságoknak hivatalosan nem lehet tudomásuk arról, hogy hazájukba tértek-e vissza.

<sup>61</sup> A korábbi elosztási kvóta alapján Lettországra áttelepített 23 migránsból néhány hét múlva 21 visszatért Németországba. Lettországnak azonban továbbra is fizetnie kell a nekik járó segélyt. Hiába fogadta be őket Lettország, visszament Németországba 21 menekült. [http://www.kisalfold.hu/kulfold\\_hirek/hiaba\\_fogadta\\_be\\_okek\\_lettorszag\\_visszament\\_nemetorszagba\\_21\\_menekult/2488617/](http://www.kisalfold.hu/kulfold_hirek/hiaba_fogadta_be_okek_lettorszag_visszament_nemetorszagba_21_menekult/2488617/) (2016. október 30.)

szabad mozgás jogától fosztanak meg e tagállamok polgárait.<sup>62</sup> Emellett gazdasági visszaesés is bekövetkezne, hiszen a részleges határellenőrzések visszaállítása a közgazdászok szerint már eddig is milliárdos károkat okozott.

Ha Tóth Tihamér migrációval kapcsolatos írásairól lerántjuk a KTT leplét, felismerhetjük, hogy az amerikai liberális szellemiség hatása alá került szerző az elosztási kvóta bevezetése és a nemzetállamokat háttérbe szorító föderális Európai Unió megteremtése mellett érvel. E liberális cél azonban ellentétben áll nemzeti érdekeinkkel. Ahogy Orbán Viktor írja, „Abból kell kiindulnunk tehát, hogy egy Magyarország van.”<sup>63</sup> S nekünk erkölcsi kötelességünk ezt az egy Magyarországot megőriznünk, többek között a jogszabályok betartása és betartatása által.

---

<sup>62</sup> Ez persze a kvóta mellett kampányoló jogvédő szervezetek tagjait nem érintené, hiszen ők az USA-ba szoktak utazgatni instrukciókért.

<sup>63</sup> Orbán Viktor: Egy az ország, Helikon, Budapest, 2007, 19. o.

## Az emberi méltóság védelme a médiajogban

### 1. Az emberi méltóság jogi fogalmának körvonalai

Az ember létezése és méltósága, mint maga az emberi egység, valójában nem is jog. Az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen hozzáférhetetlen. Az emberi méltóság az Alkotmánybíróság értelmezésében a személyiségi jogok „anyajoga”, így valamennyi más, konkrét személyiségi jognak az eredője (8/1990. (IV. 23.) AB határozat). Az emberi méltóság kiemelkedő érték, a jog számára megközelíthetetlen és hozzáférhetetlen. Definiálni, valamennyi részelemét összefoglalni, lényegét megragadni a jog technikai értelemben nem tudja, védelmét ellenben a kimerítő meghatározás hiányában is biztosíthatja.

„Az emberi méltóság minden tárgyi jog megalkotásánál és alkalmazásánál a legfőbb alkotmányos vezérlő elv, az alkotmányos alapjogok, értékek és kötelezettségek rendszerének a tényleges alapja” (37/2011. (V. 10.) AB határozat).

Az emberi méltósághoz való jog tehát az élethez való joggal egységben minden más alapjog korlátozásának abszolút határa, a lényeges tartalom belül az érinthetetlen lényeg. A lényeges tartalom fogalmát az Alkotmánybíróság összekapcsolta az emberi méltóság fogalmával, mintegy abszolút határt létrehozva az alapjog-korlátozás alkotmányosságának megítélése tekintetében (23/1990. (X. 31.) AB határozat).

„Az emberi méltóság, mint a személyiség integritása, az emberi élettel együtt az emberi lényegét jelenti. A méltóság ember voltunknak és értékünknek főlemelő és feltétlen tiszteletet parancsoló volta, emberi lényegünk rangja. (...) Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem mint a jogok forrásai, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek”<sup>2</sup>

Az emberi méltósághoz való jog és az alapjogok lényeges tartalmának összekapcsolása nyilvánvalóvá tette, hogy az Alkotmánybíróság az alapjogi rendszert, mint értékrendszert veszi figyelembe. Abból az elvi megfontolásból indult ki, hogy az Alkotmány alapjogi rendszere nem szétszórt vagy különálló jogok összessége, hanem egy egységes egész, amelynek alapja és forrása az emberi méltósághoz való jog. Végső soron minden jog visszavezethető rá, belőle további jogok is levezethetőek. Tehát az alapjogok egymást átszövik, egymást feltételezik, de bármilyen alapjogról legyen szó, korlátozásuknak van egy abszolút határa.<sup>3</sup>

Az emberi méltóság jogának egyik funkciója az autonómia biztosítása, hiszen az emberi méltóság: „az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva (...) az ember alany maradhat, és nem válik eszközzé, vagy tárggyá.” (8/1990. (IV. 23.) AB határozat).

A jog másik funkciója az egyenlőség biztosítása, azáltal, hogy a méltóság mindenkit egyenlően megillet. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint az anyajog-jellegből az is következik, hogy az emberi méltóság:

<sup>1</sup> egyetemi docens, PPKE JÁK, A tanulmány megírásához szükséges kutatás az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

<sup>2</sup> 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye

<sup>3</sup> BALOGH Zsolt: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In HALMAI Gábor (szerk.): *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve*. Budapest, Indok, 2000. 124.

„olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható” (8/1990. (IV. 23.) AB határozat).

Az emberi méltóság csak az élethez való joggal összefüggésben, azzal egységet képezve korlátozhatatlan (lásd a halálbüntetés, abortusz, eutanázia kérdéseit), ha attól elválik, az egyes, belőle származó részjogosítványok már korlátozhatóak.

## 2. Az emberi méltóság védelme a polgári és a büntetőjogban

Alapvető kérdés, hogy az emberi méltóság milyen módon és mértékben lehet a sajtószabadság korlátja. A két, az alapjogi hierarchiában egyaránt magasan álló jog ütközése nehezen feloldható ellentétet jelent. Tekintettel arra, hogy hasonló 'erejű' jogokról van szó, előzetes vélelmet a konkrét tényállás ismerete nélkül egyik 'elsőbbsége' mellett sem lehet felállítani.

A sajtószabadság korlátjaként jelentkező szabályok (függetlenül attól, hogy közvetlenül a médiaszabályozásban szerepelnek-e, vagy más törvényekben, mint például a Ptk. vagy a Btk.) nagyobb része az emberi méltóság anyajogából levezethető. Az egyenlő emberi méltóságot támadó gyűlöletbeszéd tilalma, a nevesített személyiségi jogok (képmás, hangfelvétel, személyes adatok védelme, jó hírnév, becsület stb.), a gyermekek védelme, de még akár a kereskedelmi közlemények korlátozása is az emberi méltóság elismeréséből fakadnak.

Ugyanakkor az emberi méltóság nem csak eredője más jogoknak, hanem 'saját nevéen' is a jogrendszerben megjelenő alap- és személyiségi jog. Maradva a szólás- és a sajtószabadság szempontjából közvetlenül releváns rendelkezéseknél, a Ptk. 2:42. §-a szól az emberi méltóság polgári jogi védelméről, az Smtv. 14. §-a pedig kifejezetten a médiaszolgáltatások vonatkozásában tiltja az emberi méltóság megsértését.

A büntető- és a polgári bírói gyakorlatot áttekintve azt láthatjuk, hogy a Btk. és a Ptk. értelmezésekor a jogalkalmazás egyelőre nem képes sajátos, önálló jelentést adni az emberi méltóság jogának.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikk 2. bekezdése a szólás- és sajtószabadság megengedett korlátjaként ismeri el a jó hírnév védelmét:

„[e] kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban (...) mások jó hírneve vagy jogai védelme (...) céljából”.

A jó hírnév, becsület, emberi méltóság egymástól elválasztható személyiségi jogok, melyek egymással szoros kapcsolatban állnak. Az emberi méltóság az Alkotmánybíróság értelmezésében a személyiségi jogok „anyajoga” (8/1990. (IV. 23.) AB határozat), így belőle ered a becsület és a jó hírnév joga is. A jó hírnév és a becsület a *személyről kialakult társadalmi értékítéletet védi*.

A becsület és jó hírnév védelmét nevesített személyiségi jogként védi a Ptk. (2:43 § és 2:45. §).

2:45. § (1) A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás.

(2) A jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tény állít vagy hírszél, vagy valós tény hamis színben tüntet fel.

A jó hírnév és a becsület a személyről kialakult társadalmi értékítéletet védi. Nem szükséges a sérelemhez, hogy 'a társadalom' legalább egy bizonyos részében ténylegesen is romoljon az

illető megítélése, a sérelmes tények közzététele és kifejezések használata elegendő. A jó hírnév megsértését megalapozza az, ha a valótlan tényállítás alkalmas az érintett személy hátrányos társadalmi megítélésének kiváltására (BH2010. 294.). Jó hírnevet valótlan vagy hamis színben feltüntetett valós tény állításával, híresztelésével, illetve valós tény hamis színben való feltüntetésével lehet megsérteni (azaz tényállításokkal, ide értve a – valótlan – tényállításra alapozott véleménynyilvánításokat is), a becsületsértés pedig csak véleményközlések által valósulhat meg. Az 1959-es Ptk.-tól eltérően a becsülethez való jog legtipikusabb megsértési módja a törvényben önálló tényállásként szerepel, a korábbi bírói gyakorlatból átvéve (két feltétele a jogsértésnek a „társadalmi megítélés hátrányos befolyásolására” való alkalmasság, valamint a „kifejezésmódjában indokolatlanul bántó” jelleg).

A Btk. 226. §-a alapján bármely, a becsület csorbítására alkalmas tény közzététele megalapozhatja a rágalmazás bűncselekményének elkövetését, a 227. § pedig – bizonyos egyéb feltételek mellett – a becsület csorbítására alkalmas kifejezések használatát tiltja (a becsületsértés vétsége). Rágalmazás tehát csak tényállítással, becsületsértés pedig véleményközléssel követhető el.

A becsület nehezen megragadható fogalom a jog számára, alkalmatlan az általánosításra, a személyiség egyéni, belső értékeire vonatkozik. A büntetőjogi szóhasználatban a becsület és a jó hírnév fogalmait olykor egymás megfelelőjeként alkalmazzák: „...[a becsület] a személyről a környezetében, illetve a társadalomban kialakult kedvező értékítélet”<sup>4</sup>

A köznyelvi jelentésük szerint a hírnév inkább a személy mások általi értékelését jelenti, míg a becsület a személyiség *immanens*, a jog számára nehezen megragadható lényegét óvja. A Btk. 226. §-ában a hírnév és a becsület védelme összemosódik, a Ptk. pedig nem követeli meg a becsületsértés megállapításához azt, hogy a sértett személy megítélése valóban csökkenjen a társadalom bármely tagjának szemében: a „mást sértő” kifejezés ugyan természetesen nem a sérelmet szenvedett fél saját érzékenységi fokához igazodik, és objektíve *alkalmasnak* kell lennie a külső megítélés megromlására, azonban ezen *eredmény* elérése a jogsértés megállapításának sem a polgári, sem a büntetőjogban nem követelménye. Az sem szükséges a személyiségi jog megsértéséhez, hogy a jogsértést megelőzően az illetőnek valóban „jó” hírneve – kedvező külső megítélése – legyen, a valótlan (és sérelmes) vagy becsületsértő tények közreadása elegendő. Tehát akár a lehető legrosszabb megítélésű személy is élhet „jó hírnevét” védő jogával (a 2002-es móri gyilkossággal először tévesen „összefüggésbe hozott személy” – maga is gyakorlott bűnöző, és emberölésért is elítélték már – nem vagyoni kártérítést kapott a nyomozhatóságtól, mert az „azt a hamis látszatot keltette”, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítja – BH2005. 426.).

Fontos megjegyezni, hogy jó hírneve – mind a polgári, mind a büntetőjogban – jogi személynek, más jogalanynak is lehet, így a közhatalmat gyakorló vagy közfeladatot ellátó szervezeteknek is (pl. BDT2008. 1860). Ugyanakkor a jogi személyek és más személyösszességek becsülethez való jogát csak a büntetőjogi gyakorlat ismeri el (pl. BH1992. 154. és Uj v. Hungary ügy, app. no. 23954/10, 2011. július 19-i ítélet). A polgári jogi gyakorlat azonban a becsület jogát kizárólag a természetes személyekhez köti, az emberi személyiség sajátosságaként azonosítja.

A hírnév- és becsületvédelem „társaságában” nem nyílik tág tér az emberi méltóság, mint személyiségi jog *közvetlen* alkalmazására. A büntetőjogi jogalkalmazói gyakorlat az emberi méltóságnak sajátos értelmezést ad: a méltóságot a becsület részeként említi, és a gyalázkodó, lekicsinylő megnyilvánulásokat a becsülethez való jogon túl az emberi méltóság megsértéseként értékeli (BH1993. 139., BH1998. 412., EBH2000. 181., BH2001. 99., EBH2005. 1194.). A BH2000. 285. szerint például az emberi méltóság „az egyén

<sup>4</sup> JAKUCS Tamás (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 179.



tulajdonságairól, magatartásáról, személyes értékeiről kialakított társadalmi értékítéletet jelenti”, és „az emberi méltóság (...) annak az igénynek a kifejezője, hogy a személyt, az egyént a társadalomban kialakult kulturált érintkezési mód minimális követelményeinek megfelelően kezeljék”. Ez az állandósult bírói gyakorlat összemosza a hírnév, a becsület és az emberi méltóság fogalmát, és utóbbinak olyan szűkített értelmezését adja, amely nem választható el a becsülettől. Tekintettel azonban arra, hogy a Btk.-ban az emberi méltóság megsértése nem szerepel önálló tényállásként, ez súlyos gyakorlati következményekhez nem vezet.

A polgári peres ügyekben – a korábbi, 1959-es Ptk. hatálya alatt – az emberi méltóság értelmezése ennél is problematikusabb volt. A legtöbb döntés ugyanis egymás megfelelőiként értelmezi a becsület és az emberi méltóság jogait. Az emberi méltóság vonatkozásában így – a becsülethez hasonlóan – az „indokolatlanul bántó”, „megalázó”, „sértő”, „lealázó” kifejezéseket ítélik jogsértőnek (BH1997. 578., BH2000. 293., BH2002. 352., BDT2006. 1466.). A Pécsi Ítéltábla BDT2010. 2191. sz. döntése azonban – talán nem függetlenül attól, hogy a bíróság elnöke, Lábady Tamás korábban az Alkotmánybíróság bírója volt – felismeri, hogy az emberi méltóság és a becsület nem azonos tartalmú, és egy olyan tényállás alapján (a sajtóban engedély nélkül közölt fényképek, amelyek roma gyermekeket összefüggésbe hoztak a Magyar Gárda tüntetésével) állapította meg az emberi méltóság megsértését, amely feltehetően nem valósított meg becsületsértést. Szintén a Pécsi Ítéltábla állapította meg, hogy ha valakinek az arcképét egy meztelen női testhez montírozzák, és ezáltal azt a látszatot keltik, hogy a képen a felperes (egy iskolai tanárnő) látható, az a jó hírnévhez és a képmáshoz való jog megsértése mellett megvalósítja az emberi méltóság megsértését is (BDT2011. 2549.). Utóbbi döntések azt igazolják, hogy a Ptk.-ban önálló személyiségi jogként szereplő emberi méltóságnak valóban lehetséges önálló értelmezést adni, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a többi személyiségi jogtól való elhatárolás mezsgyéje meglehetősen szűk.

Az új Ptk. – elődjéhez hasonlóan – kifejezetten is említi az emberi méltóság jogát (2:42. §), de nem egy, a többivel azonos szinten elhelyezkedő személyiségi jogként, hanem minden személyiségi jog eredőjeként (az AB szóhasználatában: anyajogaként). Ennek jelentősége az, hogy a Ptk. új megközelítése által az emberi méltóság alkotmányjogi kategóriája és a polgári jogban való megjelenése egymással összhangba került: az emberi méltóság joga nem egy nevesített személyiségi jog, hanem valamennyi személyiségi jog belőle fakad, azaz konkrétan az emberi méltóság jogának sérelmére csak akkor szükséges hivatkozni, ha az adott ügyben egyetlen más, nevesített személyiségi jog sem hívható fel. Az emberi méltóság joga így lényegében a személyiségi jogok általános védelmének feladatát látja el (vö. 1959-es Ptk. 75. §).<sup>5</sup>

Felmerültek értelmezési nehézségek azzal kapcsolatban is, hogy miként kell értelmezni az emberi méltóság védelmét a médiaszabályozás területén. Az emberi méltóság mint eszme és mint konkrét jog ugyanis a jogrendszer számos pontján felbukkan, és összetettségére tekintettel sokszor más és más jelentéssel ruházzák fel a különböző jogalkalmazó és jogértelmező szervek. Ettől az emberi méltóság jogi koncepciója még nem válik 'kaméleonná' vagy meghatározhatatlan gumifogalommá, sőt, ez a sokféle értelmezés egyenesen a lényegéből következik. Az emberi méltóság ugyanis minden alapvető jog és minden személyiségi jog közös eredője, ugyanakkor konkrét alkalmazásakor konkrét tartalommal kell felruházni; így megengedhető, sőt szükségszerű az, ha az egyes jogszabályok vagy jogágak, jogterületek vonatkozásában önálló, de azon belül külön-külön következetes értelmezéssel használják a jogalkalmazók.

---

<sup>5</sup> Az emberi méltóság új Ptk.-beli fogalmáról bővebben ld. NAVRATYIL Zoltán: Az emberi méltóság magánjogi szerepe és a véleménynyilvánítás szabadsága. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát: *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 213–244.

### 3. Az emberi méltóság védelme a magyar médiaszabályozásban

Az 1996-tól 2011. január 1-ig hatályos Rttv.<sup>6</sup> 3. § (2) bekezdése kimondta, hogy „A műsorszolgáltató (...) tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat...”. A szabály kizárólag a „műsorszolgáltatókra”, tehát a (hatályos szabályozás szóhasználatában) audiovizuális és a rádiós médiaszolgáltatókra vonatkozott.

Az Alkotmánybíróság a 46/2007. (VI. 27.) sz. határozatában vizsgálta az emberi jogok (azon belül az emberi méltóság) médiaszabályozásbeli védelmének alkotmányosságát is, és kimondta, hogy:

„ha a műsorszolgáltató személyhez fűződő jogot sért, a jogsérelmet szenvedett személy dönt arról, hogy a jogsértést elkövető műsorszolgáltatóval szemben érvényesíti-e személyiségi jogait, például indít-e pert. A Médiatörvény [Rttv.] 112. § (1) bekezdése és 136. § (1) bekezdése e bírói út mellett közigazgatási eljárást intézményesít. Az ORTT – a Médiatörvény 3. § (1) bekezdése alapján eljárva – e közigazgatási eljárásban nem az egyes jogalanyokat ért jogsérelmekről dönt. A Médiatörvény 3. § (1) bekezdése alapvető rendelkezés. Az ORTT ennek megfelelően a közigazgatási eljárás során annak megállapítására jogosult, hogy a műsorszolgáltató az emberi jogok tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, és az egyes műsorainak témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értéket.”

Az Alkotmánybíróság határozatában szereplő „emberi jogokban megjelenő alapvető érték” kifejezés többféleképpen értelmezhető. Nem világos, hogy ez alapján bármely emberi jog mögött álló bármely érték (megalapozás) okot adhat-e a hatósági eljárásra, és tisztázatlan, hogy mit tekintünk az emberi jogok mögött álló értékeknek, illetve, hogy ezek bekerülhetnek-e a jogalkalmazói gyakorlatba. Az idézett szöveg feltehetően arra kívánt utalni, hogy a médiaszabályozás számára az emberi jogok „intézményének” védelme a feladat, tehát a társadalom számára elengedhetetlenül fontos intézményt védi, és nem a megsértett emberi jogok nyomán konkrét sérelmet szenvedett egyént.

Az Alkotmánybíróság az önrendelkezési jog vonatkozásában azt is kimondta, hogy:

„fontos tartalmi eleme – egyebek között – az egyén joga arra, hogy az igény állapotába került alanyi jogait a különböző állami szervek, így a bíróság előtt is érvényesítse. Az önrendelkezési jog azonban, mint általános cselekvési szabadsághoz való jog, a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja. Mivel ez a jog az egyén autonómiájának védelmére szolgál, általában mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy jogai és törvényes érdekei védelmére nyitva álló és alkotmányosan biztosított hatósági igényérvényesítési utat igénybe veszi-e, vagy attól tartózkodik” [1/1994. (I. 7.) AB határozat].

Az önrendelkezési jog tehát azt a jogot is magában foglalja, hogy valaki jogsérelem esetén ne vegyen igénybe bírói utat, illetve jogait más módon ne érvényesítse. „Ha a műsorszolgáltató személyhez fűződő jogot sért, a jogsérelmet szenvedett személy dönt arról, hogy a jogsértést elkövető műsorszolgáltatóval szemben érvényesíti személyiségi jogait (...)”.

Az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) sz. határozatában foglaltak alapján tehát megállapítható, hogy a médiaszabályozásban van alkotmányos lehetőség az emberi méltóság védelmére, azonban ezen eljárások során az alapjogi sérelem bekövetkeztét csak azt mintegy eljárásjogilag „alanytalanná téve” ítélni meg. Megítélésünk szerint az Alkotmánybíróság határozata – arra figyelemmel, hogy a médiaszabályozás a közönséget, és nem közvetlenül a médiatartalmak által érintett személy(eke)t védi – úgy értelmezhető megfelelően, hogy a jogsértések esetén a jogalkalmazónak ketté kell tudnia választani a kizárólag az egyéni jog, valamint az emberi jogok (emberi méltóság) intézményes tartalmának sérelmét megvalósító eseteket, és – a köz érdekében fellépve – utóbbiak védelmében járhat csak el.

<sup>6</sup> A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény.

A médiaszabályozás 2011. január 1-i hatállyal megváltozott, így lehetőség nyílt a korábbi szabályozás alkalmazása során már felmerült, de megnyugtató módon nem rendezett kérdések újbóli megválaszolására is. Az Smtv.<sup>7</sup> tárgyi hatálya már kiterjed a lekérhető médiaszolgáltatásokra, valamint a nyomtatott és internetes sajtótermékekre is. A tárgyi hatályon túlmenően a rendelkezés tartalma is alaposan megváltozott. A 14. § eredeti szövege a következőképpen rendelkezett: „(1) A médiatartalom-szolgáltatónak az általa közzétett médiatartalmakban, illetve azok készítése során tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. (2) Tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő, öncélú és sérelmes bemutatása”. A 16. § pedig kimondta, hogy „A médiatartalom-szolgáltató (...) tevékenysége során nem sértheti az emberi jogokat”. A szövegben tehát a korábbi szabályozáshoz hasonlóan szerepelt az emberi jogok védelme, de külön tényállásban szerepelt az emberi méltóság védelme, azon belül pedig egy újabb, speciális tényállás az emberi méltóság megsértésének konkrét esetéről szólt (a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők esetében).

Fontos változás volt a 2011-ben hatályba lépett szabályozásban, hogy a műsorszámok készítésekor történt méltóságsértések is tiltottá váltak. (Az erre irányuló korábbi ORTT<sup>8</sup> határozatokat a bíróság a felülvizsgálat során a korábbi szabályozásra tekintettel rendszerint megsemmisítette; a testület pl. a 113/2002. (I. 10.) sz. határozatában a „Bár” című műsorszám szereplőivel kötött magánjogi szerződések tartalmát kifogásolta, amelyek – álláspontja szerint – a résztvevők alapvető és személyhez fűződő jogait sértették. A jogerős bírósági ítélet kimondta, hogy a műsorszolgáltató és a szereplők között létrejött szerződések tartalmának vizsgálatára a hatóság nem jogosult. Szintén a műsorszolgáltató műsorkészítési gyakorlatának sérelmes volta miatt állapította meg az ORTT az Rttv. 3. § (2) bekezdés sérelmét a 697/2005. (IV. 20.) sz. határozatában, amely döntésében a „Mónika show” című műsorszámmal kapcsolatos szerződések tartalma miatt szankcionálta a műsorszolgáltatót. A bíróság azonban azt az álláspontot erősítette meg, amely szerint a médiatörvény alapján nem vizsgálható sem a műsorkészítés folyamata, sem a műsorszám utóélete; a hatóság kizárólag a műsorszámban látottak és elhangzottak alapján állapíthatja meg az emberi jogok sérelmét.)

Az Smtv. tehát eredeti állapotában lehetővé tette azt, hogy a műsorkészítés során elkövetett méltóság-sértések esetében is el lehessen járni. Azon műsorszámok esetében, amelyek szereplőit szerződésben – beleegyezésükkel, de kétséges körülmények között – ‘megfosztják’ a későbbi jogérvényesítés, jogorvoslat lehetőségétől, vagy amelyeknél – szintén szerződésben – kizárják az elkészített felvétel közzétételének megakadályozását (még akkor is, ha a közzététel egyértelműen sérelmes a szerződő félre nézve, és a közzétételhez történt hozzájárulás visszavonása nem okozna a médiaszolgáltató számára aránytalan sérelmet), megnyílt a hatósági eljárás lehetősége. (Megjegyzendő, hogy a közzétételhez történt hozzájárulás visszavonása tekintetében elsősorban az Smtv. 15. §-át kellett volna alkalmazni.) A hatóság e jogszabályi eszközzel nem élt, a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat nyomán szükségessé vált törvénymódosítás során pedig – az Alkotmánybíróság döntéséből nem kötelezően következően – ez a rendelkezés 2012. június 19-i hatállyal kikerült a törvény szövegéből. Ennek indoka az volt, hogy az Alkotmánybíróság az emberi méltóság megsértésének tilalmát a médiaszolgáltatások vonatkozásában azok társadalomra gyakorolt jelentős mértékű hatása miatt tartotta alkotmányos rendelkezésnek, azaz a testület szerint a médiaszolgáltatásokban közzétett médiatartalom korlátozása megengedett, és nem annak készítési módja, vagy a készítés folyamata során tanúsított magatartás, erre pedig a jogalkotó figyelemmel volt, és módosította az érintett rendelkezést (annak ellenére, hogy az AB konkrétan e kérdéssel döntésében nem foglalkozott).

<sup>7</sup> A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.

<sup>8</sup> Országos Rádió és Televízió Testület (a korábbi médiahatóság, amely 1996 és 2010 között működött).

Az emberi méltóság védelme kapcsán a jogalkalmazásnak a jogalkotó eredeti szándéka szerint egységes, koherens álláspontra kellett volna helyezkednie, amely a hatósági ügyben szereplő adott médium jellegétől független.

Az új szabályozás azért állapított meg – differenciált, de egyes elemeit tekintve általánosan előírt – kötelezettségeket a médiapiac valamennyi szereplőjére (médiaszolgáltatásokra és sajtótermékekre) nézve, mert ezáltal kívánta védeni a sajtón és a médián keresztül lefolytatott ‘köztanácskozásokat’, közösségi vitákat; a szabályozás logikája alapján ‘működőképes’ (értsd: érdemi vitára alkalmas, mások jogait és szabadságát tiszteletben tartó) közösségi fórum csak bizonyos minimum-szabályok betartása révén válhat a médiából. Az általános véleményszabadságnak is vannak olyan korlátai, amelyek a nyílt közösségi vitát, egyben mások jogait védik (és csak keveseknek jut eszébe, hogy a véleményszabadság biztosításának állami kötelezettségéből következne pl. a személyiségvédelmi szabályok vagy a közösség elleni izgatás bűncselekményének alkotmányellenessége). A köztanácskozás a médiapiac bármely szereplője által kínált felületen folyhat, az alapvető szabályokat mindenki számára elő lehet írni, hiszen a közösségi fórum ‘működőképességének’ biztosításához fűződő érdek függetlenné válhat attól, hogy éppen hányan használják az adott fórumot, illetve az ott közzétett tartalmak milyen hatással vannak rájuk.

Az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) sz., határozata alkotmányellenesnek ítélte a 2011. január 1. óta hatályos Smtv.-ben foglalt emberi méltóság-védelem sajtótermékekre való alkalmazását, és az alkotmány sértést a törvény tárgyi hatályának *pro futuro* megsemmisítésével orvosolta. Az Alkotmánybíróság döntése egyetértőleg idézi a testület 2007-es – korábban tárgyalt – határozatát.

Az Alkotmánybíróság az emberi méltóság általános védelmét a médiaszolgáltatásokkal kapcsolatban továbbra is alkotmányosnak tartja. Ennek – illetve a sajtótermékek vonatkozásában megállapított alkotmányellenességnek a – fő indoka a korábbi alkotmánybírósági gyakorlatban már többször feltűnt médiahatás-teória. A testület határozatában megerősíti korábbi álláspontját, miszerint

„az emberi gondolkodásra, a társadalmi folyamatokra különleges hatással bíró audiovizuális média esetében szükséges és arányos korlátozás az effajta sajátos hatósági fellépés biztosítása. (...) Ez a nézők, hallgatók érdekében biztosított hatósági eljárás a közönségre gyakorolt különösen erős befolyásra tekintettel minősül szükséges és arányos beavatkozásnak. A hatásában ettől eltérő nyomtatott és internetes sajtó esetében azonban ez a fellépési lehetőség – ebben, az emberi jogokra generálisan kiterjedő formában – már aránytalan korlátozásnak minősül” (indokolás, IV. 2. 2. 2. pont).

Megjegyzendő, hogy a hatás-elméletet sokan vitatják, és valóban felvethető, hogy a mai konvergens médiavilágban a televízió és a rádió éles megkülönböztetése a sajtótól a szabályozásban már nem indokolható.<sup>9</sup> Ennek ellenére egyértelmű, hogy a médiafogyasztási adatok ismeretében ma is e két médium a leginkább meghatározó. A különbségtétel indokolatlanságát elfogadva pedig nem csak a teljes szabályozatlansághoz, hanem a közös minimum-szabályozáshoz is el lehet jutni. Az Smtv. azon a koncepción alapult, hogy bizonyos tartalmi kötelezettségek valamennyi médium számára előírhatók (miközben az Mttv.<sup>10</sup> tartalmi előírásai már csak a médiaszolgáltatásokra terjednek ki), és a gyűlöletbeszéd (17. §), az alkotmányos rend (16. §), a kiskorúak védelme (19. §), valamint a reklámszabályok (20. §) tekintetében az Alkotmánybíróság e megközelítést döntésében alkotmányosnak ismeri el. Miközben a testület elfogadja azon érvelést, amely szerint a médiaszabályozás az alapjogok intézményes védelmén keresztül a közérdeket, és nem a megsértett egyén jogait

<sup>9</sup> Ld. pl. BAJOMI-LÁZÁR Péter: Manipulál-e a média? *Médiakutató*, 2006. nyár; POLYÁK Gábor – MAJTÉNYI László: A szabadság hazai hagyományának megtagadása – új médiatörvények Magyarországon. *Közjogi Szemle*, 2011/1.

<sup>10</sup> A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény.

védi, a sajtó vonatkozásában mégis elegendőnek tartja az alkotmányvétség megállapításához a hatáselméletet, valamint az egyéni jogokat védő polgári és büntetőjogi eljárások meglétét. Ez kétségkívül egy koherens érvelés; igazának megítélése azonban a médiahatás-teória elfogadásán áll vagy bukik.

Álláspontom szerint a hatás-elmélet a médiajog tudományának egyfajta olyan aduja, amely bármikor előhúzható, és általa akár egymással ellentétes állítások igaza is alátámasztható. Egyfelől figyelemre méltó, hogy valójában nem tudjuk (mert nem mérhető), hogy a média milyen hatást gyakorol a közönségére. Azon állítás elfogadható, hogy az egykor egyeduralgató rádió, majd a meghatározó szerepet tőle átvevő televízió hatása szükségszerűen csökkent, hiszen a lekérhető médiaszolgáltatások, és különösen az internet megbolygatta a több évtizedes médiapiaci *status quo*-t. Ráadásul a korábbi monolit állami tévék és rádiók helyett ma már százával érhetőek el a különböző csatornák. De attól még, hogy ma nem egyetlen magyar nyelvű televíziós médiaszolgáltatás létezik, hanem akár száz, tehát a korábbi monopolhelyzetben lévő egyetlen veszített a hatásából, még nem következik az, hogy a száz csatorna együttesen csekélyebb hatást ér el, mint a korábbi egy. Feltehetően egyébként igen, hiszen a korábbi nézők egy része biztosan elfordult a televíziótól, de Magyarországon, valamint szerte Európában is megállapítható, hogy még mindig messze a televízió (majd utána a rádió) a legtöbbit 'fogyasztott' médium, és csak ezeket követi a print média és az internet. De az mégis nagyon fontos észrevétel, hogy a korábbi szabályozásnak nem az volt az indoka, hogy csak egyetlen szolgáltató létezett, tehát attól az egytől 'meg kellett védeni' a közönséget, így az nem fogadható el axiómaként, hogy ha a piac többszereplőssé válik, akkor e védelem már szükségtelen. Ami a leginkább elfogadható az Alkotmánybíróság idevágó érveléséből, az audiovizuális média speciális módon megjelenő hatásának felemlítése, ami a mozgóképek 'erejéből' fakad. A közvélekedés szerint a mozgóképek jelentősebb hatást gyakorolnak a nézőre, mint bármely más médium a közönségére, és ez speciális szabályozási megoldásokat igényel. (Ez elfogadható, más kérdés, hogy így megkérdőjelezhető a rádiós és televíziós médiaszolgáltatások egységes szabályozása is, ami nem volt tárgya ennek az AB-döntésnek. Ugyanakkor az 1/2007. (I. 18.) AB határozat korábban egységesen értékelte a „mozgóképek, hangok, élő tudósítások meggyőző erejét”.)

Továbbá, egy adott platform piacának szétaprózódása nem feltétlenül jelenti a platform jelentőségének csökkenését, a sajátos magyar körülmények pedig még hosszú ideig biztosítják a televízió vezető szerepét. Még egy körülmény érdemes a kiemelésre: a médiavilág ma egészen máshogy működik, mint 20-30 évvel ezelőtt: ma sokkal több impulzus éri az egyes embert, sokkal több helyen és többféle módon juthat hozzá a médiatartalmakhoz, összességében tehát sokkal nagyobb és ravaszabb hatásmechanizmussal is érvényesül a piaci szereplők részéről a fogyasztókra gyakorolt nyomás. Ebből az is fakadhat (bár mérhetőség hiányában ez csak hipotézis), hogy ma a médiapiac egésze – teljes arzenáljával, tehát tévé, rádió, újság, internet összesen – nagyobb hatást gyakorol a közönségre, mint korábban, amikor az ember otthon kapcsolta be a tévét, a munkahelyén hallgatta a rádiót, és a buszon olvasta az újságot. E hipotézis szerint a médiahatás tehát összességében nem csökkent, sőt jelentősen megnőtt, csak az egyes platformok közötti 'munkamegosztás' változott meg, ám ennek arányai kétségesek. Ami bizonyos: pontos adatok nélkül a hatáselmélet alkalmazása az Alkotmánybíróság részéről is elsősorban egy hipotézis elfogadása, amely – feltételezve azt, hogy az emberi jogok és az emberi méltóság védelme valóban az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakad – nem indokolja kellő alaposággal azt, hogy e kötelezettségeket miért ne lehetne sajtótermékekre nézve is alkotmányosan előírni.

Térjünk vissza az egyéni jog és az intézményes védelem közötti megkülönböztetéshez. A „hatóság (...) egyedi esetben is fellép” szövegrészletből nem következik azon értelmezés, amely szerint a hatóság egyéni jogsérelem alapján eljárhatna; a jogok intézményes védelmében történő fellépés legtöbbször egyedi esetek (konkrét műsorszámok, és nem

feltétlenül egy médiaszolgáltató 'szellemisége', 'irányultsága', vagy 'állandó gyakorlata') összefüggésében valósul meg, a hatósági fellépés lehetősége ilyenkor is biztosított.

A 2011. decemberi döntés megállapítja, hogy „indokolt, hogy a hatóság – e jogok intézményes tartalmát érintő körben – (...) a közösség érdekében felléphessen a jogsértővel szemben” (IV. 2. 2. 2. pont). Ebből a 2007-es AB-döntéshez képest már világosabban kirajzolódik az egyéni jogok védelmét ellátó jogágak és a médiaszabályozás szétválasztásának szükségessége.

A döntés meghatározza azt is, hogy az emberi méltóság bármely médiatartalom tekintetében védhető, így bizonyos feltételekkel bármely médiatartalom-szolgáltatás vonatkozásában a sajtószabadság korlátja lehet, ha a szabályozásban nem általános megfogalmazással, hanem konkrét tényállásként szerepel. Ebből eredően az Smtv. 14. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek védelméről a sajtótermékekre alkalmazva is alkotmányos. Az indokolás szerint:

„Az Smtv. 14. § (2) bekezdése ezzel szemben olyan speciális tényállási elemet tartalmaz, amely kellően szűk körű, különösen nyomós közérdeken alapuló médiahatósági fellépést biztosít. A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel való bánásmódot szabályozó rendelkezés – amellett, hogy a személyiségi jogvédelmi képesség hiányára vagy korlátozottságára is utal – az emberi jogok megsértésének olyan eseteit fedi le, amelyek súlyosan veszélyeztethetik az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését. A hatósági jogvédelem ezért ebben a körben valamennyi médium esetében arányos korlátozást jelent” (indokolás, IV. 2. 2. 2. pont).

A testület leszögezi, hogy ezen eset – túl az önrendelkezési jog korlátozott állapotán – azért is indokolja a fellépést, mert súlyosan veszélyeztetheti „az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését” – tehát az Alkotmánybíróság szerint a szabályozás célja és indoka az emberi méltóság intézményének, pontosabban 'intézményes tartalmának', nem pedig az egyéni jogok védelme. Az indokolás e részéből arra lehet következtetni, hogy az Alkotmánybíróság más hasonlóan konkrét, az emberi méltóságot vitathatatlanul sértő tényállásokat is alkotmányosnak fogadna el, ha azok kellően szűk körűek, különösen nyomós közérdeken alapulnak és a tényállás olyan esetre vonatkozik, ahol a személyiségi jogvédelmi képesség hiányzik vagy korlátozott.

A jogalkotó mindenesetre a jogalkotási kényszerhelyzetben a legegyszerűbb megoldást választotta: az Smtv. 14. § (1) bekezdés 2012. június 19. napjától hatályos új szövege szerint: „a médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot”. Azaz a szöveg csak a (lineáris és lekérhető) médiaszolgáltatásokra, és csak a képernyőn megjelenő, illetve az éterben hallható tartalomra terjed ki. A jogalkotó törölte továbbá az „emberi jogok” védelmét a 16. §-ból, pontot téve így egy régi, megoldatlan vitára, amely a körül forgott, hogy vajon mely emberi jogok védendők a médiaszabályozás által – az új szöveg értelmében ez csak az Smtv.-ben konkrétan is nevesített jog lehet (mint amilyen az emberi méltóság).

#### *4. Az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelmének körvonalai*

##### *4. 1. Intézményes védelem vs. egyéni jog*

A médiaszabályozás európai alapmodellje két alapvető értéken nyugszik: a sajtószabadság biztosításán és a közérdek szükséges védelmén a sajtószabadsággal szemben. A médiaszabályozás által védett egyéni érdek a médiaszabályozásban tehát a sajtószabadság gyakorlásával és nem annak korlátaival kapcsolatban jelenik meg.

A sajtószabadság elsősorban azért védett érték, mert egy demokratikus társadalom szabad sajtó nélkül nem létezhet; a közösség vitáit csak a médián keresztül, a média közvetítésével lehet lefolytatni. Csak első látásra paradoxon, hogy éppen ezen érdek indokolja a sajtószabadság korlátozását is, hiszen a nyílt vita érdekében a média bizonyos jogszabályi kötelezettségek alanya lehet. A tartalomszabályozásban található pozitív jellegű (tevéleges magatartást előíró) normák ennek megfelelően jellemzően a demokratikus közvélemény kialakulását (elsősorban a média sokszínűségét), vagy a nemzeti és európai kultúra védelmét szolgálják; előbbire példa a kiegyensúlyozott tájékoztatás szabálya (Smtv. 13. §, Mttv. 12. §), utóbbira a műsorkvóták előírása.

Rövid kitérőt kell tennünk az Alkotmánybíróság által kidolgozott ‘állami intézményvédelmi kötelezettség’ alapjaihoz. A 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban lefektetett elvek szerint:

„[a]z alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam – általános és objektív szempontjaiból következően – a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.”

Az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozás általános keretei alapján az állam emberi jogvédelmi kötelezettsége kettős jellegű: egyfelől védi az egyének (jogalanyok) számára biztosított emberi jogokat, másfelől bizonyos esetekben – és bizonyos emberi jogok vonatkozásában – gondoskodik az emberi jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről (intézményes védelem). Egy adott emberi jog intézményes védelme indoka lehet más emberi jogok korlátozásának is. Balogh Zsolt szerint:

„az állam az alapjoghoz kapcsolódó objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében hasonló védelmet biztosíthat, mint amit az adott alapjog alanyi jogként nyújt. (...) Tehát, ha az alanyi jogosultság nem áll meg, attól még az alapjog alkotmányos védelme fennáll.”<sup>11</sup>

A fent idézett ún. „első abortusz-határozat” ment talán a legmesszebbre az intézményes jogvédelem elismerésében: miközben a méhmagzat élethez való jogát a döntés nem ismerte el (mivel nem vezethető le az Alkotmányból, hogy a magzat ember, tehát alapjogok alanya), meghatározta az állam intézményvédelmi kötelezettségét ugyanezen jog vonatkozásában. Azaz, a testület szerint az élethez való jognak akkor is van objektív oldala, ha a szubjektív oldal hiányzik. Ezt a felfogást utóbb a „második abortusz-határozat” (48/1998. (XI. 23.) AB határozat) is megerősítette.

Az állam intézményvédelmi kötelezettsége az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítási valamint a sajtószabadság tekintetében is fennáll, ahol az államnak nem csupán az a feladata, hogy polgárai számára biztosítsa a szabad véleménynyilvánítást, hanem gondoskodnia kell a demokratikus közvélemény megfelelő működéséről is (30/1992. (V. 26.) AB határozat és 37/1992. (VI. 10.) AB határozat). A testület egyébként még a kilencvenes években megállapította az intézményes alapjogvédelem állami kötelezettségét a környezethez való jog (28/1994. (V. 20.) AB határozat) valamint a lelkiismereti és vallásszabadság (4/1993. (II. 12.) AB határozat, 22/1997. (IV. 25.) AB határozat) vonatkozásában is.

Az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) és 165/2011. (XII. 20.) sz. határozatai – különösen az utóbbi – egy olyan értelmezés felé nyitnak kaput, amely alapján az emberi jogok és az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelme is az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakad. Így az emberi méltóság vonatkozásában pedig nem csupán az egyének méltósághoz való jogát kell az államnak megvédenie, hanem – a médiaszabályozás által – az emberi méltóság alapvető értékét tiszteletben tartó médiatartalmak, illetve ezáltal a

<sup>11</sup> BALOGH Zsolt: Az Alkotmány fogalmi kultúrája és az alkotmánybíráskodás. *Fundamentum*, 1999/2. 34.

méltóságot tiszteletben tartó demokratikus nyilvánosság létrejöttében is segédkeznie kell, a méltóságsértő tartalmak közzétételét gátló médiaigazgatási szabályok érvényre juttatásával. Találó megfogalmazásban, „az államnak az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket önmagukban (azaz nem csupán az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan) is védenie kell.”<sup>12</sup>

Az emberi jogok, az emberi méltóság védelme a negatív kötelezettségek egyike (tehát tartózkodásra, azaz a jogsértés elkerülésére kötelez), amely – egyes pozitív kötelezettségekhez hasonlóan – e jogok intézményes védelmén keresztül közvetve a demokratikus nyilvánosság megfelelő működését védi, és nem pedig a jogaiban esetlegesen sértett egyént. A sajtószabadság korlátjaként megjelenő szabályok legfőbb indoka ugyanis a néző/hallgató/olvasó (összefoglalóan: a közönség) érdekeinek – neki, mint a társadalom tagjának ‘járó’ – védelme; azon közös érdekei, amelyek az emberi jogok általános elismeréséhez és tiszteletéhez kötődnek. Amikor a médiaszabályozás az emberi méltóság megsértését tiltja, ezzel az európai civilizáció egyik alapvetését védelmezi, az egyénnek járó tisztelet, megbecsülés, és az egyenlő státusz el nem ismerését közvetítő tartalmakat zárja ki a demokratikus nyilvánosságból.

A nyilvánosságban érvényesülő szabályokat valamennyi demokratikus állam meghatározza. A nyilvánosságban szereplőknek, a sajtószabadság jogát gyakorlóknak e szabályokra tekintettel kell lenniük, és tartózkodniuk kell az olyan megnyilvánulásoktól, az olyan tartalmak közzétételétől, amelyek a demokratikus jogállami renddel nem férnek össze, például amelyek az emberek közötti egyenlőséget tagadják, az egyén vele született emberi méltóságát kérdőjelezik vagy sértik meg, hagyják figyelmen kívül. Az emberi méltóság olyan alapérték, amelynek érvényesülése a jogrendszer egészét, és a társadalmi élet valamennyi színterét, így a médiát is áthatja. Jóval többről van itt szó, mint a jogaiban sértett egyén személyiségének megvédelmezéséről, mert ezen alapérték tisztelete a társadalmi élet és együttműködés egyik fő fundamentuma. (Az Alkotmánybíróság felfogása alapján ezt a fundamentumot a televízió vagy a rádió műsorai képesek komolyan veszélyeztetni, míg a sajtótermékek nem.)<sup>13</sup>

Az emberi méltóság önálló védelmét a médiaszabályozásban a média speciális funkciói és jellegzetességei is indokolják. A média ugyanis nem csak ‘felhangosítja’ az egyes véleményeket és közléseket (ezáltal a jogsértő tartalmak is ‘veszedelmesebbé’ válnak), hanem – nehezen felmérhető mértékű – hatást is gyakorol közönségére, azaz alakítja, formálja a társadalmi igényszintet, ízlést, kultúrát. A média szerepe szimbolikus is: a média, mint rendszer jelképezi a demokratikus berendezkedést, a társadalmi nyilvánosság legfontosabb terepeként a teljes nyilvánosság működéséről képet ad. A média számára állított korlátok ekképpen maguk is részben szimbolikusak: képet adnak arról, hogy a jogalkotó milyen értékek védelmét tartja kívánatosnak a társadalmi nyilvánosságon belüli viták korlátozatlansága mellett szóló érvekkel szemben is.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata ezen értelmezés felé terelik a jogalkalmazást. A 46/2007. (VI. 27.) sz. AB határozat szerint:

„[a]z ORTT (...) a közigazgatási eljárás során annak megállapítására jogosult, hogy a műsorszolgáltató az emberi jogok tiszteletben tartásával tevékenykedik-e, és az egyes műsorainak témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értéket.”

Ebből következik, hogy ha az Alkotmánybíróság szerint sem az egyéni jogsérelem, hanem a műsorszám „jellege, nézőpontja” alapján állapítható meg az emberi jogok megsértése, akkor

<sup>12</sup> TÖRÖK Bernát: A Legfelsőbb Bíróság ítélete az emberi méltóság sérelmét megállapító médiahatósági határozatról. Az emberi méltóság hatósági védelmének kérdései a médiajogban. *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3. 62.

<sup>13</sup> Ld. 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, indokolás, IV. 2. 2. pont.



többről van szó, mint pusztán egyéni sérelemről, a jogsértéshez ‘megkívánt’ magatartás ahhoz képest súlyosabb.

A 165/2011. (XII. 20.) AB határozat indokolása már világosabb fogódzókat ad az intézményes védelem és az egyéni jogvédelem szétválasztása mellett érvelő értelmezés számára. A döntés korábban már idézett indokolása megállapítja, hogy a hatóság „nem a védett jogok személyhez fűződő oldalának védelmében” lép fel, majd kimondja, hogy a média „rombolást tud végezni az emberi jogok, különösen az emberi méltóság tiszteletének kultúrájában”, tehát e kultúra védelme lehet a médiaszabályozás célja. Ezt követően az indokolás leszögezi, hogy „indokolt, hogy a hatóság – e jogok intézményes tartalmát érintő körben – (...) a közösség érdekében felléphessen a jogsértővel szemben”. Az Smtv. 14. § (2) bekezdésével kapcsolatban pedig úgy vélekedik, hogy a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők kiemelt védelme azért indokolt, mert súlyosan veszélyeztetheti „az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését” (valamennyi idézet: IV. 2. 2. 2. pont). Az idézett szövegrészekből egyértelművé válik, hogy az Alkotmánybíróság szerint a szabályozás célja és indoka a közösség (nem pedig az egyén) érdekében a jogok „intézményes tartalmának” (nem pedig konkrét sérelmének) védelme.

Hasonló tartalommal nyilatkozik Majtényi László, az ORTT utolsó elnöke egy hatósági döntéshez (1707/2008. (IX. 17.) sz. ORTT határozat) fűzött különvéleményében. Ebben – az Alkotmánybíróság 2007-es döntése nyomán haladva – a fenti okfejtéssel jelentős mértékben egybevágó értelmezést fejt ki:

„Az Alkotmánybíróság határozata alapján az ORTT hatásköre nem arra terjed ki, hogy a sértett kezdeményezésétől függetlenül vizsgálja a személyiségi jogok sérelmét, hanem arra, hogy fellépjen az olyan műsorszolgáltatói magatartással szemben, amely a személyiséget mint alkotmányosan védett értéket sérti. Az alkotmánybírósági határozattól függetlenül is az önrendelkezési jogot sértene, és a bíróságok hatáskörébe való beavatkozást jelentene, ha az ORTT – hivatalból indult eljárásában – az érintettek megkérdezése nélkül állapítaná meg, hogy a műsorszolgáltató meghatározott személyek meghatározott személyhez fűződő jogait megsértette”.

Az ‘alanytalan’ méltóság-védelem azért is lehetséges a hatósági gyakorlat által, mert:

„[a]z emberi méltóság esetében minden más jognál megragadhatóbb az objektív oldal tartalma. Annak ellenére ugyanis, hogy (...) az emberi méltóság értéke sem függetleníthető az emberi személy védelmének ügyétől (abszurd is lenne ennek ellenkezőjét állítani emberi jogokról szólva), ez tekinthető a legabsztraktabb alapjognak.”<sup>14</sup>

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a méltóság joga a médiaszabályozás számára csak valami magasan lebegő, megfoghatatlan, ködös tartalmú, elvont érték lenne, hiszen az intézményes jogvédelem is csak konkrét emberek médiabeli szereplése által hívható elő:

„Az emberi méltóság a jogalkalmazásban megjelenő intézményvédelem számára is adott ember vagy emberek méltósága révén ragadható meg. A hatóság számára sincs emberi méltóság, amely ember nélkül, csak valamely társadalmi érdek képében jelenne meg. A műsor témája, jellege, nézőpontja nem önmagában, valamiféle fogalmi absztrakcióként, hanem a benne szereplő embereket a nézők számára is érzékelhetően érintő hatása miatt sérthet emberi jogokat.”<sup>15</sup>

Mindebből ugyanakkor nem következik az, hogy a műsorszámokban szereplő személyek egyéni jogainak is sérülniük kell ahhoz, hogy a médiaszabályozásbeli méltóság-sérelem bekövetkezzék.

Ugyanakkor kritikák is felmerültek az alapjogoknak az egyéntől elválasztható jellegével szemben. Majtényi László egy másik írásában például nehezményezi, hogy az emberi

<sup>14</sup> TÖRÖK i. m. (11. lj.) 62.

<sup>15</sup> Uo., 63.

méltóság (intézményes) védelmét a médiahatóság közérdeknek tekintette.<sup>16</sup> Álláspontja szerint „nincs olyan megfogalmazás, de nem is lehet, amely ne az individuumban, hanem a kollektivumban közné az emberi méltóságot.”<sup>17</sup> E ponton megítélésem szerint téved az intézményes jogvédelem szándékait illetően, hiszen az állam intézményvédelmi feladata is természetesen az egyének alapjogainak biztosítására irányul. Ez a kapcsolat persze világosabb például a sajtószabadság esetében, ahol az egyén szubjektív joga a médián keresztül megszólalásra erős támasztékra talál az állam azon objektív intézményvédelmi kötelezettsége elismerésében, hogy az – szabályozás útján – járuljon hozzá a demokratikus közvélemény megfelelő működéséhez. A szubjektív és az objektív védelem „kedvezményezettje” így egyazon személy lesz (és persze az objektív védelem tekintetében mindenki más is). Az emberi méltóság médiával szembeni védelme ennél összetettebb, hiszen itt jobban elválik egymástól a szubjektív jog jogosultja (a médiában szereplő egyén) és az intézményvédelmi kötelezettség által védett kör (a média közönsége – ugyanakkor az objektív védelem hatásai értelemszerűen a médiában szereplő egyént is érintik). Hasonlóan összetett a szubjektív és az objektív védelem kapcsolata az élethez való jog vizsgálatok az abortusz-kérdés tekintetében, ahol – mint láttuk – szubjektív jog hiányában is létezik objektív védelem, így a szubjektív, egyéni jog nélküli magzatok lesznek a védelem „jogosultjai” (még, ha ez, a számukra biztosított védelem nem is teljes). Azaz, egyetlen esetben sincsen szó a „kollektivum” védelméről, mégis mindegyik esetben állítható, hogy – az egyéni jogok védelmén keresztül – a közérdek is jelen van ezen esetekben (a magzatok, a demokratikus nyilvánosság, és az emberi méltóság védelmének szempontjaiban).

#### 4. 2. Az önrendelkezési jog és az egyes jogágak szétválasztása

Az alkotmányos alapelvek alapján a médiahatóság eljárása nem korlátozhatja az egyéni önrendelkezési jogot, ezért sem léphet fel a Médiatanács mások egyéni jogainak védelmében, függetlenül attól, hogy az érintett maga fellépett-e. Olyan ügyek megítélésekor ugyanis, amikor a személyhez fűződő jog sérelmére is alkalmas tényállások valósultak meg, tekintettel kell lenni az egyéb eljárások megindulásának lehetőségére. A médiahatóságnak tehát el kell határolnia az egyéni jogsérelmek orvoslására szolgáló egyéb eljárásokat saját közigazgatási eljárásától.

A büntetőjog elsődleges célja az állam büntetőhatalmával elrettenteni polgárait a bűncselekmények jövőbeni elkövetésétől, míg a polgári jog célja jogsérelem esetén a sérelmet szenvedett jogalany számára megfelelő orvoslást (például kártérítést) adni – ez indokolja például a személyiség védelmére irányuló eljárások párhuzamos megtartását. Ugyanakkor az egyént védő harmadik (médiahatósági) eljárás lehetőségének megteremtése mellett nem hozhatók fel hasonló erejű érvek. A médiaszabályozás ugyanis nem a médiában megtámadott egyént, hanem – az emberi jogok és az emberi méltóság intézményes védelmén keresztül – a közönséget védi.

Az egyes konkrét jogsértések megítélésekor egyértelműen el kell választani az egyes jogágak által védendő értéket, és a médiahatóságnak a jogsérelem elbírálása során a médiaszabályozás azon jellegzetességére kell figyelemmel lennie, hogy az nem a médiában szereplő, vagy ott megtámadott egyén jogait óvja, hanem a demokratikus nyilvánosság szabályait határozza meg.

---

<sup>16</sup> Mint írja: az emberi méltóság nem egyebet, mint az individuumban elismerését és tiszteletét jelenti, nem pedig holmi médiatanácsi kódos, a közérdekről szóló nemzeti-kollektivistá-álkeresztény hadova delíriumában fogant.” Ld. MAJTÉNYI László: A tudatlanság hatalom. *Mérték blog*, 2012. január 19. <http://mertek.posttr.hu/a-tudatlansag-hatalom>.

<sup>17</sup> Uo.

A médiaszabályozás alapjainak tudományos igényű feldolgozása, és az 1996 óta alakuló jogalkalmazási gyakorlat sokáig adós maradt annak világos meghatározásával, hogy mi a szerepe, célja az emberi jogok (emberi méltóság) védelmének a médiaszabályozás rendszerén belül. A médiahatóság korábbi döntéseit rendre hatályában fenntartó bírósági döntések jobbra megelégedtek annak kimondásával, hogy míg a Ptk. és a Btk. a jogaiban sérült egyén számára biztosít védelmet, a médiaszabályozás közigazgatási szempontból, a médiaszolgáltató jogszerű működésének szempontjából felügyeli az érintett rendelkezések érvényesülését. Ennek az evidenciának a leszögezése azonban még nem visz közelebb ahhoz, hogy megindokoljuk azt, mit keresnek látszólag egyéni jogok a közérdeket védő médiaszabályozásban. E problémára a válasz a jogágak (jogterületek) precíz jogalkalmazásbeli elválasztása lehet, ez pedig csak úgy lehetséges, ha abból indulunk ki, hogy a médiaszabályozás mást véd, mint a polgári vagy a büntetőjog. Ugyanazon kifejezés használata (emberi méltóság) a különféle törvényekben tehát nem ugyanazt a jogalkotói szándékot jelzi, tekintettel a médiaszabályozás azon jellegzetességére, hogy nem az egyén jogait védi, hanem az emberi méltóság intézményes védelmét valósítja meg, és így határozza meg a demokratikus nyilvánosság egyik szabályát (korlátját). Ez egy olyan változatos jelentéssel bíró, „anyajog”-jellegű jogi koncepció esetében, mint amilyen az emberi méltóság, nem okoz a jogrendszeren belül koherencia- vagy fogalmi zavart. Azonban, ha elmulasztjuk ezt az elválasztást, visszatérünk az 1996 óta folytatott vitákhoz,<sup>18</sup> és a médiahatóságot, mint a szabály első számú alkalmazóját abba a szerepbe kényszerítjük, hogy emberi (személyiségi) jogi sérelmeket ítéljen meg, aminek korábbi gyakorlata alapján nem tud megnyugtató módon eleget tenni, hiszen nem állnak rendelkezésére azok a bizonyítási eszközök és lehetőségek, amelyek a polgári és büntetőbíróságok számára. A hatóság ebben az esetben kénytelen lenne a jogalkalmazás által más jogágakban kialakított értelmezést átültetni a médiaszabályozás területére (pl. a jó hírnév vagy a személyes adatok védelme körében), ezzel biztosíthatná valamennyire a jogrendszer koherenciáját. (Megjegyezzük, hogy korábban ezt nem tette meg, tehát a kifejezetten egyéni jogsérelem nyomán megállapított emberi jogi jogsértések alátámasztottsága meglehetősen kérdőjeles volt; tekintettel azonban a kevés számú ügyre, igazi felfordulást ez a mulasztás nem okozott.)

A vonatkozó anyagi jogi szabályozás és a hatósági hatáskör keretei vizsgálata alapján általánosságban megállapítható, hogy a médiahatóság az emberi méltóság megsértésére esetlegesen alkalmas médiatartalmakat nem az azokban szereplő, vagy ott említett egyének, hanem a közönség szempontjából vizsgálja. Ennek megfelelően a Médiatanács közigazgatási eljárásában nem az egyes jogalanyokat ért jogsérelmekről dönt, hanem arról, hogy a médiaszolgáltató adott műsorszámának témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi méltóságban megjelenő alapvető értéket (46/2007. (VI. 27.) AB határozat). Ezért sem merülhet fel az, hogy a közigazgatási eljárás – amely a médiatartalomban szereplő egyén akaratától függetlenül is megindulhat – sérti az egyén önrendelkezéshez való jogát.

A fentieknek megfelelően az emberi méltóság médiaszabályozásban meghatározott védelme alkotmányosan indokolható, és összeférhet a jogrendszer más területeivel, feltéve, ha a védelem indokainak elválasztása lehetséges a többi jogág, jogterület jogvédelmi rendszere mögött álló indokoktól, illetve az Smtv. 14. § (2) bekezdésben meghatározott konkrét, médiaszabályozásbeli kötelezettségnek ezen elválasztásnak megfelelő értelmezést tudunk adni.

---

<sup>18</sup> Ld. pl. NAGY Krisztina – TÍMÁR János: Az alkotmányos rend, az emberi jogok és más alapértékek megjelenése a médiatörvényben. Gondolatok és megjegyzések az állami szervek szerepéről. *Infokommunikáció és Jog*, 2006/5. 169–173.

## 5. A médiahatóság és a bíróságok joggyakorlata

### 5. 1. Méltóságsértés a gyermekek szereplésével készült műsorszámokban

Az emberi méltóság intézményes védelmének szüksége a kiskorúak megfelelő szintű testi, lelki fejlődésének védelme érdekében is felmerülhet. A kiskorúak védelme, személyiségük zavartalan kiteljesedése közös társadalmi cél és érdek, éppen ezért bizonyos esetekben indokolt lehet esetükben közérdekű jogérvényesítéssel élni, azaz a méltóság intézményes védelme szükséges lehet. Erre szolgálhat példaként azon korábbi ügy, amely során a médiaszolgáltató a híradóban egy kalocsai fiú társai által történt megalázását mutatta be (952/2009. (IV. 29.) sz. ORTT határozat), illetve a „tótújfalui gyilkosság” néven elhíresült eset médiabeli megjelenése is (736/2003. (V. 29.) sz. ORTT határozat).

A kalocsai ügyben a médiaszolgáltató híradójában felkonferálták, hogy „társai aláztak egy 16 éves fiút Kalocsán, és az egészet egyikük felvette mobiltelefonjuk kamerájával, ez is jön mindjárt.” Ezt követően a hírolvasó az alábbiakat közölte: „Mobiltelefonnal felvették egy fiatal fiú megalázását Kalocsán. A 16 éves fiúnak megparancsolták, hogy térdeljen le, imádkozzon Allahhoz, és a bandának mondja azt, hogy ők a világ urai, aztán megcsókoltatták vele a cipőjüket. A banda egyik tagja az egészet felvette a telefonjával – ezt látják most. Azt már nem rögzítették, ahogy a fiút rugdossák is. A rendőrök néhány perc múlva elfogták a támadókat”. Eközben a telefonnal rögzített képeken az áldozat volt látható a képernyőn, amint térdelve beszél valakihez, majd kétszer egymás után megcsókolja annak cipőjét. Az áldozatot szemből és oldalról is mutatta a kamera, az arca nem volt kitakarva, így – a felvétel rossz minősége ellenére is – felismerhetővé vált. Az ORTT álláspontja szerint a megalázó képsorok közzétételével a médiaszolgáltató a felvételen szereplő fiút emberi méltóságában megsértette, mert az áldozat arcát nem takarta ki, és így az áldozat felismerhetővé vált.

A másik ügyben, a „Nap-kelte” c. műsorszámában a tótújfalui gyilkosság kapcsán a műsorvezető az érintett gyermeket faggatta, közben pedig a műsorvezető szóbeszédén alapuló, hitelt érdemlő bizonyítékokkal alá nem támasztott téves, fél, illetve álinformációkat is közölt a tragédiáról, illetve annak részleteivel kapcsolatban kínos kérdéseket tett fel. Az ORTT megállapította, hogy a médiaszolgáltató megsértette a megszólaltatott kiskorú emberi jogait, így elsősorban a becsületét, jó hírnevét és az emberi méltósághoz való jogát. Az elhangzott riport kész tényként kezelte, hogy a kislány követte el a gyilkosságot, sőt az egyik adásban már az esetleges kiszabandó büntetés jellegét, illetve mértékét latolgatták a megszólalók. Bár a kiskorú elismerte a tettet, ügyében még a nyomozati szak sem zárult le, illetőleg vádemelés sem történt, amely esetleg újabb megvilágításba helyezheti a bűncselekményt és a kislány bűnösségét, tehát a jogerős bírósági döntésig az ártatlanság védelme alapján a médiaszolgáltató csak gyanúsítottként szólhatott volna a kislányról. Ezáltal tehát a médiaszolgáltató semmibe vette a kiskorú ártatlanság védelméhez való jogát is. A hatóság figyelembe vette azt is, hogy az eset főszereplője kiskorú, így ebből eredően megilletik, és ezáltal emberi méltóságához is hozzá tartoznak azok a különleges gyermeki jogok, amelyeket több nemzetközi egyezmény, és a magyar törvények is biztosítanak.

Ezen esetekben a hatósági fellépést indokoltnak tartjuk, de nem azért, mert az ‘helyettesíti’ az elvben meglévő, de a valóságban korlátozott egyéni jogérvényesítést, illetve nem amiatt, mert a műsorszámokban szereplők személyiségi jogait kellett a hatóságnak megvédenie, hanem azért, mert e tényállásokban felfedezhető az intézményes tartalom sérelme. Az e tényállásokban szereplő jogsértések ugyanis alapvető társadalmi normákat és érdekeket – a közösségi szolidaritás, a kiskorúak egészséges fejlődése, a megalázó, vagy egyenesen tragikus helyzetbe került személyek megóvása, ‘békén hagyása’ – hagynak figyelmen kívül, illetve sértenek.

A Médiatanács gyakorlatában három idevágó eset található. A 417/2012. (II. 29.) médiatanácsi határozat által feltárt tényállás szerint a médiaszolgáltató a „Tények Reggel” című műsorszám egyik szegmensében egy Csongrád megyei tanyán történt emberölésről tudósított, a „Mokka” című műsorszám egyik részében pedig ugyanezen bűncselekménnyel összefüggésben egy stúdióbeszélgetést sugárzott. A médiaszolgáltató a tudósításban, illetve a stúdióbeszélgetésben bemutatta az áldozat kiskorú gyermekeit, illetve meghallgatta őket elhunyt édesanyjuk szenvedélybetegségével, szerelmi életével és a tragédia körülményeivel kapcsolatban. A műsorszámokban a kiskorú gyermekek névvel és arcukkal szerepeltek, a műsorszám közönsége számára a bemutatott képsorok alapján kirajzolódott a gyerekek rossz szociális helyzete, lakhelyük rendezetlensége, ezáltal a médiaszolgáltató a műsorszámok tartalmához nem illeszkedő módon és mértékben tárta fel a riport elkészítésébe, illetve a stúdióbeszélgetésbe bevont gyermekek magánéletét. A Médiatanács megállapította az emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó rendelkezés sérelmét.

Az ügyben eljáró Fővárosi Törvényszék 20.K.31156/2012/12. sz. ítéletében a felperes médiaszolgáltató keresetét elutasította, egyben rögzítette, hogy a közigazgatási jogkör

„megalapozza a jogsértés megállapítását, mivel itt az alperes közigazgatási jogköre a közérdeket védi. A közérdek pedig az, hogy a médiaszolgáltatásokban a tömegkommunikációval ne lehessen megsérteni a gyermekek emberi méltóságát, mert az hátrányosan hat a közvéleményre, mert ily módon mások jogainak sérelme is megvalósul.”

A bíróság a felülvizsgált határozattal összhangban leszögezte, hogy a „médiahatóság, mint a közigazgatási intézményrendszer egyik szereplője, a közjog területén működik, a közérdek védelmében léphet fel, és alkalmazhatja a vélemény- és sajtószabadság korlátjaként megjelenő, a médiatartalmakat érintő törvényi szabályokat.” Ezen felül, a hatósággal egyetértésben azt is kimondta a bíróság, hogy „a kiskorúak védelme, személyiségük zavartalan kiteljesedése közös társadalmi cél és érdek, ezért indokolt az ő esetükben a közérdekű jogérvényesítéssel élni.”

Egy másik ügyben, a 722/2012. (IV. 18.) médiatanácsi határozat szerint a „Tények” c. műsorszám egyik szegmense a „Szexuális zaklatás” címet viselte, amelyben elhangzott, hogy az apa állítólag pornográf felvételeket is készített a hétéves kislányáról, melynek alátámasztására a tudósítás alatt többször bemutatták a róla néhány hónapos korában készült meztelen képeket. Ezt követően a bemondók elmondták, hogy az anya szerint, ha a gyermek rosszul viselkedett, az apa kegyetlenül megverte, esetenként órákra egyedül hagyta, és bezárta a kislányt. A riport során a gyermeket is megszólaltatták a bántalmazással kapcsolatban, az arcát nem takarták ki, továbbá végig kellett hallgatnia állítólagos bántalmazásának felidézését. A Médiatanács megállapította, hogy a sérült az Smtv. 14. § (1) bekezdésben foglalt emberi méltóság joga.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 20.K.31557/2012/13. sz. ítélete elutasította a felülvizsgálati kérelmet. A bíróság indokolásának elvi jelentőségű megállapításai gyakorlatilag megegyeztek az előbbi (Fővárosi Törvényszék, 20.K.31156/2012/12. sz.) ítéletben foglaltakkal. Annak érvelését e döntés ugyanakkor kiegészítette egy félmondattal, miszerint a műsorszám tartalma vonatkozásában nem csupán az abban szereplő gyermek, hanem „az összes többi, aki a műsort akár egy percre is láthatta, veszélyeztetettnek minősül”.

A 907/2012. (V. 16.) médiatanácsi határozat szintén az emberi méltóság megsértését állapította meg, miután a médiaszolgáltató „Riasztás” c. műsorszámában részletesen bemutatták ugyanazt a családot, amely a fenti, 722/2012. (IV. 18.) médiatanácsi határozat által vizsgált műsorszámokban is szerepelt. Amellett, hogy az anya és jelenlegi élettársa a gyermek jelenlétében beszámolt a történetekről, a kislányt is részletesen nyilatkoztatták a bántalmazással kapcsolatban. A gyermek arcát eközben nem takarták ki, sőt – drámai, zenei aláfestés mellett – több vágóképet is mutattak a rémült kislányról.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 3.K.28739/2013/4. sz. ítélete elutasította a felülvizsgálati kérelmet. A bíróság érvelése a műsorszámban szereplő gyermek jogainak védelmét helyezte előtérbe, amelyekről törvényes képviselője sem mondhat le. Az ítélet megjegyezte, hogy a műsorszámban való szereplés „súlyos traumát okozott vagy okozhatott a gyermeknek”. Ugyanakkor a döntés azt is hangsúlyozta, hogy „a gyermekek, a kiskorúak egészséges, zavartalan fejlődése olyan társadalmi érdek, amely indokolja esetükben a közérdekű jogérvényesítést, azaz a méltóság (...) intézményes védelmét.”

## *5. 2. A kiszolgáltatott, megalázó helyzetben lévők sérelmes bemutatása*

Az emberi méltóság intézményes védelme érdekében történő fellépésnek tekinthetőek azon esetek, amelyek során egyes médiaszolgáltatók kiszolgáltatott, magatehetetlen helyzetben mutatják be betegeket, vagy balesetek, bűncselekmények áldozatait (pl. 2637/2006. (XI. 29.) sz. ORTT határozat, amely ügyben az augusztus 20-i tűzijáték során súlyosan megsérült áldozatokat mutatott be – felismerhető módon – a médiaszolgáltató); ez a tényállás immáron külön kiemelve szerepel az Smtv.-ben (14. § (2) bekezdés).

Egy másik ügyben egy kereskedelmi televízió bulvármagazinjában mutattak be egy pszichiátrián kezelt beteget, megalázó helyzetben, ágyhoz szíjazva, rejtett kamerás felvételen. A hatósági döntés (1825/2008. (X. 1.) ORTT határozat) a beteg személyhez fűződő jogainak megsértése miatt szankcionálta a médiaszolgáltatót, és bár a megalázó, kiszolgáltatott helyzetű ember bemutatásával az intézményes tartalom is sérült, elsősorban az egyéni jogsérelemre hivatkozott. Az ügyet végül eldöntő Legfelsőbb Bíróság azonban ítéletében (Kfv. III.37.554/2010/5., közzétéve: BH2011. 266 és KGD2012. 18) helyt adott a kereseti kérelemnek, és a hatósági határozatot hatályon kívül helyezte. A bíróság a konkrét tényállást a hatóságtól eltérően értékelte, és nem tekintette olyan súlyúnak, amely a jogsértés megállapítását indokolta volna. (Erről az ügyről bővebben ld. a 6.2. pontot.)

A 721/2010. (XII. 8.) médiatanácsi határozat által rögzített tényállás szerint a „Joshi Barat” c. műsorszámban egy DNS-teszt eredményével szembesítették az egyik vendéget, amelyből kiderül, hogy gyermekének nem ő a vér szerinti apja. A műsorszámban elhangzott információk, illetve a kényes, az érintett személyek magánszférájába tartozó téma megjelenítésének módja a Médiatanács szerint együttesen hátrányosan befolyásolták az emberi méltóságot. Az elhangzott információk anélkül sugalltak negatív értékítéletet, hogy a téma megfelelő alapossággal, neutrális módon bemutatásra került volna, a nyilvános megszégyenítés határát súrolták.

A Fővárosi Törvényszék 16.K.30.265/2011/7. sz. ítélete a felperes médiaszolgáltató keresetét elutasította. A bíróság szerint a műsorszámban történt megjelenítés, szerepeltetés az érintett személyek esetében azt jelentette, hogy veszélynek lettek kitéve, a számukra kedvező társadalmi közmegítélés elvesztését eredményezhette az őket körülvevő környezet számára és ez a további életüket hátrányosan befolyásolhatta. A Fővárosi Ítéletábla 2.Kf.27.206/2012/4. sz. ítélete az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. A bíróság megállapította, hogy a hatóságnak az Rttv. nem azt teszi feladatává, hogy érvényesítse a személyhez fűződő jogokat az arra jogosultak helyett, hanem azt, hogy a vele közjogi viszonyban álló műsorszolgáltatókkal szemben ellenőrizze és felügyelje az Rttv. 3. § (2) bekezdésének érvényesülését. Az elsőfokú bíróság jogi érvelését az ítéletábla maradéktalanul elfogadta, egyetértve azzal, hogy az adott műsorrészen elhangzottak a szereplőt méltatlan, kiszolgáltatott helyzetbe hozták, emberi méltóságában sértették. Megjegyzendő, hogy e határozat, illetve annak bírósági felülvizsgálata még elsősorban a műsorszámban szereplő személyek jogainak védelméből indult ki, (a bírósági döntések is „sérelmet szenvedett személyekről”, illetve „érintett személyekről” beszél). A médiaszolgáltató ugyan hivatkozott

arra, hogy az adott tartalom adásba kerüléséhez a szereplők hozzájárultak, de ezt sem a hatóság, sem a bíróságok nem tekintették döntő súlyúnak; ezzel lényegében azt a korábbi (a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat előtti) értelmezést erősítették meg, miszerint a médiatartalomban szereplő személyt ért személyiségi jogi jogsértés közigazgatási úton – az ő kezdeményezése nélkül, illetve a jogsértéshez való kifejezett hozzájárulása mellett is – szankcionálható.

Az Smtv. 14. § (2) bekezdése, mint láttuk, 2011 óta nevesítve is tiltja a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek öncélú és sérelmes bemutatását. Ezidáig egyetlen ügyben állapította meg a Médiatanács e rendelkezés megsértését. A 169/2013. (I. 30.) médiatanácsi határozat egy brutális gyerekgyilkosság esetét dolgozta fel. A „Tények” c. műsorszámában a meggyilkolt gyermekét gyászoló édesanya nyilatkozott érzéseiről, gyermeke elvesztését követően. Az anya felfokozott érzelmei miatt kiszolgáltatott lelkiállapotban került bemutatásra, nyilatkozata műsorba szerkesztésére a hatóság megítélése szerint öncélúan, a nézők érzelmeinek fokozása céljából került sor, hiszen – nem sokkal a gyilkosság után – rendkívül zaklatott állapotban volt, a fia halála okán feltörő érzelmeit nem tudta és nem is akarta leplezni, így vélhetőleg nem tudta nyugodtan és következetesen végiggondolni szereplése következményeit. A médiahatóság szerint nehezen lehetne elképzelni olyan helyzetet, amely egy anyát ennél kiszolgáltatottabbá tesz, a médiaszolgáltató pedig ezt a lelkiállapotát kihasználva készítette az interjút. Ez a bemutatás a médiaszolgáltató részéről ugyanakkor a határozat értelmében öncélúnak is tekinthető volt, hiszen az édesanya szavai semmiféle többletinformációt nem tartalmaztak a gyilkossággal kapcsolatban – tehát eleve nem is szolgálhatták a közönség tájékoztatáshoz fűződő jogát –, hanem kizárólag gyermeke elvesztése feletti fájdalmát fogalmazták meg.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság ezzel kapcsolatban 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében eltérő álláspontra helyezkedett, és azt állapította meg, hogy az Smtv. 14. § (2) bekezdése nem sérült. A bíróság úgy látta, hogy e rendelkezés vonatkozásában megalázó, kiszolgáltatott helyzetbe csak úgy kerülhet valaki, ha – állapotánál fogva – nem képes a szereplésbe való beleegyezésre; mivel a riporthoz az anya hozzájárult, ilyen helyzetbe nem is kerülhetett. (Erről az ügyről bővebben ld. a 6.2. pontot.)

### *5. 3. Méltóságsértés az egyes társadalmi csoportok tagjainak méltóságára tekintettel*

Az emberi méltóság sérelmének tekinthető még azon médiatartalom, amely az emberi méltóság minden egyén, illetve társadalmi csoport tekintetében érvényesülő egyenlőségét, korlátozhatatlanságát, visszavonhatatlanságát kérdőjelezi meg. A Médiatanács két 2011-es döntése alapján jogsértő a roma kisebbséggel szemben megfogalmazott olyan sértő vélemény, amely figyelmen kívül hagyja a mindenkit egyenlően megillető emberi méltóság értékét. (Megjegyzendő, hogy e tartalmak egyidejűleg kimeríthetik az Smtv. 17. §-ban foglalt „gyűlöletkeltés” és „kirekesztés” tényállásait is.)

Az első ügyben (828/2011. (VII. 19.) médiatanácsi határozat) egy helyi televízió „Karácsonyi köszöntő” című műsorszámában a műsorvezető egy jegyzetet olvasott fel, amelyben több, általa „cigányokként” azonosított csoport által elkövetett bűncselekményt ismertetett. A bűnözők romaként történő azonosítása a szövegben explicit módon is megjelent: „Idős emberek cigányok által elkövetett bántalmazásáról, kirablásáról, megöléséről szólt az összeállítás”. A műsorvezető amellet, hogy egyértelművé tette, hogy kikről beszél, a romákat szélsőségesen sértő jelzőkkel illette, és általánosságban súlyos bűncselekmények életvitelszerű elkövetésével vádolta meg őket. A műsorszám második részében Wass Albert: „A patkányok honfoglalása” (alcíme: „Tanulságos mese fiatal magyaroknak”) című publicisztikai írásának színpadi feldolgozása következett. A bejátszott történet szerint egy

dolgos és becsületes ember házába patkányok költöznek be, akik ellopják a szorgalmasan összegyűjtött élelmet, élösködnek a jószívű gazdán, elhíznak, elszaporodnak, majd amikor a jogos tulajdonos védekezni próbál, fellázadnak és elűzik. Miután dolgozni nem tudnak, vagy nem akarnak, az élelem elfogy, a ház lepusztul, végül a patkányok odébbállnak. Az ember újra beköltözik, és szorgalmas munkával újra felvirágoztatja otthonát. Azonban néhány patkány elrejtőzve ott marad a házban, és amikor az ember észreveszi, hogy újra szaporodni kezdenek, elgondolkodik, mit tegyen velük. A jegyzet a következő felszólítással zárult: „Ti is gondolkodjatok, s aszerint cselekedjete!” A Médiatanács szerint ezzel a médiaszolgáltató megsértette az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglalt, az emberi jogok tiszteletben tartását és a gyűlöletkeltés tilalmát meghatározó törvényi rendelkezést (mivel a műsorszám adásba kerülésekor még az Rttv. volt hatályban, ezért járt el annak alapján a hatóság). A kifogásolt műsorszám közzétételével a hatóság szerint súlyosan sérült az emberi jogok „anyajogának”, az emberi méltóságnak az alapvető értéke, a médiaszolgáltató a feltételezett bűnelkövetők és áttételesen a „cigányok” emberi mivoltának megkérdőjelezésével megsértette az emberi méltósághoz való alkotmányos alapjogot. A televízió nem kérte a döntés bírósági felülvizsgálatát.

A másik ügyben (1153/2011. (IX. 1.) médiatanácsi határozat) a „Világpanoráma” c. műsorszám elején a műsorvezető jegyzete hangzott el, mely a nemzetközi politikai helyzet rövid értékelése után Magyarország aktuális problémáival, elsősorban a hazai romák helyzetével foglalkozott. A műsorszám a romákat – kollektív módon – egyfelől, mint túltámogatott, segélyekre berendezkedett élösködőket, másfelől a társadalmi normákat nem tisztelő, bűnözői életformát követő, az őket eltartó magyarokat terrorizáló csoportot mutatta be. A jegyzet visszatérő eleme volt a 2006-os olaszlisztkai bűncselekmény, mint a „cigánybűnözés”, a „cigányterrorizmus” példája. A műsorvezető a bevezető részben a „zsidókérdés” kifejezést a magyarság kizsákmányolásához és Magyarország gyarmatosításához kapcsolva említette, illetve kijelentette, hogy az általa feldolgozott téma „a cigány- és zsidókérdés” lesz. A jegyzetben konkrét fenyegetés is elhangzott arra nézve, hogy ha a cigányok és a zsidók tovább folytatják a műsorvezető által nekik tulajdonított magyarelleses tevékenységüket, távozniuk kell az országból. A Médiatanács döntése értelmében a médiaszolgáltató ezzel megsértette az Smtv. 14. § (1) bekezdésében, valamint a 17. § (1) bekezdésében (gyűlöletkeltés) foglalt rendelkezést. A hatóság szerint a műsorszámokban a cigányság – mint etnikum – egésze emberarcát elvesztő, kriminalizálódott csoportként került bemutatásra, vagyis az emberi méltóság oly mértékben sérült, hogy az már elérte a közérdekű igényérvényesítés küszöbét, így a műsorszám az elszenvedett egyéni jogsérelmekről függetlenül hatósági eljárás lefolytatását tette indokolttá. A kifejtettek alapján a hatóság megállapította, hogy a vizsgált műsorszám közzétételével súlyosan sérült az emberi jogok „anyajogának”, az emberi méltóságnak az alapvető értéke, a médiaszolgáltató a roma kisebbség emberi mivoltának megkérdőjelezésével megsértette az emberi méltósághoz való alkotmányos alapjogot, mely indokolttá tette a jogsértés miatti közérdekű igényérvényesítést. A médiaszolgáltató nem kérte a határozat bírósági felülvizsgálatát.

#### *5. 4. Méltóságsértő ‘üzenetek’*

Szintén alkalmasak az emberi méltóság megsértésére azon műsorszámok, amelyek koncepciójuknál, jellegüknél fogva figyelmen kívül hagyják a méltóság tiszteletét, arra épülnek, hogy megkérdőjelezzék a méltóság alapvető értékét, az emberi személyiség ‘érintheletlenségét’. Az egyik kereskedelmi televízióban 2001-ben „A riporter Frei Tamás” c. műsorszám ajánlójában az alábbi hangzott el: „Legyenek részesei egy kockázatos kalandnak. Tartsanak Frei Tamással Moszkvába! Béreljék fel vele együtt azt a bérgyilkost, aki egymillió



dollárért még a magyar miniszterelnököt is megölné!” A 665/2001. (V. 16.) sz. ORTT határozat megállapította az emberi méltóság megsértését. A Fővárosi Ítéltábla (2.Kf.27.614/2006/4.) jóváhagyta ezt a határozatot, de nem azért, mert a miniszterelnök személyhez fűződő jogai sérültek, hanem mert a műsorszám üzenete

„alkalmas volt arra, hogy veszélyérzetet gerjessen azáltal, hogy egy pénzért megvehető személy minden korlátot átlépve, pusztán anyagi haszon reményében kövessen el emberélet kioltását eredményező erőszakos cselekményt. A nézőkben heves indulatokat ébresztő, felszólító módban, elhangzott közlésnek az emberi méltóságot sértő formában való kinyilatkoztatása elfogadhatatlan.”

„Az igazság ára” c. műsorszámmal kapcsolatban indult eljárás mérföldkő a médiahatóság jogalkalmazási gyakorlatában, mert egy új értelmezési szabályt vezetett be. Az ügyben az ORTT megállapította a jogsértést, mert a műsorszám azt sugallta, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya, az emberi méltóság anyagi érdekből nyilvánossá, bárki számára hozzáférhetővé tehető (748/2008. (IV. 29.) sz. ORTT határozat). (Erről az ügyről bővebben ld. a 6.1. pontot.)

„Az igazság ára”-ügy nyomvonalán haladt tovább a Médiatanács is. Egy valóság-show („Alekosz – Szerelem a legfelsőbb szinteken”) miatt azért szankcionálta a testület az egyik nagy kereskedelmi médiaszolgáltatót, mert az érintett műsorszámokban a szereplők „tárgyasításával”, női mivoltukban való megalázásával, megtévesztéssel és a magánszférájuk nyilvánossá tételével, valamint annak sugalmazásával, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya és az emberi méltóság sérthetlenségéről anyagi érdekből le lehet mondani, megvalósult az emberi méltóság sérelme (1044/2011. (VII. 19.) sz. határozat). A műsorszámban – többek között – egy ál-hazugságvizsgálat során a szereplőknek bizonyítaniuk kellett az érzéseik valóságát; a szereplők közül többen felvállalták, hogy anyagi haszonszerzés reményében mondtak le alapvető jogaikról. A szereplők ebben a kontextusban fogyasztási cikk szintjére degradálódtak, akikről a médiaszolgáltató kénye-kedve szerint rendelkezhetett. A hatóság szerint a jogsértés tényén nem változtat a szereplők beleegyezése, illetve az sem, hogy beleegyezésük miatt milyen módon vált korlátozottá számukra a személyiségvédelemhez fűződő jogi eszközök használata.

A Fővárosi Törvényszék 3.K.33785/2011/11. sz. ítélete a határozatot helybenhagyta. A bíróság elsősorban a kiskorúak védelme szemszögéből vizsgálta az érintett műsorszámokat. Ennek feltételezhető oka az, hogy a médiahatóság az emberi méltóság megsértése mellett a nem megfelelő korhatári besorolás, illetve ebből következő helytelen sugárzási időpont miatt is jogsértést állapított meg a médiaszolgáltatóval szemben. A két jogsértés azonban egymással nem feltétlenül áll összefüggésben, és egyik megvalósulása nem feltételezi a másik megvalósulását. Mindenesetre a bíróság szerint „az emberi méltóság védelme körében nem menti fel (...) a médiaszolgáltatót az a körülmény, hogy adott esetben a műsorban szereplők önként vállaltak bizonyos szélsőséges vagy méltóságukat sértő jelenetekben való részvételt.” A bíróság álláspontja szerint „lehetséges ilyen műsort készíteni és sugározni, csupán a megfelelő korhatári besorolásra kell ügyelni. Nehezen vagy egyáltalán nem feldolgozható az adott korosztály számára az ál-hazugságvizsgálat során és azt követően kialakult helyzet, ez még akkor is így van, ha a hazugságvizsgálat nem volt valóságos.” A bíróság ezen kitételei nem kompatibilisek a hatósági határozattal, amely önálló jogsértésként állapította meg az emberi méltóság megsértését, ebből következően azt egyáltalán nem lehet – a késői órákban sem – adásba szerkeszteni. Az ügyet véglegesen eldöntő Kúria ítélete azonban fontos megállapítást tesz, mely szerint „[a]z emberi méltóság tiszteletének megsértését jelenti az olyan műsortartalom, amely az emberi jogokat sérti, a személyt nem önbecsülésének, az emberi érintkezési formák követelményeinek megfelelő elbánásban részesíti, különösen, ha emberi mivoltában megalázzák, vagy hátrányos helyzetbe hozzák. (...) A műsorban való önkéntes részvétel nem járhat azzal, hogy a médiaszolgáltató a női szereplőket tárgyként

kezeli, megalázó, kiszolgáltatott helyzetbe kényszeríti, ugyanis az önkéntes részvétel nem jelent lemondást az emberi méltóságról és nem teremt a médiaszolgáltatónak korlátlan rendelkezést a szereplő és annak élete, jogai felett” (Kfv.II.37.151/2014/4.). Itt is jól kivehető, hogy a bíróság nem választja el teljes egészében az emberi méltóság intézményes és szubjektív, személyiségi jogi védelmét, így a szövegrész arra utal, hogy amikor jogsértőnek talál egy tartalmat, valójában az abban szereplő személyiségi jogaira is tekintettel teszi azt. Ez a korábbi érvelésünk alapján nem tekinthető következetes álláspontnak, ugyanis a konkrét személyiségi jogok érvényesülését nem a médiahatóság előtti eljárásban lehet és kell vizsgálni. Ezzel együtt is, a bíróságok alapvetően elfogadták a Médiatanács döntését, és így tekintettel voltak az intézményes méltóság-védelem szempontjaira is.

A már említett, 169/2013. (I. 30.) sz. médiatanácsi döntés egy gyerekgyilkosság médiabeli bemutatásával foglalkozott. A „Mokka” c. műsorszámban a bűncselekménnyel foglalkozó beszélgetések között egy sms-nyereményjátékot szervezett a médiaszolgáltató, ezáltal olybá tűnt, hogy a brutális gyermekgyilkosság ürügyévé vált egy játékra, amelyen kiállítás-belépőt, illetve üdülési szolgáltatást lehetett nyerni. Ez a tartalom degradálta az emberi életet, és vele együtt az emberi méltóság értékét, csorbította a tragédia jelentőségét, az elkövetett bűncselekmény kirívó súlyosságát. A médiahatóság tehát – a nyereményjáték és műsorbeli kontextusának „üzenete” alapján – megállapította az emberi méltóság megsértését.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében elfogadta a hatóság érvelését. (Erről az ügyről bővebben ld. a 6. 3. pontot.)

### *5. 5. Méltóságvédelem és személyiségi jogok*

Az ORTT korábbi gyakorlatában több olyan döntés született, amely – ellentmondva korábbi okfejtésünknek – konkrét személyeket ért jogsérelem esetében, az intézményes védelem szükségére tekintet nélkül állapította meg az Rttv. 3. § (2) bekezdés megsértését. Ilyen döntésnek tekinthető például a 2089/2005. (X. 13.) sz. ORTT határozat, amelynek tényállása szerint a műsorszámban Pártai Luciát szexuális tárgyú viccelődés középpontjába helyezték, vagy azon eset, amikor Szili Katalinnal, az Országgyűlés korábbi elnökével kapcsolatosan sértő tartalmú sms-üzenet jelent meg a műsorszámban (1254/2009. (VI. 17.) sz. ORTT határozat), illetőleg amikor Lendvai Ildikó politikust szexuális tárgyú lealacsonyítva hozták méltatlan helyzetbe (583/2008. (III. 26.) sz. ORTT határozat). De nem csak közszereplőkkel, hanem magánszemélyekkel kapcsolatban is születtek hasonló döntések (pl. 847/2000. (X. 27.) sz. ORTT határozat, 411/2007. (II. 21.) sz. ORTT határozat, 2719/2007. (XII. 6.) sz. ORTT határozat), azok jó hírneve, becsülete, magántitka, képmáshoz, illetve személyes adatok védelméhez való joga megsértésére alapozva. Az 1129/2009. (V. 28.) sz. ORTT határozat egy ötágú vörös csillagot és sarló-kalapácsot (tehát önkényuralmi jelképet) viselő vendég „Mónika show”-beli szereplését követően állapította meg az emberi méltóság megsértését. A határozat a Btk. vonatkozó, az önkényuralmi jelképek használatát tiltó rendelkezésének alkotmányossági vizsgálatát elvégző 14/2000. (V. 12.) AB határozat indokolását vette alapul, amely az önkényuralmi jelképek használatát az emberi méltóság megsértésének tekintette. Véleményem szerint a büntetőjogi kategória mediaszabályozáson belüli értelmezése nem indokolt, mivel nem veszi figyelembe a büntetőjog és a mediaszabályozás elválasztásának szempontját (a hatóság a médiaszolgáltató marasztalása helyett tehetett volna feljelentést a vendég ellen); ráadásul anélkül szankcionált, hogy a büntető tényállás megvalósulása bebizonyosodott volna.

Az egyes jogalanyokat ért jogsérelem elbírálása nem választja el a médiahatósági eljárást az egyéni jogvédelemre nyitva álló más lehetőségektől, nem a közönség, hanem a közlés által esetlegesen sértett egyén érdekét veszi figyelembe az elbíráláskor. A teljesség kedvéért

ugyanakkor megjegyzendő, hogy a bíróságok a felülvizsgálati eljárásban utóbbi értelmezést egyetlen alkalommal sem vitatták, és az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) sz. döntéséből sem olvasható ki egyértelműen annak alkotmányellenessége, ellenben egyértelmű ellentmondásban van a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat álláspontjával.

A védendő „emberi jogok” listájára az ORTT számos alap- és személyiségi jogot helyezett, ezeknek ráadásul nem mindegyike szerepelt az Alkotmányban. A gyakorlatban felmerült, megsértett jogok listája a következő: emberi méltóság, jó hírnév, becsület, képmás, magántitok, személyes adatok védelme. A korábbi okfejtésem alapján világos, hogy megítélésünk szerint ezek nem mindegyike alkalmas arra, hogy ‘bebocsájtást nyerjen’ a médiaszabályozásba, azaz, hogy a közérdek szempontjából értelmezett, intézményes emberi jogi sérelem rajtuk keresztül megállapítható legyen. (E kérdés az Smtv. 2012. júniusi módosításával – az „emberi jogok” Smtv. általi védelmének megszűnésével – elvesztette aktualitását.)

A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők sérelmes bemutatása ugyan legtöbbször értelemszerűen együtt jár a képmáshoz való jog megsértésével, de ez egyáltalán nem szükségszerű. Az intézményes védelem szükségességét ugyanis olyan ábrázolás is indokolhatja (ezáltal a demokratikus nyilvánosság szabályait olyan ábrázolás is sértheti), amely alapján az egyén nem felismerhető, de amely az emberi méltóságot mégis sérti. Azonban tekintettel arra, hogy az Smtv.-ben ez a kérdés önálló tényállásban rendezésre került, innentől nem vitatható, hogy az efféle tartalom közzététele tilos.

A jó hírnév, becsület, magántitok, személyes adatok védelme megítélésünk szerint a polgári és a büntetőjogra tartozik, a médiaszabályozásnak csak akkor ‘lehet velük dolga’, ha az adott médiatartalom az emberi méltóság alapértékét veszélyezteti, vagy a sérelmes magatartás annyira intenzív, hogy az emberi jogok „intézményes oldalát”, azok létét és érvényesülését vonja kétségbe, kérdőjelezi meg.

A továbbiakban néhány olyan médiatanácsai döntést mutatok be, amelyek közül – a médiaszolgáltatói magatartás közérdeket sértő jellegének hiánya miatt – egyik sem állapított meg jogsértést. Ezen ügyek áttekintése mégis tanulságos, mert kiderül belőlük a Médiatanács által joggyakorlatában alkalmazott differenciálás a személyiségi jogok védelméhez fűződő magánérdek és a közönség jogait figyelembe vevő közérdek között. Két esetben ráadásul a hatósági döntés elmaradása miatt az ügy a bíróság elé került, tehát a bíróságok is véleményt formálhattak erről a megközelítésről.

Az első ügyben, a médiaszolgáltató „Híradó” c. műsorszámának egyik szegmensében az Európai Zöld Párt képviselője, Daniel Cohn-Bendit által Magyarország készülő alkotmányával kapcsolatosan tartott sajtótájékoztatójáról készült összeállítás volt látható. Az összeállításból úgy tűnt, hogy Cohn-Bendit az öt korábban ért pedofília-vádra irányuló kérdés megválaszolása előtt megfutamodott. Később felmerült, hogy a bejátszást oly módon vágták össze, hogy azt a téves képzetet keltse a nézőkben, mintha Cohn-Bendit elmenekült volna a kérdés elől, holott erről a valóságban nem volt szó. A Médiatanács az emberi méltóság vélelmezett megsértése tekintetében – az erre irányuló nézői panasz ellenére – nem indított hatósági eljárást (1870/2011. (XII. 14.) médiatanácsai határozat).

A második ügyben a két televíziós közszolgálati médiaszolgáltató „Híradó” című műsorszámainak egyik szegmenségben Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság volt elnöke kitakart arccal szerepelt, az éppen nyilatkozatot adó Tőkés László mögött, a háttérben. Ezáltal a néző nem szerzett tudomást arról, hogy részt vett azon az eseményen, amelyről a beszámoló szólt. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt ezúttal sem indított hatósági eljárást (113/2012. (I. 18.) médiatanácsai határozat).

A harmadik ügyben a kérelmező – Helmezy László, közismert ügyvéd – álláspontja szerint a médiaszolgáltató „Célpont” c. műsorszámában valótlanul állította, hogy B. M. védőjeként

járt el a műsorszámában bemutatott bírósági eljárás során, és mindezt a médiaszolgáltató abból a célból tette, hogy őt „sértő színben” tüntesse fel. A kérelmező szerint a médiaszolgáltató azzal, hogy kérése ellenére arcát több alkalommal is bemutatta az érintett műsorszámában, szintén megsértette az Smtv. 14. §-ában foglaltakat. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt kérelemre indult hatósági eljárást megszüntette (773/2012. (IV. 25.) médiatanácsi végzés).

A negyedik, idevágó ügyben a kérelmező – Ulrike Lunacek, osztrák európai parlamenti képviselő – hatósági eljárást kezdeményezett a médiaszolgáltató „Korrektúra” c. műsorszámában elhangzottak miatt. Előadta, hogy személyével kapcsolatban sértő kijelentések hangzottak el: Bayer Zsolt műsorvezető „agyament ótvar hazug idiótának”, illetve „rohadt szemétnék” nevezte, az Európai Parlament alapjogi bizottságának 2012. február 9-ei ülésén elmondott, a budapesti Békemenet résztvevőinek Európai Unió-ellenes és antiszemita megnyilvánulásait kifogásoló felszólalása miatt. A Médiatanács az emberi méltóság megsértése miatt kérelemre indult hatósági eljárást ez esetben is megszüntette (905/2012. (V. 16.) médiatanácsi végzés).

Az ötödik ügyben szereplő összeállítás a médiaszolgáltató „Célpont” c. műsorszámában Gyurcsány Ferenc kérelmező, egykori miniszterelnök egyetemi szakdolgozata elkészültének és az abszolutóriumhoz szükséges szakmai gyakorlat megszerzésének körülményeiről, az ehhez kapcsolódó, vélt visszasságokról számolt be. A műsorszámában bemutatott egy név nélkül, kitakart arccal nyilatkozó személyt, aki azt állította, hogy annak idején a kérelmező nem végezte el a diploma kiadásához szükséges tanítási gyakorlatot. Az illető – egykori iskolaigazgató – másnap egy másik médiaszolgáltató műsorában, immár névvel és arccal nyilatkozott, és kijelentette, hogy a felvételt a „Célpont” munkatársai újságírói mivoltukat letagadva, rejtett kamerával készítették, ő nem ezt nyilatkozta, és nyilatkozatát engedélye nélkül összevágták.

Az érdemi médiahatósági döntés előzményeként először a Médiatanács Gyurcsány Ferenc beadványát bejelentésnek minősítette, és a vélelmezett jogsértés hiányára tekintettel nem indított hatósági eljárást (1262/2012. (VII. 11.) sz. médiatanácsi határozat). A bejelentő a döntést bíróság előtt megtámadta, a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.Kpk.45.957/2012/7. számú végzése pedig a hatóságot az eljárás érdemi lefolytatására utasította. Ennek indoka az volt, hogy mivel a bíróság szerint Gyurcsány Ferenc ‘saját ügyében jött’, azaz jogát, jogos érdekét érintette az adott médiatartalom, ezért őt kérelmezőnek kellett volna tekinteni. Ebből pedig a bíróság szerint az következett, hogy a Médiatanács döntése, amely alapján a hatáskör hiányára hivatkozva az eljárás lefolytatása elmaradt, nem volt jogszerű. Második – immáron érdemi – döntésében a Médiatanács leszögezte, hogy nem állapítható meg az emberi méltóság megsértése a vizsgált tartalom vonatkozásában. Bár a kérelmezővel kapcsolatban elhangzott sértő kijelentések alkalmasak lehetnek az egyéni jogvédelemre nyitva álló jogérvényesítésre (a kérelmező által személyesen indítható polgári vagy büntetőeljárások által), az intézményes alapjogvédelem szükségessége nem merült fel. A sérelmezett összeállítással kapcsolatban, annak tartalmi vizsgálata alapján tehát nem állapítható meg a magánérdek sérelmén túlmutató, a közösség sérelmét is megvalósító médiaszolgáltatói magatartás. A Médiatanács ezért a kérelmet érdemben elutasította (825/2013. (V. 25.) sz. médiatanácsi határozat).

A fent összefoglalt ügyekben az emberi méltóság intézményének sérelme a hatósági döntések szerint nem valósult meg. Általánosságban állítható, hogy a valótlan beszámolók, a súlyosan sértő, lejáratási céllal közölt véleménynyilvánítások egy-egy közszereplővel kapcsolatban, vagy valamely fontos eseményről rombolják a média tekintélyét, hitelességének képét, korlátozzák a nézők megfelelő tájékozódáshoz való jogát, továbbá felvetik az érintett egyének személyhez fűződő jogainak sérelmét, de önmagukban – jelen tanulmányban foglalt értelmezés szerint – nem sértik a médiaszabályozás által védett emberi méltóságot. A néző

tájékoztatáshoz való jogát ugyan sérti, ha a képernyőn nem azt látja, ami valójában történt, de a műsorszám e körülmény által befolyásolt ‘üzenete’ nem feltétlenül közvetít olyan tartalmat, amely a méltóságsértés súlyát elérné.

Az említett ügyekben vizsgált tartalom többsége egy-egy kiemelt közéleti-politikai vita kontextusában került közzétételre, amely eleve más jogalkalmazói megközelítést követel meg, mint azon tartalmak megítélése, amelyek az emberi méltóság kultúráját rombolják. Politikai vitákban ugyanis szélesebb a sajtószabadság érvényesülési köre. Politikai vélemények esetében (jelen ügyben egy sajtótájékoztatónak a – valóságot eltorzító hatású – megvágása is annak minősül) az Smtv. 14. § alkalmazása csak nagyon szűk körben képzelhető el.

A Lomnici-ügy ellenben más típusú kérdéseket vetett fel. A volt főbíró ugyanis politikai értelemben neutrális közszereplő, így a bemutatott felvételeken való felismerhetetlenné tétele mögött a politikai vagy közéleti tartalmú véleménynyilvánítás szándékát nem fedezhetjük fel. Lomnici volt főbírónak tehát azért sérülhetett a jó hírnevéhez való joga, mert a közönség nem kapott – közvetett – tájékoztatást egy nyilvános eseményen való részvételéről. A botrány kirobbanását követően pedig emiatt olyan látszat keletkezett, mintha ő a közéletben egyfajta *persona non grata* lenne, aki nem méltó arra, hogy a televízióban szerepeljen. Árnyalja ezt a képet az, hogy az inkriminált riport előtt és után is számos alkalommal volt a közszolgálati médiumok vendége, tehát egyszeri kitakarása mögött nehéz tendenciát felfedezni. A jogsértés azonban egyszeri magatartással is megvalósulhat. Mégis fontos kiemelni azt, hogy a kitakarás által a ‘vélemények piacán’ szerzett haszon nemigen látható, azaz a társadalmi nyilvánosságot ez a szerkesztői lépés csak kismértékben befolyásolhatta.

Természetesen a valóság eltorzítása még a fokozottan védett politikai véleménynyilvánítás során is megengedhetetlen, így mindenképpen felmerülhetett ezen esetekben az érintettek jó hírnevének vagy becsületének sérelme, de az emberi méltóság megsértéséhez – kiváltképp a fent elemzett, ‘intézményes’ értelmében – a hatóság döntései szerint ezeknél súlyosabb magatartás szükségeltetik. Ami bizonyos, hogy ha elfogadnánk azt, hogy az emberi méltóság mint önálló (anya)jog megsértéséhez, és így a védelmét előíró szabály alkalmazásához elegendő bármely, belőle fakadó emberi vagy személyiségi jog sérelme, akkor jelentősen devalválnánk az emberi méltóság jogi koncepcióját.

Persze, nem lenne elképzelhetetlen olyan súlyú egyéni jogsérelem, amely már a méltóság intézményes védelmének szükségességét veti fel. A jogsértő tartalom ebben az esetben ‘elválk’ a konkrét sérelmet szenvedettek körétől, és az emberi méltóság tiszteletében (az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) sz. határozata szerint: kultúrájában) okozna sérelmet. Egy, a médiában közzétett valótlan állítás (történjen akár képi eszközökkel) azonban nem vezet okvetlenül a méltóság sérelméhez.

A Helmecczy- Lunacek- és Gyurcsány-ügyek más típusú kérdéseket hoztak a felszínre, hiszen itt közszereplőkkel kapcsolatos tény-, illetve erőteljes véleménynyilvánítás valósult meg a vizsgált műsorokban.

A Helmecczy-ügyben a Fővárosi Törvényszék 8.Kpk.45.608/2012/1-I. sz. végzésében a felülvizsgálati kérelmet elutasította. A bíróság osztotta a hatóság azon álláspontját, mely szerint:

„az emberi méltóság védelme (...) a demokratikus nyilvánosság megfelelő működését védi, nem pedig az egyént. (...) ezen szabályok létrehozásának egyik oka a közönség érdekeinek védelme. A bíróság megállapította, hogy a hatóság „abban az esetben állapíthatja meg az emberi méltóság alapvető értékének sérelmét, ha a sérelem eléri a közérdekű igényérvényesítés demokratikus nyilvánosság veszélyeztetésének küszöbét.”

A bíróság rámutatott arra is, hogy „konkrét egyén jogát vagy jogos érdekét” a jogrendszer „anyagi jogi vagy eljárási jogszabályokon keresztül más módon, például a polgári jog, illetve a büntető jog eszközével” biztosítja. A bíróság kiemelte, hogy „a kérelmezetti hatóság akkor

rendelkezik hatáskörrel, ha a sajtószabadság és az emberi méltóság alapvető joga ütközik és a közösség érdekét szükséges védeni.”

A Lunacek-ügyben a Fővárosi Törvényszék 20.Kpk.45.648/2012/2. sz. végzésében a bírósági felülvizsgálati kérelmet szintén elutasította. A bíróság itt is egyetértett a médiahatóság álláspontjával, mely szerint:

„az Smtv. 14. § (1) bekezdésének megsértése alapjául szolgáló, az emberi méltóság intézményes védelmét igénylő hatósági fellépés szükségessége, a közérdek sérelme nem volt megállapítható. Kérelmezett fenti jogszabályhelyek és a végzésben felhívott AB határozatok alapján helyesen jutott arra a következtetésre, hogy nincsen hatásköre a kizárólag az egyén személyhez fűződő jogait érintő sérelmes tartalmak elbírálására.”

Az ötödikként említett ügyben a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (5.K.32.298/2013/7.) első fokon Gyurcsány Ferenc felülvizsgálati kérelmét is elutasította, és egyetértett a hatósággal abban, hogy:

„a jogsértések megítélésekor el kell választani az egyes jogágak által védendő értékeket, és a médiahatóságnak a jogsérelem elbírálása során a médiaszabályozás azon jellegzetességeire kell figyelemmel lennie, hogy az nem a médiában szereplő, vagy ott megtámadott egyén jogait óvja, hanem a demokratikus nyilvánosság szabályait határozza meg.”

A bíróság nem fogadta el a felperes azon álláspontját, miszerint a valótlan közlés már önmagában megalapozhatja az emberi méltóság absztrakt, közösségi szempontú sérelmét. A bíróság szerint a kereseti kérelem elfogadtatásához a felperesnek

„ezen túlmenő többlet-körülményeket kellett volna igazolnia, még hozzá abban a körben, hogy maga a kifogásolt közlés, annak tartalmát vizsgálva, általánosságban, absztrakt módon az (...) emberi méltóság (...) megsértésére alkalmas.”

Az idézett két bírósági döntés a Lunacek- és a Helmeczy-ügyekben tehát elfogadta a jelen tanulmányban is követett érvelés alapvetéseit, és nemcsak élesen differenciált a személyiségvédelmi szabályok, valamint a médiaszabályozás között, hanem azt is leszögezte, hogy a hatóságnak ilyen esetekben nincsen hatásköre eljárni, míg a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság fent említett – a Gyurcsány-ügyben hozott – 24.Kpk.45.957/2012/7. számú végzése szerint hatáskör hiányára nem lehet alapozni a hatósági döntést, ha a panasz benyújtója kérelmező, azaz saját jogát, jogos érdekét érinti az ügy. Más lapra tartozik, hogy a hatóság újbóli, érdemi döntését követően a bíróság a személyiségvédelmi szabályok és a médiaszabályozás közötti differenciálást ezúttal is elfogadta. (E döntést a Fővárosi Törvényszék később helybenhagyta – 2.Kf.650.344/2013/3. sz. ítélet –, így jogerőssé vált.)

## *5. 6. A joggyakorlat összegzése*

A fentiekben csak azon hatósági ügyekkel foglalkoztam, amelyekben érdemi döntés született. Azon ügyek közül, amelyek az eljárás megszüntetésével értek véget, vagy ahol a kérelem, illetve a panasz nyomán nem is indult hatósági eljárás, csak azokat említettem, ahol e döntéssel szemben a kérelmező bírósághoz fordult, tehát bírósági döntés is született az ügyre vonatkozóan. A lenti táblázatokban is ezen esetek kerültek feltüntetésre.

Megállapítható, hogy a jogalkalmazásban a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat cezúrárt jelentett, mert a korábinál jóval egyértelműbb értelmezési kereteket határozott meg az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelmére vonatkozóan. A hatósági és az arra épülő bírósági gyakorlat is ezt követően, 2012 elejétől tekinthető konzekvensnek, de ez nem jelenti

azt, hogy a korábbi döntések közül ne lenne olyan, ami az e tanulmányban felvázolt értelmezést támasztja alá, és ne lenne számos olyan ügy, amely hasznos tapasztalatokkal szolgált. Mint látható, az emberi méltóság védelme a médiaszabályozás számára is fogós feladatot jelent, ezért az értelmezési és elhatárolási nehézségekkel való birkózás, a különböző döntések egymáshoz képesti következetlensége egy fiatal jogterület és jogalkalmazó szerv esetében nem megbocsáthatatlan.

Az áttekintett joggyakorlat alapján az emberi méltóságot sértő egyes médiatartalmak részben tipizálhatók. Ilyen esetnek tekinthető:

- a kiszolgáltatott, magatehetetlen, megalázó helyzetben lévők – pl. balesetek, bűncselekmények áldozatainak – explicit, felismerhető, sértő ábrázolása (esetükben az egyéni jogérvényesítés is eleve korlátozott, az ilyen helyzetben lévők bemutatása pedig a társadalmi együttélés szabályait is sérti),
- a kiskorúak olyan, emberi méltóságot sértő bemutatása, amely szükségessé teszi az intézményes védelmet; az egyéni jogérvényesítés esetükben is korlátozott, a kiskorúak megfelelő személyiségfejlődése pedig szintén közös társadalmi érdek, azt ezt veszélyeztető tartalmakkal szemben indokolható a fellépés (megjegyzendő, hogy az Smtv. 2012. június 19-től hatályos 19. § (4a) bekezdése ezen esetet kiegészítve, közvetlenül a médiatartalomban sérelmes módon szerepeltetett kiskorú személy érdekében fogalmaz meg tiltást; a módosítás jól kivehetően arra irányult, hogy az ilyen tartalmak a 165/2011. (XII. 20.) AB határozat nyomán szükségessé vált módosítások ellenére, a sajtótermékekben se maradjanak médiaszabályozásbeli következmény nélkül),
- egyes személyek, társadalmi csoportok másokhoz képesti másodrendűként való kezelése, egyenlő emberi méltóságuk, személyhez fűződő jogaik létének megkérdőjelezése (ezen esetek és az Smtv. 17. § (1) és (2) bekezdését – a gyűlöletkeltés és a kirekesztés tilalmát – megvalósító tényállások elhatárolása nehéz jogalkalmazói feladat, bár e jogsértések párhuzamosan is megállapíthatók),
- ha egy médiaszolgáltatás tartalma azt sugallja, hogy az emberi személyiségnek nincsen érinthetetlen tartománya, az emberi élet pénzért elvehető, az emberi méltóság anyagi érdekből nyilvánossá, bárki számára hozzáférhetővé tehető.

Hangsúlyozandó, hogy az itt felsorolt, az emberi méltóság intézményes védelmét előhívó „jogsértés-típusok” nem rendezhetők taxatív felsorolásba, és a Médiatanácsnak – azon felül, hogy a következetes jogalkalmazói gyakorlat kialakítása érdekében ez a tipizálás iránymutatásul szolgálhat számára – nem azt kell vizsgálnia, hogy az eljárás tárgyát képező médiatartalom besorolható-e a jogsértéseknek az eddigi gyakorlat során előforduló – a fentiekben felsorolt – valamelyik „típusába”; egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy olyan esettel találkozzon a hatóság, amely ebbe a négyes felsorolásba nem lesz beilleszthető.

Az is megállapítható, hogy a következetes jogalkalmazás felé vezető út még hosszú és tekervényes is lehet. Az egyes bírósági döntésekben – mint láthattuk – máig keveredik a műsorszámokban szereplő személyek jogainak védelme, mint lényeges szempont, és a hatóság által az utóbbi években követett, a közérdek védelméből kiinduló, intézményes jogvédelem szempontja, még akkor is, ha egyébként a hatósági döntés tartalmát a bíróság jóváhagyólag idézi.

1. táblázat: Az ORTT hatósági határozatai az „emberi jogok” megsértése tárgyában

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
242/1999. (V. 27.)	LB. Kf.IV.38.474/2000/3. helybenhagyta	Hollán Ernő utcai gyilkosságról készült riport	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
776/2000. (X. 4.)	Főv. Ít. 2.Kf.27.041/2005/5. és KGD2005. 112 (LB) megváltoztatta	Nógrádi Zsolt vallomása (olajszökítés)	személyiségi jog – jó hírnév
846/2000. (X. 27.)	-	Árpád hídnál történt tömeges gázolásról, verekedésről készült riport	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
847/2000. (X. 27.)	-	Szerellemfáltásból elkövetett emberöléssel kapcsolatos riport	személyes adat
665/2001. (V. 16.)	Főv. Ít. 2.Kf.27.614/2006/4. helybenhagyta	Frei Tamás, bérgyilkos felbérelése a miniszterelnök megölésére	jogsértő ‘nézőpont’
113/2002. (I. 10.)	Főv. Ít. 4.K.27.307/2005/4. hatályon kívül helyezte	„Bár” c. műsor szereplőivel kötött szerződések	sérelmes tartalmú szerződés
736/2003. (V. 29.), 737/2003. (V.29.), 738/2003. (V. 29.)	L B. Kfv.IV.37.466/2006/4. helybenhagyta	Tótújfalui gyilkosság	személyiségi jog – jó hírnév, becsület, a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdekek sérelme
1293/2004. (IX. 22.)	-	Tudósítás egy közúti baleset helyszínéről	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
478/2005. (III. 17.)	LB. Kfv.IV.37.348/2008/4. helybenhagyta	„Fajtalankodás” c. riport	személyiségi jog – képmás, a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdekek sérelme
697/2005. (IV. 20.) új eljárásban: 411/2007. (II. 21.)	Főv. Ít. 4.Kf.27.298/2006/7. hatályon kívül helyezte Főv. Ít. 4.Kf.27.034/2008/4. helybenhagyta	„Mónika show” c. műsorszám szereplőivel megkötött szerződések	sérelmes tartalmú szerződés (1. döntés) személyiségi jog – jó hírnév (2. döntés)
2089/2005. (X. 13.)	Főv. Ít. 2.Kf.27.066/2007/4. helybenhagyta	Pártai Lucia-eset	személyiségi jog – becsület
2470/2005. (XI. 30.) – nem állapít meg jogsértést	-	„Mónika show” c. műsorszám szereplőivel megkötött szerződések	-
2637/2006. (XI. 29.)	-	Augusztus 20-i tűzijáték sérültjeinek bemutatása	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
2638/2006. (XI. 29.)	-	Tudósítás egy közúti baleset helyszínéről	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
2719/2007. (XII. 6.)	Főv. Ít. 3.Kf.27.391/2009/8. hatályon kívül helyezte	Panaszosról egy korábbi újságcikk bevágása a műsorba	személyiségi jog – képmás
2845/2007. (XII. 12.)	Főv. Ít. 3.Kf.27.559/2008/5. helybenhagyta	Hajléktalanokról szóló riport a „Fókusz” c. műsorszámában	egyenlő méltóság
583/2008. (III. 13.)	-	Lendvai Ildikó-eset	személyiségi jog – becsület



26.)			
748/2008. (IV. 28.)	LB. Kfv.III.37.915/2009/6. helybenhagyta	„Az igazság ára”	jogsértő ‘üzenet’
1510/2008. (VIII. 27.)	Főv. Bír.19.K.34.189/2008/6. és EBH2010. 2197 helybenhagyta	Oknyomozó újságírás	személyiségi jog – titok sérelme
1511/2008. (VIII. 27.)	Főv. Ít. 4.Kf.27.425/2009/6. hatályon kívül helyezte	Oknyomozó újságírás	személyiségi jog – titok és képmás sérelme
1707/2008. (IX. 17.)	Főv. Bír.20.K.30.532/2009/5. helybenhagyta	Dávid Ibolya-eset	személyiségi jog – becsület
1825/2008. (X. 1.)	LB. Kfv.III.37.554/2010/5. és BH2011. 266, KGD2012. 18 hatályon kívül helyezte	Pszichiátrián kezelt beteg	személyiségi jog – képmás (kiszolgáltatott helyzet)
12/2009. (I. 7.)	-	„A nagy lehetőség”	egyenlő méltóság
952/2009. (IV. 29.)	Főv. Ít. 2.Kf.27.376/2010/9. helybenhagyta	Kalocsai fiú megalázása	személyiségi jog – képmás (a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme)
1129/2009. (V. 28.)	-	Vörös csillag és sarló-kalapács a „Mónika show”-ban	önkénturalmi jelkép
1254/2009. (VI. 17.)	LB. Kfv.IV.37.171/2011/4. helybenhagyta	Szili Katalin-eset	személyiségi jog – becsület
294/2010. (II. 17.)	-	Rejtett kamerás felvétel a „Joshi Bharat” c. műsoraszámában	egyenlő méltóság

2. táblázat: A Médiatanács hatósági határozatai az „emberi méltóság” megsértése tárgyában

Hatósági határozat	Jogerős vagy felülvizsgálati kérelem nyomán született bírósági ítélet	Az ügy rövid leírása	A határozat szerint sérült jog
222/2010. (X. 20.)	-	Új eljárás az 1511/2008. (VIII. 27.) sz. ORTT hat. kapcsán (oknyomozó újságírás)	személyiségi jog – titok és képmás
721/2010. (XII. 8.)	Kúria Kfv.III.37.063/2013/5. helybenhagyta	Mentálisan sérült szereplő bemutatása, magánéletének kitergetése Joshi Bharat műsorában	megalázó helyzetben lévő emberek bemutatása
727/2010. (XII. 8.)	Fővárosi Törvényszék 3.Kf.649.936/2013/2. megváltoztatta (másodfok)	Magánszférába tartozó kérdések megjelenítése, negatív értékítélet kialakítására alkalmas műsorvezetői megnyilvánulások Joshi Bharat műsorában	személyiségi jog – becsület
399/2011. (III. 23.) – nem állapít meg jogsértést	-	„Bumeráng” – betelefonáló sértegetése	-
828/2011. (VI. 22.)	-	helyi televízió karácsonyi műsora	egyenlő méltóság
1044/2011. (VII. 19.)	Kúria Kfv.II.37.151/2014/4. helybenhagyta	„Alekosz – Szerelem a legfelsőbb szinteken” c. műsoraszám	jogsértő ‘üzenet’
1153/2011. (IX. 1.)	-	„Világ-panoráma” – cigányságterrorizmus	egyenlő méltóság
417/2012. (II. 29.)	Fővárosi Törvényszék 20.K.31156/2012/12. helybenhagyta	„Tények Reggel”, „Mokka” – meggyilkolt nő gyermekeivel készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme

722/2012. (IV. 18.)	<i>Főv. Közig. és Munkaügyi Bír. 20.K.31557/2012/13. helybenhagyta</i>	„Tények” – molesztált gyermekkel készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme
773/2012. (IV. 25.) – eljárás megszüntetése	<i>Fővárosi Törvényszék 8.Kpk.45.608/2012/1-I. helybenhagyta</i>	A kérelmező személyhez fűződő jogainak sérelme a bírósági tárgyalás során	-
905/2012. (V. 16.) – eljárás megszüntetése	<i>Fővárosi Törvényszék 20.Kpk.45.648/2012/2. helybenhagyta</i>	Ulrike Lunacek, az Európai Parlament képviselőjének személyét sértő vélemények	-
907/2012. (V. 16.)	<i>Főv. Közig. és Munkaügyi Bír. 3.K.28739/2013/4. helybenhagyta</i>	Riasztás – gyermekkorúak ellen elkövetett szexuális zaklatás témája kapcsán egy kislánnyal készített riport	a kiskorúak zavartalan fejlődéséhez fűződő érdek sérelme
1959/2012. (XI. 7.) – nem állapít meg jogsértést	-	Az Egyesítő Egyház vezetőjéről <a href="http://www.hirado.hu">www.hirado.hu</a> internetes oldalon megjelent hír	-
169/2013. (I. 30.)	<i>Fővárosi Törvényszék 1.Kf.650.287/2013/4. Smtv. 14. § (1) bek. tekintetében helybenhagyta, Smtv. 14. § (2) bek. kapcsán megváltoztatta</i>	„Mokka” – gyerekgyilkosság – a nyereményjátékban a gyilkosság indítékára adott válasszal üdülés nyerhető	jogsértő ‘üzenet’, illetve kiszolgáltatott helyzetű személy öncélú, sérelmes bemutatása
825/2013. (V. 25.) – nem állapít meg jogsértést	<i>Fővárosi Törvényszék 2.Kf.650.344/2013/3. helybenhagyta</i>	„Célpont” – Gyurcsány Ferenc szakdolgozata (érdemi vizsgálat lefolytatása; előzmény: 1262/2012. (VII. 11.) sz. hat.)	-
1132/2014. (XI. 25.)	-	„Morning Show” – gólyatábori megerőszakolással kapcsolatos viccelődés	jogsértő ‘üzenet’
174/2015. (II. 24.) – nem állapít meg jogsértést	-	„Paletta” – gólyatábori megerőszakolással kapcsolatos vicc (álhír)	
774/2015. (VI. 23.)	<i>Főv. Közig. és Munkaügyi Bír. 17.K.32.854/2015/6. helybenhagyta</i>	Éden Hotel – férfi erőszakos szexuális közeledése női szereplőtársa irányába	jogsértő ‘üzenet’

## 6. Esettanulmányok

### 6. 1. „Az igazság ára”

A 748/2008. (IV. 29.) ORTT határozat szélesebb – szakmai – nyilvánosságot kapott, tekintettel arra, hogy egy újfajta értelmezést vezetett be az emberi méltóság (emberi jogok) sérelmének hatóság általi értelmezésébe; érdemes tehát az ügyet alaposabban is szemügyre venni.

„Az igazság ára” c. műorszám egy vetélkedő volt, amelynek stúdiófelvétele előtt az egyes versenyzők részt vettek egy poligráfos hazugságvizsgálaton, különböző (részben ártalmatlan, részben kínosan személyes) kérdésekre válaszolva. Amikor később a felvétel során e kérdések egy részét újból feltették nekik, a válasz elhangzása után azonnal kiderült, hogy a hazugságvizsgáló gép korábban igaznak, vagy hamisnak fogadta-e el a választ.

A 2008. március 5-i műsorszám hatósági ellenőrzése többek között a következőket állapította meg:

„... az első fordulóban feltett kérdések még kevésbé kellemetlenek a játékosok számára, ez esetben leginkább a hölgy külsejére, esetleg hipotetikus szituációkra vonatkoztak („Reggelente tükörbe tud nézni smink nélkül? Jobban szereti, ha az eszét és nem a dekoltázsát dicsérik? Hajlandó lenne kannibalizmusra az életben maradásért?”). A fenti kérdések – álláspontunk szerint – hozzájárulhattak ahhoz, hogy a játékos személyiségének mindinkább azon oldala kerülhessen előtérbe, amelyhez megfelelően illeszthető – a nyeresemény összegének növekedésével egyre kínosabbá váló - a főképp a szexualitás témája köré szerveződő kérdéscsoport, amely a reklámmegszakítás után következett. Megjegyzendő, hogy a szegmenset záró képsorok már előrevetítették a játékos kudarcát, a nézők tanúi lehettek az összeomlásának. Láthatták, amint a zokogó játékost a barátnők kikísérik (22:20:24), továbbá hallhatták, amint az egyikük odaszól az operatőrnek: „Ne vegye már fel!”(22:20:28).

A műsor második szegmensében - többek között - a következő kérdésekre kellett a játékosnak választ adnia:

- (22:30:01) „Undorodott már saját magától? A válasz: igen.

- (22:31:56) Szilikon melle van? A válasz: igen.

- (22:34:38) Le is fekszik a zenészekkel? A válasz: igen.

- (22:35:31) Szeretkezett már egyszerre több férfival? A válasz: igen.”

Miután elérte az egymillió forintos határt, a műsorvezető feltette a játékosnak a kérdést: szeretne-e több pénzt. A versenyző igennel felelt. A műsorvezető a játékos elbizonytalanodását látva úgy ítélte meg, hogy a játékszabályokat a kamerák előtt sem árt nyomatékosítani.

(22:37:26)

*Játékos:* „Én már nem hiszem, hogy vannak ennél zavarba ejtőbb kérdések. Bár engem nehéz zavarba hozni. Én nem a kérdésektől tartok ...”

*Műsorvezető:* „Az a kérdés, hogy hazudott-e a vizsgálaton?”

*Játékos:* „Nem, de ezek emocionális kérdések és nem feltétlenül eldöntendőek, és ráadásul nem mind ...”

*Műsorvezető:* „De van egy eredmény, ami objektív.”

*Játékos:* „Egyértelmű.”

*Műsorvezető:* „Tehát, ezt ...” *(int a kezével, hogy ez nem kérdőjelezhető meg)*

*Játékos:* „Egyértelmű, persze! Csak nehéz, ezekre válaszolni nehéz, nem kiértékelni, nyilván. Nekem eldönteni, hogy akkor ...”

*Műsorvezető:* „Ettől lehet ennyi pénzt nyerni. Ugye tudja, hogy elveszítheti ezt az egymillió forintot, ha egyszer is nem igaz a válasza?”

*Játékos:* „Igen.”

A 16. kérdés ismét a játékos szexuális szokásait firtatta, ám ezúttal a műsorvezető többet szeretett volna megtudni.

(22:39:26)

„Kötötték ki már szex közben? A válasz: igen.”

*Játékos:* „Ne nézzen rám ilyen kérdően! Mire kíváncsi, nem akarok technikai részleteket...”

*Műsorvezető:* „Magyarán mindenre...”

*Játékos:* „Az sejtem. De ha jól sejtem, ez egy korhatáros műsor. Nem mennék bele, nem tudok mit mondani. Ilyen vagyok.”

*Műsorvezető:* „Van nyoma?”

*Játékos:* „Nem, a tetoválásom” [...] - *ezután a játékos tetoválásának jelentésére terelődik a szó, amely Almodovar egyik filmjének (Kötözz meg és ölelj!) a címét rejti.*

A 17., egyben az utolsó kérdés:

(22:40:59)

„Fizettek Önnek valaha a szexért? A válasz: nem. A válasz hamis” – *hangzott a verdikt. A játékos nem akarta elhinni, s a barátok is hitetlenkedtek a háttérben.*

*Játékos:* „Ez nem lehet, ti is tudjátok, hogy nem lehet.” *A barátaihoz fordul.*

*Játékos hozzátartozója:* „Ez marhaság!”

*Játékos:* „Nem.”

*Műsorvezető:* „A poligráf ezt mutatta ki.”

*Játékos:* „Tudom, tudom, hogy nem kérdőjelezhetem meg, csak valószínű, hogy önmagában ez annyira kínos kérdés, hogy az ember már a hallatán, ugye ideges, hogy egyáltalán miért feltételezi a kérdésfeltevő ezt a kérdést?”

*Műsorvezető:* „..., sajnos 16 kérdésig jutottál, nagyon sajnálom, de nagyon köszönöm, hogy itt voltál.”

A versenyző még egy darabig tanácstalanul állt a színpad szélén, nem akarta elhinni, hogy valóban így ért véget a játék. A barátja intett, majd szólt neki, hogy menjen le a színpadról, mire ő elhagyta a színteret. A következő képen már a barátja karjában zokogó játékos láthattuk, amint barátja átölelve próbálta megnyugtatni az összetört lányt. A kamera folyamatosan követte a versenyzőt, tanúi lehettünk, amint barátnői odamentek és kikisérték a zokogó társukat.

A nézők alig ocsúdhattak fel az első játékos drámai összeomlásának részleteiből, s már jött is a második versenyző, akinek az elkövetkező percekben az előzőeknél - a közönség nagy derűsége közepette - nem kevésbé kínos kérdésekkel kellett szembenéznie....”

Határozatának indokolásában az ORTT megállapította, hogy a vetélkedő azt az üzenetet

„közvetíti, hogy az emberi személyiségnek nincsen integráns, érinthetetlen tartománya, az ember átlátszóvá alázható. A műsorban résztvevők a magánélet legbensőbb körének feltárására pénzneremény elérése érdekében vállalkoznak, így a műsor azt az üzenetet hordozza, hogy a magánszféra és az emberi méltóság nem sérthetetlen, anyagi érdekből nyilvánossá tehető, konzumálható.”

A határozat rendelkező része a televíziós médiaszolgáltató műsorszolgáltatási jogosultságát 30 percre felfüggesztette.

Ez az értelmezés megfelel az egyéni jogok és az intézményes védelem szükségszerű szétválasztásának, és újabb értelmet ad az emberi méltóság ‘absztrakt’ (tehát az egyéni jogsérelemtől elválasztható, sőt elválasztandó) értelmezésének. Az intézményes védelem szükségessége az ilyen üzenetet közvetítő tartalmakkal kapcsolatban megállapítható, mert ezen műsorszámok az emberi méltóság alapvető értékét kérdőjelezzik meg, ezáltal közvetve a demokratikus jogállami rendet is támadják.

Polyák Gábor bírálta „Az igazság ára”-ügyben hozott ORTT határozatot felülvizsgáló, és hatályában fenntartó legfelsőbb bírósági döntést (Kfv. III.37.915/2009/6., közzétéve: EBH2010. 2197).<sup>19</sup> Bírálatainak fő eleme szerint a Legfelsőbb Bíróság a műsorszámokban szereplő egyén személyiségi jogainak megsértésével kapcsolta össze a médiaszabályozásbeli emberi méltóság-védelmet, azaz azért állapította meg a médiaszolgáltató jogsértését, mert személyiségi jogi sérelem történt, így a bírósági döntés összekeveri az egyéni jogvédelmet a közösségi szempontú méltóság-védelemmel.

A bíróság valóban részletesen elemzi azt, hogy történt-e elkerülhetetlen személyiségi jogi sérelem a műsorszámokban. E körben az indokolás leszögezi, hogy

„...a »játék« lényege éppen az, hogy a játékos az adott szituációban mérlegeli – a kérdés feltételekor – hogy kíván-e arra válaszolni. Ez a döntés foglalja magában a magántitok nyilvánosságra hozására vonatkozó valódi hozzájárulását is. Ha igazat mond, akkor azzal hozzájárulását adja, ha viszont nem tárja fel magántitkát, akkor a korábban általánosságban adott hozzájárulás sem tekinthető megadottnak, hiszen azt a játékos visszavonta. Ebből következik, hogy amikor a műsorvezető közlése szerint a válasz nem igaz, akkor két eset lehetséges. A játékos valóban nem mondott igazat, és ebben az esetben a valódi információ nyilvánosságra hozása már a játékos akarata ellenére történik meg, megsértve az információs önrendelkezési jogát, vagy a poligráf tévedett. Ez utóbbi esetben valótlant információt közöl a műsor a nézőkkel az adott személyről, amely legbensőbb magántitokról lévén szó a jóhírnévhez való jog sérelmét jelenti. Ezekben az esetekben tehát logikailag kizárható az, hogy a jóhírnévhez való jog ne sérüljön.”

Bár igaz, hogy a bíróság jelentős bizonyító erőt tulajdonít az általa elkerülhetetlennek ítélt személyiségi jogi sérelemnek, ez a gondolat nem új, mert hasonló tartalommal szerepel az ORTT határozat indokolásában is. A releváns részletek a következők:

„A műsor azt az elvárást támasztja szereplőivel szemben, hogy – a megnyerhető pénzüsszegért cserében – testi és lelki valójuk előre meghatározatlan legbensőbb részét tegyék hozzáférhetővé a nyilvánosság számára. A játékosok, a kérdés-felelet sorozat előrehaladtával, mivel a kérdések egyre bensőbb titkokra irányulnak, mintegy csúszós lejtőre kerülve önrendelkezési joguk végső maradékát is elveszítik. A műsor

<sup>19</sup> POLYÁK Gábor: A Legfelsőbb Bíróság ítélete Az igazság ára című televíziós műsorszámról. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/2.

résztevői olyan helyzetbe kerülhetnek, amelyben különleges személyes adataik feletti ellenőrzésük megszűnik, akár még a válasz esetleges megtagadása esetén is (hiszen, miközben pénzért vállalták előzetesen az önfeladást, még a nagy összeget veszni hagyó válaszmegtagadást is a kérdésben megfogalmazott állítás beismerésének fogja tekinteni a néző), ez pedig a személyiség teljes feladása előtti menekülési utakat elzárja. Ez önmagában is összeegyeztethetetlen az emberi méltóság, a magánélet tiszteletben tartásának mindenkire kiterjedő kötelezettségével. Mindezek alapján a Testület megállapította, hogy Az igazság ára c. műsorszám egészének (jelen esetben mindkét vizsgált adás) jellege, nézőpontja súlyosan sérti a magánszféra sérthetlenségét, az információs önrendelkezés és az emberi méltóság feltétlen tiszteletének az Alkotmány 54. §-ában és 59. §-ában meghatározott alkotmányos követelményeit, ezáltal pedig az Rttv. 3. § (2) bekezdésének rendelkezését.”

Polyák Gáborral ellentétben úgy vélem, hogy logikai úton mind az ORTT, mind a bíróság érvelése elfogadható, és a „legbensőbb titkok”, ezáltal az emberi méltóság részére a műsorszámban valóban nem volt „menekülési út”. Vagy felfedik legbensőbb titkaikat, vagy megpróbálják titokban tartani azokat, de utóbbi esetben a hazugságvizsgáló gép fogja közvetve mégis felfedni őket. A hatósági és a bírósági döntés egyetértett abban, hogy a műsorszámban elkerülhetetlen volt a személyiségi jogok sérelme.

Ezen túlmenően abban is vitakoznék a szerzővel, miszerint a Legfelsőbb Bíróság döntéséből következik, hogy csak a személyiségi jogok tényleges megsértése esetén állapítható meg a médiaszabályozás alapján az emberi méltóság megsértése (és fordítva: ha nincsen megsérült személyiségi jog, nem sérülhet az ‘absztrakt’ emberi méltóság sem), tehát az egyéni jogok és az ‘absztrakt’ jogvédelem nem választható el egymástól.

A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmezésében nem kizárólag, sőt nem elsősorban ezen alapult. A méltóságsértést a bíróság szerint – azonosan a hatósági határozat megállapításával – is a műsorszám ‘üzenete’ valósította meg. A Legfelsőbb Bíróság döntésének indokolása egyetértőleg idézi fel az Alkotmánybíróság 46/2007. (VI. 27.) sz. döntését és a felperes médiaszolgáltató arra hivatkozó nyilatkozatát, amely szerint (idézet a Legfelsőbb Bíróság döntéséből):

„[az emberi jogok, emberi méltóság megsértésének vizsgálata] ...nem az egyes jogalanyokat ért egyedi jogsérelmek vizsgálatát jelenti, hanem annak vizsgálatát, hogy a műsor témája, jellege, nézőpontja sérti-e az emberi jogokban megjelenő alapvető értékeket. (...) A Legfelsőbb Bíróság elfogadva az Alkotmánybíróság és ekként a felperes kiindulópontját megállapította, hogy az alperes [a hatóság] határozata nem egyéni jogsérelmekre, hanem a műsor témája, jellege, nézőpontja alapján állapította meg az Rttv. 3. § (2) bekezdés első tagmondatának sérelmét.”

Álláspontom szerint a médiaszabályozásbeli méltóságsértés megállapításához nem feltétlenül szükséges az egyéni (személyiségi) jogok sérelmének bekövetkezése. A Médiatanács 721/2010. (XII. 8.) sz. határozata ezt egyértelműen meg is fogalmazza:

„a személyhez fűződő jogokat ért konkrét jogsérelmek és az Rttv. 3. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezés megsértésének vizsgálatára indított médiahatósági eljárások egymástól elkülönülnek, azaz a rendelkezés megsértése akkor is megállapítható, ha személyhez fűződő jogok sérelmével kapcsolatban bíróság előtt – bármely okból (pl. érintetti hozzájárulás a műsorszám sugárzásához, keresetindítás hiánya) – nincs per, illetve akkor is, ha bíróság jogerősen a személyhez fűződő jog megsértésének hiányát állapította meg”.

Ugyanakkor fontos körülmény lehet a jogsértés megállapításánál az, ha egy műsorszám az egyéni jogsérelem elkerülhetetlen. Ebből ugyanis alapos okkal lehet gyanakodni a méltóságsértés bekövetkeztére is. A szükségszerű egyéni jogsérelem tehát utalhat arra, hogy a médiaszabályozásbeli méltóságsértés bekövetkezett, de utóbbi megállapításának általános értelemben semmiképpen nem feltétele. Ezen értelmezést elfogadva tehát nincs ellentmondás a szabály megfelelő értelmezése és „Az igazság ára”-val kapcsolatos döntések indokolásai között.

Az ügyel kapcsolatban Majtényi László kiemelte: „kiderült (...), hogy van helyes és értelmes alkalmazási tartománya a vitatható törvénynek és az ezt ugyancsak vitatható tartalommal értelmező alkotmánybírósági magyarázatnak.”<sup>20</sup>

## 6. 2. A pszichiátriai beteg esete

A 1825/2008. (X. 1.) sz. ORTT határozat alapjául szolgáló tényállás szerint a médiaszolgáltató 2008. május 29-én sugározta az „Aktív” c. műsorszám vizsgált összeállítását, melyben Róbertet, egy másfél éve kórházban lévő, skizofrén beteget ágyhoz szíjazva, kiszolgáltató helyzetben mutattak be, a kórtermében rejtett kamerával forgatott felvételekről. Az összeállítás a betegről kórházi ágyán, illetve régebben, a beteg otthonában készült fényképek bemutatásával kezdődött, majd egy az orvosok és ápolók által megfékezett, tomboló beteget ábrázoló filmrészlet következett, mint illusztráció. A narrátor drasztikus kezeléseket említett a másfél éve kórházban lévő Róberttel kapcsolatban, akinek édesanyja szerint a fia állapota egyre rosszabb. Ezt követően rejtett kamerával készített képsorok következtek, amint az édesanya látogatóba igyekszik a fiához, a kórterembe lépve az ágyhoz siet, a fiú hanyatt fekvé, az alkarjánál az ágyhoz szíjazva volt látható, az ágya mellett vizeletet tartalmazó ágytállal. A narrátor elmondta, hogy a fiú betegsége közel tíz éve kezdődött. Skizofrénias tünetei miatt önkaratából, saját lábán ment el kezelésre. Tíz alkalommal kezelték elektrosokkal, az édesanya elmondása szerint gyógyszerek tömkelegét adták be neki. Ezt követően egy másik – nem Róbertet ábrázoló – filmrészletet mutattak, melyben egy kezelt beteg üvöltött fájdalomában, miközben áramot vezettek belé a halántékához tartott érintkezőkön keresztül. Az anya szerint őt nem tájékoztatták megfelelően az ún. *elektrokonvulzív* kezeléssel. A narrátor elmondta, hogy megkeresték a kórházat is az ügyben, de faxon jelezték, hogy nem kívánnak nyilatkozni. Rejtett kamerás felvételeken beszélt a helyi orvos is. Az anya elkeseredésében egy emberi jogi szervezethez fordult, és az alapítvány elnöke nyilatkozott a műsorszámában. Elmondták még, hogy az édesanya már minden szálát megmozgatott, hogy fia „megfelelő kezelést kapjon”, de eddig nem járt kézzelfogható eredménnyel. Az ORTT szerint a médiaszolgáltató a vizsgált műsorszámmal megsértette az Rttv. 3. § (2) bekezdésében meghatározott, az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó rendelkezést.

A hatósági döntés a beteg személyhez fűződő jogainak (emberi méltósága, illetve azon keresztül a képmáshoz fűződő joga) megsértése miatt szankcionálta a médiaszolgáltatót, és egyértelműen az egyéni jogsérelemre hivatkozott:

„[a] Testület álláspontja szerint a műsorszegmensben sérült a betegnek az emberi méltósághoz fűződő joga, azáltal, hogy őt kiszolgáltató helyzetben, ágyához szíjazva mutatták be, rejtett kamerával forgattak kórtermében, álláspontjának megismerésére kísérletet sem tettek.”

Az ORTT döntésében tehát az emberi méltóság intézményes tartalma – mint védendő érték – nem jelent meg, ugyanakkor ettől függetlenül, az ügyet végeredményben eldöntő legfelsőbb bírósági ítélet (Kfv. III.37.554/2010/5., közzétéve: BH2011. 266 és KGD2012. 18) igyekezett differenciálni az egyénhez fűződő személyiségvédelem és a médiaszabályozásban található méltóságvédelem között. Az ítélet – a 46/2007. (VI. 27.) AB határozatra alapozva, annak szavait átvéve – kimondta, hogy „[a hatóság] az emberi jogok sérelmét abban a kontextusban vizsgálhatja, hogy az emberi jogokban megjelenő alapvető értékeket az érintett műsor témája, jellege, nézőpontja sérti-e.”

<sup>20</sup> MAJTÉNYI László: Az ORTT szabadságjog-védelmi szerepe. *Fundamentum*, 2010/2. 105.

Az ítélet ezt követően megkísérli elhatárolni a polgári jogi személyiségvédelmet a médiaszabályozás alkalmazott rendelkezésétől:

„Bár az önrendelkezési szabadsághoz való jog része az emberi méltósághoz való jognak, az a kérdés, hogy műsorban szereplő személy képmáshoz való joga, vagy más személyiségi joga azáltal, hogy azok közléséhez nem járult hozzá sérült-e, a polgári jog terrénumára tartozó kérdés. Ahogy az a Ptk. 75. § (3) bekezdéséből kitűnik, a személyhez fűződő jogok megsérthetők úgy is, hogy az érintett ahhoz hozzájárult, abban az esetben, ha az társadalmi érdeket sért vagy veszélyeztet. Amikor az Rttv. által védett érdek, a Magyar Köztársaság – elsősorban alapvető emberi jogokban megnyilvánuló – alkotmányos rendjének tiszteletben tartása érdekében az alperesi hatóságnak joga van fellépni, az vizsgálendő, hogy az érintett személy hozzájárulásától függetlenül sérül-e vagy veszélyeztetett-e az Rttv. által védett társadalmi érdek. (...) „[A médiahatóságnak] azt kellett igazolnia, hogy az Rttv. által védett társadalmi érdeket sértette a műsor témája, jellege, nézőpontja, ekként a sértett személy hozzájárulásától függetlenül személyiségi jogi jogsérelmet, az emberi méltóság sérelmét jelentené, tekintet nélkül arra, hogy milyen jogági szabályozási rezsimben kerül sor a kérdés vizsgálatára.”

A fent idézett szövegrész többféle értelmezésre nyújt lehetőséget. A lehetséges értelmezések abból a kiindulópontból ágaznak el, hogy milyen jelentőséget tulajdonítunk a Ptk. 75. § (3) bekezdés említésének („A személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet”). Az egyik lehetséges értelmezés szerint a Ptk. itt csak annak illusztrálására szolgál, hogy a személyiségi jogok védelme közérdekből a jogosult akarata ellenére is megvalósítható. Ezzel a médiaszabályozás nem maradna „egyedül”, abban a tekintetben, hogy a konkrét egyén jogaitól elvonatkoztatva védi az emberi méltóságot (illetve annak intézményes tartalmát). E logika szerint a Ptk. idézett rendelkezése is lényegében az intézményes jogvédelem egyik, törvényben rögzített megnyilvánulása, amelynek nincsen ugyan köze a médiaszabályozáshoz, mégis erősíti annak a fentiekben – az „alanytalan” emberi jogvédelemre vonatkozóan – kifejtett (3.1.) értelmezését.

Ezzel szemben Török Bernát úgy látja, hogy a bíróság számára a Ptk. 75. § (3) bekezdésének megvalósulása az Rttv. 3. § (2) bekezdés szerinti emberi jog-sérelem feltételévé vált:

„[a]z indokolás [a Ptk. logikáját] alkalmazza az Rttv.-re, és kifejti: a médiahatósági eljárásban az vizsgálendő, hogy az érintett személy hozzájárulásától függetlenül sérül-e az Rttv. által védett társadalmi érdek, azaz a Magyar Köztársaság emberi jogokban megnyilvánuló társadalmi rendjének tiszteletben tartásához fűződő érdek.”<sup>21</sup>

A Ptk. és az Rttv. közötti – a Legfelsőbb Bíróság felfogásából álláspontja szerint kirajzolódó – szoros kapcsolatot az ítélet azon, fent idézett mondata emeli ki, amely a méltóságsértés következtében előálló társadalmi érdek-sérelem, és így az Rttv. alkalmazott rendelkezésének a sérelmét csak abban az esetben látja megvalósulni, ha a cselekmény bármely jogágban – a konkrét jogosult akaratától függetlenül – jogsértésnek számítana. Azaz, Török Bernát értelmezésében a bíróság döntése azt mondja ki, hogy az Rttv. 3. § (2) bekezdésében szereplő emberi jog-sérelem csak akkor valósulhat meg, ha a médiaszolgáltató magatartása egyúttal a Ptk. 75. § (3) bekezdés szerint is módot adna a polgári személyiségi jogi per közérdekből történő megindítására.

Tekintsünk el most attól, hogy a Legfelsőbb Bíróság általános érvényű kijelentésével ellentétben bármely „jogági szabályozási rezsimben” nem lehet eljutni ugyanarra az eredményre. A médiaszabályozáson és a polgári jogon kívül itt egyedül releváns büntetőjog például nem ad lehetőséget a személyiségi jogok közérdekből történő érvényesítésére. Ettől függetlenül is, a Török-féle értelmezés, amely a polgári jog és a médiaszabályozás furcsa egymásra utaltságát emeli ki (helytelenítve azt), valóban kiolvasható a döntésből. De legalább

---

<sup>21</sup> TÖRÖK i. m. (11. lj.) 60.

ilyen megalapozottan képviselhető a fentiekben kifejtett másféle értelmezés, amely a Ptk. említését csupán 'illusztrációnak' tekinti, amely az egyébként konkrét személyekhez tapadó jogok intézményes védelmének megalapozását szolgálja.

Török álláspontjával egyetértek abban a tekintetben, hogy „a médiajog szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a polgári jogi megítélés szerint bekövetkezett-e a sérelem”.<sup>22</sup> Az is világos, hogy „a »társadalmi érdek« (...) a szabályozás alkotmányos indoka és a médiahatóság fellépésének általános igazoló érve, nem pedig a jogsértés tartalmi kritériuma.”<sup>23</sup> Ezen észrevételek Töröknél a bírósági döntés kritikáját szolgálják, amelyek az ő értelmezésének megfelelnek; ha a másik értelmezést fogadjuk el, akkor mondhatjuk, hogy a bíróság maga is így gondolkozott e kérdésekről, és döntésének elvi alapvetései ezen állítások igazát támasztják alá. A „társadalmi érdek” vagy a közérdek védelme valóban nem a médiaszabályozásbeli jogsértés tartalmi feltétele, hanem a szabályozás alapja és indoka. A Ptk. figyelembe vétele, tehát – eddig érvelésem alapján – csak 'mellékes kitérő' lehet, a polgári jog szabályainak megsértése nem lehet a médiahatóság számára releváns, vizsgálandó körülmény.

Egy ponton mindenképpen vitatkoznék Török Bernáttal: azt írja, hogy „[a] Legfelsőbb Bíróság (...) tévesen értelmezte az ORTT határozatát úgy, hogy abban személyiségi jogok védelme valósul meg.”<sup>24</sup> Az ORTT határozata ugyan idézi a 46/2007. (VI. 27.) AB határozatot, de nem alkalmazza az abban foglalt értelmezést a konkrét ügy tényállására. A fentiekben idéztem a döntés egyetlen olyan mondatát, amely e tekintetben releváns, és amely egyértelműen a műsorszámban szereplő beteg emberi méltóságának védelméről szól, azt teszi a döntés által védett értéké. Az én olvasatomban valójában az történt, hogy a médiahatóság határozata nem kísérelte meg tisztázni az emberi méltóság médiaszabályozásbeli, 'alanytalan', 'intézményes' védelmének elvi alapjait, és arról a Legfelsőbb Bíróság döntése jóval bővebben szól. A médiahatósági határozatokat felülvizsgáló bírósági gyakorlatban ritka, hogy a bíróság elvi alapvetéseket kíván leszögezni, de annál dicséretesebb. A fent körüljárt értelmezési nehézségek miatt azonban nem sikerült ez maradéktalanul. A bírósági ítéletből annyi mindenesetre egyértelműen megállapítható, hogy a bírák szerint az egyénhez fűződő személyiségi jogi sérelem önmagában nem elegendő a médiaszabályozás rendelkezésének megsértéséhez (ez nagyon fontos állítás), és utóbbi csak a „társadalmi érdek” (közérdek) megsértése esetén valósulhat meg (szintén igen fontos állítás, feltéve, ha a bíróság itt ténylegesen nem a Ptk. 75. § szerinti társadalmi érdekre célozott).

Ettől függetlenül, az elvi tisztázás dicséretes szándéka ellenére is, az ügy konkrét tényállását a bíróság megítélésem szerint tévesen mérlegelte. A bíróság szerint ugyanis a beteg ábrázolásának módja a műsorszámban nem jogsértő, hiszen az „éppen arról szól[t], hogy az emberi jogokból eredő alapvető értékek vélt sérülésére felhívja a figyelmet. A műsor jellege és nézőpontja a kezelt beteg törvényes képviselőjének, édesanyjának nézőpontja volt, ezért a műsor nem irányult a beteg emberi méltóságának megsértésére.” Megítélésem szerint – e ponton mindenképpen csatlakozva Török Bernáthoz<sup>25</sup> – egy emberi jogi jogsértést (a beteggel való bánásmódot) nem lehet egy másik (a médiaszolgáltató általi) emberi jogi jogsértés által bemutatni. Abban is tévedett az eljáró bíróság, hogy az Rttv. 3. § (2) bekezdésének megvalósulásához a méltóságsértésre való irányultság szükséges, holott a törvény egyszerűen az emberi jogok megsértését tilalmazta.

Az a furcsa helyzet állt tehát elő, hogy míg a médiahatóság a jelen tanulmányból kirajzolódó értelmezés szerint – nem egészen következetes elvi alapokon, de végeredményét tekintve – helyes döntést hozott, hiszen a vizsgált tartalom – azáltal, hogy egy magatehetetlen,

---

<sup>22</sup> Uo. 63.

<sup>23</sup> Uo.

<sup>24</sup> Uo. 64.

<sup>25</sup> Uo.



kiszolgáltatót embert mutatott be, az alapvető szolidaritási normák figyelmen kívül hagyásával – képes volt arra, hogy az emberi méltóság intézményes védelme ellenében hasson, addig a Legfelső Bíróság – az e tanulmány által szorgalmazott elvi tisztázás jelentős részének elvégzése mellett – a tényekből téves következtetésre jutott.

### 6. 3. A meggyilkolt kaposvári kislány esete

A médiaszolgáltató által 2012. november 7-én közzétett „Mokka” c. műsorszám vonatkozásában a Médiatanács 169/2013. (I. 30.) sz. határozatában több jogsértést is megállapított. A helytelen korhatár-besoroláson túl az Smtv. 14. § (1) és (2) bekezdésének megsértése miatt bírságot szabott ki a médiaszolgáltatóra. A reggeli magazinműsor a nem sokkal azelőtt történt, brutális gyermekgyilkossággal foglalkozott, hosszasan, több vendég és bejátszás segítségével, több oldalról megközelítve az ügyet. A minden hétköznap jelentkező műsorszámokban szokásosan egy nyereményjátékban vehetnek részt a nézők, ha sms-ben szavaznak a feltett kérdésre adható válaszok valamelyikére. A nyereményjáték ebben a konkrét műsorszámokban sem maradt el, reggel 6.57 és 8.54 között négy ízben került sor a szavazás tárgyának ismertetésére és a nyeremények bemutatására, az alábbiak szerint:

„Műsorvezető: „Mai kérdésünk, Ön szerint mi lehetett Szita Bence meggyilkolásának indítéka?  
Mokka1-féltékenység  
Mokka2-elmezavar  
Mokka3-pénz

A feltételezések szerint bérnyilkosság történt, arról lehetett olvasni a sajtóban, hogy a mostohaanyja kétszázézer forintot fizetett azért a hajléktalan férfiaknak, hogy eltegyék Bencét láb alól, ahogyan ő fogalmazott. A választott szavazatának kódját a 06-30-30-30-300-s alapdíjas sms számra várjuk. A véleményüket pedig írják meg a 17630-as számra, folytatjuk a Mokka-t.”

...

„Ha szavaznak nyerhetnek, mutatom a nyereményeket.”

A képernyőn megjelent, valamint a műsorszámokban elhangzott tájékoztatás szerint a napi nyeremény egy darab páros belépő a Game On videojáték-kiállításra a WAM Design centerbe, a heti nyeremény egy két főre szóló, kétéjszakai kikapcsolódás volt a hajdúszoboszlói Hotel Délibábonban.

A médiaszolgáltató nyilatkozatában elismerte, hogy az eljárás tárgyát képező telefonos játék közreadásával súlyosan megsértette az áldozat hozzátartozóinak kegyeleti jogait, az Smtv. 14. § (1) bekezdésének megsértését ellenben nem, tekintettel arra, hogy a műsorszám tartalma egy konkrét személy személyhez fűződő jogait sértette meg. A Médiatanács döntése szerint azonban a műsorszám

„készítői a szenzációhajhász, a közízlést sértő és megbotránkoztató elem nyereményjátékban való felhasználásával figyelmen kívül hagyták a hozzátartozók érzelmeit, mindezt egy kifejezetten nyereségorientált műsorrészletben tették, azaz anyagi haszonszerzésre használták egy család tragédiáját. A nyereményjátékban egy tizenegy éves fiú halálával kapcsolatban feltett kérdés és az arra adható válaszok megfogalmazása és feltevése nélkülözött minden empátiát, a tragikus eseményt egy nyereményjáték apropójává téve a Médiaszolgáltató olyan magatartást tanúsított, mely negligálta az emberi méltóság alapvető értékét.”

A Médiatanács korábbi gyakorlatával és a médiaszolgáltató nyilatkozatával összhangban kiemelte, hogy

„az Smtv. 14. § (1) bekezdésének megsértésére irányuló eljárások során nem egyéni jogsérelmekről dönt, hanem annak megállapítására jogosult, hogy a médiaszolgáltató az emberi méltóság tiszteletben

tartásával tevékenykedik-e, egyes műsorainak témája, jellege nem sérti-e az alapvető jogokat.”

A Médiatanács hivatkozott mind a 46/2007. (VI. 27.) sz., mind pedig a 165/2011. (XII. 20.) sz. AB határozatra, rögzítve, hogy eljárásában nem a meggyilkolt kisfiú személyiségi jogainak védelmében lép fel, hanem az emberi méltóság intézményes védelmében, a közérdek, és a demokratikus nyilvánosság biztosítása céljából. A Médiatanács szerint

„a hatósági fellépés indokát az jelenti, hogy a műsorszámok közzétételével a Médiaszolgáltató olyan alapvető normát hagyott figyelmen kívül, mint a kiskorúak emberi méltósághoz való joga, mely alapérték tisztelete a társadalmi élet és együttműködés egyik fő fundamentuma.”

A határozat felidézte „Az igazság ára”-ügyet (748/2008. (IV. 29.) sz. ORTT határozat), valamint az „Alekosz – Szerelem a legfelsőbb szinteken” c. műsorszámmal szemben jogsértést megállapító korábbi döntését is (1044/2011. (VII. 19.) sz. médiatanácsi határozat). Megítélése szerint

„jelen ügy annyiban hasonlít a fentiekre, hogy – ugyan eltérő módon – de megjelent az emberi méltóságot sértő »üzenet«, amennyiben egy emberi tragédiát a Médiaszolgáltató minden empátia nélkül egy nyeresémszavazás »apropójává tett«. Egy brutális gyermekgyilkosság ily módon ürüggyé vált egy játékra, amelyen kiállítás-belépőt, illetve üdülési szolgáltatást lehetett nyerni, amely tartalom önmagában is megdöbbentő kontrasztot képezett a műsorszám tárgyául szolgáló bűncselekmény jellegével, és ezáltal – a médiaszolgáltató akaratától, szándékaitól függetlenül is – degradálta az emberi élet, és vele együtt az emberi méltóság értékét, csorbította a tragédia jelentőségét, az elkövetett bűncselekmény kirívó súlyosságát. A Médiaszolgáltató a műsorában közzétett nyeresémszavazással egy gyermek, illetve családja tragédiáját kizárólag üzleti célokra, anyagi érdekeinek szem előtt tartásával, szenzációhajhász módon használta fel. Ez a médiaszolgáltatói magatartás önmagában alkalmas arra, hogy az emberi élet és – az ezzel elválaszthatatlan egységet képező – emberi méltóság sérthetetlen és feltétlen tiszteletet érdemlő értéként való elismerését kérdőjelezze meg. A tragédia ilyen körülmények között történt megjelenítése a közönséget szintén teljes empátiát és az emberi méltóság tiszteletét elutasító, azt teljes mértékben figyelmen kívül hagyó magatartásra ösztönözte. A vagyoni érdekek emberi méltóság »kultúrájának« tisztelete elé helyezésére ösztönző magatartás a Médiatanács álláspontja szerint az emberi méltóság intézményének védelme érdekében szintén indokoltá tette a hatósági fellépést.”

Mindezek alapján a Médiatanács megállapította, hogy a műsorszámban szereplő nyeresémszavazás közreadásával a médiaszolgáltató megsértette az Smtv. 14. § (1) bekezdését.

Az ugyanazon a napon, a „Mokka” szünetében a médiaszolgáltató által közzétett „Tények” c. hírműsorszámban, illetve annak későbbi kiadásában két alkalommal is adásba került az elhunyt gyermek édesanyjával készített „beszélgetés”, amelyben az anya zokogva és összefüggéstelenül beszél fia elvesztéséről, illetve ad hangot fájdalmának.

A Médiatanács megállapítása szerint:

„közvetlenül a gyilkosság után az áldozat édesanyja rendkívül zaklatott állapotban volt, a fia halála okán feltörő érzelmeit nem tudta és nem is akarta leplezni, így vélhetőleg nem tudta nyugodtan és következetesen végiggondolni szereplése következményeit. A nyilatkozatot a hírműsorszámban a narráció is úgy kommentálta, hogy az anya teljesen megtörten nyilatkozott. (...) A vizsgált műsorrésszel kapcsolatban megállapítható, hogy a meggyilkolt fiú édesanyját olyan állapotában ábrázolta, amikor aligha lehetett képes felelős döntést hozni médiabeli szereplésével vagy annak elutasításával kapcsolatban. Az Smtv. 14. § (2) bekezdése nem abban az esetben alkalmazandó, ha a médiaszolgáltató visszaél a műsorában szereplő önrendelkezési jogával. Az érintett rendelkezés alkalmazása független az önrendelkezési jog meglététől, illetve annak gyakorlásától. A médiahatóság számára a lényeg, hogy az édesanyját olyan állapotban ábrázolta, amikor egyértelműen megalázó, kiszolgáltatott helyzetben volt. Nehezen lehetne elképzelni olyan helyzetet, amely egy anyát ennél kiszolgáltatottabbá tesz, a Médiaszolgáltató pedig ezt a lelkiállapotát kihasználva készítette az informatív tartalommal egyáltalán nem bíró riportot, amely következményeinek felismerésére az anya nyilvánvalóan nem volt képes. Ez a

bemutatás a médiaszolgáltató részéről ugyanakkor kétséget kizáróan öncélúnak is tekinthető, hiszen az édesanya szavai semmiféle többletinformációt nem tartalmaztak a gyilkossággal kapcsolatban – tehát eleve nem is szolgálhatták a közönség tájékoztatáshoz fűződő jogát –, hanem kizárólag gyermeke elvesztése feletti fájdalmát fogalmazták meg. Ez a fajta bemutatás, amely nem tekinthető a média tájékoztatási feladatának teljesítését célzó tevékenységnek, és amely megvalósítja az Smtv. 14. § (2) bekezdésében foglalt tényállás valamennyi elemét, az anya beleegyezésétől, vagy annak hiányától függetlenül jogsértő.”

Mindezek alapján a Médiatanács megállapította, hogy a médiaszolgáltató megsértette az Smtv. 14. § (2) bekezdését is.

A Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 24.K.30.776/2013/9. sz. ítéletében teljes mértékben egyetértett a Médiatanáccsal az Smtv. 14. § (1) megsértésének megítélésében, a hatóság indokolásához „nem kíván[t] egyebet hozzátenni.”

Az Smtv. 14. § (2) bekezdés tekintetében azonban megváltoztatta a határozatot, és törölte az e rendelkezés megsértése miatt kiszabott szankciót, mert úgy látta, hogy a médiaszolgáltató nem ábrázolta megalázó, kiszolgáltatott helyzetben az áldozat édesanyját. E körben a bíróság kiemelt fontosságot tulajdonított annak a ténynek, hogy az interjú bemutatásába az anya előzetesen beleegyezett. Az elsőfokú bíróság szerint e szabályt csak azok védelmében lehet alkalmazni, akik – állapotuknál vagy helyzetüknél fogva – nem képesek a beleegyző nyilatkozat megtételére, illetve ha feltételezhető, hogy a nyilatkozattételre alkalmas állapotukban a felvétel készítéséhez való hozzájárulást megtagadnák.

A bíróság úgy vélte, hogy a médiahatóság nem ítéltette volna meg az anya bemutatását öncélúnak és sérelmesnek sem, így döntése e tekintetben a szerkesztői szabadságot sértette. A bíróság itt is az anya – a médiaszolgáltató szerint meglévő – beleegyző nyilatkozatára utalt, amelynek megléte eleve kizárja az öncélú és sérelmes bemutatást, és amelynek meglétét vagy tartalmát a médiahatóság nem vizsgálhatja (a nyilatkozatával való visszaélés esetén az anya polgári pert indíthatott volna).

A Médiatanács fellebbezése szerint:

„az Smtv. 14.§ (2) bekezdése nem csak abban az esetben alkalmazandó, ha a médiaszolgáltató visszaél a műsorában szereplő önrendelkezési jogával, az érintett rendelkezés alkalmazása független az önrendelkezési jog meglététől, illetve annak gyakorlásától. Azaz alperes álláspontja szerint a jogsértés tényén nem változtat a szereplők beleegyezése, illetve az sem, hogy beleegyezésük miatt milyen módon vált korlátozottá számukra a személyiségvédelemhez fűződő jogi eszközök használata. Ez a bemutatás a médiaszolgáltató részéről kétséget kizáróan öncélúnak tekinthető, hiszen az édesanya szavai semmiféle többletinformációt nem tartalmaztak a gyilkossággal kapcsolatban, nem szolgálták, nem szolgálhatták a közönség tájékoztatáshoz fűződő jogát, hanem kizárólag a gyermeke elvesztése feletti fájdalmát fogalmazták meg. Ez pedig egyértelműen nem tekinthető a média tájékoztatási feladatának teljesítését célzó tevékenységnek, egyértelműen megvalósítja az Smtv. 14.§ (2) bekezdésében foglalt tényállás valamennyi elemét, amely az anya beleegyezésétől vagy annak hiányától függetlenül jogsértő.”

A Médiatanács jogértelmezése szerint tehát az Smtv. 14. § (2) bekezdése sem a konkrét, személyhez fűződő jog megsértése esetén alkalmazható rendelkezés, hanem elrugaskodik a műsorszámban szereplő személy jogaitól, és az intézményes jogvédelem irányában hat. Amint már idéztem, az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) sz. határozata az Smtv. 14. § (2) bekezdéssel összefüggésben megállapítja, hogy

„[a] megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel való bánásmódot szabályozó rendelkezés – amellet, hogy a személyiségi jogvédelmi képesség hiányára vagy korlátozottságára is utal – az emberi jogok megsértésének olyan eseteit fedi le, amelyek súlyosan veszélyeztethetik az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését.”

Az ilyen helyzetű emberek – öncélú és sérelmes – bemutatása ugyanúgy az emberi méltóság kultúráját rombolja, az intézményes védelem ellenében hat.

A fellebbezést a másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék még nem bírálta el.

### 7. Kitekintés: az emberi méltóság védelme és a sajtószabadság Európában<sup>26</sup>

Az emberi méltóság védelme nem pusztán a közös európai médiaszabályozás, hanem a közös európai jogrend egyik alapja.<sup>27</sup> McCrudden szerint az emberi méltóság fogalma jogrendszerrel jogrendszerre változik, olykor még egy adott jogrendszeren belül is mást és mást jelenthet, de ettől még az emberi méltóságnak kiemelt jelentősége van az emberi jogokat érintő ügyek eldöntésekor.<sup>28</sup>

Az emberi méltóság védelmét a televíziós médiaszolgáltatásokban előírja az Európa Tanács televíziós egyezménye: „[a] szolgáltatott műsoroknak formai és tartalmi szempontból egyaránt tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot és mások alapvető jogait.”<sup>29</sup> Az emberi méltóság védelme közös európai médiaszabályozásban ezen felül elsősorban a gyűlöletbeszéd audiovizuális médiaszolgáltatásokban érvényesülő tilalma formájában jelenik meg (AVMS irányelv).<sup>30</sup> Az audiovizuális szolgáltatásokra és az internetre vonatkozóan az Európai Parlament és a Tanács egy ajánlást is megfogalmazott az emberi méltóság hatékonyabb védelmének érdekében.<sup>31</sup>

Az emberi méltóság védelme számos európai ország médiaszabályozásában szerepel. E szabályozásokra jellemző, hogy az emberi méltóság védelmét a jó hírnév és a becsület megsértésének alternatívájaként, vagy azokkal azonos, esetleg a szabályozásban azok mellett szereplő rendelkezésként tartalmazzák. Ez azt is jelenti, hogy az ezt a megoldást alkalmazó államokban egy részében a méltóság (jó hírnév, becsület) megsértése esetén médiahatósági eljárás indulhat, máshol pedig büntetőjogi szabályokat találhatunk a médiatörvényekben, amelyeket értelemszerűen csak büntetőbíróság alkalmazhat.

Egyes államok gyakorlatában (ahogyan azt pl. a francia, az olasz, a portugál vagy a magyar szabályozás és médiahatósági döntések mutatják) az emberi méltóság védelme elszakad a megsértett személyek személyiségi jogaitól, és a jogsértés akkor állapítható meg, ha az adott médiatartalom nem tartja tiszteletben az emberi méltóság alapvető értékét (azaz nem szükséges konkrét személyiségi jogi sérelem bekövetkezése a jogsértés megállapításához).

Egy másik lehetséges szabályozási megoldás, amikor nem általános tiltást fogalmaz meg, hanem konkrét, az emberi méltóságot sértő tényállásokat tilt a törvény (pl. a kiskorúak, vagy a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévők védelmében; ilyen rendelkezés található a cseh, portugál, magyar médiaszabályozásban).

Az AVMS irányelv nyomán az emberi méltóság megsértése a kereskedelmi közleményekben is tilos (9. cikk (1) bekezdés c) pont i) alpont).

<sup>26</sup> Az egyes állami szabályozás vizsgálatokor nagymértékben támaszkodtam a DLA Piper Hungary által a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére 2011-12 között végzett nemzetközi kutatás eredményeire.

<sup>27</sup> Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média.* Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 52–53., 110–111.

<sup>28</sup> Christopher MCCRUDDEN: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law*, Vol. 19. No. 4. 655–724.

<sup>29</sup> A határokat átlépő televíziózásról szóló, Strasbourgban, 1989. május 5-én kelt európai egyezmény, kihirdetve az 1998. évi XLIX. törvénnyel, 7. cikk (1) bekezdés.

<sup>30</sup> Az Európai Parlament és az Európai Tanács 2010/13/EU sz. irányelve az audiovizuális médiaszolgáltatásokról, 6. cikk. Ld. bővebben Tarlach MCGONAGLE: Safeguarding Human Dignity in the European Audiovisual Sector. *IRIS Plus, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory*, Issue 2007/6.

<sup>31</sup> Az Európai Parlament és a Tanács 2006/952/EC sz. ajánlása a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és on-line információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben, 2006. december 20.

Az alábbiakban bemutatom az egyes államok szabályozását, amelyek a média általi méltóságsértések elleni fellépést célozzák. (A polgári és büntető törvénykönyvekben szereplő, nem média-specifikus méltóságvédelemmel nem foglalkoztam.)

A Cseh Köztársaság törvényei értelmében a rádiós és televíziós műsorszolgáltatóknak tilos öncélúan megjeleníteni haldokló embereket vagy súlyos fizikai vagy lelki szenvedést olyan módon, ami sérti az emberi méltóságot.<sup>32</sup> A lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló törvény<sup>33</sup> 8. cikke előírja, hogy az ilyen médiaszolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók kötelesek gondoskodni arról, hogy a szolgáltatásban megjelenő üzleti információ ne sértse az emberi méltóságot.

Az 1986. évi francia törvény 1. cikke – többek között – kimondja, hogy „e szabadság kizárólag az emberi méltóság tisztelete által szükségeltetett mértékben korlátozható (...)”.<sup>34</sup> Ennek következményeképpen a médiahatóság (CSA) biztosítja, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatók által a nyilvánosság felé közvetített programok tartsák tiszteletben az emberi méltóságot. Minden olyan magatartás, amelyről feltételezhető, hogy megaláz vagy lealacsonyít egy emberi lényt, összeférhetetlennek minősül az emberi méltósággal. Így például a *Conseil d'Etat* úgy határozott, hogy egy rádióműsorban tett megjegyzések, amelyekben a műsorvezető többször is üdvözölte egy rendőr halálát egy lövöldözés során, összeférhetetlenek az emberi méltóság tiszteletével (CE, 1996. május 20.: Juris-data n° 1996-050586).

A luxemburgi Médiatörvény értelmében az emberek és az emberi méltóság tisztelete az audiovizuális médiaszektor számára alapvető elvek.<sup>35</sup>

Az olasz médiakódex 3. és 4. cikke értelmében az emberek szabadságának és jogainak, így méltóságának tiszteletben tartása az audiovizuális média számára kötelező alapelv.<sup>36</sup> A 10. cikk alapján a médiahatóság (AGCOM) köteles biztosítani, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatások tartsák tiszteletben az alapvető emberi jogokat. Ugyancsak e rendelkezés alapján az AGCOM közzétett néhány határozatot azzal a céllal, hogy megerősítse az audiovizuális médiaszolgáltatások kötelezettségét az alapvető emberi jogok tiszteletére és védelmére. Így a 165/06/CSP sz. határozat hangsúlyozza, hogy a médiaszolgáltatások kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot, a kiskorúak jogait és a vallásos véleményeket, továbbá kerülniük kell a közönséges beszédet, az erőszakot és a szexuális tartalmú műsorokat. Az emberi méltóság tiszteletének elve a kiskorúak védelmével kapcsolatban is szóba kerül.<sup>37</sup> A sajtó vonatkozásában az újságírói magatartási kódex a személyes adatok kezelésével kapcsolatban általánosan előírja, hogy az újságírók nem tehetnek közzé a tudósításban érintett személyekkel kapcsolatban olyan szöveget vagy képet, amely sértheti azok emberi méltóságát, továbbá nem tehetik közzé az erőszakos cselekmények részleteit, amennyiben az ilyen információ vagy képek közzétételéhez nem fűződik közérdek. Ezen túlmenően, a médiaszabályozás – jóllehet *expressis verbis* nem mondja ki, hogy a sajtó nem sértheti az emberi jogokat – biztosítja a helyreigazítási jogot azok részére, akikkel kapcsolatban valótlan és méltóságukat sértő képeket vagy információkat tettek közzé.<sup>38</sup>

Portugáliában a médiaszolgáltatások kötelesek tiszteletben tartani az emberi méltóságot és az alapvető jogokat, szabadságokat és garanciákat, és nem bujthatnak fel bűncselekmények

<sup>32</sup> Act no. 231/2001 Coll., on the operation of radio and television broadcasting, s. 32.

<sup>33</sup> Act no. 132/2010 Coll., on on-demand audiovisual media services.

<sup>34</sup> Freedom of Communication Act no. 86-1067, s. 1.

<sup>35</sup> Act of 27 July 1991 on Electronic Media, article 1. (2) c).

<sup>36</sup> Legislative Decree 31 July 2005, no. 177; Audiovisual Media and Radio Services Code, 3-4. §

<sup>37</sup> „Code of Practice on the processing of personal data by journalists” és “Treviso Charter” (*Carta di Treviso*).

<sup>38</sup> Legislative Decree 31 July 2005, no. 177 (Audiovisual Media and Radio Services Code), art. 32-*quinquies*, Law 8 February 1948, no. 47 (Printed Press Law).

elkövetésére.<sup>39</sup> Bár általánosak, e rendelkezések mégis érvényesíthetők és megsértésüket szankcionálhatja a médiahatóság (ERC) és/vagy a bíróság. Ami a sajtót illeti, az újságírókról szóló törvény általánosságban előírja, hogy az újságírók nem adhatnak közre olyan információkat, képeket vagy nyilatkozatokat, amelyek veszélyeztethetik az érintett személyek méltóságát azzal, hogy bemutatják lelki, érzelmi vagy fizikai sebezhetőségeiket.<sup>40</sup>

2003. január 31-i döntésével az ERC kimondta, hogy a tévéműsorok bizonyos fajtája, jelesül a valóságshow-műfaj alkalmas az emberi méltóság megsértésére azáltal, hogy látványosságot csinál a résztvevők magánéletéből. Az ERC véleménye szerint a magánszférához való jog nem korlátlan, és az információszabadságot, valamint a műsorkészítés szabadságát korlátozza az állampolgárok emberi méltóságának, magánéletének és becsületének védelme.

A testület 2002. július 20-i döntése a halottak médiában való megjelenítésével foglalkozott. Határozatában az ERC kimondta, hogy a halottakról készült képek, minthogy az emberi méltóság az elhalálozás után is fennmarad, kizárólag a hírhez lényegi módon kapcsolódó tényközlés formájában tehetők közzé a médiában, az elhunyt személy hírneve/közéleti szerepe vagy az elhalálozásához vezető helyzet jelentősége okán. A média köteles tartózkodni a halál szenzációhajhász, beteges és kegyetlen, illetve olyan megjelenítésétől, ami nem kapcsolódik szervesen az adott hírhez.

A „Big Brother” c. műsorszám és annak a magánéletre és az emberi méltóságra gyakorolt hatásainak elemzése alapján az ERC 2000. október 24-i döntésében kimondta, hogy magánszférához való jog nem korlátlan, és az információszabadságot valamint a műsorkészítés szabadságát korlátozza az állampolgárok emberi méltóságának, magánéletének és becsületének védelme. A magánszféra feladása a közönség valódi emberi méltóságának sérelméhez vezethet. Az ERC álláspontja szerint kulcsfontosságú, hogy a „Big Brother” című műsort sugárzó televíziócsatorna műsorszámaiban szavatolja a törvények által is védett emberi méltóság megőrzését, és a résztvevők magánszférájának bemutatása révén ne teremtsen olyan helyzetet, amely valóságos iskolája a méltatlanságnak, akár konkrét szituációk vagy feladatok bemutatása révén, akár azáltal, hogy a játékokban a siker olyan taktikákat kíván meg, amelyek alapvető értékeket sértenek.

Szlovákiában a szabályozás előírja a személyiségi jogok védelmét az audiovizuális médiaszolgáltatások terén. Az előírások tiltják, hogy a lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatások, a lineáris médiaszolgáltatások vagy azok részei tartalmuk vagy a bemutatás módja révén sértsék az emberi méltóságot, valamint mások alapvető jogait és szabadságát.<sup>41</sup>

Szlovéniában a szabályozás alapelveinek értelmében a tömegmédia tevékenységének az emberi méltóság védelmén kell alapulnia.<sup>42</sup>

Cipruson a szabályozás értelmében az audiovizuális médiaszolgáltatók kötelesek biztosítani, hogy műsoraik tartsák tiszteletben a polgárok jogait és szabadságát. Ezen belül kötelesek tiszteletben tartani az egyén személyiségét, hírnevét és magánéletét, valamint a demokrácia eszméit.<sup>43</sup>

A lett<sup>44</sup> és a román<sup>45</sup> médiatörvény a tartalomszabályozással kapcsolatos rendelkezések között tiltja az emberi méltóság megsértését is.

Megállapítható, hogy az emberi méltóság védelme, valamint a hírnév- és becsületvédelem több állam jogrendszerében keveredik. Létezik olyan szabályozás, amely a méltóság védelmét

<sup>39</sup> Law no 54/2010 of December 24 (Radio Law), art. 30 and 32, and Law no 27/2007 of July 30 (Television and On-Demand Audio-visual Services Law), art. 27.

<sup>40</sup> Art. 14 no. 2 subparagraphs d) and g) of Law no. 1/99 (Journalists' Statute).

<sup>41</sup> Act no. 308/2000 Coll. on Broadcasting and Retransmission, art. 19.

<sup>42</sup> Media Act (Official gazette of the Republic of Slovenia (*Uradni list RS*), no 35/2001), art. 6.

<sup>43</sup> Radio and Television Stations Law of 1998, s. 26 (1).

<sup>44</sup> Radio and Television Act, 24 August 1995, art. 17. para. (3) point 3.

<sup>45</sup> Law no. 504/July 11th, 2002 (Audio-visual Law), art. 9.

– lényegében a becsülethez való joggal azonosítva azt – a sérelmet szenvedett fél személyiségének megóvása szempontjából ítéli meg; máshol a szabályozás, illetve a rá épülő joggyakorlat általában véve a közönség érdekeit védi, korlátozva azon médiatartalmak közzétételét, amelyek sértik az emberi méltóság alapvető értékét. Az elvégzett kutatások azonban csak a vizsgált kérdés külföldi hátterének felvillantására voltak alkalmasak.

## 8. Összegzés

Az emberi méltóság médiaszabályozásbeli védelme nem lezárt kérdés. Jelen tanulmányban felvázolt értelmezés – az alkotmánybírói, bírósági és hatósági gyakorlaton alapulva – egy koherens, a sajtószabadságot és az egyes jogterületek szétválasztásának szempontját egyaránt tiszteletben tartó tartalmat kíván adni az érintett rendelkezésnek. Ezen értelmezés alapja a média világában olykor szembenálló érdekeltek közötti *modus vivendi* megtalálása; a média polgári jogi kötelezettségeivel és a rá vonatkozó büntetőjogi tilalmakkal azonos tartalmú szabály betartását a médiaszabályozás nem követeli meg; a 2011 óta kialakult felfogás elválasztja egymástól a jogágakat és a médiaszabályozást. A közönség ugyanakkor védelemben részesül az ő nézőpontjából vizsgálva méltóságsértő tartalmakkal szemben. Azok pedig, akiknek személyiségi jogai sérültek, a további jogi eszközöket – elsősorban a polgári jog és a büntetőjog területén – változatlanul igénybe vehetik. Mindeközben pedig egyértelművé válik, hogy az emberi méltóság fogalma – amely, mint maga az Alkotmánybíróság mondta, valójában nem is „jog”, hanem annál jóval több, de mindenképpen csak nehezen megragadható – a médiaszabályozásban szükségszerűen más jelent, másként értelmezendő, másféle módon védendő, mint más jogági szabályozási rezsimekben.

Jelen tanulmányban foglalt következtetések az alábbi pontokban foglalhatók össze:

- a) az emberi méltóság jogának is létezik objektív, intézményes oldala, amelynek védelme, elismerése tevőleges állami kötelezettséget keletkeztet,
- b) ez a kötelezettség abban nyilvánul meg, hogy az államnak szabályozás útján védenie kell az emberi méltóságot a médiatartalmakkal szemben,
- c) az emberi méltóság – a szubjektív jogtól elválasztott, attól függetlenül értelmezendő – intézményi oldalának megalapozását az Alkotmánybíróság adta meg; az Alkotmánybíróság és nyomában a médiahatóság, valamint a felülvizsgálatot végző bíróságok természetesen nem tévedhetetlenek, mindenesetre jó okokat lehet találni az intézményes jogvédelem szükségessége mellett,
- d) ezzel együtt is, alapvető és nem feltétlenül könnyen kezelhető értelmezési feladatot jelent a médiaszabályozás alkalmazásakor, hogy az emberi méltóság védelmének szubjektív, alanyi oldalát el kell választani az intézményes jogvédelemtől,
- e) ez az elválasztás azért nehéz szellemi művelet, mert a legtöbb esetben felmerülhet a műsorban szereplő személy(ek) méltóságának sérelme is, amely gyanú sokszor annyira erős, hogy nehéz a médiaszabályozás alkalmazását attól függetleníteni,
- f) ehhez képest a műsorban szereplő személy jogainak sérelme a médiaszabályozás számára indifferens kérdés, így az egyéni jogok sérelme nem szükséges feltétele az emberi méltóság intézményes sérelmének,
- g) e következtetések elfogadásának egy ellentétes irányú – a sajtószabadságra nézve jótékony hatású – következménye is van: az egyéni jogsérelmek (jó hírnév, becsület, más személyiségi jogok sérelme) nem orvosolhatók a médiahatóság előtti eljárásban.

Az emberi méltóság korunk gyakran használt és hivatkozott jogi koncepciója; hivatkozási alap, de számos elemében még kidolgozásra vár. A megfelelő értelmezés igényét nagyban felerősíti a profitorientált média tartalmainak sokszor az emberi méltóság alapvetését tagadó

vagy negligáló jellege. Amint a hatóság döntéseiből, illetve azok fogadtatásából is kiviláglik, a politikai-közéleti viták összefüggésében, vagy azok kontextusában közzétett tartalmak e kérdés fényében való jogi megítélése sem feszültségektől mentes. E problémákra, illetve az emberi méltóság médiával szembeni védelmének fokozott társadalmi igényére ugyan a jogi szabályozás vagy a jogalkalmazás kétségkívül nem lehet képes maradéktalanul megnyugtató és hatékony választ adni, mindenesetre jelentős mértékben hozzájárulhat a nyílt közvita megóvásához, és egyúttal az emberi méltóság védelméhez.



**Degrees of compliance and structural differences: National idiosyncrasies and conformity in the Hungarian experience of transposing Directive 2012/13/EU on the right to information in the criminal procedure**

*Abstract*

This paper seeks to illustrate the general concerns regarding the transposition of EU directives through pre-existing legislation on the example of the Hungarian criminal procedural provisions transposed on the basis of Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings. Leaving many pre-existing measures untouched, the national legislation transposes the Directive in a scattered manner, through individual rights and obligations across numerous laws. The example will show that while this leads to a conform textual solution in national law, conform transposition is a deeper question which should be addressed in the level of the application.

In line with the structure of the Directive, after a brief introduction of the national legal environment (Section II), I will look at the transposition of the right to information in the criminal procedure (Section III: Art. 3 and 6 Directive), the rights of persons deprived of their liberty (Section IV: Art. 4 and 5 Directive), the right to access to documents (Section V: Art. 7 Directive), verification and remedy (Section VI: Art. 8 Directive) and non-regression (Section VII: Art. 10 Directive). The paper concludes with some observations on transposition in general and on how the conformity of the national legislation based on the Directive may be improved.

*I. Introduction*

This paper seeks to illustrate the general concerns regarding the transposition of EU directives through pre-existing legislation on the example of the Hungarian criminal procedural provisions transposed on the basis of Directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings. Leaving many pre-existing measures untouched, the national legislation transposes the Directive in a scattered manner, through individual rights and obligations across numerous laws. The example will show that while this leads to a conform textual solution in national law, conform transposition is a deeper question which should be addressed in the level of the application.

The Directive implements the right to an effective system of information provision in the member states in all phases of the criminal procedure to suspects or accused<sup>2</sup> persons<sup>3</sup>. This is not only important to ensure individual dignity, but to secure the conditions under which mutual trust can exist. Even more so as the *‘extent of mutual recognition is very much dependent on a number of parameters, which include mechanisms for safeguarding the rights of suspects or accused persons’* – as stated by Recital 3 of the Directive.

Indeed, without the right to information effective defence cannot be realised and defence rights, otherwise afforded, may be hollowed out which impedes trust in the legal systems of

---

<sup>1</sup> Ph.D. student, DIRPOLIS Institute, Scuola Superiore Sant’Anna, Pisa (Italy), e-mail: m.nemedi@sssup.it

<sup>2</sup> The notion ‘accusation’ is clarified in Recital 14 as meaning the same concept as ‘charge’ used in Art. 6(1) ECHR.

<sup>3</sup> The Directive applies to all suspected or accused persons: nationals, third-country nationals, or EU citizens.

non-conformist states. A striking feature of the Directive is its consistency with a rights-based thinking reminiscent of modern human rights law, in particular the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (the ‘ECHR’),<sup>4</sup> concerning the right to information. As a consequence, although used in the law of Hungary, the Directive does not create obligations for national authorities to perform certain procedural acts, but refers to what rights to information require, when it creates normative requirements for how national authorities should act.

This paper argues that this difference is relevant to the conform application and understanding of the context of criminal provisions by national authorities. Beyond the primary, illustrative intention, this paper will suggest, hopefully plausibly, that a *(re-)shaping of the national legislation’s structure* is important for ensuring conform application. The ineffectiveness is supported by the empirical data collected and drafted into a rather recent national report by the Hungarian Helsinki Committee<sup>5</sup> which is complemented by this paper. It is assumed that ultimately the effectiveness of a conform application depends on the national legislation and its ability to relate national application to international and supranational case-law. The technique chosen to effect transposition may further influence the extent of judicial authorities having the chance to review decisions of the investigating authorities, the prosecution and the competent court and create a useful national case-law ensuring a uniform understanding of information rights.

In line with the structure of the Directive, after a brief introduction of the national legal environment (Section II), I will look at the transposition of the right to information in the criminal procedure (Section III: Art. 3 and 6 Directive), the rights of persons deprived of their liberty (Section IV: Art. 4 and 5 Directive), the right to access to documents (Section V: Art. 7 Directive), verification and remedy (Section VI: Art. 8 Directive) and non-regression (Section VII: Art. 10 Directive). The paper concludes with some observations on transposition in general and on how the conformity of the national legislation based on the Directive may be improved.

Instead of surveying the opinion of the professional literature, this paper directly refers to the text of the legislation and the relevant notions of the Directive. As a final *caveat* it is pointed out that, in order not to obscure the view on the analysis of individual rights, I pay no attention herein to the transposition of the scope of the Directive (Art. 2 Directive) and the provisions on training (Art. 9 Directive) and non-regression (Art. 10 Directive).

## *II. The Hungarian legal environment and the transposition of the Directive*

### *II.1. The national legislative family of the Directive*

The Hungarian legislator transposed the Directive essentially through amending the already existing legal framework. In lack of a consistent reform after 1989, on the date of transposition<sup>6</sup> the legal framework consisted of a number of laws adopted in several different stages as amended in numerous instances. Though the specific provisions on the right to information, which were not already present, were inserted into the relevant laws, those laws,

---

<sup>4</sup> As established by Recital 14 Directive, ‘the Directive builds on the rights laid down in the Charter, and in particular Art. 6, 47 and 48 thereof, by building upon Art. 5 and 6 ECHR as interpreted by the European Court of Human Rights.’

<sup>5</sup> EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata:

[http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC\\_Measure\\_B\\_National\\_Report\\_on\\_Hungary\\_2015\\_HUN.pdf](http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf)

<sup>6</sup> As per Art. 11(1) Directive, the deadline for transposition expired on 2 June 2014.

some of which originated from as early as 1979, retained their original structure and fragmentary nature.

Primarily, transposition required the amendment of the provisions governing the criminal procedure in line with Art. 2(1) Directive: the Criminal Procedure Code of 1998 (the 'Be.')<sup>7</sup> and additionally Joint Decree 23/2003. (VI. 24.)<sup>8</sup>. As that text of the legislation largely already complied with the Directive, only minor adjustments were made.

This problem is present even more clearly in the provisions governing the regime of the misdemeanour procedure.<sup>9</sup> The Misdemeanour Act (the 'Szabstv.')<sup>10</sup> and the BMr.<sup>11</sup> resemble a simplified criminal procedure. In general, the Szabstv. seems to be inspired by the Be. Unfortunately, it seems to omit provisions not only due to logical necessity and the sake of simplification, but to simply 'shorten' the text of the Be. leaving individual provisions hanging. Such is the case with the dead letter right to legal remedy for a failure to provide information in Art. 35 Szabstv.

After the notification of the national transposing measures of the Directive to the European Commission, the corrections reform, comprising of the relevant Execution Code (the 'Bvtv.')<sup>12</sup> and the Decree on Police Detention Rooms (the 'Rfr.')<sup>13</sup>, entering into force on 1 January 2015, and the subsequent amendments caused considerable inconsistencies regarding the transposing legislation. The earlier Execution Code of 1979<sup>14</sup> and the earlier Decree on Police Detention Rooms<sup>15</sup> have been superseded.

As a consequence of the subsequent amendments to that new regime,<sup>16</sup> Art. 12(4) and (5) Bvtv. now both contain a list of information obligations applicable to persons deprived of their liberty. The right to information is granted in a conform manner in execution measures of a European Arrest Warrant under Art. 12(5a) Bvtv. Some elements of information are to be provided also to convicts and persons otherwise suffering deprivation of liberty as a sanction.<sup>17</sup> The Rfr. no longer contains the full list of transposing measures as regards misdemeanour arrest, as now the subject matter of its relevant Art. 14 is covered also by Art. 73(11) Szabstv.

In cases where lists of information obligations are duplicated, if one list is subject to certain further obligations (time of provision of information or requirements regarding its quality), it cannot be verified whether those additional obligations also extend to the other relevant list.

Subject to the above, it is immediately worrisome that, while the Directive requires the provision of a coherent Letter of Rights,<sup>18</sup> the national legislation does not do so. Therefore,

---

<sup>7</sup> Act XIX of 1998 on the criminal procedure

<sup>8</sup> Joint Decree of the Minister of Internal Affairs and the Minister of Justice 23/2003. (VI. 24.) on the detailed rules of the investigation of investigating authorities directed by the minister of internal affairs and the rules on registering investigation actions in a manner different from a protocol

<sup>9</sup> Including in a conform manner also cases falling under Art. 2(2) Directive.

<sup>10</sup> Act II of 2012 on misdemeanours, the misdemeanour procedure and the register system of misdemeanours

<sup>11</sup> Decree of the Minister of Internal Affairs 22/2012. (IV. 13.) on provisions implementing Act II of 2012 on misdemeanours, the misdemeanour procedure and the register system of misdemeanours and the amendment of specific decrees in relation to this

<sup>12</sup> Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, criminal law measures, specific forced measures and the detention for misdemeanours

<sup>13</sup> Minister of Internal Affairs 56/2014. (XII. 5.) on police detention rooms

<sup>14</sup> Legislative Decree 11 of 1979 on the execution of punishments and criminal law measures

<sup>15</sup> Decree of the Minister of Internal Affairs 19/1995. (XII. 13.) on police detention rooms

<sup>16</sup> Most notably Act LXXII of 2014 (on the amendment of Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, criminal law measures, specific forced measures and the detention for misdemeanours and other acts related to it) and Act LXXVI of 2015 (on the amendment of specific criminal law related acts).

<sup>17</sup> Art. 12(4) Bvtv.

<sup>18</sup> Art. 4(4) and 5(2) Directive

different authorities are to apply different legislative material essentially ensuring the same information without a model to copy. Most interpretative problems earmarked in this paper could have been avoided, if the legislator would have chosen to follow the Directive in this regard and discard the existing national framework.

The terminology used by the national legislation is similar to the one of the Directive. The Be. specifies the defendant as *suspect* during the investigation, *accused* following the filing of the indictment with the competent court and *convict* following the final and binding sentence. Certain provisions based on the Directive also apply to convicts, although this is not required by the Directive. Conversely, the Szabstv. specifies, in all phases of the misdemeanour proceeding, the suspect/accused as a *person made subject to a proceeding*, as there is no formal act of accusation or ordinary involvement of the prosecutor. Differences in terminology arise accordingly with no effect on conformity.

Finally, certain provisions of the Directive can be found in the Act on Charges<sup>19</sup> (the 'Itv.') and Joint Decree 9/2003. (V. 6.)<sup>20</sup>, which ensure that legal assistance and copies of documents can be obtained free of charge by the suspect or accused person, if the conditions have been met.

## *II.2. The transposition of the Directive*

The above general observations affirm a simple hypothesis. Either the legislator assumed that the national legislation to the largest part already complied with the ECHR and the Directive, or the simple fact that transposition is reported will make what was already in the national legal order accurate transposing measures of the Directive. This is even more likely as there were visibly few direct efforts to make the national legislation conform to the structure and wording of the Directive. It is possibly assumed that ECJ case-law ensures that national legal measures are interpreted and applied in line with the Directive's provisions.<sup>21</sup> Otherwise, it would be impossible to leave the legislative environment largely untouched.

The following sections of this paper will illustrate in detail what is worthwhile to note beforehand in general: relying on these assumptions is insufficient for the effective transposition of the Directive. A comprehensive right to information, representing the same standard which national authorities need to ensure, has not been established.

As the empirical report mentioned above shows, the specific nature of the subject matter of the Directive does not fare well in the environment of EU law, where the national legislator may simply declare that pre-existing legislation, in the presence of the Directive, becomes transposing legislation and shall thus be interpreted in a conform manner. It is unlikely that low level authorities will use ECtHR case-law or the wording of the Directive to interpret national law. Nor is it likely that consistency can be ensured in the contents of the information provided in lack of a Letter of Rights uniform for all authorities.

To sum up the concerns following from the hypothesis, while literal transposition is not required, the national legislation shall give effect to the Directive at the level of its application. As the detailed analysis will show that might in itself require a literal transposition and the structural reconstruction of a differently premised legal system.

---

<sup>19</sup> Act XCIII of 1990 on charges

<sup>20</sup> Joint Decree of the Minister of Justice, the Minister of Internal Affairs and the Minister of Finance 9/2003. (V. 6.) on the application of the personal waiver of expenses in the criminal procedure

<sup>21</sup> C-106/89 *Marleasing* [1991] ECR I-7321

### *III. The right to be informed: the criminal and misdemeanour procedure (Art. 3 and 6 Directive)*

The Directive applies to all procedures criminal in nature. Thus, Hungary's obligation to give effect to rights to information under Art. 3 and 6 Directive applies to both the criminal and the misdemeanour procedure. It shall be noted that the latter is not considered criminal in the national legal environment only in the autonomous understanding of the Directive, as it regulates lesser forms of crimes and administrative wrongs.

Art. 3(1) Directive<sup>22</sup> specifies the meaning of the right to information about rights stating that suspects or accused persons must be provided promptly with information, either orally or in writing, concerning at least the procedural rights set out in Art. 3(1), pts. (a)-(e) Directive. 'Promptly' reasonably means that a suspect or accused person is informed as soon as he/she is subject to a procedural act (e.g. questioning or evidence gathering and especially before the first official interview). Information shall be provided in simple and accessible language, taking into account any particular needs of vulnerable suspects or vulnerable accused persons<sup>23</sup>.

Art. 43(2), pt. (f) Be. states that defendants have the right to receive information on their procedural rights and obligations. It is less clear (and affecting conformity) whether this information provision on rights also covers the some 'rights' which are ensured by the law as obligations of the acting authority to provide information.

The legislation of Hungary grants all rights in the criminal procedure listed by the Directive in its Art. 3(1), pts. (a)-(e): the right of access to a lawyer;<sup>24</sup> the entitlement to free legal advice and the conditions for obtaining such advice;<sup>25</sup> the right to be informed of the accusation;<sup>26</sup> the right to interpretation and translation<sup>27</sup> and the right to remain silent<sup>28</sup>.

Art. 62 Be. requires that all authorities involved in the procedure, investigating authorities, the prosecutor or the court shall provide information to defendants on the rights and obligations that concern them. Thus, it appears that information is provided promptly, upon commencement of the first interview in the criminal procedure, but already in the summons for the first interview in a misdemeanour procedure<sup>29</sup>.

However, certain rights of the suspect or accused are not provided as rights in the Be., and in lack of a provision explicitly mentioning information to be provided on it, the applicability of Art. 62 Be., saying that information is to be given on rights, is questionable. That applies in case of the right to free legal advice, which is ensured through obtaining a waiver of costs, where both the Be. and the Szabstv. only state that a waiver may be granted in case certain conditions are met. Even though Art. 179(3a) Be. states the requirement to give information on the possibility, yet not as a right. The Szabstv. only specifies a right to representation by any adult person<sup>30</sup> meaning to extend the right to representation beyond the simple employment of a lawyer to relatives or other adult persons. As a result, it cannot be verified whether information to be given under the provision includes information specifically on the right to a lawyer.

---

<sup>22</sup> To be read in conjunction with Recitals 19, 25 and 26 Directive.

<sup>23</sup> Art. 3(2) Directive read in conjunction with Recital 26 Directive.

<sup>24</sup> Art. 5(3) Be. and Art. 53(1) Szabstv.

<sup>25</sup> Art. 179(3a) Be. and Art. 92(5) Szabstv.

<sup>26</sup> Art. 43(2), pt. (a) Be. where the Szabstv. does not provide an explicit right.

<sup>27</sup> To be read in conjunction with Recital 25 Directive. As a consequence of the right to use the mother tongue in Art. 9(1)-(2) Be. and Art. 36 Szabstv.

<sup>28</sup> Art. 117(2) Be. and Art. 71(2) Szabstv.

<sup>29</sup> Art. 10/A(1) BMr.

<sup>30</sup> Art. 53(1) Szabstv.

Art. 62/A Be. specifies the obligation to take into consideration the age and maturity of persons under 18 years, persons who have mental disabilities, irrespective of imputability, and persons who have speaking and hearing disabilities, but apart from the latter two, no special rules are in place with respect to persons who cannot understand the content or meaning of the information in the Szabstv.

Suspects or accused persons are provided with detailed information about the criminal act they are suspected of having committed. Information is provided on the material facts of the case and the possible legal classification in accordance with the available information.

While Art. 3(1), pt. (c) Directive requires the provision of information on the right to be informed of the accusation, it does so in accordance with Art. 6 Directive. Art. 6 establishes the specific obligation for the national authorities to take active steps to provide the suspect or accused person with detailed information about the accusation against him/her and ensure he/she understands it.

Art. 6(1) Directive concerns the right to promptly<sup>31</sup> receive information about the criminal act. As the ECtHR stated in *Mattoccia v. Italy*, because ‘the suspect must be provided with sufficient information as is necessary to understand fully the extent of the charges against him with a view to preparing an adequate defence’.<sup>32</sup> It is not sufficient to make the information available only if the suspect requests it, the authorities can be required to take additional steps to bring the information to the suspect’s attention.

The reasons need not be related in their entirety by the arresting officer at the very moment of the arrest.<sup>33</sup> Normally, the constraints of time imposed by the notion of promptness will be satisfied where the arrested person is informed of the reasons for his arrest within a few hours.<sup>34</sup>

The national legislation ensures the provision of the information upon commencement of the first procedural act on the basis of Art. 62 Be., as mentioned above, the transposing measures of Art. 52(2) Szabstv. and Art. 10/A(1) BMr. ensure conformity in the misdemeanour procedure.

Art. 6(2) Directive concerns the information given to the suspects or the accused when they are arrested or detained about the reasons for their arrest or detention.<sup>35</sup> The reasons do not have to be set out in the text of any decision authorising detention and do not have to be in writing or in any special form.<sup>36</sup> Arrested persons must be told, in simple, non-technical language that they can understand, the essential legal and factual grounds for the arrest, so as to be able, if they see fit, to apply to a court to challenge its lawfulness in accordance with Art. 5(4) ECHR. However, Art. 5(2) does not require that the information consist of a complete list of the charges.<sup>37</sup>

Conformity issues arise in regard to Art. 6(3) Directive, as the Hungarian legislation does not ensure more detailed information on the accusation until the indictment is served on the accused by the first instance court.<sup>38</sup> The Directive would require the information on the nature of the accusation, namely, the legal qualification of the material facts and the nature of

---

<sup>31</sup> To be read in conjunction with Recital 28 Directive, ‘at the latest before their first official interview by the police or another competent authority, and without prejudicing the course of on-going investigations’. It should be provide a description of the facts, including, where known, time and place, relating to the criminal act that the persons are suspected or accused of having committed.

<sup>32</sup> *Mattoccia v. Italy*, no. 23969/94, § 60, ECHR 2000-IX

<sup>33</sup> *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*, 30 August 1990, § 40, Series A no. 182

<sup>34</sup> *Kerr v. the United Kingdom*, no. 40451/98, Partial Decision on Admissibility, 7 December 1999

<sup>35</sup> To be read in conjunction with Recitals 21 and 28 Directive and Art. 5(2) of the ECHR and its related case law.

<sup>36</sup> *X. v. the Federal Republic of Germany* (dec.), no. 2428/65, 5 October 1967

<sup>37</sup> *Bordovskiy v. Russia*, no. 49491/99, § §§ 56-59, 8 February 2005

<sup>38</sup> Art. 263(2) Be.

participation by the accused person in the commission of the act at the latest on submission of the merits of the accusation to a court.

Finally, Art. 6(4) Directive<sup>39</sup> concerns possible changes in the information given. It is therefore unacceptable for the prosecution to change or amend (substantially) the accusation without notifying the accused, also the ECHR case-law according to which the principle of fairness requires that if the cause of an accusation is changed the accused shall have the opportunity to defend himself in a practical and effective manner<sup>40</sup>. The national legislation does not provide for the obligation clearly, and even here it remains with the Opinion of the Criminal College of the Curia No 92, point VIII, a mandatory interpretation opinion of the court system to ensure conformity.<sup>41</sup>

The chief concern the transposition of the Directive raises is that in the criminal procedure, both the information provision on rights<sup>42</sup> and some rights themselves (the right to free legal advice) are transposed as obligations of authorities, not a general right. Conformity might thus be challenged, as the general obligation to provide information on the rights might not extend, due to the wording of the statute, to some rights under the Directive. Full compliance may only be ensured through the application of a statutory Letter of Rights and the restructuring of national provisions as a corresponding regime of rights. A similarly structural move is required to inform the suspect of accused person of the charges upon submission with the first instance court.

#### *IV. The right to be informed: deprivation of liberty and the European Arrest Warrant (Art. 4 and 5 Directive)*

The difficulties arising from the inconsistent amendments of the national legislative framework is most visible in the transposing measures of Art. 4 Directive on the Letter of Rights which should be provided on arrest. Art. 4(1) Directive<sup>43</sup> refers to the case in which the suspected or accused persons have been arrested or detained, i.e. deprived of their liberty. Information, also here, shall be given promptly, i.e. immediately or as soon as practicable after the liberty of a person is deprived.<sup>44</sup>

The national legislation transposing the article is not referring to the model Letter of Rights provided by the Directive<sup>45</sup>. It introduces instead an overly complex and in some places unreasonably constructed framework. It contains four lists (in four paragraphs respectively) of information to be provided to persons subject to different kinds of deprivation of liberty. On one hand, Art. 12(4) and (5) Bvtv. apply to all persons deprived of their liberty in the Hungarian legal order in relation to a criminal procedure or a misdemeanour procedure, except for persons in misdemeanour arrest. On the other hand, the information to be provided to persons in misdemeanour arrest is specified by Art. 73(11) Szabstv. and Art. 14(1) Rfr.

---

<sup>39</sup> To be read in conjunction with Recital 29 Directive.

<sup>40</sup> *Mattocchia v. Italy*, no. 23969/94, § 71, ECHR 2000-IX

<sup>41</sup> In fact, accused persons are provided with an information letter upon service of the indictment by the first instance court, in form of the notification letter 220, made a serial document by the Annex of Policy No 5 of 2003 of the National Justice Council, which is however not a public document.

<sup>42</sup> Art. 62 Be.

<sup>43</sup> To be read in conjunction with Recital 21 Directive.

<sup>44</sup> On this point, the ECtHR has proceeded on a case-by-case basis and has avoided setting a maximum time-limit concerning the provision of the Letter of Rights. In *Kaboulov v. Ukraine* (*Kaboulov v. Ukraine*, no. 41015/04, §§ 146-148, ECHR 2009), the applicant was arrested pending deportation, and the ECtHR held that a 40 minute delay in informing him of the reasons for his arrest would not necessarily raise an issue. In *Saadi v. the United Kingdom* (*Saadi v. the United Kingdom*, no. 13229/03, §§ 83-85, ECHR 2008), the ECtHR found a breach where an asylum-seeker was only informed of the reasons for his detention at a reception centre after 76 hours.

<sup>45</sup> See Art. 4(4) referring to Annex I Directive

Art. 12(4) and (5) Bvtv. specify two lists of information to be provided in writing. Art. 12(5) Bvtv. exclusively applies to the persons falling into the scope Directive, while Art. 12(4) Bvtv. applies both to persons within the scope Directive and persons who are subject to deprivation of liberty as a sanction, comprising of convicts, persons subject to forced medical treatment, misdemeanour detention and detention substituting an order fine.

Persons who are subject to the Directive as specified above and to whom information is thus provided under the Bvtv. are defined by Art. 3, point (12) Bvtv. as *persons subject to forced measures*. The definition includes persons subject to any deprivation of liberty in a criminal procedure or in the framework of international and EU criminal cooperation.<sup>46</sup>

Art. 73(11) Szabstv. and Art. 14(1) Rfr. both provide a list of information obligations, which both apply to misdemeanour arrest, complementing each other's provisions. Art. 14(1) Rfr. also applies to public security arrest.

Apart from the above application of the Rfr. to public security arrest, forms of deprivation of liberty, which are not related to criminal or misdemeanour procedures (such as general police measures, i.a. public security arrest ordered to obtain identification from a person, or execution arrest, which helps to subject convicts to punishment) do as a rule not fall into the scope of the transposing measures.

As regards the requirement to provide information promptly, only Art. 12(5) Bvtv. and Art. 14(1) Rfr. provide that information shall be provided to persons upon their reception to the corrections institution. With respect to the rights specified in Art. 12(4) Bvtv., no specific time of provision is provided, conformity is thus affected.

All national transposing provisions require that the relevant information is provided in writing. All information is provided *ex officio*, persons deprived from their liberty are not bound to request information themselves.

The national legislation ensures that, in accordance with Art. 8 Directive, the fact of the provision of the information and the acknowledgment of that is laid down in writing.

Art. 12(7) Bvtv. ensures that the right to keep the written information is granted to all persons, except for persons in misdemeanour arrest. Conformity is affected as with respect to misdemeanour arrest only Art. 14(2) Rfr. provides the right to keep information, it cannot be verified whether the rights under Art. 73(11) Szabstv. are also covered.

Although the national legislation does not refer to the right to read the provided information separately, conformity is inferred in the case of Art. 12(4)-(5) Bvtv. and Art. 14(2) Rfr. on the basis of the right of persons to keep the written information on them. The Szabstv. does not specify a corresponding right, thus conformity is affected.

Information on the rights specified in Art. 3(1) Directive, as required by Art. 4(2) Directive, is almost entirely provided in the relevant written letter.<sup>47</sup> Conformity is affected as no information is provided in accordance with the Szabstv. to persons subject to misdemeanour arrest on the right to free legal advice under Art. 3(1), point (b) Directive. It shall be noted though, that in lack of a reference to the transposing measures relating to the criminal procedure, the consistent interpretation of the relevant measures cannot be verified with those obligations. Staff of correction institutions thus may develop their own practices

---

<sup>46</sup> In essence Art. 12(4) Bvtv. extends to persons subject to forced measures, because such persons are included by reference in the definition of *persons detained for other reasons* under Art. 3, point (4) Bvtv., to whom it applies besides *convicts*.

<sup>47</sup> The Bvtv. requires the provision of information regarding the rights under Art. 3(1) Directive in Art. 12(4), point (b) and Art. 12(5), point (a) regarding the right to access to a lawyer, in Art. 12(5), point (c) regarding the right to be informed of the accusation, in Art. 12(4), point (c) and 12(5), point (d) regarding the right to interpretation and translation and Art. (5), point (f) regarding the right to remain silent. Art. 73(11) of the Szabstv. requires the provision of information regarding the rights under Art. 3(1) Directive in point (a) regarding the right to access to a lawyer, in point (b) regarding the right to be informed of the accusation, in point (c) regarding the right to interpretation and translation and in point (d) regarding the right to remain silent.



(also as there is no model letter of rights made available) and divert from a general idea of rights.

The national legislation transposes, in a conform manner, the rights specified in Art. 4(2), pts. (a) to (c) Directive: the right of access to the materials of the case;<sup>48</sup> the right to have consular authorities and one person informed;<sup>49</sup> the right of access to urgent medical assistance;<sup>50</sup> and the maximum number of hours or days suspects or accused persons may be deprived of liberty before being brought before a judicial authority<sup>51</sup>.

Art. 4(3) Directive<sup>52</sup> requires the provision of basic information about any possibility in the Hungarian legislation of challenging the lawfulness of the arrest; obtaining a review of the detention; or making a request for provisional release. Thus, where no such information provision in place, conformity is not impaired until that follows from the normal system of legal remedies in Hungary. The national legislation complies with the obligation in a fully conform manner.<sup>53</sup>

The national legislation meets fully the requirement to provide information in a simple and accessible language<sup>54</sup>, though it does not define what that means or provide a model. Conformity is thus impaired.

As required by Art. 4(5) Directive, in conjunction with the provision of Directive 2010/64/EU, information shall be provided, orally in a language the person understands, where the appropriate letter is not available. A Letter of Rights in the appropriate language shall then be given without undue delay.

Conformity is affected in different ways regarding the provision of information to persons who do not understand the language or who otherwise do not understand the information provided. The Rfr. only requires information to be provided orally in case the person cannot read or write, and not in case the information is not available in the appropriate language. Possibly due to another drafting mistake, the national legislation does not set a clear obligation to produce the language version of the information appropriate for the person deprived from their liberty under Art. 12(8) Bvtv. It only provides that the letter of rights shall be provided if prepared. Conformity is further affected as Art. 12(4) Bvtv. and the Szabstv. do not contain a corresponding obligation to provide information upon reception. Furthermore, those laws do not contain the obligation to translate and provide written information without undue delay. Under such circumstances, it cannot be verified whether a uniform letter is provided in a required time.

The Bvtv. explicitly refers to the European Arrest Warrant as required by Art. 5 Directive, and extends the notification to the right to be informed of its content, the right to consent to simplified surrender and the legal consequences of giving or withholding such consent<sup>55</sup>. The provision refers, without showing the exact reference, to the implementing measures of the European Arrest Warrant in Act CLXXX of 2012 on cooperation with the Member States of the European Union in criminal matters. However, conformity is likely hampered also here, as the national legislation does not refer to the model Letter of Rights set out in Annex II Directive, and also does not require the use of any different letter either.

In conclusion, the legislature and the relevant preparatory documents do not explain the logic behind inconsistencies in the national legal framework. It is not possible to assume,

---

<sup>48</sup> Art. 12(5), point (e) Bvtv., Art. 12(4) Bvtv. and Art. 73(11), point (e) Szabstv.

<sup>49</sup> Art. 43(3) Be., Art. 73(11), point (f) Szabstv., Art. 12(4), point (f), Art. 12(5), point (h) Bvtv.

<sup>50</sup> Art. 12(4), point (k) Bvtv. and Art. 14(1), point (b) Rfr.

<sup>51</sup> Art. 73(11), point (g) Szabstv., Art. 12(4), point (i), Art. 12(5), point (g) Bvtv., Art. 126(3) Be. and Art. 73(2) Szabstv.

<sup>52</sup> To be read in conjunction with the case-law of the ECtHR on Art. 5(4) ECHR.

<sup>53</sup> Art. 12(4), point (a), Art. 12(5), point (g) Bvtv., Art. 73(11), point (g) Szabstv.

<sup>54</sup> Art. 4(4) Directive read in conjunction with Recitals 25 and 26 of th Directive.

<sup>55</sup> Art. 12(5a) Bvtv.

based on the legislation available, that the rights to information specified in the Bvtv. and the Rfr. will be interpreted in line with the each other, and with the interpretation of the provisions Be. and the Szabstv. and their implementing measures. As different authorities will be dealing with different provisions, it is more likely that they will develop their own internal practices and impede both the consistent interpretation of national law and overall compliance with the ECtHR case-law. The overly complex nature of the legislation does not suggest otherwise and the tendency to apply rules formalistically bars the reach of interpretation into the practices of other authorities. Internal measures and guidelines of authorities are not likely able to mend these problems.

#### *V. Access to documents (Art. 7 Directive)*

The national legislation provides generous access to case documents compared to the minimum requirement set out in Art. 7 Directive. Access is, in principle, ensured to the entire case file, from the moment of the creation of documents. In certain cases, the access of defendants and defence counsels to the case-file may be restricted both in course of the investigation and the court procedure.

Art. 7(1) Directive<sup>56</sup> concerns the right of a suspect or accused person to access evidence on the case-file in any stage of criminal justice proceeding. Persons deprived of their liberty in arrest or detention shall have the right to sufficient information and evidence in order to challenge the lawfulness of their detention, in accordance with the possibilities granted by national law. The documents and, where appropriate, photographs, audio and video recordings, should be made available to the arrested persons or to their lawyers. General access to documents is ensured in a conform manner in the Hungarian legislation.<sup>57</sup>

Art. 7(2) Directive in line with the ECtHR case-law requires that the prosecution authorities disclose to the defence all material evidence (for or against the suspect/accused) and that both parties to the procedure must be given the opportunity to have knowledge of and comment on the observations and evidence of the other party.<sup>58</sup>

The Directive refers to essential documents, the national law does not mention these. Access is granted to the entire case file, while some limitation is possible on the basis of Art. 7(3) Directive.<sup>59</sup> The right to gain detailed information on the content of the accusation in due time, but at latest upon filing with the court under Art. 7(3) Directive is ensured.<sup>60</sup> Disclosure under Art. 7(2) Directive is ensured in full, as a full, paper-based bound copy of the case-file is handed over to the defendant and/or the defence counsel upon closure of the investigation, in the premises of the investigating authority<sup>61</sup>.

---

<sup>56</sup> To be read in conjunction in Recital 31 Directive.

<sup>57</sup> Art. 43(2), pt. (b) Be., Art. 186(1)-(2) Be., Art. 50(2)-(3) Be., Art. 52(3) Szabstv., Art. 53(2) Szabstv. and Art. 26(1)-(2) Bvtv.

<sup>58</sup> Art. 7(2) Directive should be read in conjunction with Recital 31 Directive and the Judgment of the ECtHR in *Natunen (Natunen v. Finland)*, no. 21022/04, § 42, 31 March 2009), where the ECtHR ruled that disclosure includes the opportunity for the suspect to acquaint himself, for the purposes of preparing his defence, with the results of investigations carried out throughout the proceedings.

<sup>59</sup> Thus, the obligation following from the ECtHR case-law (abstracts of the file do not suffice, nor does an oral account of facts and evidence) can be considered as complied with.

<sup>60</sup> Art. 7(3) Directive creates a hierarchy between the two temporal references by giving priority to the requirement of ensuring effective exercise of the rights of the defence over the second ('at the latest') requirement. The provision is to be read in conjunction with Recital 30 Directive. Access should be possible sufficiently in advance of the procedural step for which the access is relevant: e.g. before the hearing or before the expiry of a time-limit for lodging an application or an appeal) and at the latest when it is decided that the merits of the accusation will be submitted to the judgment of a court (the investigation is concluded).

<sup>61</sup> Art. 193(1) Be.

Art. 7(3) Directive also specifies the timing of access to the case file.<sup>62</sup> It should be provided in due time to allow for the effective exercise of the rights of the defence, and at the latest before a court is called to decide upon the lawfulness of the arrest or detention in accordance with Art. 5(4) ECHR.

The national legislation does not foresee a definition of ‘essential documents’, access to the case file in the criminal procedure is essentially granted with some restriction before the investigation is closed<sup>63</sup>. Access to information may be restricted in the court phase of the criminal procedure on the basis that the personality, piety rights and data on the private life of others shall not be affected<sup>64</sup>.

Documents and evidence contained in the case-file is granted access to, yet there is no specific reference to other material evidence in the possession of the authorities. In principle, video and audio recordings produced by the authorities are attached to the case file.

Art. 7(4) Directive<sup>65</sup> establishes that, by derogation from Art. 7(2) and (3) Directive, access to the material evidence in the possession of the competent authorities, whether for or against the suspect or accused person, may be refused, where such access may lead to a serious threat to the life or fundamental rights of another person or where refusal of such access is strictly necessary to safeguard an important public interest. Any refusal of such access must be weighed against the rights of the defence of the suspect or accused person, taking into account the different stages of the criminal proceedings.

Only measures restricting the rights of defence which are strictly necessary are permissible under Art. 6(1) ECHR.<sup>66</sup> Negative decisions must be reasoned, so as to make it possible to exercise the right to challenge them.<sup>67</sup>

The national legislation allows for a restriction on access, where the on-going investigation would be prejudiced.<sup>68</sup> No restrictions apply in accordance with the Szabstv. The restriction to access is subject to challenge before the prosecutor. However, only the challenge against the refusal of a request for a copy may be challenged before a judicial authority (complaint is only granted in case of refusal to obtain a copy under Art. 70/B(8) Be.), which affects conformity.

Access to files as per Art. 7(5) Directive is provided free of charge, fees only apply, in line with the Directive, to obtaining copies of those. Even so, the first copy of case file documents by the defendant and the defence counsel is free of charge,<sup>69</sup> which would not be required by the Directive<sup>70</sup>.

All in all, the national legislation falls short on a comprehensive system of remedies as that would require rights to be defined as rights deriving from fair trial. Only such a system could ensure judicial review in all cases where rights are involved. In lack of such a system, a judicial review of access denied to investigation documents on the basis that the on-going investigation would be prejudiced, escapes judicial purview.

---

<sup>62</sup> To be read in conjunction with Recital 30 Directive.

<sup>63</sup> at a time allowing sufficient opportunity to develop the defence, as per Art. 43(2), pt. (c) Be.

<sup>64</sup> Art. 60(1) Be.

<sup>65</sup> To be read in conjunction with Recital 34 Directive.

<sup>66</sup> *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, 23 April 1997, § 58, Reports of Judgments and Decisions 1997-III

<sup>67</sup> Recital 32 requires a ‘balancing exercise’ between any refusal and the rights of the defence, also in the light of the stage of the procedure when this refusal occurs.

<sup>68</sup> Art. 186(2) Be.

<sup>69</sup> Art. 57(2), pt. (e) Itv.

<sup>70</sup> To be read in conjunction with Recital 34 Directive, this provision Directive applies without prejudice to provisions of national law providing for fees to be paid for documents to be copied from the case file or for sending materials to the persons concerned or to their lawyer.

This raises again the genuine suspicion that it is less likely that a comprehensive interpretation of the right to fair trial can be ensured in the national legal order, or that access to documents is always taken as part of that right. Were a clear link to the right to fair trial established, appeal for violations of it could be referred to the court in a more straightforward way.

#### VI. Verification and remedy (Art. 8 Directive)

The conform transposition of Art. 8(1) Directive<sup>71</sup> is ensured which establishes that the *competent authorities should take note* that the information was given in accordance with existing recording procedures under national law. The member states may not introduce new mechanisms or any additional administrative burdens. Not covering the obligations following from the right under Art. 7 Directive, this provision is established in order to safeguard the overall transparency of criminal proceedings.

The obligation arises for each of the acting authorities which provide information based on Art. 166(3) and 250(3) Be. and Art. 91(3) Szabstv. with regard to rights listed in Art. 3 and 6 Directive in course of the investigation, the court procedure and throughout the misdemeanour procedure. The provisions of the Be. and the Szabstv. are general in nature and require the recording of all acts of the investigating authorities, prosecution and courts with the level of detail necessary to enable the verification of compliance with procedural rules.

The interview of the defendant is considered an investigation act and procedural act in the court procedure. Thus, the provisions apply to the information provided based on the transposing measures of Art. 3 Directive. The provision of information regarding the accusation is covered by the transposing measures of Art. 3 Directive in the same logic.

With respect to persons deprived of their liberty, Art. 12(8) Bvtv. contains specific reference to all rights on which information is provided on the basis of the transposition of Art. 4 and 5 Directive. The acknowledgment of the information of the person shall also be recorded in writing. The national legislation requires the presence of two witnesses to ensure that evidence of this act is produced. It shall be noted that Art. 14(3) Rfr. provides, as regards the information on rights provided under its provisions, that the provision of the information shall be recorded in writing along with the relevant acknowledgment in misdemeanour arrest.

As regards Art. 8(2) Directive<sup>72</sup>, the Be. grants the general right to the defendant, in all stages of the criminal procedure, to *file a challenge for the failure of the authorities to provide the information* under the transposing measures Directive. The refusal to provide such information is treated the same way by the Be. Failure to provide information may be challenged in form of a complaint, filed with the authority failing to act, which may, based on the complaint, remedy its failure. Should the authority not comply on its own, it shall forward the complaint to the competent prosecutor for detailed assessment.

Conformity is affected as the challenge is not judicial by nature, the possibility to proceed to a court after the complaint procedure is only granted in case of a refusal to provide copies of documents.<sup>73</sup>

The situation is even more troubling in misdemeanour proceedings. Art. 35 Szabstv. provides for the possibility of remedy in case of failure to perform the obligations of misdemeanour authorities; however, no specific further rule is provided in the national legislation on what the procedure would look like. The regulation is a dead letter thus leaving no space for a relevant challenge, in lack of detailed rules on the time, form to file a challenge, the authority to file to or the decision based on the appeal.

---

<sup>71</sup> To be read in conjunction with Recital 35 Directive.

<sup>72</sup> To be read in conjunction with Recital 35 Directive.

<sup>73</sup> Art. 70/B(8) Be.

Art. 21(1) Bvtv. as regards all persons deprived of their liberty allows for the filing of a complaint with the head of the organisation responsible for the execution of the measure in relation to which the complaint is filed. Art. 21(2) Bvtv. ensures that both the persons subject to detention for other reasons and thus also persons who are subject to forced measures have the right to appeal.

Thus, the system of challenges is scattered and even where an effective remedy is ensured, the interpretation of certain rules is not likely to be of judicial nature and to happen consistently with the rule in the Be. and the Szabstv. on the basis of the Bvtv. and the Rfr., and *vis-à-vis*. A development of a consistent interpretation is at least jeopardised by the very structure of the legal system, as propounded above.

## VII. Conclusions

### VII.1. Transposition

I set out to illustrate, through the main findings on the conformity of the transposition of Directive 2012/13/EU into the Hungarian legal order, in what ways the structure of a legal order may allow too much flexibility for national authorities in applying the transposing legislation of EU law. A closer analysis of the transposition of the Directive yielded two core observations.

First, that the Hungarian legislation complies with the obligation to transpose the Directive through a *mixture of rights of the suspect or accused person and obligations of the authorities*. As a result, those obligations can hardly be conceived by the authorities as a comprehensive interpretation of a central right, rather as a set of individual rules to comply with. As no model Letter of Rights is used in the Hungarian legislation (in fact no model is required by legislative means), authorities essentially create their own structure of information escaping the legislator's purview and direct judicial and/or constitutional review.

Second, in multiple instances the *right to an effective remedy is prejudiced* with regard to violations through non-compliance with obligations following from rights. Either there is no *effective* remedy declared for failure to act (the Szabstv.) or it is not provided through a judicial authority (the Be.). This runs the risk that the review of the judiciary will be limited, and even if granted, directed at the individual obligations in a formalistic way, rather than the interpretation of the comprehensive right.

To summarise the state of the art, the (i) Directive is currently considered transposed in a conform manner, (ii) despite that the national legislation does not always seem to give clear instructions on what information to provide and (iii) the system of effective remedies and conform application appears to be deficient.

### VII.2. Conformity

While the conformity of the transposition of the Directive, as stated above, can be concluded on the formal level, this should be deemed insufficient to ensure it also on the level of application. It appears that a certain meta-thinking about the right to fair trial and the right to information, without reconstructing the national transposing measures around these, is insufficient. It is not enough to refer to the international legislation, as often happens in Hungary, or to refer to the conform interpretation obligation based on EU law. The national legislation must reflect a *rights-based approach*. A clear textual and telling representation of the essential parts of the right to information can enhance the conformity of application and give clear legal basis for courts performing judicial review to supervise the activity of the lowest authorities.

Nevertheless, the most interesting tentative conclusion is that the success of such an approach seems not only to be due to the higher textual similarity, but also to the logical aptness of a rights-based system to comply with the requirements of the supranational legislation. A rights-based system may help to ensure that ECtHR case-law can have a direct influence on the interpretation of central rights across platforms, that is different authorities, while the implications of that case-law are represented in the text of the legislation. In such a manner lower authorities do not have to comply at the same time with international case-law and with the national idiosyncrasies of their own legal order which can prove to be a difficult task even for higher courts.

Most risks mentioned herein would be ruled out already by providing a detailed model Letter of Rights through e.g. secondary legislation, and reducing the content of the legal provisions to that directly relating to the individual rights necessary to perform effective defence, the appropriate time and opportunity to prepare the defence and the right to be informed promptly and in a simple and accessible language. The benefit of a clear and 'ahistorically developed' direction is plausibly yield unrivalled benefits over preserving what is already in positive law, hoping that it will be interpreted differently.

Ultimately, the conformity of the national legislation also depends on a conceptual shift. Rather than maintaining the mixed design of the national provisions, the national legislation should be harmonised with the ECHR and represent a regime focused on the rights of the individual. In that context, it seems that the transposition of EU law in some cases requires more than the transposition of individual legal provisions, and a legislative culture solely based on the latter technique is insufficient.

## *References*

### *EU legislation*

Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings

### *National legislation*

Act LXXVI of 2015 on the amendment of specific criminal law related acts (2015. évi LXXVI. törvény egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról)

Act LXXII of 2014 on the amendment of Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, criminal law measures, specific forced measures and the detention for misdemeanours and other acts related to it (2014. évi LXXII. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról)

Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, criminal law measures, specific forced measures and the detention for misdemeanours (2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról)

Act II of 2012 on misdemeanours, the misdemeanour procedure and the register system of misdemeanours (2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről)

Act XIX of 1998 on the criminal procedure (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról)

Act XCIII of 1990 on charges (1990. évi XCIII. törvény az illetékekről)

Legislative Decree 11 of 1979 on the execution of punishments and criminal law measures (1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról)

Minister of Internal Affairs 56/2014. (XII. 5.) on police detention rooms (56/2014. (XII. 5.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről)

Decree of the Minister of Internal Affairs 22/2012. (IV. 13.) on provisions implementing Act II of 2012 on misdemeanours, the misdemeanour procedure and the register system of misdemeanours and the amendment of specific decrees in relation to this (22/2012. (IV. 13.) BM rendelet a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény végrehajtásával kapcsolatos rendelkezésekről, valamint ahhoz kapcsolódó egyes rendeletek módosításáról)

Joint Decree of the Minister of Justice, the Minister of Internal Affairs and the Minister of Finance 9/2003. (V. 6.) on the application of the personal waiver of expenses in the criminal procedure (9/2003. (V. 6.) IM-BM-PM együttes rendelet a személyes költségmentesség alkalmazásáról a büntetőeljárásban)

Decree of the Minister of Internal Affairs 19/1995. (XII. 13.) on police detention rooms (19/1995. (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről)

#### *ECtHR Case-law*

*Bordovskiy v. Russia*, no. 49491/99, § §§ 56-59, 8 February 2005

*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*, 30 August 1990, § 40, Series A no. 182

*Kaboulov v. Ukraine*, no. 41015/04, §§ 146-148, ECHR 2009

*Kerr v. the United Kingdom*, no. 40451/98, Partial Decision on Admissibility, 7 December 1999

*Mattoccia v. Italy*, no. 23969/94, § 71, ECHR 2000-IX

*Natunen v. Finland*, no. 21022/04, § 42, 31 March 2009

*Saadi v. the United Kingdom*, no. 13229/03, §§ 83-85, ECHR 2008

*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, 23 April 1997, § 58, Reports of Judgments and Decisions 1997-III

*X. v. the Federal Republic of Germany* (dec.), no. 2428/65, 5 October 1967

#### *Other documents*

EU-irányelvek a gyakorlatban: A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló EU-irányelv átültetésének vizsgálata. [http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC\\_Measure\\_B\\_National\\_Report\\_on\\_Hungary\\_2015\\_HUN.pdf](http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Measure_B_National_Report_on_Hungary_2015_HUN.pdf) (15 September 2016)

**A Karoling-dinasztia felemelkedése, valamint a Frank Birodalom változó alkotmányos viszonyai a majordomusok térnyerésétől a verduni szerződésig**

*Bevezetés*

A Meroving-dinasztia hanyatlásával párhuzamosan kezdődött meg a Pippinida majordomusok felemelkedése, akik kezében egyre nagyobb hatalom összpontosult. Kezdetekkor még a Meroving-ház uralkodóinak nevelői és tanácsadói voltak, majd ügyes belpolitikai manőverekkel hercegi, alkirályi és végül a pápa által felkent uralkodókká váltak. A Meroving-alkotmányosságot a Karoling-dinasztia térnyerésével felváltotta a Karoling-alkotmányosság, mely számos olyan újítást hozott a Frank Birodalom életébe, mellyel a középkori állam alapkoncepcióját teremtette meg. A téma igen nagy korszakot ölel fel, mely bemutatásához szükségesnek érzem mind a történelmi háttér, mind pedig az alkotmányos viszonyok bemutatását. A Frank Birodalom hasonlóan más korábban erős birodalmakhoz a 8. és 9. század fordulópontján elérte hatalma csúcspontját, melyet sikertelen politikai manőverek elvezettek a verduni szerződésig és feldarabolását követően többé soha nem egyesült. Azonban Európa sokat köszönhet a frankoknak, hiszen ők voltak azok, akik védelmezték a kontinenst az arab hódításoktól és a keresztény világ legnagyobb támogatóivá váltak a Pápai Állam megalakításával.

*A Pippinidák felemelkedése Martell Károly majordomus haláláig*

A majordomusok intézményét a Meroving-alkotmányosság hívta életre, mely kezdetekkor csupán egy tisztség volt a többi udvari méltóság mellett. A majordomus, vagy háznagy a királyi földbirtokok kezeléséért felelős személy volt,<sup>2</sup> kezdetekkor a paloták javaiért és készleteiért felelős palotagróf (pfalzgraf), a király pénzügyeinek intézéséért felelős kamarás (kammerer), a királyi szőlőbirtokok és borpincék ellenőrzéséért felelős pohárnok (schenk), a királyi udvartartásért felelős étekgó (senechal) és az udvari istálló felügyeletéért felelős lovászmester (marchall) mellett csupán egy a sokból. A 6. század végén következett be a Meroving-dinasztia gyermekkirályainak kora. A majordomusok hatalma ekkor kezdett megerősödni, hiszen a gyermekkirályok mellett nevelőként egyre nagyobb befolyást és hatalmat szereztek, melyet már képesek voltak megőrizni a nagykorúvá vált királyok mellett is<sup>3</sup>.

Az első majordomus, aki tényleges hatalommal is rendelkezett Landeni Pippin, vagy I. Pippin majordomus volt, ő tekinthető a Pippinidák ősapjának. A Karoling-dinasztia későbbi térnyerésének gyújtópontja az volt, amikor I. Pippin 643-ban összeházasította Begga nevű lányát Arnulf metzi püspök fiával, Ansegisellel<sup>4</sup>. Megemlítendő, hogy ekkor a cölibátus még nem volt kötelező érvényű az egyházi személyekre nézve, az csupán az 1139. évi II. lateráni zsinat 7. kánonjában jelent meg félre nem érthető módon.<sup>5</sup> Így az egyházi személyek ebben a korszakban még világi életet élhettek.

<sup>1</sup> Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (saghiandrastamas@gmail.com)

<sup>2</sup> Mezey-Szente im. 54. oldal

<sup>3</sup> Sz. Jónás Ilona: A középkor nagy császárai, Kossuth Kiadó, Budapest 1993. 5. oldal

<sup>4</sup> A. Fodor Ágnes – Gergely István – Nádori Attila – Sótyné Mercs Erzsébet – Széky János: Uralkodók és dinasztiák, Magyar Világ Kiadó, Budapest 2001., 550. oldal [a továbbiakban: Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im.]

<sup>5</sup> Sipos István: A celibátus (papi nőtlenség) Története és védelme, Dunántúl Nyomda Rt., Pécs 1913., 41. és 42. oldal



A legnagyobb fordulópontra a Meroving-dinasztia és a Karoling-dinasztia együttes történetében I. Dagobert frank király uralkodása hozta meg. I. Dagobertet 17 éves korában apja, II. Chlothar 623-ban Austrasia királyává tette.<sup>6</sup> A fiatal uralkodó nevelői Arnulf metzi püspök, illetve I. Pippinmajordomus voltak. I. Dagobert 629-től 639-ig minden frank királyává vált, azonban hat évig Landeni Pippin és Arnulf püspök nagyban közrejátszottak nevelésében és személyiségének fejlődésében.<sup>7</sup> Dagobert I. Pippint 629-ben megfosztotta majordomusi tisztségétől, aki azonban a király halálakor (639-ben) visszanyerte azt további egy évre, saját haláláig. I. Dagobert halálát követően a Meroving-dinasztia elvesztette minden hatalmát és az egyes majordomusok uralkodtak helyettük saját országrészeik felett (Austrasia Királysága, Neustria Királysága és Burgundia Királysága) a Meroving királyi tisztség érintetlenül hagyása mellett.

I. Dagobert 639-ben bekövetkezett halálakor két gyermeke örökölte területeit, a kilencéves III. Siegbert Austrasiát, az ötéves II. Chlodwig Neustriát és Burgundiát. III. Siegbert volt a Meroving-dinasztia első dologtalan királya (roi fainéant<sup>8</sup>), helyette egészen haláláig egy Pippinida majordomus személye volt a tényleges hatalom birtokosa. II. Chlodwig szintén nem rendelkezett hatalommal és hasonlóan testvére példájához a neustriai és a burgundiai majordomusok, esetünkben Aega (mindkét királyságban: 639-641), Erchinoald (Neustrasia: 641-658) kezében volt a tényleges hatalom.<sup>9</sup>

Austrasiában III. Siegbert frank király I. Pippin 640-ben bekövetkezett haláláig, tehát uralkodásának első két évében annak teljes befolyása alatt állt. Ezt követően egy Otto nevű majordomus szerezte meg a hatalmat az elkövetkező két évben, azonban I. Pippin fia, Grimoald meggyilkoltatta Otto-t és megszerezte a majordomusi tisztséget 642-ben Austrasiában. Grimoald a király teljes mellőzésével uralkodott, rábeszélte a gyermektelen királyt, hogy fogadja örökbe saját gyermekét és tegye meg örököséül. Azonban III. Siegbertnek született egy fia 652-ben, ő volt II. Dagobert. Miután a király (24 évesen) meghalt 656-ban Grimoald elérkezettnek látta az időt a hatalom megszerzéséhez és saját fiát Childebertet (akit korábban III. Siegbert is örökbe fogadott) ültette a trónra, ezzel egyidejűleg II. Dagobertet kolostorba zárták.<sup>10</sup>

Ez azonban a saját hatalmukat féltő neustriai és burgundiai majordomusoknak, valamint ezen területek névleges hatalommal rendelkező királyának, II. Chlodwignak igen súlyos problémát generált. A kialakult helyzet rendezése nélkül minden egyes majordomus királlyá koronáztathatta volna magát, vagy gyermekét és a birodalom teljes szétesését és elaprózódását generálta volna, amennyiben ez az eset precedens értékűvé válhatott volna.<sup>11</sup> Neustria és Burgundia együttesen megtámadták Austrasiát, elfogták és megölték Grimoald majordomust annak fiával Childeberttel egyetemben (657†). A Pippinidák ekkor elvesztették domináns majordomusi szerepüket Austrasiában. További közel húsz év kellett hozzá, hogy újra képesek legyenek megszerezni azt, de ezt a későbbiek során részletesen is megismerhetjük.

I. Dagobert másik fiát, II. Chlodwigot tették meg a majordomusok Grimoald majordomus sikertelen trónfoglalási kísérletét követően minden frank királyának, így 657-ben bekövetkezett haláláig névleg a teljes birodalom felett uralkodott. Halálakor ötéves fia III. Chlothar követte a trónon egészen 673-ig.

Grimoald sikertelen trónszerzési kísérletét követően Neustria és Burgundia területén Ebroin majordomus (658-673; 675-680) szerezte meg az uralmat. A gyermekkirály, III. Chlothar

---

<sup>6</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyiné-Széky im., 127. oldal

<sup>7</sup> Bayard Taylor: A School History of Germany: From the Earliest Period to the Establishment of the German Empire in 1871. D. Appleton and Company, 1871, 99. oldal [a továbbiakban: Bayard im.]

<sup>8</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyiné-Széky im., 611. oldal

<sup>9</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyiné-Széky im., 611. oldal

<sup>10</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyiné-Széky im., 128. és 611. oldal

<sup>11</sup> Paul Fouracre, Richard A. Gerberding: Late Merovingian France- History and Hagiography, Manchester University Press, 1996. 19. oldal [a továbbiakban: Fouracre - Gerberding im.]

felett édesanyja (Bathilda) és Ebroin majordomus együttesen gyámkodtak egészen Bathilda 664-ben történt kolostorba vonulásáig. III. Chlothar névleg 656 és 662 között az egész Frank Birodalom felett uralkodott, ekkor Ebroin majordomus senkit sem kímélve kezdte meg saját hatalmának megerősítését mindhárom királyságban<sup>12</sup>.

Ezt követően III. Chlothar uralma Nuestria és Burgundia területeire terjedt ki. Austrasiában II. Childerich (III. Chlothar bátyja) 662-ben került megkoronázásra, aki Wulfoald majordomusnak (Austrasia: 656-680), illetve a korábbiakban Grimoald (pippinida) majordomus teljes befolyása alatt álló király, III. Siegbert feleségének ellenőrzése alatt uralkodott.<sup>13</sup> Ebroin majordomus hatalmi helyzete 673-ban változott meg gyökeresen, amikor is a Neustria és Burgundia területeit uraló III. Chlothar meghalt. A Pippinidák újbóli felemelkedésének alapjait ez az esemény alapjaiban határozza meg a későbbiekben.

Ebroin majordomus a neustriai és burgundiai nemesség véleményének kikérése nélkül még ugyanezen évben III. Theuderichet (III. Chlothar testvére) ültette a trónra<sup>14</sup>. Tette hasonlóan Grimoald (pippinida) majordomus esetéhez olyan szinten terjeszkedett túl a Meroving-dinasztia által életre hívott államberendezkedésen, hogy indokolttá vált a komoly fellépés a nemesség részéről. Ez a nagyobb volumenű fellépés egy felkelés formájában valósult meg 673-ban Ebroin majordomus és III. Theuderich ellen, amikor is mindkettőjüket elfogták, tönzúrázták<sup>15</sup> és a burgundiai Luxeuil kolostorba száműzték minden politikai és hatalmi státuszuktól megfosztva.<sup>16</sup> A hatalmi vákuum betöltése érdekében felkérték Austrasia királyát, II. Childerichet saját királyuknak, aki így 673-tól a teljes birodalom felett uralkodott névlegesen.

II. Childerich megérkezését követően Wulfoald majordomus, aki ekkor már Neustria és Burgundia majordomusává is vált (saját austrasiamajordomusi tisztsége mellett) és kiterjesztette hatalmát az egész birodalom felett. A neustriai és burgundiai nemesség ezt követően háttérbe szorult, mely egyre komolyabb feszültségeket generált. Wulfoald majordomus 675-ben az egyik legbefolyásosabb neustriai nemest (Leudegar) száműzte a burgundiai Luxeuil kolostorba<sup>17</sup>. Ez ugyanaz a kolostor volt, ahová korábban Ebroin majordomust és III. Theuderichet száműzték. A korábbi ellenségek, Ebroin és Leudegar ekkor szövetségre léptek egymással és felkelést szítottak II. Childerich és majordomusa ellen. A felkelés fél éven belül érte el céljaikat, amikor is Neustriában pártot szerveztek az austrasiai uralom ellen<sup>18</sup> és nem sokkal később meggyilkolták II. Childerichet és várandós feleségét, mellyel egy időben Wulfoald majordomust visszamenekült Austrasiába.<sup>19</sup> Ekkor teljes káoszba süllyedt a Frank Birodalom, mely polgárháború kirobbanásához vezetett.

Neustriában Leudegar hatalma jócskán megnövekedett és az Ebroin előtti időben majordomusi tisztséget betöltő Erchinoald fiát, Leudesiust tették meg majordomussá, III. Theuderichet pedig ismételten megszerezte a trónt 675-ben<sup>20</sup>. A neustriai és burgundiai helyzet rendeződni látszott, azonban ekkor Ebroin ismét megjelent, hogy megszerezze a hatalmat. Először elérte azt, hogy jelentkezzen egy, a trónra jogosan igényt tartó meroving leszármazott (Chlodwig, aki állítólagosan III. Chlodwig fia volt<sup>21</sup>), mellyel ideiglenesen trónfosztották III. Theuderichet. Ekkor megtámadta, megkínózta és megölte a regnáló Leudesius majordomust és újdonsült szövetségesét, Leudegart (három évig tartó kínzás után

---

<sup>12</sup> Fouracre - Gerberding im., 21. oldal

<sup>13</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 114. oldal

<sup>14</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 114. és 644. oldal

<sup>15</sup> Katolikus szerzetesek fejének hátsó részére nyírt kerek formájú, kopasz folt

<sup>16</sup> Fouracre - Gerberding im., 21. oldal

<sup>17</sup> Fouracre - Gerberding im., 22. oldal

<sup>18</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 114. oldal

<sup>19</sup> Fouracre - Gerberding im., 22. oldal

<sup>20</sup> Fouracre - Gerberding im., 22. oldal

<sup>21</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 644. oldal

végül 668-ban ölette meg).<sup>22</sup> Ezt követően leszámolt minden ellenségével és uralma alá hajtotta Neustriát és Burgundiát, visszaszerezte a majordomusi címet és 676-ban visszahelyezte III. Theuderichet a trónra.

Austrasiára a király (II. Childerich) megölése és Ebroin majordomusi hatalmának ismételt visszanyerése komoly fenyegetést hárított. Wulfoald majordomus személye Austrasiába történt sikeres visszatérése után dominált. A nemesekkel egyetértésben III. Siegbert fiát, II. Dagobertet ültették a trónra 676-ban. Ő volt az a Meroving-leszármazott, akit Grimoald (Pippinida) majordomus 656-ban kolostorba zárattott és saját fiát ültette a trónra.<sup>23</sup> Miután hat éves korában kolostorba zárták, húsz évet töltött el viszonylagos békében, mielőtt bábkirályként trónra ültették, de három évvel később (679-ben) meggyilkolták.<sup>24</sup> Ezt követően névlegesen III. Theuderich lett a teljes birodalom (báb) királya.

Ebroin majordomus 679-ben teljes mértékben centralizálni kívánta a birodalmat saját uralma alatt, mellyel egyidejűleg megtiltotta Austrasiának, hogy saját majordomust választhassanak. A Karoling-dinasztia történetében ekkor következett be egy igazán nagy fordulópontra, I. Pippin és Arnulf metzi püspök unokája, Herstali Pippin, vagy II. Pippin felemelkedésével.<sup>25</sup>

II. Pippin és Martin nevű testvére apjuk (Ansegisel) 662-ben történt meggyilkolását követően (mely Ebroin neusrtiai majordomushoz volt köthető) folyamatosan saját hatalmuk növelésére koncentráltak és várták a lehetőséget, hogy egyszer képesek legyenek bosszút állni.<sup>26</sup> II. Pippin feleségül vette III. Theuderich király palotagrófjának (Hugobert) Plectrude nevű lányát, mely által komoly vagyona, területekre és presztizsre tett szert.<sup>27</sup> A testvérek által tervezett bosszúra a 679-es évtől kezdve egyre inkább lehetőség nyílt. Az austrasiai katonáskodó birtokos réteg nem kívánta eltérni a neusztiai Ebroin zsarnokságát és II. Dagobert halálát követően (akit Wulfoald korábbi majordomus pár hónappal élt túl) II. Pippint 680-tól Austrasia majordomusává tették

II. Pippin ekkor már majordomusként került szembe a minden hatalmat birtokolni akaró Neusztiai majordomussal, Ebroinnal. Ebroin 680-ban legyőzte II. Pippin és Martin nevű testvéreinek seregét Lucofaonál. II. Pippin ekkor képes volt elmenekülni, azonban Ebroin majordomus Martint megölette. A következő évben, 681-ben Ebriont meggyilkolták, Pippin békét kötött útódjával, Warattonnal. Neusztiaiban a békés éveket követően Waratton majordomus halálát követően 686-ban Berthar majordomus került a trónra, aki III. Theuderich király támogatásával 687-ben hadat üzent Austrasiának. II. Pippin idő közben feleségül vett (törvénytelen házasság, hiszen az első házassága még érvényben volt) még egy asszonyt 685 tájéka (Alpaida), akitől a későbbiekben további két gyermeke született (Martell Károly és Childebrand)<sup>28</sup>. Alpaida egy nemes és rendkívül gazdag család sarja volt, mely nagyban hozzásegítette a későbbiekben fiát, Martell Károlyt felemelkedésében.

A 687-ben lezajlott háború II. Pippin majordomus teljes győzelmével végződött Tetrynél, melyet követően Austrasia, Neusztia és Burgundia majordomusává vált és minden frank tényleges uralkodója lett.<sup>29</sup>

Ekkor már a frankok hercege (dux et princeps Francorum) címet használta. Berthar majordomus veresége után elmenekült (még egy évet élt), annak felesége pedig férjhez ment II. Pippin legidősebb fiához, Drogohoz. II. Pipin ezt követően 689-ben legyőzte a frizeket és az alemannokat. II. Grimoald nevű fiát ekkor összeházasította a fríz vezér lányával és 695-ben

<sup>22</sup> Fouracre - Gerberding im., 23. oldal

<sup>23</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 128. és 611. oldal

<sup>24</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 128. oldal

<sup>25</sup> Bayard im., 100. oldal

<sup>26</sup> Justin Glenn: The Washingtons: A Family History: Volume 3: Royal Descents of the Presidential Branch, Savas Publishing, 2014, 101. oldal [a továbbiakban: Glenn im.]

<sup>27</sup> Glenn im., 101. oldal

<sup>28</sup> Glenn im., 101. oldal

<sup>29</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 550. oldal

Neustria majordomusává tette. Ugyanebben az évben másik fiát, Drogot Burgundia majordomusává nevezte ki. III. Theuderich Meroving-házi uralkodó 691-ben elhunyt, utóda kilenc éves gyermeke lett (III. Chlodwig), aki 695-ben bekövetkezett haláláig semmilyen hatalommal nem rendelkezett, az teljes mértékben II. Pippin kezében összpontosult.<sup>30</sup> Ezt követően 695 és 711 között III. Theuderich másik fia, III. Childebert foglalta el a trónt mindennemű hatalom nélkül.<sup>31</sup>

II. Pippin halála 714-ben következett be, gyermekei ekkor már nem éltek, [(Drogo 708†); (II. Grimoald 714†)] kizárólag unokái és törvénytelen fiai. A törvénytelen fiúk közül (Martell) Károly volt, aki igényt tartott apja örökségére. A Martell, azaz kalapács, pöröly ragadványnevet csak a későbbiekben kapta meg (732), azonban a továbbiakban végig feltüntettem. Martell Károly 686-ban született, 28 éves volt, amikor apja és anyja (Alpaida) meghalt. II. Pippin első felesége Plectrude nyomására II. Grimoald nevű elhunyt gyermekének fiát, Theudoaldot jelölte ki utódjául minden frank majordomusaként.<sup>32</sup> Martell Károly II. Pippin uralkodása során és annak megvívott háborúiban végig apja mellett volt, így igen képzett vezetővé érett. Mivel ezt tudta apja első felesége is, első adandó alkalommal bebörtönözte Martell Károlyt. Idő közben III. Childebert 711-ben történt elhalálózását követően III. Dagobert került a trónra, aki 715-ben elhunyt.<sup>33</sup>

Neustria nemesei kihasználta II. Pippin és III. Dagobert bábkirály halálát és 715-ben megtámadták Austrasiát, majd az austrasiai sereget legyőzték Compiégne mellett és saját neustriai királyt választottak II. Chilperic személyében, aki feltehetően II. Childerich (649-675†) fia volt és egész életét kolostorban töltötte Daniel szerzetesi néven.<sup>34</sup> II. Pippin unokája, Theudoald elvesztette neustriai majordomusi tisztségét, amit Ragenfred szerzett meg 715-ben. Martell Károly idő közben megszökött börtönéből és megszerezte az austrasiai nemesek támogatását, akik 715-ben majordomussá választották. A neustriai király, II. Chilperich austrasiai trónigényét megelőzendően Martell Károly IV. Chlothar Austrasia királyává tette.<sup>35</sup> Ragenfred 716-ban ismételtén megtámadta Austriát Radbod fríz törzsfővel (külön megjegyzendő, hogy Radbod törzsfőnök Theudoald nagyapja volt, hasonlóan II. Pippinhez),<sup>36</sup> majd legyőzték az austrasiai hadakat és II. Pippin egykori feleségét, Plectrudet és unokáját Theudoaldot megadásra kényszerítették.<sup>37</sup> Martell Károly idő közben sereget gyűjtött és megtámadta Ragenfred neustriai seregét, akiket először 716-ban, majd 717-ben is legyőzött. A három évig tartó polgárháború utolsó nagy csatája 718-ban Soissons mellett zajlott le, ahol Ragenfred neustriai és Odo aquitániai herceg egyesített seregére Martell Károly csapást mért és teljes győzelmet ért el.<sup>38</sup> Martell Károly minden ellenségének megkegyelmezett, és 718-tól minden frank királyság majordomusa lett. A fríz területeket Radbod törzsfőnök halála után 719-ben szerezte meg. Az austrasiai király, IV. Chlothar meghalt 719-ben és így a korábban neustriai királyi pozíciót betöltő II. Chilperich minden frank királya lett 721-ben bekövetkezett haláláig.<sup>39</sup>

A 719-es esztendő azonban a folyamatos győzelmeket arató Martell Károlyt új ellenséggel szembesítette. Az arabok Hispánia meghódítását követően ez évben behatoltak Aquitániába, ekkor a fentiekben említett Odo aquitániai herceg legyőzte őket, azonban Martell Károly

<sup>30</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 391. oldal

<sup>31</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 114. oldal

<sup>32</sup> Pierre Riche: *A The Carolingians: A Family Who Forged Europe*, University of Pennsylvania Press, 1993. 33. oldal [a továbbiakban: Riche im.]

<sup>33</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 128. oldal

<sup>34</sup> Riche im., 34. oldal

<sup>35</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 116. oldal

<sup>36</sup> Riche im., 34. oldal

<sup>37</sup> Riche im., 35. oldal

<sup>38</sup> Riche im., 35. oldal

<sup>39</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 114 és 116. oldal

számított későbbiekben nagyobb erővel történő felbukkanásukra.<sup>40</sup> Az arab csapatok ezt követően folyamatosan be-betörték a térségbe és kirabolták Aquitániát és Burgundiát. Idő közben meghalt Martell Károly austrasiai nemesi családból származó Rotrude nevű első felesége 724-ben, akitől két gyermeke született: III. (Kis) Pippin 714-ben és Carlomann 715-ben.<sup>41</sup> Első felesége mellett Ruodhaid nevű ágyasától 720-ban megszületett Bernard nevű gyermeke. Ezt követően 725-ben házasságra lépett a bajoriai herceg lányával Swanachild nevű lányával, akitől a rákövetkező évben megszületett Grifo nevű gyermeke.<sup>42</sup> Több belső felkelést lever, köztük a korábbi neustriai majordomus Ragenfred által tervezett kísérletet 724-ben, akit minden hatalmától megfosztott és az saját földjeinek megtartásáért cserébe túsul adta gyermekeit.

Az arabok következő igen jelentős erejű felbukkanása a térségben 732-ben következett be, ekkor Hispánia helytartója (Abd-er-Rahman) átkelt a Pireneusokon, hogy meghódítsa a Frank Birodalmat és elterjessze az iszlámot tovább terjeszkedve egész Európában.<sup>43</sup> Az arab csapatok legyőzték Odo aquitániai herceget, aki Martell Károly segítségét kérte azok legyőzésére. A végső összecsapás még ugyanezen év október 25-én, a poitiers-i csatában zajlott le, mely Martell Károly teljes győzelmével végződött.<sup>44</sup> A csatát követően kapta meg Károly a Martell ragadványnevet és „Európa megmentője” lett.

Ezt követően Martell Károly leszámolt a frízekkel 734-ben (Frízföldet birodalmához csatolta<sup>45</sup>) és megakadályozott egy, a Földközi-tenger felől indított arab támadást 737-ben és a 720-as évek óta arab kézben levő összes nagy támaszpontot visszahódította Liutprand longobárd királlyal szövetségben.<sup>46</sup> Időközben a 721-ben elhunyt II. Chilperich király helyére a Martell Károly által kinevezett IV. Theuderich elhunyt.<sup>47</sup> Külön megemlítendő, hogy ekkorra a korabeli krónikások már egyáltalán nem foglalkoztak a Meroving-ház uralkodóinak személyeivel. Martell Károly IV. Theuderich 737-es halálát követően nem nevezett ki a saját majordomusi tisztsége mellé koronás főt, majordomusként adott ki rendeleteket és „Európa megmentőjét” ekkorra már semmiféle hatalom nem korlátozta, 736-ban az araboktól elhódította Provence területét és birodalmához csatolta. Liutprand longobárd király 739-ben megtámadta Rómát és négy várost elfoglalt. III. Gergely pápa ekkor Martell Károly segítségét kérte a longobárdok ellen, akit levelében subregulus (alkirály) névvel illetett.<sup>48</sup> Martell Károly nem szállt szembe szövetségeseivel. Halála 741-ben következett be és teljhatalmú uralkodóként osztotta fel birodalmát két fia között.

### *A Frank Birodalom államszervezete és alkotmányos berendezkedése a Pippinida majordomusok felemelkedésétől Martell Károly haláláig*

A Meroving-ház uralkodói 639-ben I. Dagobert halálával elvesztették hatalmukat, mely fokozatosan a majordomusok kezébe szállt át ezt követően. Azonban felmerült a kérdés, hogy ezt követően hogyan voltak képesek megőrizni királyi címüket Martell Károly halálát követően további tíz évig (751). A válasz a Frank Birodalom sajátos alkotmányos berendezkedésében keresendő.

<sup>40</sup> Katus László: Európa története a középkorban, Kronosz Kiadó, Pécs, 2014, 117. oldal [a továbbiakban: Katus im.]

<sup>41</sup> Roger Collins: Charlemagne, University of Toronto Press, 1998, 24. oldal [a továbbiakban: Collins im.]

<sup>42</sup> Collins im., 31. oldal

<sup>43</sup> Dale Evva Gelfand: Charlemagne, Chelsea House, New York, 2013, 82. oldal [a továbbiakban: Gelfand im.]

<sup>44</sup> Katus im., 117. oldal

<sup>45</sup> Katus im., 122. oldal

<sup>46</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 435. oldal

<sup>47</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 644. oldal

<sup>48</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 435. oldal

Megfigyelhető, hogy a majordomusok ahhoz, hogy képesek legyenek hatalmukat megszilárdítani minden esetben egy Meroving bábkirályt állítottak maguk mellé, akinek a nevében gyakorolták hatalmukat. Kivétel ez alól Martell Károly, aki a737-ben elhunyt IV. Theuderich király halálát követően nem nevezett ki maga mellé koronás főt. Megtehetette ezt, hiszen hatalma megkérdőjelezhetetlen volt. Megemlítendő Landeni Pippin fiának, Grimoald majordomusnak az esete is, aki 656-ban III. Siegbert király halálát követően Austrasiában saját fiát (Childebert) tette meg királlyá és a trónörökös (II. Dagobertet) kolostorba számúzta. Ez volt az első alkalom arra, hogy egy Pippinida királyi babérokra tört, azonban a trónfoglalási kísérletet a hatalmát féltő neustriai és burgundiai majordomus a Meroving-ház nevében leverte 657-ben. A Meroving-ház uralkodóit Chlodwig (511†) óta szentként tisztelték, nem egy ország felett uralkodtak, hanem a frank nép felett. Véleményem szerint ez a fajta kapcsolat a regnáló királlyal beleivódott a társadalomba több generáció alatt. A királyoknak hosszú hajuk és szakálluk kölcsönzött szakrális jellegűt. Amikor a majordomusok eltávolították riválisaikat, vagy egy Meroving uralkodót azt tönzúráztatták és kolostorba küldték, mely által az elvesztette szakrális jellegét (III. Theuderich esete 673-ban).

A majordomusoknak többek között azért volt szükségük bábkirályra, mert a Meroving-alkotmányos berendezkedésben formálisan továbbra is a király döntött a háború és a béke sorsáról. A trónutódlás már intézményesült, azonban a királyi hatalom teljesen kiüresedett.

A Frank Birodalom patrimoniális királyság volt, a király hatalma egyrészt uralkodóként és legfőbb földesúrként is értelmezhető. Közjogi akarata csupán akkor szerezhette magának érvényt, amennyiben patrimoniális magánhatalma meghaladta alattvalóinak földesúri hatalmát. Így a királyi hatalom erejét ebben a típusú államberendezkedésben a birtokában lévő földterületek nagysága határozta meg. A Meroving-ház uralkodói korábbi belviszályaik során rendkívül sok földterületet adományoztak el, mely által a királyi hatalom meggyengült és a Pippinidák már I. Pippin idején egyre nagyobb saját földterületeket szereztek meg. II. Pippin 687-től a majordomusi tisztséget öröklődővé tette.

A Meroving-alkotmány a királyi immunitás elvére figyelemmel, bizonyos személyekkel kapcsolatos ügyek (előkelők, királyi védelem alá esők), bizonyos javak (királyi vagyon, grófok által kezelt királyi vagyon) és bizonyos esetek (halálos ítéletre méltó bűnök, birodalmi béke megszegése) megtárgyalásában kizárólagos joghatóságot adott a király különbírósa részére, melyben a legfőbb bírói hatalom a király kezében összpontosult.<sup>49</sup> I. Pippin már állandó bírótárs volt a királyi udvari bíróságokon és a király távollétében ő töltötte be az elnöki posztot.<sup>50</sup>

Jogi értelemben a királyi autoritás központi eleme a bann intézménye, vagyis az a jog volt, hogy a király parancsolhatott és tilthatott és bírságozhatott, tehát hatalmat gyakorolt. A király által kiadott bann a hadparancssal állt szoros összefüggésben, mely szakrális dimenzióknak tekinthető, tehát isteni akarattól függőnek tekintették.<sup>51</sup> A kiadott királyi bannnak három kategóriája létezett, a katonai parancsok (magától értetődő), a békeparancs (kihelyezte a bosszú alól az özvegyeket és árvákat, az egyháziakat) és a rendeletek (a király által kötelezően felállított normák).

A vizsgált időszakban a Frank Birodalom területi tagozódása (595 óta) változatlan volt, mely magában foglalta Austrasia, Neustria és Burgundia birodalomrészeket, továbbá Aquitánia, Thuringia és Svábföld törzsi hercegségeit. A Meroving-ház uralkodói hatalmának gyengülésével párhuzamosan a törzsi hercegségek egyre nagyobb önállóságot élveztek, melyben a majordomusok is közrejátszottak. A majordomusok hatalma, miután az uralkodó és a nemesség fölé kerekedett (II. Pippin felemelkedésének időszaka) alapjaiban változtatta meg

---

<sup>49</sup> Mezey-Szente im. 53. oldal

<sup>50</sup> Ruzsoly József: Európai jog- és alkotmánytörténelem, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2013., 237. oldal [a továbbiakban: Ruzsoly im.]

<sup>51</sup> Mezey-Szente im. 52. oldal

az államéletet. Burgundia nemesi elérték ugyan, hogy 687-től ne legyen saját majordomusok, azonban az a későbbiekben a neustriai majordomusok kiteljesítették hatalmukat erre a birodalomrészre is, majd II. Pippin kinevezte Drogo nevű fiát 695-ben burgundiai majordomusnak. Az igazgatási egységek mégsem a birodalomrészek és hercegségek voltak, hanem a grófságok (ekkor még nem körülhatárolt közigazgatási területek).<sup>52</sup> Az adók, vámok és egyéb illetékek beszedésének érdekében kerültek kihelyezésre a grófok. Kezdetben a király nevezte ki bizalmasait, akik 614-ig (párizsi ediktum) függetlenek voltak a nemesi rétegtől, így még szolgák is felbukkantak közöttük.<sup>53</sup> II. Pippin, miután már 678-tól a frankok hercege címet használta és minden hatalom az ő kezében összpontosult kihatással élt a grófok eltávolítására és kinevezésére is. A grófok az egykori római provinciák területén viszonylag behatárolt területek felett főleg adminisztratív teendőket láttak el, míg az északi területeken ezzel szemben az adminisztratív jelleg háttérbe szorult és a gróf főleg katonai erőt képviselt.<sup>54</sup> A 6. században a grófok kinevezése teremtette meg a hűbériség alapját, mely alapvetően határozza meg a vizsgált korszakot, melyben a későbbiekben bemutatásra kerülő vazallitás és a beneficium nem kapcsolódott össze, így nem beszélhetünk kifejtett hűbériségről. A kinevezésre kerülő udvari méltóságok és a grófok egyre inkább a gazdagabb, nagyobb földterületekkel rendelkező rétegből kerültek ki. A lakosság egyre inkább a vidéki hatalmi központok vezetőinél, az azokat uraló hatalmasságoknál keresett védelmet szolgálatainak felajánlásával.

A vazallusi viszony olyan kétoldalú szerződéssel keletkezett, amellyel a szabad jogállású személy egy úr védelmébe és hatalmába (patrocinium<sup>55</sup>) szegődött. Egy szabad férfi egy másik védelme alá, vagyis patrociniumába került egy commendationának nevezett jogi aktus révén. A commendatio mindkét szerződő fél számára köteleességeket jelentett. A kommandálónak szolgálnia és engedelmeskednie kellett urának (dominus), azzal a kitételrel, hogy a szolgálat összeegyeztethető legyen szabad állapotával. Az úrnak pedig élelemhez és ruhához kellett őt segítenie, megélhetést és védelmet kellett biztosítania számára. A szerződés megszűnt a kommandáló halálával, és ugyanez történt az úr halálakor is. Ez egyfajta keretszerződés volt, amelyen belül aztán nagyon eltérően alakult, hogy milyen szolgálatot vártak a kommandálótól: szolga, házicseléd, harcos, küldönc, jószágkormányzó vagy mindez egyszerre. Ugyanígy az úrnak is nagyon sokféle lehetősége volt arra, hogy eltartási kötelezettségét lerója. Vagy közvetlen formában gondoskodott a kommandálóról, vagy olyan helyzetbe hozta, hogy eltarthassa saját magát.

Beneficium alatt a 6. századtól a 8. század kezdetéig terjedő időszakban nem csak a szolgálatért ellenszolgáltatásként kapott földterületet értették, hanem a művelés megindítása végett haszonbérbe adott feltöretlen földeket is. Ezeket a bérlő időlegesen, olyakor élethosszig használt vagyoni ellenszolgáltatás nélkül vagy csekély mértékű díj, esetleg terményjáradék megfizetése fejében.<sup>56</sup> Beneficiumnak mondták azt a földbirtokot is, melyet valamely hatalmasság jóakarátának megszerzéséért engedtek át ingyenes használatba, valamint azt, amit pusztán bőkezűségből, erkölcsi kötelességérvényéből ajándékoztak, adtak tulajdonba. A beneficium átadása rendszerint egy szerződés formájában történt. Két okiratot állítottak ki: egyet az úr, egyet a kedvezményezett számára.

A hűbériség alapjainak bemutatását a Martell Károly regnálása alatt bekövetkezett változások miatt tartottam szükségesnek, aki 718-tól minden frank majordomusa, 737-től koronás fő mellőzése nélkül a tényleges hatalom birtokosa 741-ben bekövetkezett haláláig. Martell Károly élete állandó belső harcok mellett telt. A Frank Birodalom területét háborgató

---

<sup>52</sup> Mezey-Szente im. 55. oldal

<sup>53</sup> Mezey-Szente im. 55. oldal

<sup>54</sup> Mezey-Szente im. 55. oldal

<sup>55</sup> Bachrach im., 23. oldal

<sup>56</sup> Bachrach im., 77. oldal

arab csapatok megjelenése 719-ben szintén komoly nyomást jelentett, akik 732-ben meg is indították támadásukat az egész birodalom elfoglalása céljából. Martell Károly végül 732. október 25-én, a poitiers-i csatában teljes győzelmet aratott, de ez nem sikerülhetett volna a hűbéri viszony frank hadseregbe történő bevezetése nélkül. Ahhoz, hogy képes legyen úrrá lenni a belső viszályokon és a külső fenyegetéseken szüksége volt egy jól felfegyverzett, nagyszámú és hozzá hű harcos-rétegre. Ennek megteremtése érdekében növelnie kellett saját vazallusainak számát. Földeket (beneficium) osztott szabad frankoknak, akik saját vazallusai lettek. A beneficium alapja a mansus (telek) volt, ami a Frank Birodalomban akkora nagyságú területnek felelt meg, amelyet egy ekével 120 napi munkával meg lehet művelni, tényleges területe birodalomrészenként változó volt, de maximális területe nem volt több 50 hektárnál.<sup>57</sup> A beneficiumért vazallusainak nem volt szükséges adók fizetése, csupán katonai szolgálattal tartoztak érte.<sup>58</sup>

A kiosztásra került földek legnagyobb részét egyházi birtokok adták, emellett saját birtokaiból és koronabirtokokból is osztott területeket.<sup>59</sup> A Meroving-ház uralkodói igen nagy területeket juttattak az egyháznak (teljes birtokállomány egyharmada), azonban Martell Károly a harcaihoz nélkülözhetetlen harcosok kiállításához igénybe vette ezeket a birtokokat, és mérsékelt census megfizetése mellett azok teljes jövedelme vazallus harcosaihoz került, akik így képesek voltak a drága felszerelés megvásárlására.<sup>60</sup>

A frank hadsereg legütőképesebb egységét a nehéz páncélos lovasok adták (Martell Károly regnálása alatt megközelítőleg 3000 ilyen harcos felett rendelkezett), akik a beneficium jövedelméből szerelték fel magukat.<sup>61</sup> A nehéz páncélos lovas felszerelése igen drága volt, ezért 12 mansus birtoklása volt szükséges egy ilyen harcos kiállításához, a 3 mansussal rendelkező parasztok számára pedig kötelező volt saját maguk felszerelése.<sup>62</sup> Martell Károly fenntartotta a szabad férfiak általános hadkötelezettségét is, akik azonban nem minden esetben voltak képesek beszerezni a szükséges felszerelést. Ez esetben nagy összegű bírságot (heriban) kellett megfizetniük.<sup>63</sup>

Martell Károly hatalma megerősítésének céljából emellett a püspöki és apáti székek nagy részét nagyvilági életet élő személyeknek juttatta, illetve sok esetben megtagadta egyházi püspökök kinevezését, hogy az ezzel a tisztséggel járó jövedelem a kincstárban maradjon.<sup>64</sup> Uralkodása során megszerezte a teljhatalmat, 737 és 741 között Meroving uralkodó nélkül majordomusi rendeletekkel kormányzott.

Összességében tehát a vizsgált időszakról elmondható, hogy a Meroving-alkotmányosság jegyeit viseli magán, melyben a tényleges hatalom egyre inkább a majordomusok kezében összpontosult. II. Pippin már korlátlan hatalmú majordomussá vált, majd Martell Károly még saját apját is túlszárnyalva koronás fő mellőzése nélkül uralkodott. A hűbériség intézményének a frank hadseregbe történő sikeres bevezetése Martell Károly által történelmi mérföldkövet jelent, mely a későbbiekben alapjaiban határozza meg a Frank Birodalom alkotmányosságát és államszervezetét.

---

<sup>57</sup> Katus im., 184. oldal

<sup>58</sup> Katus im., 235. oldal

<sup>59</sup> Katus im., 235. oldal

<sup>60</sup> Katus im., 117. oldal

<sup>61</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>62</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>63</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>64</sup> Katus im., 118. oldal



## *A Karoling-dinasztia megalapításától a verduni szerződésig*

Martell Károly halála 741-ben következett be, teljhatalmú uralkodóként osztotta fel a Frank Birodalmat két fia, Carlomann és III. (Kis) Pippin között.<sup>65</sup> III. Pippin Neustria majordomusa, míg Carlomann Austrasia majordomusa lett. Martell Károly második házasságából (Swanachild) született fia, Grifo ekkor került elő és jelezte, hogy az egész Frank Birodalomra igényt tart.<sup>66</sup> A helyzetet jócskán megbonyolította Bonifác mainzi érsek üzenete, miszerint Martell Károly halála esetén Thüringia egésze Grifot illeti.<sup>67</sup> Carlomann és III. Pippin ekkor összefogott, együttes erővel csapdába csalták Grifot 741-ben és kolostorba zárták. Ezt követően ismét egy új trónkövetelő került elő, a II. Pippin halálát (714) követően Martell Károlyval szemben minden majordomusi tisztet öröklő Theudoald, akiről annyi információ maradt az utókorra, hogy az igénye benyújtását követően gyilkosság áldozata lett 741-ben.<sup>68</sup>

Ekkor fellázadt ellenük Aquitánia és Bavaria hercegség, valamint a Frank Birodalom nagy területekkel rendelkező gazdag nemesei, akik nem ismerték el őket legitim vezetőjüként.<sup>69</sup> A koronás fő mellőzése nélkül végbement örökösödés érthető módon érintette érzékenyen a nemesi réteget, hiszen Martell Károly sorozatos győzelmeinek hála bebiztosította saját hatalmát, azonban gyermekeinek ekkor még bizonyítaniuk kellett rátermettségüket és megőrizni apjuk örökségét. Hat év után, 743-ban a Martell Károly halálát követő lázadásorozat után a két testvér felkutatva egy kolostorban saját Meroving-házból származó bábkirályát és III. Childerichként emelte a trónra, aki megjegyzendő, hogy a Martell Károlyt megölni és az egész birodalmat megszerezni akaró korábbi neustriai majordomus Ragenfred (731†) bábkirályának, II. Chilperichnek (675-721†) a gyermeke volt.<sup>70</sup>

Ezt követően 743-ban együttes erővel léptek fel a lázadást szító Aquitánia és Bavaria hercegségek, valamint a lázadó nemesek ellen és 746-ra bebiztosították hatalmukat.<sup>71</sup> Ezzel párhuzamosan az államéletet érintően több reformot is bevezettek, melyek a későbbiekben kerülnek majd bemutatásra. A mélyen vallásos, rendkívül jó képességű hadvezér Carlomann ezt követően 747-ben lemondott austrasiai majordomusi tisztségéről fia, Drogo javára és a Monte Cassinói kolostorba vonult.<sup>72</sup> Több forrást megvizsgálva a 748-as évet említik III. Pippin első fia, Károly megszületésének éveként.<sup>73</sup> Miután már rendelkezett fiúörökösrel III. Pippin 748-ban megtámadta és megszállta Austrasiát. Drogo ekkor elmenekült és ellenállást szervezett, a majordomusi tisztséget III. Pippin nem vette el tőle, azonban a tényleges hatalommal már kizárólag ő rendelkezett. Eközben 747-ben megszökött III. Pippin és Carlomann féltestvére, Grifo abból a kolostorból, ahová 741-ben bezárták.<sup>74</sup> Martell Károly Hiltrud nevű lányának a férje, Odilo herceg 748-ban hunyt el. Grifo 748-ban megpróbálta uralma alá hajtani Bavaria hercegséget, melyet III. Pippin megakadályozott és kegyelmet gyakorolt féltestvére felé, Neustria egy részének átadásával.<sup>75</sup> III. Pippin az elhunyt Odilo herceg fiát, III. Tassilot nevezte ki Bavaria hercegévé 748-ban. Grifo ezt követően ismételen

---

<sup>65</sup> Katus im., 118. oldal

<sup>66</sup> Collins im., 31. oldal

<sup>67</sup> Collins im., 31. oldal

<sup>68</sup> Collins im., 31. oldal

<sup>69</sup> Michael Frassetto: *The early medieval world*, Abc-Clio LLC, California 2003, 187. oldal [a továbbiakban: Frassetto im.]

<sup>70</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Székely im., 114. oldal

<sup>71</sup> Jim Bradbury: *The Routledge Companion to Medieval Warfare* (Routledge Companions to History), Routledge LLC, New York 2004. 20. oldal [a továbbiakban: Bradbury im.]

<sup>72</sup> Bradbury im., 20. oldal

<sup>73</sup> Collins im., 31. oldal, Bradbury im., 20. oldal

<sup>74</sup> Collins im., 33. oldal

<sup>75</sup> Collins im., 33. oldal

fellázadt, 753-ban a Saint-Jean-de-Maurienne melletti csatában végeztek vele III. Pippin csapatai.<sup>76</sup>

III. Pippin hasonlóan apjához, Martell Károlyhoz úrrá lett a káoszon és teljhatalmú majordomussá vált, azonban ennél lényegesen többre vágyott. A 749-es esztendőben megkérdezte Zakariás pápát: „Ki legyen inkább a király, az-e, akinek semmi hatalma sincsen, [...] vagy pedig az, aki az országot kormányozza?”<sup>77</sup> A pápa válasza erre a következő volt: „helyesebb, ha a hatalom birtokosát nevezik királynak, nem pedig azt, aki királyi hatalom nélkül maradt.”<sup>78</sup> Az ezt követő évben Carlomann nevű testvérének fiát, Drogot elfogatta, tonzúráztatta és kolostorba száműzte, ekkor egyedüli majordomussá vált a Frank Birodalomban.<sup>79</sup>

A pápa támogatását maga mögött tudva és rendet teremtve a birodalomban, 751-ben letaszította a trónjáról, tonzúráztatta és kolostorba száműzte a Meroving-dinasztia utolsó uralkodóját, III. Childerichet. Ekkorra már annyira jelentéktelen tényezővé vált III. Pippin hatalmának árnyékában, hogy szinte saját tulajdon nélkül, ökrös szekéren közlekedve élte életét.<sup>80</sup> III. Pippint ezzel egy időben királlyá választották a Frank Birodalom nemesei és Bonifác érsek, a pápa legátusa az ószövetségi királyok mintájára a megszentelt krizmával<sup>81</sup> felkente. A Karoling-dinasztia hatalma kiteljesedett és III. Pippin minden frank királya lett tényleges hatalommal, a Pippinidák ősapja I. Pippin (640†) halála után 111 évvel.

A legnagyobb különbség a Meroving-ház és a Karoling-ház uralkodóinak legitimációja között, hogy a Meroving-dinasztia uralkodóit istentől származónak tekintették, ezzel szemben a Karoling-dinasztia első uralkodóját először 751-ben Bonifác érsek kente fel, majd II. István pápa 754-ben a Párizs melletti Saint-Denis-ben személyesen is megismételte ezt.<sup>82</sup> III. Pippin volt az első frank király, akit főpap kent fel az uralkodói méltóságra, hatalma ekkor megkérdőjelezhetetlenné vált.<sup>83</sup> II. István pápa III. Pippin királlyá történő felkenésével egy időben (748-ban született fiát) Károlyt és 751-ben született másik fiát Carlomann trónörökössé kente fel.<sup>84</sup> III. Childerich halála ugyanebben az évben következett be (754†), az egykoron dicső Meroving-dinasztia uralkodása így ért véget. Az államszervezetben és az alkotmányosságban bekövetkezett változásokat a későbbiekben részletesen kifejtem, így most az események történelmi hátterét vesszük górcső alá.

A pápa szövetségesként való fellépése természetesen nem volt véletlen. A fentiekben láthatjuk, hogy III. Pippin 750-ben Zakariás pápához intézte kérdését és II. István pápa kente fel végül 754-ben. A Martell Károllyal szövetséges longobárd csapatok 739. óta tartották sorozatos támadás alatt Rómát, ami addig fajult, hogy Zakariás pápa 752-ben bekövetkezett halálakor meghódították Ravennát és az őt követő II. István pápa idején már Róma ostromát készítették elő a longobárdok, aki 753 végén a Frank Birodalomba menekült.<sup>85</sup>

III. Pippin király hadserege és II. István pápa 755-ben megtámadták és legyőzték a longobárd csapatokat, addig fosztogatták a longobárd főváros (Pavia) környékét, ameddig Aistulf longobárd király ígéretet tett a pápai tulajdon visszaszolgáltatására.<sup>86</sup> Ezt követően a longobárd király megszegte a szavát, és III. Pippin 756-ban újra támadás alá vette a

---

<sup>76</sup> Collins im., 33. oldal

<sup>77</sup> Katus im., 118. oldal

<sup>78</sup> Katus im., 118. oldal

<sup>79</sup> Frassetto im., 456. oldal

<sup>80</sup> Frassetto im., 187. oldal

<sup>81</sup> Egyházi szertartásoknál használt szentelt olaj

<sup>82</sup> Katus im., 118. oldal

<sup>83</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 435. oldal

<sup>84</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 550. oldal

<sup>85</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótyné-Széky im., 550. oldal

<sup>86</sup> Darrel Philip Kaiser: Origin & Ancestors Families Karle & Kaiser of the German-Russian Volga Colonies, Corpus Cristi LLC, Texas 2006, 69. oldal [a továbbiakban: Kaiser im.]

Longobárd Királyságot, majd a pápának adományozta a longobárdoktól meghódított Ravenna körüli területeket, mellyel 756-ban létrejött a független Pápai Állam.<sup>87</sup> II. István pápa (757†) és utódja I. Pál pápa szinte állandóan III. Pippin segítségét kérte.

III. Pippin az arab csapatoktól 759-ben meghódította Septimania területét és birodalmához csatolta, majd 760-ban Aquitániában lázadás tört ki, amit 768-ban bekövetkezett halálakor tudott csupán leverni.<sup>88</sup>

Halálakor a 26 éves Károly és 17 éves Carlomann örökölte birodalmát 768-ban. A két testvér között rendkívül erős ellentétek feszültek a kezdetektől. III. Pippin frank király halálát követően Aquitánia ismét fellázadt a frank uralom ellen, 769-ben a testvérek megállapodtak, hogy együttesen nyomultak be annak területére, azonban Carlomann nem kívánta, hogy seregét Károly vezesse, így magára hagyta testvérét és seregével a harcot kikerülve hazatért.<sup>89</sup>

Károly egyedül is képes volt győzelmet aratni, II. Hunoald (Waifer nevű apjával III. Pippin nyolc évig állt hadban) aquitániai herceget legyőzte, aki ezt követően élete hátralévő részében bujkálni kényszerült.<sup>90</sup> A Pápai Állam helyzete a Longobárd Királyság által ismét fenyegetetté vált, hiszen a két frank király közötti feszültség és a frank hadsereg megosztottságára nem gyakorolt visszatartó erőt. Az idő közben elhunyt I. Pál pápa (767†) utódja, III. István pápa 770-ben levelet írt a két királynak és segítségüket kérte a longobárdok ellen, azonban jelen helyzetben a frank seregek nem indultak a pápa segítségére.<sup>91</sup> III. Pippin egykori felesége és a két király édesanyja, Berthrada a pápai állam megsegítése és Károly hatalmának biztosítása érdekében Desiderius longobárd király lányával (Desiderata) 770-ben összeházasította Károlyt, aki egészen eddig egy feltehetően Himiltrude nevű asszony férje volt (azonban kettőjük viszonya nem tisztázott, 770-től nem kerül említésre).<sup>92</sup> A kialakult helyzetet III. István pápa levele még inkább megbonyolította, melyben elítélte a frank-longobárd házasságot, Károly longobárd feleségétől ezt követően teljesen elhidegült és még ez évben elvált.<sup>93</sup> Még ebben az évben feleségül vette a 13 éves sváb hercegnőt, Hildegardot. A Longobárd Királyság és a Frank Birodalom között a kapcsolat megromlott, melyet tovább bonyolított, hogy Károly testvére, Carlomann a longobárdokkal szövetséget kötött saját fivérével szemben. A három éve folyó belviszályt és kialakulóban lévő polgárháborút végül Carlomann 771-ben bekövetkezett halála akadályozta meg, akinek felesége Desiderus longobárd király másik lánya (Gerberga) apjához menekült.<sup>94</sup> Károly 771-től minden frank egyedüli királya lett.

Károly ezt követően 773-ban megtámadta a Longobárd Királyságot, 774-ben bevette a longobárd királyok székhelyét (Pavia), ezt követően a longobárdok királyává is koronázták.<sup>95</sup> Desiderius volt longobárd királyt teljes családjával (köztük egykori feleségével Desideratával) és a már elhunyt testvérének (Carlomann) Gerberga nevű feleségét, aki szintén Desiderus lánya volt gyermekeivel kolostorba záratta, akik a későbbiekben ott haltak meg.<sup>96</sup> Egyedül Desiderius veje (Arichis) volt képes megszökni a fogságból, hogy a későbbiekben megpróbálhasson bosszút állni.<sup>97</sup> A Longobárd Királyság a Frank Birodalom része lett,

---

<sup>87</sup> Kaiser im., 70. oldal

<sup>88</sup> Fodor-Gergely-Nádori-Sótné-Széky im., 550. oldal

<sup>89</sup> Marios Costambeys, Matthew Innes, Simon MacLean: *The Carolingian World*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, 65. oldal [a továbbiakban: Costambeys -Innes-MacLean im.]

<sup>90</sup> Costambeys -Innes-MacLean im., 65. oldal

<sup>91</sup> Collins im., 39. oldal

<sup>92</sup> Collins im., 40. oldal

<sup>93</sup> Jim Whiting: *The Life and Times of Charlemagne*, Michell Lane Publishers Inc., New York 2005, 17. oldal

<sup>94</sup> Collins im., 38. oldal

<sup>95</sup> Katus im., 120. oldal

<sup>96</sup> E.O. Blunsom: *The Past And Future Of Law*, Xilibris Corporation., 2013. 158. oldal [a továbbiakban: Blunsom im.]

<sup>97</sup> Christopher Kleinhenz: *Medieval Italy: An Encyclopedia*, Routledge Inc., 2004. 377. oldal [a továbbiakban: Kleinhenz im.]

Károly 774-ben ellátogatott Rómába, ahol megerősítette apja, III. Pippin által 756-ban a Pápai Állam részére adott területi és további területekkel bővítette azt ki.<sup>98</sup> A longobárdok 774-ben ismételen fellázdak, amit még ez évben levert és megreformálta az államigazgatási rendszert, melyről a későbbiekben részletesen esik majd szó.<sup>99</sup> Ugyanebben az évben elfoglalta Thuringia eddig a birodalomtól kívül eső részét is.

Ezt követően 778-ban visszafoglalta az arab csapatoktól a Hispania és a Frank Birodalom közti határterületet, majd a szászok ellen 777-ben megkezdett harcát folytatta.<sup>100</sup> A szászok állandóan lázadást szítottak a frank uralom ellen és még mindig pogány hitűek voltak. Károly 782-ben, hogy megtörje ellenállásukat egyetlen nap leforgása alatt 4500 szász hadifoglyot fejeztetett le.<sup>101</sup> Ideiglenesen sikeresen megtörte a szászok ellenállását, azonban 785-ben és 792-ben ismételen fellázdak, ekkor erőszakosan kitelepítette a szászokat egykori területeikről és a Frank Birodalom különböző pontjaira telepítette le őket. A megüresedett szász területeket frank telepésekkel töltötte fel, 797-re Szászország is a Frank Birodalom része lett.<sup>102</sup> Az itáliai területeken Desiderius egykori longobárd király veje (Arichis) 787-ben fellázdak a frank uralom ellen és több várost is elfoglalt, Károly ugyanebben az évben legyőzte, ekkor Arichis Grimoald és Rumold nevű fiait adta túsul Károlynak, hogy megtarthassa a Pavia mellett található Biavento területét.<sup>103</sup>

A fentiekben ismertetett háborús eseménysorozatokon kívül az államéletet érintően 780. és 782. között egyéb változások is lezajlottak. Károly hasonlóan a korábban hatalmon lévő Meroving-ház uralkodóihoz, valamint a Pippinida majordomusokhoz megkezdte gyermekei részére különböző pozíciók adományozását.<sup>104</sup> Harmadik feleségétől, Hildegardtól három gyermeke született: Ifjabb Károly 772-ben, Carlomann (Károly testvérének halálát követően újrakeresztelték Pippin néven) 777-ben és Lajos 778-ban.<sup>105</sup> Első házasságából (Himiltrude), melynek körülményei nem tisztázottak egy fiúgyermeke született 769-ben, ő volt Púpos Pippin. Ifjabb Károlyt (mint legöregebb fiút harmadik házasságából) társuralkodóvá, Pippint Itália királyává, Lajost Aquitánia királyává tette. Külön megemlítenő, hogy az első (vitatott) házasságából származó Púpos Pippin 792-ben belekeveredett az apja elleni összeesküvésbe, melyet követően élete hátralévő részét (811†) kolostorba száműzve kellett leélnie.<sup>106</sup>

A harcok idő közben folytatódtak ez az Avar Birodalom, illetve a Frank Birodalom közti első összeütközés 788-ban lezajlott, amikor is egy időben támadták meg Bavaria területét, melyet Károly ugyanebben az évben sikeresen beolvasztott birodalmába hasonlóan a Bavaria területétől keletre fekvő Carinthiához.<sup>107</sup> Az államszerkezetet érintő változásokat ez esetben is a későbbiekben fejtem ki. Károly ezt követően 791-ben két irányból támadta egyszerre az avarokat, az Avar Birodalom nyugati részét végigpusztították seregei, majd győztesen tértek vissza.<sup>108</sup> Károly 796-ban újból támadást hajtott végre az avarok ellen, seregei képesek voltak betörni a királyi szállásterületre és kifosztották az avar kincstárát is.<sup>109</sup> Károly középső fia,

---

<sup>98</sup> Katus im., 120. oldal

<sup>99</sup> James Westfall Thompson: History of the Middle Ages: 300-1500, Routledge Inc., 2016. 120. oldal [a továbbiakban: Thompson im.]

<sup>100</sup> Blunsom im., 158. oldal

<sup>101</sup> Blunsom im., 159. oldal

<sup>102</sup> Blunsom im., 159. oldal

<sup>103</sup> Kleinhenz im., 377. oldal

<sup>104</sup> Lister M. Matheson: Icons of the Middle Ages: Rulers, Writers, Rebels, and Saints,-Volume I., Abc-ClioLlc., Oxford 2012. 149. oldal [a továbbiakban: Matheson im.]

<sup>105</sup> Matheson im., 148. oldal

<sup>106</sup> Matheson im., 148. oldal

<sup>107</sup> Costambeys -Innes-MacLean im., 70. oldal

<sup>108</sup> Costambeys -Innes-MacLean im., 72. oldal

<sup>109</sup> Costambeys -Innes-MacLean im., 72. oldal

Pippin ugyanebben az évben Itália királyaként szintén megtámadta az avar csapatokat és végső csapást mért rájuk. Ezt követően maga az avar kagán is behódolt Pippin előtt.<sup>110</sup>

Itáliában eközben 787-ben Károly ekkor kinevezte Arichis elhunyt herceg Grimoald nevű fiát Biavento hercegének, aki a szomszédos Spoleto hercedégel (Hildebrand) néhány év múlva kikiáltották függetlenségüket. A helyzetet Itália királya Pippin oldotta meg, aki 791-ben, 792-ben, 800-ban és 801-ben is legyőzte ellenfeleit. Grimoaldot elfogta 802-ben és 18 hónap fogság után behódoltatta.<sup>111</sup>

A sikeres harcokat megvívó Károly azonban ekkor még nem érte el hatalmának csúcspontját. A klérus 795-ben megválasztotta az új pápát III. Leó személyében. Pápaként nyíltan szakított Bizánc befolyásával és a jövőt Károlyban és annak birodalmában látta. A rómaiak ekkor összeesküvést szöttek III. Leó ellen, akit 799-ben súlyosan bántalmaztak, majd a támadást túlélve Károlyhoz menekült. Károly erős fegyveres kísérete mellett III. Leó visszatért Rómába és 800-ban a frank király személyesen is meglátogatta. Az új pápa ugyanezen év decemberében zsinatot hívott össze, ahol a rómaiak hamis esküvel, hivatali visszaéléssel és fajtalankodással vádolták meg. Károly miután megbizonyosodott III. Leó ártatlanságáról (megesküdött), visszahelyezte őt a pápai székbe, mint az egyház védelmezője.<sup>112</sup>

III. Leó 800. december 25-én Károlyt császárrá koronázta, aki ezt követően nem nevezte magát római császárnak, meglévő címei mellé a Római Birodalom kormányzója titulust használta<sup>113</sup>. Hivatalos címe az alábbi volt: „Károly, a legkegyelmesebb, felséges, Istentől megkoronázott nagy és békét hozó császár, aki a Római Birodalmat kormányozza, és aki Isten irgalmából a frankok és longobárdok királya.”<sup>114</sup> Az első viking támadás 799-ben érte a Frank Birodalmat Frízföld felől, amik egészen 810-ig tartottak, amíg a területen egy erős védelmi vonal kiépítésre nem került.<sup>115</sup> Károly ezzel párhuzamosan 804-ben végleg leszámolt a szászokkal, 805-ben legyőzte a cseheket és a keleti szláv surbi népcsoportot. Harcba állt 808. és 810. között a vikingekkel, valamint a szászok megmaradt csoportjaival<sup>116</sup>. Pippin, Itália királya a frank flottát az Észak-Afrika és Hispánia területéről fosztogatni érkező arab csapatok ellen vezette 805 és 806 között.<sup>117</sup>

Károly 806-ban megtervezte a Frank Birodalom felosztását gyermekei között, tervei szerint Ifjabb Károly Austrasia, Neustria, Szászország, Burgundia és Thuringia, Pippin Itália, Bavaria és Svábföld, Lajos Provence, Septimania és az araboktól meghódított spanyol ütközőzóna felett uralkodtak volna.<sup>118</sup> Azonban Pippin 810-ben, míg Ifjabb Károly 811-ben elhunyt, ekkor már csupán Lajos nevű örököse volt életben. Károly 813-ban társuralkodóvá tette, azonban Itáliát Pippin fia törvénytelen gyermekének, Bernardnak adta.<sup>119</sup> Károly 814-ben hunyt el, utódja I. „Jámbor” Lajos lett. Lajos alapos egyházi nevelésben részesült, melynek hatására komolyan vonzotta a szerzetesi pálya, uralkodása első évében apja leányait, illetve féltestvéreit (Drogó, Hugó és Theodorik) és apja 720-ban született féltestvérének (Herstali Bernard) két fiát Adalardot és Walát kolostorba száműzte.<sup>120</sup> Károly halálával megszűntek a hódító háborúk, a Frank Birodalom növekedése megtorpant.

<sup>110</sup> Costambeys -Innes-MacLean im., 72. oldal

<sup>111</sup> Kleinhenz im., 377. oldal

<sup>112</sup> Hubert Jedin, John Patrick Dolan: Handbook of Church History -Volume III., Herder and Herder., New York 1969. 88- 95. oldal [a továbbiakban: Jedin-Dolan im.]

<sup>113</sup> Katus im., 124. oldal

<sup>114</sup> Katus im., 124. oldal

<sup>115</sup> George C. Kohn: Dictionary of Wars, Facts on File Inc., New York 2007. 588. oldal [a továbbiakban: Koch im.]

<sup>116</sup> Koch im., 113. oldal

<sup>117</sup> Kleinhenz im., 377. oldal

<sup>118</sup> Matheson im., 165. oldal

<sup>119</sup> Matheson im., 166. oldal

<sup>120</sup> Katus im., 138. oldal

A továbbiakban következő információk könnyebb megértéséhez szükségesnek tartom röviden ismertetni Lajos gyermekeit és feleségeit. Lajos első felesége 794. és 818. között Ermengarde volt, akitől három fiúgyermek született: I. Lothár 795-ben, I. Pippin 797-ben és II. Lajos 805-ben. Előző feleségének halálát követően második felesége Judith lett 819-ben, akitől egy fiúgyermek született: II. „Kopasz” Károly 823-ban.<sup>121</sup> Visszatérve a történelemhez Lajos Pippin nevű ekkorra már elhunyt (810†) testvérének fia (Bernard), aki 810-től Itália királya volt Lajos trónra lépését követően ragaszkodott saját királyságához és ellenállást szervezett. Lajos tudomást szerzett erről és 818-ban megvakíttatta és börtönbe záratta unokaöccsét, valamint az ellenállásban részt vevő összes személyt.<sup>122</sup> Ebben segítségére volt első feleségének (Ermengarde) apja is, aki támogatásáért cserében megkapta Spoleto hercegi tisztségét 822-ben.<sup>123</sup>

Lajos 817-ben újrakoronáztatta magát, mellyel egy időben lemondott a Róma feletti joghatóságáról, valamint a pápaválasztásba történő beavatkozásról, hasonlóan a Meroving-ház uralkodóinak 639. után betöltött szerepéhez a frank császár hatalma meggyengült a gyengekezű uralkodó alatt.<sup>124</sup> A helyzet odáig fajult, hogy Károly halálát követően III. Leó pápa tudtával és beleegyezésével Rómában meggyilkolták a frankokat, valamint a frank párti nemességet, mely 823-ban ismételten megisméltődött mindennemű felelősségre vonás nélkül.<sup>125</sup> Lajos 817-ben történt újrakoronázásával egy időben felosztotta három fia között a Frank Birodalmat, legidősebb fiát, I. Lothart társcsászárrá koronáztatta, I. Pippin Aquitánia, míg II. Lajos Bavaria területeit kapta meg. Bernard halála után I. Lotharé lett Itália is.<sup>126</sup>

Lajos 822-ben mélyen vallásos emberként attignyi palotájában a pápa (I. Paszkál) és a birodalom egyházi elöljárói és nemesei előtt bűnbánatot gyakorolt unokaöccse, Bernard halála miatt és szabadon engedte a 814-ben kolostorba száműzött három féltestvérét is (Drogó, Hugó és Theodorik).<sup>127</sup> I. Lothar 824-ben helyreállította a császári felügyeletet Róma felett. Lajos a második feleségétől (Judith) született gyermekét, II. Károlyt 829-ben királlyá tette Burgundia északi, Szászország nyugati és Austrasia déli részei felett<sup>128</sup>. Ugyanebben az évben II. Károly öröklését a három testvér nem nézte jó szemmel és együttesen fellázadtak Lajos ellen a 817-es területi állapotok, vagyis az „Ordinatio imperii” visszaállítását követelve.<sup>129</sup> Lajos még ebben az évben (829) visszavonta I. Lothar Itáliai királyi címét, valamint társcsászári kinevezését.

Lajos fiai 833-ban megszerezték a pápa támogatását és seregükkel apjuk ellen fordultak, akit azonban saját serege cserben hagyott és átadta magát fiainak. Ekkor a püspöki zsinat bűnösnek titulálta, aki alkalmatlan az uralkodásra. Lajos kolostorba vonult, trónját I. Lothar foglalta el. I. Pippin és II. Lajos ekkor testvérük ellen fordult, akit megpróbáltak rákényszeríteni annak kizárólagos Itáliai uralmára. A püspöki zsinat 834-ben visszavette az egyház közösségébe, visszahelyezte császári jogaiba és 835-ben újra megkoronázták.<sup>130</sup> 838-ban meghalt I. Pippin király, és Jámbor Lajos ismételten felosztotta birodalmát három fia között, I. Lothár és II. Károly kapta a legnagyobb területeket, II. Lajosra kizárólag Bavaria területét hagyta. II. Lajos apja ellen fordult, azonban Jámbor Lajos 840-ben elhunyt.

---

<sup>121</sup> Rosamond McKitterick: *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, Cambridge University Press., Oxford 2008, 93. oldal [a továbbiakban: McKitterick im.] és Glenn im., 109. oldal

<sup>122</sup> Kleinhenz im., 377. oldal

<sup>123</sup> Kleinhenz im., 378. oldal

<sup>124</sup> Katus im., 139. oldal

<sup>125</sup> Katus im., 139. oldal

<sup>126</sup> Katus im., 139. oldal

<sup>127</sup> Lucy la Zouche: *My History*, Lucy la Zouche Limited, Oxford 2011, 184. oldal [a továbbiakban: Zouche im.]

<sup>128</sup> Eric Joseph Goldberg: *Struggle for Empire: Kingship and Conflict Under Louis the German- 817-876*, Cornell University Press., New York 2006. 59. oldal [a továbbiakban: Goldberg im.]

<sup>129</sup> Goldberg im., 59. oldal

<sup>130</sup> Katus im., 139. oldal

Lajos utóda I. Lothar lett, aki egységes és erős birodalmat akart felállítani, de II. Lajos és II. Károly szembefordult vele és 841-ben Fontanetumnál legyőzték. II. Lajos és II. Károly 842-ben szövetséget kötött I. Lothar ellen, mely végül békekötéssel zárult. A 843-as verduni szerződés felosztotta a három testvér között a birodalmat.<sup>131</sup> II. Károly a Nyugati Frank Királyság, II. Lajos a Keleti Frank Királyság, I. Lothar pedig az Itáliából, Burgundia nyugati részéből, Provenceből és Lotharingiából (Austrasia középső és Neustria keleti része) álló területek királya lett. A Frank Birodalom soha többé nem nyerte el korábbi nagyságát, ezt követően nem egyesült egy uralkodó fennhatósága alatt.<sup>132</sup>

A fentiekben bemutatásra került a Pippinidák története egészen a kezdetektől (643). Felemelkedésük több leszármazott sikeres harcainak eredménye, mint II. Pippin majordomus (687-től a frankok hercege címet használta), illetve Martell Károly majordomus (739-ben III. Gergely pápa alkirálynak nevezi levelében). Martell Károly fia, III. Pippin majordomusként kezdte pályafutását (741), azonban hatalma az ezt követő években annyira megerősödött, hogy 751-ben trónfosztotta a Meroving-ház utolsó uralkodót és az első frank királlyá vált, akit egy főpap, majd 754-ben maga a pápa kent fel. A Pippinida majordomusoktól eredő Karoling-ház így már legitim hatalommal rendelkezett a Frank Birodalomban. III. Pippin fia, Károly volt az, aki területszerzései és sikeres harcai által igazán nagyra tette a Karoling-dinasztiát és a pápa (III. Leó) 800-ban római császárrá koronázta. Károly halálát követően (814†) fia, I. „Jámbor” Lajos örökölte a császári címet, azonban gyengekező és meggondolatlan uralkodása alatt a Frank Birodalmat a Meroving-dinasztia regnálása alatt megfigyelhető belviszályokba sodorta, mely a halálát (840) követően annyira fellángolt gyermekei között, hogy azok a verduni szerződésben (843) végleg felosztották az egész birodalmat.

#### *A Karoling-alkotmányosság Martell Károly halálát követően*

A Karoling-ház megalakítása III. Pippin majordomus (741-ben Neustria), majd frank király (751-től) nevéhez köthető, melyet apjától, Martell Károlytól eredeztetnek. Martell Károly apja, II. Pippin majordomus még Pippinida leszármazott volt, azonban mivel Martell Károly második nem legitim házasságából (Alpaida) született 686-ban, így törvénytelen gyerekek tekintették.

Martell Károly halálát követően (741†) azonban III. Pippin még nem rendelkezett kellő támogatottsággal királyi ambíciói eléréséhez és Carlomann nevű testvérével (Austrasia majordomusa 741-től) együttesen próbáltak felülkerekedni az ellenük fellázadó Aquitánia és Bavaria hercegségein, illetve az őket vezetőként el nem ismerő Frank Birodalom nagy területekkel rendelkező gazdag nemesein. Hatalmuk megerősítése érdekében bábkirályt választottak maguk mellé (III. Childerich) és mivel III. Pippin testvére (Carlomann) mélyen vallásos ember volt, ezáltal közelebb kerültek Rómához.

Martell Károly, ahogyan az a korábbiakban említésre került elsőként vezette be a hűbériséget a frank hadseregben, melyhez elsősorban egyházi birtokokat sajátított ki és osztott ki vazallus harcosai részére, emellett a püspöki és apáti székek nagy részét nagyvilági életet élő személyeknek juttatta. Az egyház szerepe így igencsak megcsappant, hanyatlani kezdett a Frank Birodalomban. Még Martell Károly regnálása alatt III. Gergely pápa kinevezte érsekké Bonifácot, aki igen jó kapcsolatba került Carlomann nevű vallásos fiához.<sup>133</sup> Carlomann támogatásával Bonifác 743-ban hozzájárult a frank egyház megreformálásához, három zsinat zajlott le, az első a „germán zsinat” 743-ban, a második az estinnesi (744), a harmadik pedig a soissons-i zsinat volt (744).<sup>134</sup> Reformjainak célja a nagyvilági életet élő személyek

---

<sup>131</sup> Katus im., 139. oldal

<sup>132</sup> Katus im., 139. oldal

<sup>133</sup> Jedin-Dolan im., 12. oldal

<sup>134</sup> Jedin-Dolan im., 13. és 14. oldal

eltávolítását célozta, illetve a pápa felé kötelező eskütételt a püspökök részére. Kísérletet tett az egyházi birtokok visszaszerzésére is, azonban miután Carlomann kolostorba vonult 747-ben III. Pippin már világi hatalmára összpontosított az egyházi reformok mellőzése mellett.

A longobárdok 739. óta terjeszkedtek a Rómával határos területeken, azonban Martell Károly idején a frankok nem vonultak szövetségeseik ellen. III. Pippin királyi babérokra tört és ehhez szüksége volt a pápa támogatására, a pápának pedig szövetségesre a longobárdokkal szemben. III. Pippin megszerezte Zakariás pápa támogatását 750-ben, majd 751-ben letette a trónról az utolsó Meroving uralkodót (III. Childerich) és az első Karoling-házi frank király lett, akit főpap, majd a pápa kent fel az uralkodói méltóságra, hatalma így megkérdőjelezhetlenné vált, Krisztus földi helytartójává lépett elő keresztény királyként.<sup>135</sup> III. Pippin viszonzta ezt a gesztust a pápának, 756-ra visszafoglalta a területeket a longobárdoktól, melyeket a pápának ajándékozott, így létrejött a független Pápai Állam. Az államszervezetet érintő változtatásai között található az általános birodalmi gyűlés, melyen minden szabad fegyverforgató férfi részt vett, ezáltal összekapcsolódott egy seregszemplével is márciusról májusra került áttétele 755-ben a megnövekedett lovas csapatok számára ekkor fontos zöldellő fű kivárása miatt.<sup>136</sup>

A III. Pippin kori Karoling-alkotmányosság alapjaiban a Meroving-alkotmányosságra épült, azonban egy igen komoly változtatás érte azt, a majordomusi tisztség eltörlésére került. A majordomusi tisztség eltörlését követően a palotagróf tisztsége került előtérbe, aki korábban a paloták javaiért és készleteiért felelt.<sup>137</sup> A hűbériséget továbbra is fenntartotta a frank hadseregben, azonban nem tette az állami szerveződés alapjává. Megemlítenéd azonban egy eset, III. Pippin 748-ban Bavaria hercegévé tette III. Tassilot, aki később ellene fordult. Ekkor III. Pippin legyőzte és vazallusává tette, mellyel által évi adó megfizetése és Bavaria seregének szükség szerint a frank király részére történő rendelkezésre bocsátása járt. III. Pippin ezzel a cselekedetével a Frank Birodalom területén fennálló belső feszültségek rendezésének alapjait tette le, melyet „Nagy” Károly fejlesztett tökélyre. Uralkodását egyfajta átmenetnek tekinteném a Meroving- és a Karoling-alkotmányosság között.

A Karoling-alkotmányosság kialakítása „Nagy” Károlyhoz köthető, aki 771-től minden frank királyává vált. Uralkodása alatt az állami szerveződés alapjává tette a hűbériséget a beneficium átadásával és a commendationak nevezett jogi aktus egyesítésével.<sup>138</sup> A középkorban a közjog a magánjogra épült, összeolvadt egymással. Az uralkodásra magánjogi tulajdonként tekintettek.<sup>139</sup>

A hűbériség kialakulásának kezdete a Meroving-korban kezdődött meg, a modelljében kifejlett hűbériség a Karoling-korban valósult meg, „Nagy” Károly regnálása alatt. A király hatalma az által erősödött meg, hogy a hűbéri piramis legfelsőbb pillérét testesítette meg.

A király kormányzásban segítő hivatalnokait és tisztségviselőit a személyes hűség kötelékével kapcsolta magához, így a grófok, az örgrófok, a hercegek, a királyi kiküldöttek, a várórség, a püspökök és az apátok mind a király vazallusai lettek (vassi dominici).<sup>140</sup> A királyi vazallusok homagiumot (commendatiót létrehozó eskü) és vazallusi hűségesküt is tettek.<sup>141</sup> A király azon vazallusai, akik közvetlenül a királyi alárendeltségében folytatták szolgálatukat beneficiumot is kaptak (vassi dominici casati) és jóval nagyobb presztizst élveztek.<sup>142</sup> A kapott beneficium

---

<sup>135</sup> Katus im., 119. oldal

<sup>136</sup> Katus im., 126. oldal

<sup>137</sup> Ruszoly im., 235. és 236. oldal

<sup>138</sup> Mezey-Szente im. 53. oldal

<sup>139</sup> Balogh Zsolt, Csink Lóránt, Jakab András, Kiss Barnabás, Klicsu László, Lichteinstein József, Schanda Balázs, Till Szabolcs, Tóth Károly, Trócsányi László, Varga Zs. András: Bevezetés az alkotmányjogba, Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest 2016., 21. oldal

<sup>140</sup> Mezey-Szente im. 56. és 59. oldal

<sup>141</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>142</sup> François Louis Ganshof: Feudalism, University of Toronto Press 1996, 24. oldal [a továbbiakban: Ganshof im.]



nagysága 30 mansus volt általában (azonban tovább növelhette a király), mely jóval meghaladta a nehéz páncélos lovas kiállításához szükséges 12 mansus területet.<sup>143</sup> A király vazallusai, akik nem részesültek beneficiumban (vassi dominici non casati) a király közvetlen kíséretét adták (4000 fő), Austrasia és Neustria magterületeiben kerültek elhelyezésre a király akaratának kikényszerítését elősegítendő és közvetlenül a kincstárból került megoldásra finanszírozásuk.<sup>144</sup> A király nagybirtokos vazallusai (senior vassi dominici), melyek elegendő beneficiummal rendelkeztek ahhoz, hogy önerőből képesek legyenek magánhadsereg kiállítására a király által kötelezve lettek seregeik szükség szerinti átadására.<sup>145</sup> A király harcai során minden egyes királyi vazallusának beneficium adományozásától függetlenül finanszírozta az egységeinek ellátását a kincstárból.<sup>146</sup> A királyi vazallusok mellett a frank társadalomban természetesen jelen voltak a beneficiumot kapó vazallusok (vassi), illetve a beneficiummal nem rendelkező vazallusok (vassi non casati). Károly császárrá történő koronázása (800) után két évvel minden alattvalóját közvetlen hűségeskü letételére kötelezte, mely intézkedés által minden alattvaló főhűbérese az uralkodó vált, így a hűbérviszony számára egyrészt alkotmányos tartalmat hozott létre, másrészt saját szakrális és állam fölött álló hatalmát garantálta.<sup>147</sup> Az esküszöveg egy része azt tartalmazta, hogy mindenki olyan hűséggel viseltessék az uralkodó iránt, mint a hűbéres hűbérura iránt „*delis sum sicut [...] debet esse homo domino suo.*”<sup>148</sup> Feudalizálódásról ekkor még nem beszélhetünk, hiszen az uralkodó továbbra is őrizte a törzsi szokások egy részét, miszerint az egész nép az ő kísérete.<sup>149</sup>

A hűbéri rendszer magját a feltétlen hűség elve jelentette, engedetlenség fellépésekor felmondhatóvá vált a hűbéri kapcsolat, másfelől a vádemelés a királyi bíróság előtt, mellyel a király személye a hűség legfőbb védelmezőjévé vált.<sup>150</sup> A királyi vazallusok a tőlük alacsonyabb rangú tisztségviselőkkel léptek hűbéri kapcsolatba (vassi comitis), mely által a hivatali hierarchia hűbéri lánccá fejlődött.<sup>151</sup> A fentiekben említésre került királyi bíróság Károly 811-es ítélezési reformját követően a politikailag komoly súllyal rendelkező, illetve a nagyobb hatalommal rendelkező vazallusok ügyeinek esetén tartotta fenn a királyi ítélezést, minden egyéb ügyet a birodalmi illetékességű palotagrófi bíróság hatáskörévé tett.<sup>152</sup> Megemlítendő a korábbiakban többször is említett III. Tassilo Bavariai herceg esete, aki 787-ben nem volt hajlandó megújítani hűségesküjét és nyíltan szembeszállt Károllyal, aki hűtlenségi pert indított ellene. A perben bűnösnek találták, megfosztották családját minden birtokától és halálra ítélték, mely halálos ítéletet Károly rokonságukra figyelemmel megváltoztatott, és egész családjával együtt kolostorba záratta.<sup>153</sup>

A májusban megrendezendő általános birodalmi gyűlés során III. Pippin óta kerültek kihirdetésre az uralkodó rendeletei, melyek így törvényerőre emelkedtek. Ezek a törvények voltak a capitulárek.<sup>154</sup> Károly uralkodása alatt egy második birodalmi gyűlést is összehívott, melyen a vezető tisztségviselők és főpapok vettek kizárólag részt.<sup>155</sup>

---

<sup>143</sup> C. P. Lewis: Haskins Society Journal, The Boydell Press 2001, 116. oldal [a továbbiakban: Lewis im.]

<sup>144</sup> Leif Inge Ree Petersen: Siege Warfare and Military Organization in the Successor States (400-800 AD), Brill Ltd, Leiden. 2013. 239. és 240. oldal [a továbbiakban: Petersen im.]

<sup>145</sup> Petersen im., 240. oldal

<sup>146</sup> Petersen im., 241. oldal

<sup>147</sup> Mezey-Szente im. 60. oldal

<sup>148</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>149</sup> Mezey-Szente im. 58. oldal

<sup>150</sup> Mezey-Szente im. 58. oldal

<sup>151</sup> Katus im., 130. oldal

<sup>152</sup> Ruszoly im., 235. oldal

<sup>153</sup> Katus im., 123. oldal

<sup>154</sup> Ruszoly im., 237. oldal és Katus im., 126. oldal

<sup>155</sup> Katus im., 126. oldal

A központi közigazgatás helyszínévé a paloták váltak.<sup>156</sup> A királyi birtokok palotái voltak azok a központok, melyekbe a környékről származó termények és javak elraktározásra kerültek. Az egyes palotákban addig székelt a királyi udvar, amíg fel nem élte a készleteket. Károly uralkodásának vége felé az aacheni palota egyre inkább székhellyé vált.<sup>157</sup> Az udvari méltóságok köre ismételt változáson ment át és kibővült a főszakács, az ajtóőr, a kvártélymester, a királyi kardhordó, a királyi orvos és a könyvtáros hivatalokkal.<sup>158</sup> A palotagróf feladatköre felértékelődött, betudható ez a majordomusi tisztség 751-ben történt eltörlésének. A fentiekben említésre került, hogy Károly 811-ben megreformálta a királyi ítélkezést és az udvari bíróságból ténylegesen birodalmi illetékességű palotagrófi bíróságot hozott létre. A palotagrófnak saját kancelláriája alakult az ítéletlevelek hitelesítése céljából külön királyi pecséttel. Mivel több palotagróft is kinevezett, így közülük az első birtokolta a királyi pecsétet, a többi palotagróf az ő megbízottjaként járt el.<sup>159</sup> A palotagrófok igen komoly jogi képzettséggel bírtak, királyi helytartóként kihelyezésre kerültek a Frank Birodalom különböző birodalomrészeire és az udvari palotagróffal azonos hatáskörben folytatták tevékenységüket.<sup>160</sup> Létrehozta az udvari kápolnát, ami a királyi kancellária szerepét töltötte be. Tagjai a káplánok voltak a főkáplán vezetése alatt, aki egyben a király egyik főtanácsadója is volt.<sup>161</sup> A káplánok végezték a kormányzat írásbeli munkáját a királyi kancellár irányításával, aki e feladata mellett ekkorra az egyházi hivatalviselők oklevélkiállítója volt, és a királyi irattár őrzéséért is felelt.<sup>162</sup> Megemlítendő továbbá a királyi tanács szervezete is, mely az éppen a királyi udvarban tartózkodó főtisztviselők, főpapok és királyi vazallusok informális tanácsadó testülete a király döntései során.<sup>163</sup>

A Frank Birodalom Károly folyamatos hódításai idején érte el területi csúcspontját, melyben erős, személyhez hű hadseregére támaszkodott. A Frank Birodalomhoz csatolta 774-ben a Longobárd Királyságot és Thuringia eddig a birodalomtól kívül eső részét is, 778-ban visszafoglalta az arab csapatoktól a Hispánia és a Frank Birodalom közti határterületet. Bavaria területét és Carinthiát 788-ban, majd 797-ben Szászországot is megszerezte minden belső feszültség egyidejű leverése mellett.

A Frank Birodalom egészére kiterjesztette a grófság intézményrendszerét, mely általános területi közigazgatási egységgé vált, a grófság tehát a nagy kiterjedésű királyi birtokok központjaira és ezek hadköteles vazallusaira épült.<sup>164</sup> A gróf (comes), ahogyan az a fentiekben említésre került királyi vazallussá vált a beneficium és honor (hivatali tisztség) átadásával egyidejűleg. A grófok esetében a beneficium átadása a hivatal ideiglenes betöltésével járt (nem volt örökölhető), a király bármikor visszahívhatta e tisztségéből.<sup>165</sup> A legtöbb esetben nemesek kapták meg ezt a hivatalt, azonban Károly néha szolgákat is megbízott vele, hiszen azok így sokkal jobban kötődtek személyéhez. A beneficium és a tisztséggel járó elismertség megszerzése mellett a gróft illette a bírságok és vámok egyharmada, illetve a beszállásolás joga, mely szerint kíséretével együtt kötelező volt az ellátása utazásai során.<sup>166</sup> Helyettese az algróf (vicecomes) volt, a grófságok alapegysége a centena volt, mely közigazgatási és hadseregen belüli alapegységként is századot jelentett, vezetője a centenarius volt.<sup>167</sup> A

---

<sup>156</sup> Mezey-Szente im. 53. oldal

<sup>157</sup> Katus im., 126. oldal

<sup>158</sup> Ruszoly im., 234. oldal

<sup>159</sup> Ruszoly im., 236. oldal

<sup>160</sup> Ruszoly im., 236. oldal

<sup>161</sup> Ruszoly im., 235. oldal

<sup>162</sup> Katus im., 127. oldal

<sup>163</sup> Katus im., 127. oldal

<sup>164</sup> Mezey-Szente im. 59. oldal és Ruszoly im., 239. oldal

<sup>165</sup> Ruszoly im., 239. oldal

<sup>166</sup> Katus im., 128. oldal

<sup>167</sup> Bachrach im., 215. oldal

centena volt a grófságok alapegysége, melynek bíróságai kisebb ügyekben ítéleztek. A fontosabb ügyeket a megyei bíróság (mallus) tárgyalta, mely hat hetente került összehívásra a grófságok területein és a gróf elnöklésével zajlott (vagy az algróf, vagy a centenarius helyettesítette), munkáját alkalmi bírák segítették.<sup>168</sup>

A gróf személyi és területi hatáskörét a királyi uradalmak központjából és népességéből kiinduló bővülés jellemezte, területi illetékessége egyre inkább körülhatárolódott figyelemmel arra, hogy közel 500 gróf került kinevezésre a Frank Birodalomban.<sup>169</sup> Az immunitással rendelkező magánföldesúri és egyházi birtokokra nem léphetett be, viszont a rend fenntartása és a hadba hívás során egyre inkább kiterjedt hatalma ezen területek lakosságára is.<sup>170</sup> A gróf a király nevében gyakorolta a bannumot, tehát kihirdette és betartatta a törvényeket, fenntartotta a rendet, bíraskodott és szükség szerint hadba vezette a fegyverképes férfiakat.<sup>171</sup>

Károly a birodalom támadásokkal veszélyeztetett határvidékein örgrófságokat szervezett, így megalakult a Friuli Örgrófság 776-ban, a Breton Örgrófság a 786-ban, a Carinthiai Örgrófság 788-ban, a Pannóniai Örgrófság 796-ban, a Spanyol Örgrófság 801-ben, a Thüringiai Örgrófság 806-ban és a Szász Örgrófság 808-ban.<sup>172</sup> Az örgrófságok várakkal rendelkeztek, mely a frank korban nem volt megszokott. Az örgróf (marchae) hatásköre a gróféhoz volt hasonló, azonban katonai hatásköre jóval szélesebb volt és az örgrófság területe alá tartozó grófok harcosai felett is rendelkezett.<sup>173</sup>

Az uralkodót kormányzásában a királyi kiküldöttek segítették (missi dominici), akiket a király maga választott és nevezett ki a hivatal betöltésére. A Meroving-korban és a majordomusok korában is ismert volt a királyi kiküldött személye, azonban Károly bevonta őket az államigazgatásba, míg korábban a kapitulárék terjesztése volt a fő feladatuk.<sup>174</sup> Kétféle királyi kiküldött létezett, az egyik kategória a „missi ad hoc volt”, melyek feladata a meghatározott különleges események és az igazságtalanságok vizsgálata volt, a másik kategória a missi dominici volt, akiknek feladata az esetleges korrupció feltárása volt a kihelyezésre került grófok, örgrófok, egyházi nemesek (például apátok és püspökök) körében.<sup>175</sup> Meghatározott földrajzi területen (missaticum) kaptak illetékességet ezen feladatuk végrehajtására a király személyes képviselőiként. Legfőbb feladatuk a királyi akarat kikényszerítése volt, emellett az új capitulárék közvetítése, a király által kihelyezett fő hivatalnokok tevékenységének vizsgálata és a kincstári bevételek begyűjtéséért is felelősséggel tartoztak.<sup>176</sup> A gróf által elnökölt megyei bíróságok (mallus) ülésein évente legalább kétszer királyi küldöttek bíraskodtak és a grófok ítéletével szemben fellépő fellebbezések esetén feljebbviteli bíróságként döntöttek arról, hogy szükséges-e a legfelsőbb feljebbviteli fórumként ismert udvari bíróság hatáskörébe rendelni az adott ügyet.<sup>177</sup> A grófok kötelessége volt számukra étel és szállás biztosítása. A király által vezetett hadjáratok előtt a királyi küldöttek feladata volt a vazallusi eskük megismétléséhez kapcsolódó adminisztrációs munka.<sup>178</sup>

Károly igen komoly kodifikációs munkát folytatott, a Lex Salica törvénykönyvet (Chlodwig 507-511) 798-ban módosította, mely által sikerült az adott korhoz illeszteni a száli frankok szokásjogát. A Lex Salica hatályba lépését követően több uralkodó is kiegészítette azt, így

---

<sup>168</sup> Katus im.,

<sup>169</sup> Ruzsoly im., 239. oldal és Mezey-Szente im. 59. oldal

<sup>170</sup> Ruzsoly im., 239. oldal

<sup>171</sup> Katus im., 128. oldal

<sup>172</sup> Angus MacKay: Atlas of Medieval Europe, Routledge LLC., London.1997. 19. oldal

<sup>173</sup> Ruzsoly im., 240. oldal

<sup>174</sup> Frassetto im., 269. oldal

<sup>175</sup> Frassetto im., 269. oldal

<sup>176</sup> Frassetto im., 269. oldal

<sup>177</sup> Katus im., 129. oldal

<sup>178</sup> Frassetto im., 269. oldal

még az eredeti 65 címet tartalmazott, a negyedik módosítás 100 címet, míg a Károly által 802-ben kihirdetett ötödik és egyben végső változat (Lex Salica emendata Carolina) 70 címet foglalt magába. Szabályokat tartalmazott a perben résztvevők egymáshoz fűződő viszonyáról. A büntetőjog területén igen hiányosnak mondható, csupán a törzs és a vallás elleni maroknyi terjedelmű bűn elkövetése vonzotta a halálos ítéletet. Hasonlóan az archaikus római joghoz a száli frankok a halálbüntetés kiszabását követően megtartott kivégzést az istenek megbékítése érdekében bemutatott áldozatnak tekintették. Egy másik személy által elkövetett támadást nem a közrend, vagy a nem létező állam megzavarásának tartották, az csupán egy másik magánember számára okozott sérülés volt. A perbefogás az áldozatnak, vagy annak rokonainak volt fontos és az egész folyamatot a megtorlás motiválta.<sup>179</sup>

Károly 802. és 803. között az (Aix-La-Chapelle-i) aacheni birodalmi gyűlésen a Frank Birodalom belső harmóniájának megteremtése céljából, továbbá az északi határok biztonságának megőrzése és az elfoglalt területek lakosságának gyors integrációja érdekében megkezdte az érintett törzsek szokásjogainak törvénykönyvbe történő átültetését.<sup>180</sup> Az érintett területek a Frank Birodalomhoz 774-ben teljes területével hozzácsatolt Thuringia, a 797-ben meghódított Szászország, a 734-ben meghódított és egészen idáig szokásjog szerint berendezkedett Frízföld és a már korábban a Rajna alsó vidékén (a mai Hollandia területének Gelderland nevű tartománya) meglepedett és szokásjog szerint berendezkedett chamavi vagy hamavi frank törzsek lakhelye voltak. A kereszténység felvételének kötelezőtétele a pogány törzsek részére, akik elvesztették függetlenségüket igen komoly feszültséget gerjeszthetett, véleményem szerint Károly azon munkássága, hogy törvénykönyveket készítsen a részükre hatásosabb fegyver volt, mint a hadsereg folyamatos bevetése ezeken a területeken.

A bemutatásra kerülő négy törvénykönyv esetében azonban megemlítendő, hogy azok nem tartalmazták teljes egészben az adott törzsek íratlan szokásjogait, mely lehetséges, hogy a frank uralkodó kifejezett célja volt.<sup>181</sup> Együttesen, egymással összehasonlítva mutatom be a törvénykönyvek közötti hasonlóságot, mely által véleményem szerint az átláthatóbb lesz.

A *Lex Frisionum* rendelkezik a tiltott szerelmi életről (például paráználkodás) és a házasságtörésről a 9.1-es cikkében, a nemi erőszakról a 9.3-as cikkben, illetve a nőrablásról és az ezzel kapcsolatos erőszakról a 9.5-ös cikkben. A törvénykönyv külön rendelkezik a különböző társadalmi rétegek nőtagjai ellen elkövetett fentiekben említett bűnökről, mely ritkán fordul elő a korabeli germán jogban. A 9.1. és 9.2. cikkekben megkülönbözteti a nemes hölgyek, szabad- és félszabad nők sérelmére elkövetett paráználkodást, melyért a társadalmi rétegenként eltérő nagyságú wergildet, azaz pénzbeli jóvátételt kellett fizetni. A nőrablásról a 9.11. cikk, az erőszakról a 9.13. cikk rendelkezett. Egy szabad nő (családja engedélye nélküli) elrablásáért, illetve a sérelmére erőszakért egyaránt 20 solidi jóvátételt kellett fizetni. Azonban, ha a két fél által szabad akaratból, a nő családjának beleegyezése mellett „raboltja el” a férfi jogilag tiszta helyzet áll fenn, hasonlóan a *Lex Saxonum* 40. cikkének 2. részében.<sup>182</sup>

A *Lex Frisionum* 9.8- 9.10. cikkei rendelkeztek arról, ha a szenvedő alany szűz és akaratán kívül megbecstelenítik, akkor magas jóvátételi díjat szükséges megfizetni, hiszen ebben a helyzetben nehéz párt találnia és valószínűsíthetően saját magáról szükséges gondoskodnia. A *Lex Saxonum* 40. cikk 3. részében ez úgy került meghatározásra, ha erőszakkal veszi el egy nő szüzességét, akkor az erőszaktevő dupla összegű „bride-price” megfizetésével tartozik felelősséggel. A *Lex Francorum Chamavorum* a nő értékárgyának tekinti annak szüzességét

<sup>179</sup> Randall Lesaffer: *European Legal History: A Cultural and Political Perspective*, Cambridge University Press.,2006., 161. és 162. oldal

<sup>180</sup> Arend Quak: *Speculum saxonum*, Amsterdam – Atlanta Ga.,1999., 41. oldal [a továbbiakban: Quak im.]

<sup>181</sup> Quak im., 42. oldal

<sup>182</sup> Quak im., 42. oldal

házasulandó korában ( ) és 9.9. cikke teljes mértékben megegyezik a *Lex Saxonium* 40. cikk 3. részével és dupla összegű „bride-price” összegre jogosultak. A *Lex Frisionum* értelmezése szerint az apa, vagy a védelmező a lány férjhezmenetele után járó wergild háromszoros jóvátételre jogosult. A pontos összeg nem került megemlítésre a törvénykönyvek szövegeiben, véleményem szerint ez társadalmi osztálytól függően változhatott.<sup>183</sup>

A *Lex Frisionum* 8.1. cikkében rendelkezik a lopásról és úgy határozza meg, mintha a lopás minden esetben erőszakkal járna és ezzel megegyező bűnnek tekinti egy asszony akaratán kívüli elrablását is, mely megegyezik a *Lex Francorum Chamavorum* 45. cikkének jogértelmezésével és cselekedetéért tulajdona egy része zálogosításra kerül. A *Lex Francorum Chamavorum* 47. cikke és a *Lex Saxonium* 49. cikke hasonlóan közelíti meg a nőrablást és 200 solidi jóvátétel és 60 solidi „bocsánatpénz” megfizetésére kötelezett az elrabló. A *Lex Thuringorum* 46. cikke szerint egy nőt elrabló személy a nővel egy időben egyéb mást dolgot is ellop, akkor a nő visszaadásával 200 solidi jóvátételt kell fizetnie, továbbá 10 solidit minden egyes ellopott ingóság után hasonlóan a *Lex Francorum Chamavorum* 47. cikkéhez és a *Lex Saxonium* 49. cikkéhez.<sup>184</sup>

A *Lex Thuringorum* a nemes hölgy, illetve a gyermekszülésre alkalmas korban lévő szabad nő elleni gyilkosságot 200 solidira bünteti, mely a 48. és 49. cikkben került szabályozásra. A 49. cikk a nőrablás és egy özvegy megölésének bűne közé egyenlőségelet emel, és a 46. cikk szerinti 200 solidus jóvátétel megfizetése szükséges a családnak. Az 58. cikk kimondja, ha valakiről utólag bizonyosodik be, hogy erőszakot követett el, az a gyilkossággal megegyező nagyságú bűnnek minősül és halálbüntetést érdemel.<sup>185</sup>

Ha egy szabad nő nőrablás vagy erőszak áldozatává válik egy szolga által, akkor a *Lex Thuringorum* 46. és 58. cikke, a *Lex Saxonium* 49. cikke, vagy a *Lex Frisionum* 9.8. cikke érvényesül területtől függően. Megfigyelhető, hogy a törvénykönyvek igen komoly átfedésben vannak egymással, mely Károly birodalomegységesítési törekvésének az eredménye.<sup>186</sup>

A *Lex Salica emendata Carolina* volt az alapköve a fentiekben említésre került négy törvénykönyvnek, azok belőle erednek. A legfőbb bűnök csoportja megegyezik az azokban foglaltakkal, a legnagyobb különbséget a szélesebb körű jogok és a frankok jóval „drágább” élete jelentette.

Összességében elmondható, hogy mind a négy törvénykönyv az egységesítés jegyeit viseli magán és a legfőbb bűnök, mint a gyilkosság, a nőrablás, az erőszak, szüzek megrontása szabályozza. Ez érthető is, hiszen az eddig germán szokásjog szerint élő négy törzset minél gyorsabban próbálták integrálni egyrészt az államszervezetbe és az egyházba. Ehhez engedelmes alattvalókra volt szükség, melyet a jog érvényre juttatása mellett saját alkotmányosság biztosításával így békés eszközökkel is meg tudta oldani Károly.

Károly jogalkotási tevékenysége mellett az egyházi reformok véghezvitelének is szerves részévé vált. Helyreállításra került a fegyelem és minden kolostor részére kötelezően előírták a Bonifác által javasolt (753-757) reformok életbeléptetését.<sup>187</sup> Károly kötelezővé tette minden hívő részére az egyházi tized fizetését, mely egyfajta utólagos kárpótlás is volt a Martell Károly által elkobzott egyházi birtokokért.<sup>188</sup>

Károly halálát követően (814†) I. „Jámbor” Lajos örökölte a trónt, uralkodása során belső káosz kezdett úrrá lenni az egész Frank Birodalomban. Saját gyermekei már 829-ben ellene fordultak és 840-ben bekövetkezett haláláig a feszültség végig fennmaradt. A „Nagy” Károly

---

<sup>183</sup> Quak im., 43. oldal

<sup>184</sup> Quak im., 42. és 43. oldal

<sup>185</sup> Quak im., 44. és 45. oldal

<sup>186</sup> Quak im., 46. oldal

<sup>187</sup> Katus im., 133. oldal

<sup>188</sup> Katus im., 133. oldal

által megalkotott Karolin-alkotmányosság fennmaradt ideiglenesen, azonban a 843-as verduni szerződést követően a Frank Birodalom soha többé nem egyesült.

### *Összegzés*

A Frank Birodalom története a vizsgált időszakban igencsak változatos képet mutat. A Meroving-ház hatalmának kiüresedésével egy időben kezdődött meg a Pippinidák felemelkedése, akik a Karoling-ház megalapításáig is képesek voltak eljutni császári címet birtokló leszármazottakkal. A Meroving-alkotmányosság megteremtette a későbbiekben Nagy Károly által továbbfejlesztett hűbériség alapjait, illetve kiépítette saját intézményrendszerét. A frank hadseregben bevezetésre kerülő hűbériség megteremtette Martell Károly számára a kellő támogatást belső és külső ellenségeinek legyőzésére és 732-ben „Európa megmentőjévé” vált megállítva az arab csapatok bevonulását a kontinensre. Ahhoz, hogy a Karoling-dinasztia képes legyen megerősödni erős hadseregre és stabil királyi hatalomra volt szükség. Nagy Károly bevezette a hűbériséget az államszervezetbe és császárrá koronázását követően elrendelte, hogy minden alattvalója tegyen hűségesküt felé. A szilárd királyi hatalom által lehetősége nyílt hódításokat véghezvinni és intenzíven megnövelni a Frank Birodalmat. Az államszervezetben hozott változtatásai pedig a középkori hűbéri állam alapjait hozták létre. Nagy Károly halálát követően birodalmát fia, I. Jámbor Lajos örökölte, aki nem volt képes felnőni apja hagyatékához és végül saját gyermekei fordultak ellene romlásba taszítva a Frank Birodalmat. Miután I. Jámbor Lajos elhunyt, fiai egymással is viszálykodásba kezdtek, és ez a viszálykodás vezetett el a verduni szerződésig, melyben az egykoron dicső Nagy Károly birodalma végérvényesen felosztásra került és soha többé nem egyesült.

## Szalma József<sup>1</sup>

### A természetjogról

#### I.

##### *A természet- és a természetes jogról (fogalom-meghatározás)*

A természetes jog, természetjog (Nurrecht)<sup>2</sup> a méltányosság, igazságosság elvét követi. A méltányosságra való törekvés közös nevezője a különböző korszakokban létre jövő, természetjogi doktrínáknak. A természetjog normatív tartalmának kialakulása, hosszú jogfejlődés eredményeképpen változott. A méltányosság, adott kor jogfelfogása szerint, értékítéleti alapon nyert normatív megfogalmazást. Ugyanakkor a természetjogi doktrínák gyakorta keresték a természetes jog állandó, változatlan, általános érvényű jelentéstartalmát.

A természetes jog fogalma ahhoz a római jogi jogfelfogáshoz is kötődik, mely szerint a szerződés csakis *formális* lehet (*forma dat esse rei*). A nem formális, szóbeli szerződés csupán *nudum pactum*, jogi, azaz bírósági uton nem érvényesíthető. A középkori kánonjog, később pedig az *ésszerűségi jogi doktrína* (Vernunftrecht, XVI–XVII. század) hatására, a formátlan, azaz szóbeli szerződéseket is érvényeseknek tekintették.<sup>3</sup>

A természetes jog fogalma abból a rendi társadalomban, majd a polgári korszakban kialakult és továbbfejlesztett álláspontból származik, amely a jogot, vagy annak rendszerét, annak

---

<sup>1</sup> a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság elnöke, az Újvidéki Egyetem JK Polgári Jogi Tanszékének nyugalmazott egyetemi tanára, a Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK Polgári Jogi és Római Jogi Tanszékének egyetemi tanára, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja, a Magyar Tudományos Akadémia doktora

<sup>2</sup> Ld. pl. *Földi* András, *Hamza* Gábor, A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2010, 387, 394, 454, 456, 465, 881, 1341, 1815, 1875, 1882. sz. széljegyzeteket (természetjogászok, *ius naturale*). Habár a természetjog tulajdonképpen a késői rendi jogban, továbbá a történeti jogi iskolában fogant, mely elsősorban a XVIII-XIX. században jut kifejezésre, tulajdonképpen az európai országok nemzeti doktrínájában újra és újra, új jogfilozófiai alapokon és módosult jelentéstartalommal érvényesült. Ld. pl. *Landsberg* Ernst, Zur ewigen Wiederkehr des Naturrechts, ARWP- Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, 18 (1924-25) sz., 347 (367) old.; *ibid*, Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft, III/2, 1910, 1.o.; *Theodor Viehweg*, Einige Bemerkungen zu Gustav Hugos Rechtsphilosophie, in FS Engisch, 1969, 80. old.; *Jürgen Blühdorn*, Naturrechtskritik und Philosophie des positiven Rechts, zur Begründung der Jurisprudenz als positiver Fachwissenschaft durch Gustav Hugo, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, 41, 1973, 2; *Klaus – Christian Könke*, Die Entstehung und Aufstieg des Neukantismus, 1986; *Herbert Schnädelbach*, Philosophie in Deutschland 1831-1933, 5. kiadás, 1994, 198. old.; *Anette Brockmöller*, Die Entstehung der Rechtstheorie im 19. Jahrhundert in Deutschland, 1997., 47. old.; *Hans-Peter Haferkamp*, Gustav Hugo zum 250. Geburtstag, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht (ZeuP) Nr. 1/2015, 105-127; *Gustav Hugo*, Lehrbuch des Naturrechts als eine Philosophie des positiven Rechts, besonders des Privatrechts, 4. kiadás, Berlin, 1819, XII; *ibid*, Selbstanzeige Naturrecht, I. kiadás, in: Beiträge zur civilistischen Bücherkenntnis der letzten vierzig Jahre, I. Berlin, 1828, 376 old.; *Philipp Heck*, Begriffsbildung und Interessenjurisprudenz, 1932, 139. old.; *Immanuel Kant*, Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft, Riga, 1786, AA 4, 467 old.; *Gustav Hugo*, Über die Institutionen des heutigen römischen Rechts, Civilistisches Magazin I (1791), 332. old.; *Gustav Hugo*, Lehrbuch des Naturrechts als eine Philosophie des positiven Recht, besonders Privatrecht, 2. kiadás, Berlin, 1799, 52. old.; *Gustav Hugo*, Das römische System passt noch besser zum Privatrechte der Alten als der Neuen, Civilistisches Magazin IV (1815), 227. old.; *Gustav Hugo*, Lehrbuch des heutigen römischen Rechts, 2. Versuch, Berlin, 1799, IX; *Gustav Hugo*, Lehrbuch der Juristischen Encyclopedie, 4. kiadás, Berlin, 1811, 32. old.; *Friedrich Karl von Savigny*, System des heutigen römischen Rechts, I-VIII. kötet, Berlin, 1840-1849. *Gustav Hugo* egyfelől a jogfilozófia és a tételes jog közötti hidat a jogi tapasztalatban, másfelől (a történeti) pozitívizmus határait a jogfilozófia általi kritika lehetőségeiben kereste. (V.ö. Haferkamp, H.P., ZeuP, 1/2015, op. cit., 112. old.). A vita idején (XVIII. sz. második és a XIX. század első fele) Németországban a római jog és doktrína hatályos jog volt, a Pandecta elmélettel és rendszerrel összhangban (Usus modernus Pandectarum).

<sup>3</sup> V. ö.: *Filippo Ranieri*, Europäisches Obligationsrecht, 2. Erweiterte Auflage, Springer-New York, 1999, 2003, 12. old.

alapján különbözteti meg, hogy forrása az *emberi értelem*ből (humani iuris) vagy az „*isteni meggondolásból*” (divinae iuris) fakad-e.<sup>4</sup> Voltak tehát olyan elméleti álláspontok, melyek szerint a természetes jogot nem az emberi értelem, hanem az isteni akarat hozta létre. Ennél fogva a természetes jog az emberi jogalkotás „feletti” jog és alkalmazási sorrendtartás tekintetében előnye van az ember alkotta joggal szemben. A természetes jog tehát „szemben áll” a tételes, hatályos joggal, amit az ember alkot. Míg az ember alkotta jog *változó*, addig a természetes jog jellemzője az *állandóság*, változatlanság, vagy annak univerzális jellege.

A természetjog tartalmát számos ókori, középkori és újkori jogfilozófus kereste, kezdve a görög szofistákkal, Herakleitoszsal, Arisztotelesszel, Aquinói Szt. Tamáson, Thomas Hobbeson keresztül Puffendorfig.

A késői középkorban (XVI. sz. első felében) Aquinói Szt. Tamás a *morális filozófia* és teológia útjain kereste a természetjog forrását és nézete szerint a természetjog erkölcsi érték. Így ő azt gondolta, hogy az *uzsora*, melyben az egyik fél vissza élve a másik fél szorult, vagy függő helyzetével saját maga számára, a kihasznált fél kárára, feltűnő előnyt köt ki a visszterhes szerződésben, erkölcstelen. Megfogalmazta a *iustum praetium*, vagy az „igazságos árra” való törekvés követelményét a szerződések megkötése során. Ilyen méltányosságra való törekvést tartalmaz *Iustinianus* (VI. sz.) kodifikációja, mely tiltja a visszterhes szerződésekben a *felén túli sérelmet* (laesio ultra dimidium pars, laesio enormis). Mindkét morális szabály bekerült a modern polgári kodifikációkba (így az új magyar, 2013. évi Ptk-ba is), igaz pontosítás útján és ezáltal a morális szankciók helyett állami szankciót nyertek (uzsora esetében semmisségi, felén túli sérelem esetén megtámadhatósági jogkövetkezményeket). Tehát a morális normák azáltal váltak államilag szankcionálva, hogy bekerültek a polgári jogi kódexek jogintézményei sorába.

A *felvilágosodás* korszakában pedig e fogalom meghatározásával Hugo Grotius, Spinoza, Leibniz, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant és Fichte foglalkoztak és keresték a természetjog tartalmát és jelentését. A felvilágosodás filozófiai jogfelfogására nézve közös az,

---

<sup>4</sup> *Werbőczy* István Tripartitumának (Hármaskönyvének – amit Werbőczy az Országgyűlésnek 1514-ben mutat be, majd Bécsben 1517-ben latin nyelven ad közre) több paragrafusa foglalkozik a természetjog (szóhasználatát szerint természeti jog) meghatározásával, annak forrásával és tartalmi jegyeivel. Tartalmazza először a köz- és magánjogra vonatkozó osztályozást. Eszerint a közjog kiváltképpen a főhatalmat, az országok kormányzatát és a nyilvános érdeket tartja szem előtt (Ld. a Jogról és a jognak a felosztásairól, II. cím 3. paragrafus). A magánjog pedig az a külön jog, mely az egyes emberek érdekeit szabályozz, s ez ismét háromféle, úgymint: természeti jog, nemzetközi jog és polgári jog. A *természeti jog* az összes nemzetek közös joga, mivelhogy az mindenütt a természet ösztönzése következtésben, nem pedig valamely törvény megállapításából létezik (II. cím 4. paragrafus). A természeti jognak Werbőczy szerint van egy másik jelentése is: Másképpen, a természeti jog alatt értjük azt, ami a mózesi törvényben és az evangéliomban foglaltatik, melynél mindenki köteles úgy viselkedni mással szemben, amint akarja, hogy más viselkedjék ő irányában és *tilos másnak olyat tennie, amit nem akar, hogy más tegyen övele*. (II. cím 5. paragrafus). A természetjog harmadik jelentését Werbőczy a többi jogághoz (természeti jog, nemzetek joga és polgári jog) való viszonyításban láttatja. Szerinte „tudni kell, hogy a természeti jog egyéb jogoktól háromféleképpen különbözik. Először eredetére nézve, mivel a világ teremtésével vette kezdetét. Másodszor méltóságára nézve, mivel a természeti jog minden népeknél egyaránt érvényes, magától Istentől rendeltetett, *állandó és változatlan* marad, míg más jogok, amelyeket valamely nép vagy állam szerzett magának, gyakran változnak(…)” (III. cím). Ld. in: Werbőczy Hármaskönyv, Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990, 29- 30., 32-33. old.). Az *igazság* fogalmáról szólva Werbőczy megállapítja, hogy az igazságos kétféle lehet, természeti vagy törvényi, - ugyanis az igazság a dolog természeténél fogva (szabható meg), ami természeti jognak nevezetik, majd pedig az emberek közt megállapított bizonyos szabálynál fogva, amit tételes jognak nevezetik. (I. cím, 3. paragrafus). (Op. cit., 27.-28. old.). Werbőczy szerint az *igazság erkölcsi erénynek érvényesülése*, a jogtudomány ennek a jognak a tudása (V. cím, 1. paragrafus, op. cit. 34. old.). A *polgári jog* fogalmával kapcsolatban Werbőczy megkülönbözteti, kora európai jogfelfogásával összhangban, a *nemzetközi jogot*, ami alatt a *római kódexjogot* érti és a *hazai jogot*. Vagyis a polgári jog alatt kétfélet ért, az egyik az *általános jog*, amely a római polgári törvénykönyvekben foglaltatik, amilyent csak a császár, vagy más főfejedelem alkothat. A másik pedig a *hazai*, mely helyhatósági vagy rendeleti jognak is mondatik, amilyet minden egyes ország, tartomány vagy város alkothat magának (IX. cím, 2. paragrafus, op. cit., 41. old.). Fő vonulatában és áttételesen: „anticipálva” a mai európai és nemzeti jogra vonatkozó szabályrendszert.



hogy a természetjog nem az isteni akaratból, hanem az emberi természetből és emberi értelemről ered (Vernunftgemäss), tehát forrása a józan ész. A természetjog éppen ennél fogva „univerzális”, „abszolút” és általános érvényű.

A probléma a természetjog nem kodifikált elemeinek tartalmi meghatározásában van. Megmutatkozott, hogy valójában a „természetes normák” nem változatlanok, mert adott kor szokásjogi, vagy társadalmi felfogása, azaz értékítélete is módosulhatott arra nézve, mi a „jó” (megengedett) és mi a „rossz” (tilos). Ezért a polgári korszak jogfilozófiája tartózkodott a természetjog alkalmazásától, tartalmának változására és ezáltal bizonytalan voltára tekintettel. E korszak kódexei csupán kivételesen irányozták elő a törvénytelen kívüli normatív, vagy értékítéleti rendszerek alkalmazását. Ilyen pl. a klasszikus (francia, német, osztrák) és az új magyar polgári törvénykönyvekben megtalálható *jóhiszeműség* és *tisztesség* és a *jóerkölcs* követeleménye, amely általános érvénnyel, vagyis a polgári jogi kapcsolatok összes típusára nézve kötelező. Ilyen továbbá az íratlan kereskedelmi *szokások* és az írott kereskedelmi *szokványok* tiszteletben tartásának igénye. Kialakult továbbá a modern európai nemzeti jogrendszerekben a kódexen kívüli törvényekben szabályozott *tisztességes verseny* követeleménye. Akár a kódexen, akár a kódexen kívüli törvényekben nem szabályozott morális normarendszerek a modern polgári jogban kivételesen akkor alkalmazhatóak, ha a törvény külön utal rájuk. Ezen felül alkalmazásukra csupán a *törvény prizmáján* keresztül (közrendszabály, közrend elve – l’ordre public) kerülhet sor. Más szóval, más, kódexen és külön törvényen (Sonder- und Nebengesetze) kívüli normatív rendszerek csak akkor nyerhetnek alkalmazást, ha ezek nincsenek ellentétben a közrend elvével, vagyis azokkal az alapvető értékekkel, amelyeken egy társadalom szervezése nyugszik (pl. szabadságjogok, emberi méltóság, tulajdonbiztonság, stb. tiszteletben tartásának követeleménye).

A természetjog modern jogfelfogásához tartozik nemcsak *pacta sunt servanda* (vagyis a szerződés törvény a felek számára), tehát a kontraktuális jog, hanem a *szerződésen kívüli*, azaz *deliktuális felelősség szankciórendszere* is. Ebben a felelősségi rendszerben, a modern polgári törvénykönyvek többsége (pl. német, osztrák Ptk.), a *vagyoni károkozásnál* a károkozást megelőző helyzet, azaz *természtbeni helyreállítását* tartják elsődlegesnek és csupán akkor, amikor ez nem lehetséges, vagy pedig a károsult perbeli rendelkezési jogával élve igényli, másodlagos szankcióként, a pénzbeli kártérítés valósulhat meg. Ezzel szemben, az új magyar Ptk, megfordítva, a pénzbeli térítést tartja elsődlegesnek és nála másodlagos az előző helyzet természetbeni helyreállítása. A *nem vagyoni kártérítés* területén is kifejezésre jut a nem pénzbeli és a pénzbeli *elégítélnyújtás*. Ennek a szankciónak a tényállási eseteit képezik pl. a tévesen szabadságelvonásra marasztaló büntetőbírói ítélet; olyan testi sérelem okozása, mely életképesség-csökkenést eredményez; torzítás miatti lelki szenvedés; közeli hozzátartozó halálának okozása miatti lelki fájdalmak, stb. A nem vagyoni sérelmek, különösképpen a személyiségi jogok megsértése esetén az új magyar Ptk. lehetővé teszi a *sérelemdíj* (a német jogban: Schmerzensgeld) igénylését.<sup>5</sup> A német jogban a sérelemdíj testi sértés, egészség, szabadság megsértése esetén (is) követelhető. A francia jogban a nem vagyoni kártérítés esetszerűsége túlmenő általános köre alakult ki. Ez nem más, mint a *dommage moral*, vagyis az *erkölcsi kár*. A francia polgári jog elmélete ugyanis követve a Code Civil-t abból indul ki, hogy a polgári jogban a vagyoni sérelmekkel egyenrangú oltalmi célját képezik a morális értékek. Ilyen többek között a szerzői jogbitorlás, amikor is a bitorló a szerzőnek köteles pénzbeli elégítést nyújtani.<sup>6</sup> A francia jog szerint az ember nemcsak materiális, hanem morális vagyonnal is rendelkezik és az „erkölcsi vagyon” az anyagi vagyonnal azonos értékű oltalmi célként, azonos szankciókkal ellátott védelem alatt áll.

<sup>5</sup> Ld. a Ptk, 2:52. paragrafusának (1)-(3) bekezdéseit, in: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2015, 30. old.

<sup>6</sup> Ld. pl. René Savatier, Traité de la responsabilité civile en droit Français, civil, administratif, professionnel, procedural, tome deuxième, Paris, Pichon, 1951, 99. old. 534. bis p. (Application au droit moral de l’auteur).

Vagyis, megsértésük egyaránt vagyoni jellegű kárfelelősséggel, kártérítéssel, vagy kárpótlással, pénzbeli vagy nem pénzbeli elégtételnyújtással (satisfaction) jár.<sup>7</sup>

A francia jogban (is) *kumulálható* ugyanabból a károkozási tényállásból eredő vagyoni és nem vagyoni (erkölcsi) kár, összhangban azzal, hogy különféle károkról van szó, továbbá azzal, hogy a károsultat teljeskörűen oltalmazni kell, az őt ért vagyoni és nem vagyoni kárt illetően. A *non cumul* elve, vagyis a több károkozási jogcím együttes alkalmazásának, párhuzamos igényérvényesítésének tilalma, csupán a szerződési és deliktuális károkozás kapcsán merült fel. Más szóval, egy károkozás esetén vagy az egyik, vagy a másik felelősségre vonási jogcím (szerződésszegés, vagy polgári jogi deliktum, azon az alapon, hogy a károkozó megsértette az általános károkozási tilalmat) jöhet számításba, mégpedig a károsult választása alapján. Igen komoly megfontolás és hosszantartó tartózkodás után, a Cour de Cassation (francia Legfelsőbb Bíróság) kimondta, hogy a károsultnak választania kell, aközött, hogy a) vagy a szerződésszegés következtében beálló kár térítését (kártérítési érdek), b) vagy a deliktuális alapon igényelje az in integrum restitutió-t (helyreállítást). Ám a kérdés a felelősségi elméletben (J. Savatier) továbbra is nyitva maradt.<sup>8</sup> Az új magyar Ptk. a non cumul elvét (azaz a párhuzamos igényérvényesítés tilalmát – a német jogban: Anspruchskonkurrenz) fogadta el.<sup>9</sup>

Mint fennebb említést nyert, a mai jog szemszögéből szemlélve, vannak olyan álláspontok, amelyek szerint a természetjog mint törvényen kívüli normarendszer *bírói jogalkalmazási szempontból kifogásolható*, nem fogadható el, mert tartalma bizonytalan, gyakran ellentmondásos, ily módon nem nyújt elegendő támpontot a jogi normáktól elvárt jogbiztonsági követelmény érvényesítéséhez.<sup>10</sup>

Az, ami a természetjogi doktrínából egyértelművé vált, mint pl. az élethez való jog, a modern polgári jogi jogalkotás (magán- és közjogi ágainak) szerves részévé vált. Az európai büntetőjogi rendszerek törölték a halálbüntetést. Az életet az állam nem veheti el, mert nem is adja, de a szabadságot büntető jogszabályban előre meghatározott közjogi vétségek, azaz bűncselekmények miatt (súlyos esetekben akár élethossziglan tartóan), igen.

A természetjognak azonban van a mai, kizárólag *magánjogban* elfogadott értelmezése is, mely a természetjog forrását az adott helyzetben megszokott, kialakult és *általánosan elfogadott emberi magatartás értékrendjében* keresi. A hatályos jog is lehet „természetes”, hiszen legtöbbször megfelel az általánosan elfogadott emberi értékrendnek. Ilyen értelemben

<sup>7</sup> Ld. pl. Jean Carbonnier, Drot civil, tome second: Les biens et les obligations, Presses universitaires de France, Paris, 1959, 584. old. (Le dommage moral). Ld. a Code civil 1382, 1383, az osztrák ÁOptk 1295- paragrafusait.

<sup>8</sup> Ld. pl. Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud, Leçons de droit civil, tome deuxième, Obligations, théorie générale, biens, droit de propriété, Édition Montchrestien, Paris, 1962, 331-334. old. Cour de cassation, Civ. 11. Janv. 1922, S. 1924. 1. 105.

<sup>9</sup> Ld. erről, a magyar és a német jogra nézve, Fuglinszky Ádám, Kártérítési jog, HVG Orac, Budapest, 2015, 63. old. Ld. továbbá a Code civil 1382, 1383, az osztrák OÁptk 1295. paragrafusát, melyek nem adnak egyértelmű választ a kumulációs kérdésre. Ám mindkét kódex, generálklauzula módján, arról szól, hogy a károsultat, akár szerződésszegésből, akár deliktumból származik a kára, kártalanítani kell. Szerződésszegésből, veszélyes üzemi felelősség esetén adódhatnak, különböző, „deliktuális” és „szerződési” forrású, egymással tényszerűen kapcsolatban álló károk. A magyar Ptk-ban a deliktuális felelősségre vonatkozó, általános érvénnyel előírányzott *előreláthatósági klauzula* korlátozza a károkozó felelősségét. Ugyanis a Ptk. 6:521. paragrafusa értelmében, nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia. Ez vitatható, mivel a károkozó felelősségének csökkentéséhez vezető rendelkezésnek tűnik, mivel a felelősségre vonás a károkozó szubjektív körülményeit, előreláthatósági képességét helyezi előtérbe. Így a károkozó „könnyedén” kimentheti magát azzal, hogy cselekményének, vagy mulasztásának idején nem volt képes, vagy nem volt köteles előre látni a kárt. A károsult fokozott oltalmának szüksége fényében és a károkozó indokolt érdekeinek oltalma céljából, feltehető a kérdés, hogy nem lett volna-e elegendő a klasszikus kimentő okok és az okozatosságánál a természetes és jogi okkiválasztó elv mellett maradni, az előreláthatósági klauzula mellőzésével?

<sup>10</sup> Ld. pl. Koziol-Welser, Bürgerliches Recht, Band I: Koziol, Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht, 12. Auflage, Manz Verlag, Wien, 2002, 304. old.

a természetjog forrásai az *emberi jogokban* fogalmazódik meg. Ezekhez tartozik az élethez való jog, az emberi méltósághoz való jog, a személyes szféra (pl. lakás, korrespondencia) és egyéb, joggal is oltalmazott titoktartás tiszteletben tartásához való jog, a szabadsághoz való jog, az ember testi épségéhez és egészségéhez való jog, a családi élet sérthetlenségéhez való jog, a gyermekek és az időskorúak különleges oltalmához, továbbá a lelkiismereti szabadsághoz való jog. A természetes jog e polgári jogi jogfelfogás értelmében tehát az emberi jogalkotás műve, emberi értékrend.

A modern *természetjogi (emberi jogi) doktrína* elfogadja az *egyéni* és *kollektív* emberi jogok békés érvényesítését, a demokratikus jogrend keretében. Ezen alapvető, természetes jogok, legtöbbször a modern polgári jogalkotásban is érvényesülő jogok. E természetes (emberi) jogok megsértése, megghiúsulásának esetén, a jogában korlátozott, akadályozott személynek (joggal védett természetes, de alanyi jogként is értelmezhető) jogában áll, jogosultságának érvényesítése céljából, a *bírói úthoz* fordulni, azaz bírósági oltalmat igényelni.<sup>11</sup>

Egyfajta „természetes” jognak számít az az eset is, amikor a hatályos törvényi jogszabály a szabályozást „átengedi” a *szakmai*, vagy *hivatási* (mérnöki, orvosi) szabályoknak. Ez elsősorban a polgári jogra jellemző, pontosabban a kötelmi jog különleges kárfelelősségi szabályaira (pl. orvosi felelősség). Így pl. a hatályos magyar EÜ (Egészségügyi) törvény<sup>12</sup> az *orvos* (egészségügyi intézmény, klinika) beteg iránti kártérítési felelősséget arra az esetre irányozza elő, amikor a *diagnózis* megállapítása és a *gyógykezelés* folyamán *eltér* az orvosi hivatás, *szakma szabályaitól* és ezáltal a betegnek *egészségében* kárt okozott (pl. mozgásképtelenné és munkaképtelenné vált). A kártérítési kötelezettség annak következtében is beállhat, hogy az orvos *betegtájékoztatási* kötelezettségét nem tartja be, a beavatkozás kockázatairól nem nyújt teljes információt, műtét esetén az orvosi szabályokat (Protokollt) nem tartja be, stb.<sup>13</sup>

Ilyen a *mérnöki* továbbá *építészeti* és *karbantartási* felelősség is, az épület omlása esetén előidézett kárért, amikor a kár azért következett be, mert az épület tervezésekor, kivitelezésekor a tervező, kivitelező és karbantartó nem tartotta be a mérnöki statikai szabályokat, az építkezési is karbantartási szakmai szabályokat, egyfajta szakmai „törvényszerűségeket.” Ha a kár nem a tulajdonos karbantartási mulasztásából,<sup>14</sup> hanem a tervezési és kivitelezési szakmai szabályok be nem tartásából következett be, akkor a tervező és a kivitelező a felelős az okozott épületkáráért, az okozási elv alapján. Ilyenkor a vétkesség, azaz a szubjektív felrőhatóság nélküli *veszélyes üzemi* (tárgyi) felelősség szabályai érvényesíthetők, amennyiben az épület helyzeténél, állapotánál, jellegzetességeinél fogva, fokozott kárveszélyes dolognak minősült.

A kártérítési felelősség körében a „természetes törvények” részbeni inkorporációjára az alapvető felelősségi feltétel, az *okozatosság* tekintetében is sor került. Ugyanis főszabályként az a felelős, aki jogellenes magatartásával (cselekményével, vagy cselekvési kötelezettség mulasztásával) okozta a kárt.<sup>15</sup> Az „okot” a (magyar) Ptk. nem definiálja, de nem határozza meg más Ptk. sem. Ezt a Ptk-k a „természetes okságra” bízzák. Ez pedig nem más, legalábbis

<sup>11</sup> Ld., az új Ptk, 1:6. paragrafusát. In: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2015, 17. old.

<sup>12</sup> Ld. pl., 1997. évi LIV. törvény (Eütv.) 13. paragrafusát. Ld. pl. *Dósa Ágnes*, Az orvos kártérítési felelőssége, 2. átdolgozott kiadás, HVG/ORAC, Budapest, 2010, 104, 204., 209. old.

<sup>13</sup> Ld. József Szalma, Haftung für Rat, Auskunft und Gutachten im ungarischem Recht, Wirtschaft und Recht im Osteuropa (WiRO), München, 2016/3. szám, 65-70. old. (tanulmány); József Szalma, Haftung für Rat, Auskunft und Gutachten nach serbischem Recht, in: Haftung bei Wertpapierässerung, Teil 1: Rat und Auskunft als Grundlage der Haftung bei der Verässerung von Wertpapieren nach dem Recht der CEE-Staaten, mit Beiträgen zur Haftung von Ratungagenturen, szerk. Prof. Dr. Dr. Hc. Rudolf Welser, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2016 (könyvrészlet – nemzetközi tematikus tudományos konferenciáról szóló kötetben).

<sup>14</sup> Ld. az új Ptk 6:560. paragrafusának (1) bekezdését. In: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2015, 310. old.

<sup>15</sup> Ld., az új Ptk, 6:529, 6:521. paragrafusait, in: Polgári törvénykönyv, Patrocínium, Budapest, 304. old.

a feltételek egyenrangúságának elmélete (John Stuart Mill, Traeger) szerint, de a jogi mércéket is figyelembe vevő okkiválasztó doktrína (a német jogban: Wolf, Buri, Mommsen, Windscheid, Max Rümelin, a francia jogban: René Savatier, a svájci jogban: Theo Guhl, a magyar jogban: Marton Géza) szerint is, mint az a feltétel, mely nélkül a kár nem következett volna be, amely azonban közvetlen, döntő, megfelelő, tipikus, valós és nem hipotetikus ok kell legyen.<sup>16</sup> Pl. autóbalesetnél a gyorsajtás; piros lámpajelzés időpontjában; zebrán való áthaladás és nem valamilyen múltban távollevő ok, mint az autóvezető születése. Ok ugyan az utóbbi is, mert ha a baleset okozója anno nem születik meg, nem is okozhatott volna kárt, de jogilag irreleváns. Az okozatosság jogi szerepe kettős: egyfelől rámutat a kárfelelős személyére, alanyára másfelől felelősség-mérték meghatározó. Ugyanis a kárért az tartozik felelősséggel, aki okozta, és csupán azért a kárért, amely jogellenes magatartásából, mulasztásából következett.

Vannak továbbá a jogtudománynak és a jogalkotásnak általánosan elfogadott szabályai, melyek nélkül nem képzelhető el az *ésszerű* jog. (Vernunftrecht). Így pl. hosszú idők során kialakult jogász *tapasztalat*, *tudás* hozta létre az értékpapírjogban a forgatmányt, mint a névre szóló értékpapír átruházásának egyik jogintézményét, eszközét. Ennek ellenében történő szabályozás, ennek a jogintézménynek jogrendből való önkényes kiiktatása - ellentétben állna az általánosan elfogadott „jogi törvényszerűségekkel”, hiszen a jogi tapasztalat az értékpapírok főszabály szerinti szabad forgalmazását tartja jogi és gazdasági értéknek. A forgatmány kiiktatása a jogrendből, ennek az értéknek, tapasztalatnak a tagadására kerülne sor. A jog, a jogalkotó ugyan előírhatja, hogy a „fehér” az „fekete”, de ez a józan ésszel ellentétes lenne és ennél fogva senki sem hinné el, hogy a fekete az fehér.

A viszonylag újabb és a legújabb magyar jogirodalom nemcsak a természeti, hanem a *társadalmi törvényszerűségeknek* megfelelő törvényeket tartja helyes és jó jognak, jogalkotásnak, vagyis azt a jogot, törvényt, mely megfelel a társadalom objektív törvényszerűségeinek és az ember szocializált természetéből fakadó elvárásnak.<sup>17</sup> Így a klasszikus csőd- és felszámolási jog, a vállalkozás fizetéseképtelenségének feloldását abban látta, hogy a felszámolás során a hitelezők a megmaradt vagyonból - a tartozás és e vagyon arányában nyerjenek (*részleges*) kielégítést. A modern inszolvenca jog (Insolvenzordnung) ezzel szemben, az eladósodott vállalkozást, melynél az eladósodás előfordulón fikatív, vagy kerülő jellegű (*agere in fraudem legis et partis*) és ily módon a hitelezők követelésének, joggal védett érdekeinek kijátszását célozza meg, előírja a hitelezői és bírói beavatkozás útján történő fakultatív szanálást, annak érdekében, hogy a vállalkozás gazdasági talpra állítása révén tartozásait *teljes egészében* teljesítse.<sup>18</sup>

A modern polgári jogban egyfajta „természetes jogként” nevesíthetők a *természetes kötelek* is. (naturalis obligatio).<sup>19</sup> Ezek olyan kötelek, amelyek valamely törvénnyel előírt oknál

<sup>16</sup> Ld. pl., *Szalma* József, Okozatosság és polgári jogi felelősség, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2000, 25., 56. old.

<sup>17</sup> Ld. pl. *Peschka* Vilmos, a társadalmi folyamatok és a jogalkotási folyamat összefüggéseinek néhány problémája, *Állam és Jogtudomány*, 6/1963, 174. old. és a köv. *Ibid*, A jog sajátossága, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987 és Appendix, 1989., továbbá *ibid*, Jog és érték, *Állam és Jogtudomány*, 4/1964, *ibid*, Érték és kategóriák a jogalkotásban, *Jogtudományi Közlöny*, 4/1981 sz. Ld. továbbá, *Prugberger* Tamás A jogi normák a természeti és társadalmi törvényszerűségek összefüggésrendszerében, in: *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica*, Tomus XXXI/I.

<sup>18</sup> Ld. az 1991. évi (többször módosított) XLIX. törvényt a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról, azaz ennek 1. paragrafus (1)-(3) bekezdéseit, 24. paragrafusának (1)-(7) bekezdéseit, továbbá 25-27. paragrafusait. In: *Csődeljárásról és felszámolási eljárásról szóló törvény*, Patrocínium, Budapest, 2014, 7., 32-44. old.

<sup>19</sup> Ld. pl. *Gaius*: naturalis obligatio servii, *Digestae*, 3; *Cornioley* Pierre, *Naturalis obligatio*, *Essai sur l'origin et l'évolution de la notion en droit Romain*, thèse, Genève, 1964, 2. old.; *Mazeud*, Henri et Léon, Jean François *Chqbq*; *Leçons de droit civil*, 10. édition par François Chqbq, Montchrestien, Pqris; 1991, 471. old.; *Savatier*, René, *Des effets et des sanctions du devoir moral*, thèse Poitiers, 1915; *Gobert*, Michelle, *Essai sur le role de l'obligation naturelle*, thèse, Paris, 1956; *Savigny*, *Obligationenrecht*, Berlin, 1851, I. kötet, 23. old.;

fogva (pl. elévülés) elveszítették bírósági úton történő érvényesíthetőségüket. Azért természetes kötelek, mert önkéntes teljesítésük esetén jogi úton nem követelhetők vissza, jogalap nélküli gazdagodásra (condictio indebiti) való hivatkozással. Az *elévülési* határidő (melyet az egyes kötelemfakasztó forrásokra nézve az anyagi jog szabályoz) elmúltával létrejöhet a természetes kötelek, míg a *jogvesztő* határidő (melynek forrása az eljárási jog, pl. fellebbezési határidő) múltával nem, mivel utóbbi esetben megszűnik a nemcsak az eljárási jogi kereseti kérelem, hanem az anyagi jogi (természetes) igény is. Jogvesztő határidő nem szakadhat meg, míg az elévülési határidő igen (pl. jog határidőn belüli gyakorlása).

## II.

*A jogállamiság, mint a természetes és szerzett alanyi jogosultságok érvényesítésének feltétele - a hatalomági megosztás; a törvények alkotmányossági kontrollja; az államigazgatási jogi aktusok törvényességének bírósági kontrollja; a törvény visszaható hatályának tilalma; a jogállamiság és a politikai államiság diskurzus -*

A természetjog elméleti forrásai, fragmentumai megtalálhatók a rómaiak által is (Cicero) értelmezett görög filozófiában. Ezekben az eszmei állam, a demokrácia és *hatalomkorlátozás* korabeli kontextusában jelenik meg a természetjog.<sup>20</sup>

A polgári korszaktól kezdődően azonban a hatalomkorlátozást egyfelől a törvények alkotmánnyal való összhangját az alkotmányossági kontroll, másfelől hatalommegosztás szabta meg.

A törvényeknek ugyanis összhangban kell állniuk a legfelsőbb, a jogforrások csúcsán levő, azaz szubordinált jogi aktussal, vagyis az Alkotmánnyal (Alaptörvénnyel), melynek egyik rendeltetése, hogy biztosítja az állampolgárok alapvető jogait. Az összhangot az alkotmánybírósági tevékenység biztosítja, mely rendszerint megkeresésre hoz döntést. A hatályos magyar jogban az Alkotmánybíróság a törvény hatálybalépését megelőző kötelező előzetes és fakultatív utólagos alkotmányossági kontrollt valósít meg. E megoldás, habár nem egyedülálló, kissé mintha ellent mondana a hatalomági megosztásnak. Ugyanis, amennyiben a törvény hatálybalépése előtt az alkotmánybíróság kötelező alkotmányossági kontrollt végez, bele avatkozik, igaz, negatív módon, a törvényhozásba. Másfelől, amennyiben ez az előzetes kontroll teljes, és a meghozandó törvény egészére vonatkozik, szinte kizárja az utólagos kontrollt, vagyis azt, hogy az utólagos alkotmányossági indítványozásra felhatalmazottak jogosan igényelhesék a kontrollt. Ugyanis az előzetes kontroll ezt már egyszer elvégezte. A jogban pedig általánosan elfogadott szabály a ne bis in idem elve. Más kérdés, ha az előzetes kontroll részlegesnek mutatkozott, ilyenkor helye lehet az utólagos kontrollnak. Helyesebbnek tartom csupán az utólagos alkotmányossági kontrollt. A törvény alkotmánnyal való összhangjának kontrollja nem téveszthető össze az alkotmányjogi panasszal, mely egyéni jogsértések ügyében való alkotmánybírósági eljárás és a törvény alkotmányellenes alkalmazása esetében esedékes. Az alkotmánybíróság tulajdonképpen nem bíróság, mert nem egyedi alanyi jogsértésekkel és jogalkalmazással, azaz ítélezéssel foglalkozik, mint a bíróság, hanem csupán a törvény alkotmánnyal való összhangját vizsgálja.

---

*Kling-Müller*, Fritz, Die Lehre von den natürlichen Verbindlichkeiten, Berlin, 1905; *Suman*, Antonio, L'obbligatione naturale del pupillo in diritto romano, II. Filangieri, XXXIX, 1914, 321. old; *George Ripert*, Le règle moral dans les obligations civiles; Paris, 1927. I. no. 6; *Szalma* József, Pojam i izvršenje naturalnih obligacija (A természetes kötelek fogalma és teljesítése), Pravni život, Belgrád, 1983/12. Sz. 1279-1294.

<sup>20</sup> Ld. pl. *Andrási* Dorottya, A törvények szellemisége és természete Cicero de legibusában, in: „Unius rei”, Tanulmányok a római jog és továbbélése köréből, szerk. P. Szabó Béla-Újvári Emese, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2014, 5-22. old.

Nem utolsósorban jelentős az emberi méltóság oltalma céljából előirányzott *ombudsman* (Országgyűlési biztos) intézménye. Az ombudsman sem ítélkezik, de a panaszosok egyéni és kollektív jogainak megsértése ügyében foglal állást. Álláspontjának közzé tétele jelentősen befolyásolja befolyásolhatja) a közéletet, a jogalkotást és az emberi jogok érvényesítésével kapcsolatos közfelfogást. A jogintézmény eredendően és elsőként Svédországban került alkalmazásra. Később jutott kifejezésre Európa többi országaiban. Így Magyarországon a rendszerváltás után.

A hatalomkorlátozás a modern polgári korszaktól kezdődően az egyes *hatalmi ágak egymástól való elválasztását* és függetlenségét jelentik. Így a **Parlament (Országgyűlés)** kizárólagos *jogalkotói* hatalommal rendelkezik. A **bíróság** pedig kizárólagos *jogalkalmazási* hatalommal. A bíróság tehát nem bírhat jogalkotási hatalommal. Ő azonban független kell legyen, őt csupán a törvény szava és „szelleme” (rendeltetése) kötelezi. A *bírói függetlenség* a jogállamban azt jelenti, hogy a bíróság nem ítélkezhet felsőbb utasításra. A bírói jogalkalmazói tevékenység jogállamisági követelménye továbbá a *pártatlanság*. Nemkülönb, a polgári peres eljárásban, a bíróság a felek *perrel való szabad rendelkezésének* elve alapján<sup>21</sup> a kereseti kérelemről a kérelemhez kötöttség elvének tiszteltben tartásával, arról dönt, hogy a kereseti kérelem útján perbe vitt jogosultság alapos-e és ennek alapján, marasztaló vagy elutasító határozatot hoz, vagy amennyiben a kérelem jog fennforgásáról szóló megállapítást igényel, vagy jogmódosítást, akkor megállapító, vagy jogalakító ítéletet hoz. Ennél fogva a polgári peres eljárásban, összhangban a materiális jog *mellérendelési* elvével, a felek perjogi szempontból is egyenrangúak. A harmadik hatalmi ág, a közigazgatási, a jogállamban csupán a törvény végrehajtásának feltételeit biztosíthatja, a törvénnyel szavatolt jogosultságokon kívül új jogosultságokat nem hozhat létre és korábban törvény alapján szeretteket nem szüntethet meg. Az a tény, hogy a **közigazgatási eljárásban** a *felérendési* elv érvényesül, egyfelől az eljáró szerv és az állampolgár, másfelől az eljáró szerv és a felettes szerv között, - a polgári korszaktól kezdődően, az egyensúly és a jogállamiság biztosítása céljából, létre hozta a közigazgatási jogerős egyedi jogi aktusok (végzések) bírósági ellenőrzését a *közigazgatási per* útján. Ennek a pernek a célja a közigazgatási jogerős végzések *törvényességének bírói kontrolja*. E kontroll a *szubordinációs elvvel való visszaélés* esetében a közigazgatási aktus törvényességét vizsgálja, a végzéssel sérelmezett állampolgár indítványára, vagy adott esetben, közérdeksérelem esetén ügyészi indítványozásra. A közigazgatás, mint hatalmi ág, a törvények megvalósításának feltételeit biztosítják. A jogállamban a törvény adta jogokat az államigazgatási aktusok nem szüntethetik meg.

A modern polgári korszak európai törvényhozásának jogállamiságot erősítő további vívmánya a *szerezett alanyi jogok* tiszteletben tartása, vagyis az a szabály, amelynek értelmében a korábbi törvény szerint szerzett alanyi jogosultságok az új törvénnyel nem szüntethetők meg. Ennek célja a jogállamiságra jellemző jogbiztonság követelménye. Ugyanakkor a *jogbiztonságot*, mely szintén a modern kori európai jogfelfogás szerinti jogállamiságra jellemző, - egyaránt szolgálja az új törvény visszaható hatályának tilalma. Más szóval, a jogállamban az új törvénynek nincs *visszaható hatálya* és csupán jövőbeni jogviszonyokra alkalmazható (*jövőbeni hatály*).

A *jogállamiság* szemben áll a „*politikai államiséggel*” melyre jellemző a bíróságok közvetlen vagy közvetett, törvényi jogszabályoktól független, hatalmi utasíthatósága, az állampolgárok által korábban jogszerűen szerzett alanyi jogosultságainak új törvénnyel való tagadása, megszüntetése és ezzel együtt az új törvény visszaható hatálya. Más szóval a politikai államban a politikai vélemény a törvény és nem a parlamentben meghozott jogszabály. Ami ellentmond a természetes jogok, a jogbiztonság doktrínájának is.

<sup>21</sup> Ld. pl. Szalma József, A rendelkezési elv az európai és a magyar polgári eljárásjogban, in: Lege et fide, ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016, 562-572. old.

Vannak továbbá a jogtudománynak és a jogalkotásnak általánosan elfogadott tapasztalati szabályai, melyek nélkül nem képzelhető el az *ésszerű, helyes és jó* jog, tehát a jogalkotás szakmai követelményei, beleértve a jogalkotásnál a jogalkotási célokkal és megvalósulásukkal kapcsolatos *hatásvizsgálat*. Magyar jogban ezt a 2010. évi jogalkotási törvény irányozza elő. A jogalkotási tapasztalat azt mutatja, hogy a jogi szabályozás nem lehet „önkényes”, vagyis figyelembe kell venni a szabályozási célt és a cél megvalósításának lehetséges és ésszerű eszközeit, kialakult jogintézményeit.

### III.

#### *Összefoglaló helyett*

A természetes jog szintagmájának eredeti (még a római jogban fogant) jogi jelentéstartalma a méltányos, igazságos jog volt, ami a mai jogban is elfogadott jellemző. Hosszú fejlődésmenete során a természetes jog fogalmával kapcsolatos doktrína jogfejlesztő hozzájárulása alapján, tartalmának közelebbi meghatározása változott, mivel változtak azok az értékítéleti szempontok amelyek normatív tartalmukat megszabták.

A természetjog középkori meghatározása megkísérelte ennek univerzális, minden korra érvényes, azaz változatlan tartalmának feltárását. Werbőczy Tripartitumában a korabeli európai rendi kodifikációkra és a kánonjogra is tekintettel, a természetes jog alatt szupremált jogot értette (*divinae iuris*), mely felette áll az ember alkotta (tétéles) jognak, azaz alkalmazása tekintetében elsőbbsége, primátusa van a tétéles joggal szemben. Annak tekintetében, mi természetjog tartalma, Werbőczy a Mózes morális szabályait határozza meg.

A kánonjog egyik kiemelkedő késői középkori művelője, Aquinói Szt. Tamás, a polgári jogi szerződésekre nézve a *justum praetium*ot szabta meg a természetes jog zsinórmértékéül, meghatározván, hogy az adásvételi ár igazságos kell legyen, vagyis a piaci ártól szembetűnően ne térhessen el. Az ő morális teológiájából következett az uzoratilalom, vagyis hitelnél a túlméretezett kamatláb, mely a hitelezett kiszolgáltatott, függő helyzetével, tudatlanságával vagy könnyelműségével való visszaélés következtében nyert a szerződésben helyet.

A polgári korszakban, mely meghirdette az állampolgárok törvény előtti jogegyenlőségét, a polgári törvénykönyvek (*Code Civil*, 1804, *Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv*, 1811, stb.) számos esetben beemelték a törvénybe, pontosították az addig főszabályként íratlan természetes jogosultságokat és megsértésük esetén a szankciókat, azaz jogkövetkezményeket (pl. felén túli sérelem és uzoratilalom a visszterhes szerződéseknél, e szerződések megtámadhatósága, vagy semmissége útján).

A XX. század során alakultak ki a természetjog újabb folyamányai, az emberi és állampolgári jogok. Ezek közé tartozik elsősorban az élethez és a szabadsághoz való jog. Ennek köszönve ma már Európában és Magyarországon, a halálos ítélet meghozatala akár valamely súlyos bűncselekmény elkövetése esetében is tilos. Ugyanakkor a büntető törvénykönyvekben az inkriminációs módszer tekintetében helyet foglalt a *nullum crimen sine lege* elve, mely szerint senki sem büntethető olyan cselekményért vagy mulasztásért, mely az elkövetés időpontjában a Btk. különleges részében nem volt előírva, mint bűncselekmény és nem volt szankcionálva. A bűncselekmények inkriminációja (előíranyzata) nem történhet meg generálklauzulák alapján, hanem pontos leírás útján. Téves büntetőjogi marasztalás esetén (ártatlan elítélése) pedig a modern polgári törvényhozás a méltatlanul elítélt erkölcsi rehabilitálása mellett, számára az erkölcsi (nem vagyoni, v. sérelemdíj útján történő) és vagyoni kártérítést is előíranyoz. Mégpedig, végső soron az állam terhére, annak alapján, hogy szerve marasztaló ítéletében jogellenes szabadságfosztáshoz vezetett.

Kialakultak a személyiségi jogok oltalmát szolgáló jogszabályok. A személyiségi jogosultságok olyan jogosultságok, melyek a személyiséghez tapadóak és forgalom kívül állnak (mint az emberi méltósághoz való jog, a személyi szférának tiszteletben tartásához való jog, a szellemi alkotások joga, a lelkiismereti szabadsághoz való jog, testi épséghez és egészséghez való jog, stb.). A személyiségi jogok zöme az alapjogok közé tartoznak. Az alapjogok alatt a modern alkotmányjogi doktrína olyan jogosultságokat ért, melyeket közvetlenül az alaptörvény szabályoz, és amelyet a törvény nem szüntethet meg. Az emberi jogok körébe tartoznak a kisebbségoltalmi egyéni és kollektív jogosultságok, figyelemmel az Európai nemzeti kisebbségoltalmi, továbbá Nyelvi jogokról szóló európai Charták, mint minimális jogok körét ajánló jogszabályok.

A modern polgári jogi jogalkotás eredményeinek, ma már természetes jognak számítóan, tudható be a hatalmi ágak egymástól való rendeltetésük illetékességük szerinti elválása, a szerzett jogok oltalma, a törvények visszaható hatályának tilalma és jövőbeni hatálya, a törvények alkotmányossági kontrollja, a jogerős államigazgatási, vagy közigazgatási aktusok törvényességének bírósági kontrollja, az állampolgári jogok gyakorlásával kapcsolatos visszaélő jelenségekre rámutató Országgyűlés biztos (ombudsman) intézménye. Mindezek, többek között, a jogállamiság biztosítása feltételeiként is minősíthetőek.



**Európai dimenziók: A fogyasztóvédelmi szabályozás a közösségi jogban, különös tekintettel a pénzügyi szektorra**

„A fogyasztók védelme – Európa szívügye”<sup>2</sup>

Az alábbiakban a közösségi jog fogyasztóvédelmi szabályairól igyekszem áttekintést adni, elsődlegesen a pénzügyi szektorra (pénzintézetek, befektetési szolgáltatók, biztosítók) koncentrálni. A vonatkozó joganyag terjedelmes, teljeskörű bemutatására nem vállalkozom, csupán a hatályos szabályozás néhány fontosabb elemét, illetve fejlődésének fontosabb mérföldköveit tekintem át.

A közösségi szintű fogyasztóvédelem szükségességének gondolata először nem kötelező erejű jogi aktusokban merült fel: kezdetben ún. *cselekvési tervek* elfogadására került sor, amelynek keretében – egyebek mellett – a kozmetikai cikkekre, az élelmiszerek címkézésére, valamint a félrevezető reklámokra vonatkozó szabályozás is megszületett. Ezután ötéves, majd később hároméves *programok* megalkotásával épült ki a fogyasztóvédelem rendszere.<sup>3</sup> Az alábbiakban ezeket a *soft law* körébe tartozó dokumentumokat – bár a mai napig fontos szerepet játszanak (ld. pl. Az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikáját 2014 és 2020 között) - nem vizsgálom, csupán néhány fontosabb rendeletet, irányelvet - illetve azok fogyasztóvédelmi szempontból releváns rendelkezéseit - tekintek át. Az egyes rendeletek, direktívák kapcsán igyekeztem a kapcsolódó *joggyakorlatból* is meríteni. Ami a magyar vonatkozásokat illeti, csupán utalásszerűen említem az implementációt megvalósító hazai jogalkotási aktusokat.

*1. A közösségi szabályozás fejlődése és néhány dilemmája*

*1.1. A szabályozás fejlődésének fontosabb mérföldkövei*

Fogyasztó(védelmi) jog, illetve fogyasztóvédelmi politika *eredetileg nem szerepelt az Európai Közösség célkitűzései között*. A Római Szerződés (EKSZ)<sup>4</sup> közvetlen utalást a fogyasztókra 1992-ig, a Maastrichti Szerződés által bevezetett módosításokig nem tartalmazott, csupán érintőlegesen említette a fogyasztókat a közös agrárpolitikáról és a versenyjogról szóló cikkeiben (EKSZ 33-34. és 81-82. cikkek). Mindez gátolta a fogyasztói érdekeket is tekintetbe vevő piaci szabályozás kialakítását. Mégis, *már Maastricht előtt* születtek olyan intézkedések, amelyek fogyasztóvédelmi kérdéseket tárgyaltak. Az EKSZ 94.

---

<sup>1</sup> Megyei jegyző, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzati Hivatal; Megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kar, Pénzügyi Jogi Tanszék. E-mail: [dr.veres.zltan@gmail.com](mailto:dr.veres.zltan@gmail.com)

<sup>2</sup> Európai Bizottság, Kommunikációs Főigazgatóság: Fogyasztói jogok. Hogyan védi az Európai Unió az Ön érdekeit? c. kiadványának (Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxembourg, 2007.) egyik fejezetcíme.

<sup>3</sup> Ld. részletesebben Bencsik András: A fogyasztói jogok tartalmának és érvényesülésének közjogi keretei Magyarországon. Doktori értekezés. Pécs, 2012. 30-49. o.

<sup>4</sup> Az Európai Közösséget létrehozó Római Szerződést (EKSZ, Római Szerződés) 1957-ben írta alá a hat alapító állam. Az EKSZ azóta számos módosításon átesett, amelyek nem egyszer az egyes cikkek számozását is érintették.

cikke,<sup>5</sup> illetve az Egységes Európai Okmány<sup>6</sup> követően a 95. cikk alapot szolgáltattak a jogharmonizációra, amennyiben az eltérő tagállami szabályok hatással vannak a közös belső piac létrehozására, működésére. Ennek keretében kerülhetett sor – „mintegy a közös piaci feltételeket létrehozó jogalkotási folyamat melléktermékeként,” illetve a soft law-n keresztül – egyes fogyasztóvédelmi kérdések szabályozására.<sup>7</sup> Az így megszülető fogyasztóvédelmi tárgyú szabályok azonban egységes koncepciót nem alkottak. A fogyasztóvédelem közösségi szabályozására kifejezett *jogalapot, felhatalmazást* csak az Európai Unió létrehozásáról szóló Maastrichti Szerződés (EUSZ), illetve az általa módosított EKSZ teremtett: a Maastrichti Szerződés Fogyasztóvédelem címet viselő, XI. fejezete (amely egyetlen cikkből, a 129.a) cikkből áll) a magas szintű fogyasztóvédelem elérését tűzte ki célul.<sup>8</sup>

A fejlődés következő lépcsőjét az 1997-ben elfogadott és 1999-ben hatályba lépett Amszterdami Szerződés jelentette, amely módosította, kiegészítette az EKSZ 129.a) cikkét, ezzel egyidejűleg a számozása is változott, 153. cikkre. A módosítás lényege egyfelől, hogy beemeli a fogyasztói jogokat a szerződésbe, másfelől előírja, hogy a fogyasztóvédelmi követelményeket az egyéb közösségi politikák, tevékenységek meghatározásakor, végrehajtásakor is figyelembe kell venni.<sup>9</sup> E rendelkezéseket azóta sem a Nizzai, sem az Alkotmányos Szerződés, sem pedig a Lisszaboni Szerződés nem módosította,<sup>10</sup> bár a szerződések egységes szerkezetbe foglalt szövegében 169. cikkre változott a számozás.

Mint arra Heinz Ottó rámutat,<sup>11</sup> a „*pénzügyi politika*” viszonylag későn alakult ki, ugyanis a pénzügyi szektor, mint stratégiai terület kapcsán a tagállamok ragaszkodtak saját szuverenitásukhoz. Így a pénzügyi szektorra vonatkozó szabályozás csak az 1980-as évektől kapott kiemelt figyelmet a Bizottság részéről. Az *1985-ös Fehér Könyv* ezen a területen is az egységes piac kiépítését tekinti elsődleges célnak, azonban ebben a dokumentumban már megjelenik a fogyasztóvédelem iránti igény is. Az időközben végbement alapvető jelentőségű változásokra (ilyen mindenek előtt a monetáris unió alakulása és a rohamos technikai

---

<sup>5</sup> EKSZ. 94. cikk: A 114. cikk sérelme nélkül a Tanács az Európai Parlamenttel, valamint a Gazdasági és Szociális Bizottsággal folytatott konzultációt követően, különleges jogalkotási eljárás keretében, egyhangúlag irányelveket fogad el a tagállamok olyan törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek közelítésére, amelyek *közvetlenül érintik a belső piac megteremtését vagy működését*. Mint arra ezzel kapcsolatban Jeney - Lattmann rámutatnak, e cikk alapján fogadta el pl. a Tanács a megtévesztő reklámról szóló 84/450/EGK, a házaló kereskedelemről szóló 85/577/EGK és a termékfelelősségről szóló 85/374/EGK irányelveket. Jeney-Lattmann: i.m. 642. o.

<sup>6</sup> Az 1985-ben aláírt Egységes Európai Okmány 1987-ben lépett hatályba. Fő célkitűzése az integrációs folyamat felgyorsítása volt. Fogyasztóvédelmi szempontból jelentőségét az adja, hogy ennek nyomán fogadták el pl. az általános termékbiztonságról szóló 92/59/EGK és a fogyasztói szerződések tisztességtelen feltételeiről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelveket. Ld. Jeney – Lattmann: i.m. 643. o.

<sup>7</sup> Jeney Petra – Lattmann Tamás: Fogyasztóvédelmi politika. 641. o. In: Kende Tamás – Szűcs Tamás: Bevezetés az Európai Unió politikáiba. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009.

<sup>8</sup> Jeney - Lattmann: i.m. 641-643. o.

<sup>9</sup> Az Amszterdami Szerződés által módosított EKSZ. 153. cikk szövege:

(1) A fogyasztói érdekek érvényesülésének előmozdítása és a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása érdekében az Unió hozzájárul a *fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítéséhez.*

(2) Az Unió a következőkkel járul hozzá az (1) bekezdésben említett célok eléréséhez:

a) a 114. cikk alapján a belső piac megvalósításával összefüggésben elfogadott intézkedések;

b) a tagállami politikákat támogató, kiegészítő és figyelemmel kísérendő intézkedések.

(3) Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében, a Gazdasági és Szociális Bizottsággal folytatott konzultációt követően elfogadja a (2) bekezdés b) pontjában említett intézkedéseket.

(4) A (3) bekezdés szerint elfogadott intézkedések nem akadályozzák a tagállamokat szigorúbb védintézkedések fenntartásában vagy bevezetésében. Ezeknek az intézkedéseknek összeegyeztethetőnek kell lenniük a Szerződésekkel. Az intézkedésekről értesíteni kell a Bizottságot.

<sup>10</sup> Jeney – Lattmann: i.m. 646. o.

<sup>11</sup> Heinz Ottó: Pénzügyi politika. 555. o. In: Kende – Szűcs: i.m.

fejlődés) reagált a Bizottság által készített *Pénzpiaci Szolgáltatási Akcióterv* (Financial Services Action Plan, FSAP, 1999)<sup>12</sup> és az ehhez kapcsolódó jogalkotási reformot körvonalazó, bölcsek bizottsága által jegyzett dokumentum, mely *Lámfalussy-jelentésként* (2001) vált ismertté.<sup>13</sup>

## 1.2. Kapcsolódási pontok, szomszédos területek

Mint az alábbiakban bemutatom, a közösségi jog napjainkban számos – részben rendeleti, részben irányelvi formában megfogalmazott – szabályt tartalmaz a fogyasztóvédelemre vonatkozóan, emellett számos stratégia, program és egyéb formát öltő dokumentum is érinti a tárgyalt témát. Ezek tételes felsorolása helyett<sup>14</sup> a továbbiakban igyekszem csupán azokat kiemelni, amelyek valamilyen módon a pénzügyi fogyasztóvédelem szempontjából is relevánsak lehetnek. Megjegyzem, hogy az EU politikái közül nem csupán az általános fogyasztóvédelmi politika, hanem a verseny-, valamint a pénzügyi politika<sup>15</sup> is tartalmaz a pénzügyi fogyasztóvédelem tárgykörébe tartozó rendelkezéseket.

Ennek kapcsán rövid kitérő keretében szólok a *versenyjog és a fogyasztóvédelmi jog összefüggéséről*, amely azon a feltevésen alapul, hogy a verseny a fogyasztók érdekeit szolgálja, ugyanis a termékek, szolgáltatások közötti *ár- és minőségverseny nagyobb választékot és alacsonyabb árakat feltételez*. Mivel a feltételezett tökéletes verseny a gyakorlatban nem létezik, szükség van az erőfölényben lévő szolgáltatók visszaéléseitől megvédeni a fogyasztókat. Ennek eszköze a fogyasztóvédelem mellett a versenyjog, amely „a versenylényöket igyekszik megosztani az ipar és a fogyasztók között.” A két jogterület szoros összefüggéseit jól szemlélteti az egyes megállapodások mentesíthetőségét tárgyaló 81. cikk (3) bekezdése, mely első ránézésre tipikusan versenyjogi jellegű rendelkezés, azonban a mentesség elnyeréséhez az is szükséges, hogy a megállapodásból származó haszon méltányos része<sup>16</sup> a fogyasztóknak jusson.<sup>17</sup> Ezek alapján belátható, hogy a verseny kiiktatása azt eredményezheti a versenyző vállalkozások számára, hogy a fogyasztói többlet terhére megnő saját profitjuk, így a vállalkozások érdekeltek lehetnek a verseny korlátozásában.<sup>18</sup> A két jogterületet emellett álláspontom szerint a fogyasztói alapjogok közül a választáshoz való jog is összekapcsolja: ha nincsenek versengő termékek, szolgáltatások a piacon, nincs miből választani sem. A verseny tehát a fogyasztókért folyik végső soron.

<sup>12</sup> COM (1999) 232, 11/05/99 Commission Communication on the Financial Services Action Plan, 1999.

<sup>13</sup> Final Report of the Committee of Wise Men on the regulation of European securities markets, 15 February, 2001, Brussels.

<sup>14</sup> A vonatkozó jogforrások tételes felsorolását illetően ld. Mezey Katalin: A fogyasztóvédelem eszköztára: európai uniós irányelvek, rendeletek, hazai jogszabályok, kormányzati szervek és a fogyasztói érdekek védelmében eljáró hatóságok, valamint társadalmi szervezetek. 23-24. o. In: Balogh Virág - Kaszainé Mezey Katalin – Pázmándi Kinga (szerk.) – Zavadnyik József: Magyar fogyasztóvédelmi és reklámjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010.

<sup>15</sup> Az Unió „politikái” kifejezés nem problémamentes, ugyanis nehéz definiálni, hogy egy adott területen található jogszabályok, illetve ezek halmaza mikortól nevezhető politikának. Az egyes politikákat, illetve azok tárgyköréit Kende – Szűcs hivatkozott műve alapján tárgyalom.

<sup>16</sup> Az előny – Tóth Tihamér értelmezésében – egybeesik a gazdasági fejlődés eredményivel. Ld. Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2007. 142. o. Ezzel kapcsolatban ld. még a Bizottság Bayer/Gist ügyben kifejtett értelmezését, miszerint „a piacon elérhető végtermékek nagyobb száma és az árszint csökkenésére utaló általános trend azt jelzi, hogy a megállapodás előnyeinek méltányos része eljut a fogyasztóhoz.”

<sup>17</sup> Jeney Petra – Marosi Zoltán – Török Zsuzsanna: Versenypolitika. 110-111. o. és 122-123. o. alapján. In: Kende – Szűcs: i.m.

<sup>18</sup> Boytha Györgyné – Tóth Tihamér (szerk.): Versenyjog. Kiadja: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2010. 30. o.

Úgy tűnik tehát, hogy a versenyjogot a fogyasztóvédelemtől élesen elhatároló szempontok jó része mára meghaladottá vált. Ami a versenyjog kezdeteit, létrejöttének okait illeti, eredetileg a versenytársak belső szakmai jogaként alakult ki azzal a céllal, hogy a tisztességtelen módszereket alkalmazó versenytársak ebből a magatartásból ne húzhasanak hasznot: *a versenyjogi védelem alanyai tehát a versenytársak, nem pedig a fogyasztók voltak.* A fejlődés azonban túlnőtt e kereteken, hiszen világossá vált, hogy például a tisztességtelen reklám miatt nem csak a versenytárs, hanem a fogyasztó is károsodhat.<sup>19</sup> *Különbözik viszont a két jogterület célkitűzése,* hiszen „míg a fogyasztóvédelmi szabályozás alapvetően a fogyasztó és a vállalkozások közötti jogérvényesítési szakadék felszámolására irányul döntően beavatkozó jellegű tevékenységfajták által, addig a versenyjog célja a hosszú távú fogyasztói jólétet (is) biztosító verseny erősítése, amely nem kifejezetten beavatkozó jellegű, inkább a piaci struktúrák megőrzésére irányuló cselekvés.”<sup>20</sup>

\*

Visszatérve a *fogyasztóvédelmet érintő közösségi szabályozásra*, megállapítható, hogy a vonatkozó joganyag többféleképpen is csoportosítható:<sup>21</sup>

- egyes rendelkezések a fogyasztók egészségével és biztonságával (termékbiztonsági irányelv), mások a fogyasztók gazdasági érdekeivel (tisztességtelen piaci magatartásokra vonatkozó szabályok) kapcsolatosak;
- különbséget tehetünk termékekre (pl. termékfelelősségi, termékbiztonsági irányelv), illetve szolgáltatásokra (utazási, pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó irányelvek) vonatkozó szabályok között.
- 

### *1.3. Szabályozási dilemmák: kell-e (és ha igen, milyen) jogharmonizáció?*

A fogyasztóvédelem területén megnyilvánuló közösségi jogalkotásnak egyes nézetek szerint kifejezetten integrációs célkitűzése (is) van: hozzá kell járulnia az áruk és szolgáltatások szabad áramlásához.<sup>22</sup> Emellett a *nemzeti jogrendszerek különbözősége nagyobb ügyleti költségeket eredményez* (elég, ha arra gondolunk, hogy egy tagállam határait átlépő jogvita eredményes lefolytatásához nagy valószínűséggel nemzetközi ügyekre szakosodott elit jogászok igénybevételére van szükség, mely eljárásban valószínűleg tetemes fordítási költséggel is számolni lehet). Más kérdés, hogy *maga a jogharmonizáció is tetemes ügyleti költségekkel jár* (jogszabályalkotás, az új szabályokhoz való alkalmazkodás, stb.), melyet végső soron a fogyasztók fizetnek meg. Kétséges továbbá, hogy még ha sikerülne is egységes fogyasztóvédelmi szabályrendszert megalkotni, miként lehetne azok egységes alkalmazását, értelmezését megvalósítani az egyes tagállamokban.<sup>23</sup>

<sup>19</sup> Vörös Imre: A versenyjog kialakulása, fejlődéstörténete a nemzetközi gyakorlatban, 18-19. o. In: Sárközy Tamás (sorozatszerkesztő): Versenyjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001. 13-27. o.

<sup>20</sup> Bencsik András: A versenyjog szerepe a fogyasztói érdekek védelmében, 27. o. In: JURA 2012/2. 27-39. o.

<sup>21</sup> Jeney – Lattmann: i.m. 654-655. o. alapján.

<sup>22</sup> Ehhez hasonlóan fogalmaz az EU vonal oldalon olvasható tájékoztató is: „A fogyasztók aktív részvétele nélkül nem lehet teljesen sikeres az egységes belső piac működése. A fogyasztóvédelem egységes megnyilvánulására az Európai Közösségek belső piacán azért van szükség, mert az egyes tagállamok eltérő szabályozása mellett nem érvényesül egyformán mindenütt az Unió által elvárt, a fogyasztói érdekek „magas szintű” védelme. Az Európai Unió polgárai részére biztosítani kell, hogy fogyasztói minőségükben eljárva az egységes európai piacon bármely tagállamban hozzájussanak a legbiztonságosabb árukhoz és szolgáltatásokhoz, valamint a legtisztességesebb tájékoztatáshoz.” Ld. [http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi\\_politikak&id=5](http://www.euvonal.hu/index.php?op=kozossegi_politikak&id=5) (letöltve: 2014-01-20).

<sup>23</sup> Király Miklós: Egység és sokféleség. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára. Új Ember Kiadó, Budapest, 2007. 174-5. o.

A közösségi jogalkotás egyes problémáira világított rá a Lámfalussy jelentésként<sup>24</sup> ismertté vált dokumentum is, eredetileg a befektetésekkel kapcsolatban, de egyes megállapításai szélesebb körben is érvényesek.<sup>25</sup> A jelentés által javasolt jogalkotási mechanizmust a Prospektus irányelv bemutatásánál ismertetem részletesebben.

Összességében megállapítható, hogy a nehézségek ellenére a fogyasztóvédelem területén is fokozatosan erősödik, bővül a közösségi jog, mely ráadásul egyre inkább a maximumharmonizáció irányába tolódik el.

## 2. A pénzügyi fogyasztóvédelem tárgykörébe tartozó közösségi szabályozás néhány főbb eleme

A pénzügyi fogyasztóvédelem szabályozási tárgykörére vonatkozóan többféle nézetel találkozhatunk a szakirodalomban és a különböző dokumentumokban,<sup>26</sup> alapvetően a következőket tekintem ide tartozónak:

- reklámokra, hirdetésekre,
- tájékoztatásra,
- szerződésekre,
- panaszkezelésre, jogérvényesítésre vonatkozó szabályok.

Nemcsak a fogyasztóvédelemről általában, hanem a fenti tárgykörökben is számos közösségi jogi aktus született; ezek részletes bemutatására, de még csak megközelítőleg kimerítő felleltározására sem vállalkozom, csupán néhány irányelv, rendelet, illetve az EUMSZ 102. cikkének (EKSZ korábbi 82. cikk) bemutatásán keresztül igyekszem általános képet adni a közösségi pénzügyi fogyasztóvédelem állapotáról. A válogatásnál arra törekedtem, hogy a pénzügyi piacok mindhárom területére – legalább nagy vonalakban - rávilágíthassak.

### 2.1. UCP Irányelv – tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat, fogyasztó fogalma

Az Európai Parlament és Tanács 2005/29/EK irányelve a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatáról, valamint a 84/450/EGK Tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK, és a 2002/65/EK Európai Parlamenti és Tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK Európai Parlamenti és Tanácsi rendelet módosításáról (rövidebben „Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”, vagy gyakran találkozunk UCP Irányelv megjelöléssel is<sup>27</sup>) 2005. május 11-én lépett hatályba. Az Irányelv alapvetően azt határozza meg, mi tekinthető tisztességtelen eljárásnak az üzleti életben általában – tehát mint *keretirányelv* olyan esetekben alkalmazandó, amelyeknél nincsenek speciális előírások. Amennyiben ugyanis egy szektorspecifikus rendelkezés a tisztességtelen eljárás bizonyos aspektusait szabályozza, az esetben az Irányelv esetleg kiegészítő szerepet játszhat.<sup>28</sup>

<sup>24</sup> Jelentés a tőkepiacok reformjáról

<sup>25</sup> A jelentésről maga Lámfalussy is készített összefoglalót, ld. Lámfalussy Sándor: Gondolatok az európai értékpapírpiacok szabályozásáról. Közgazdasági Szemle, 2002. március. 181-192. o.

<sup>26</sup> Ld. részletesen: Veres Zoltán: Ügyfélvédelem a pénzügyi szektorban: Gondolatok a pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdéseiről. Jogelméleti Szemle, 2013/4. 194-205. o.

<sup>27</sup> A rövidítés az *unfair commercial practices* elnevezésből származik. A UCP irányelv megjelölést használja. pl. Tárczy Edit Zsuzsanna: A UCP Irányelv története. De iurisprudentia et iure publico, 2011/4. 159-173. o., vagy Balogh- Kaszainé – Pázmándi – Zavodnyik: i.m.

<sup>28</sup> Kelemen Kinga: A tisztességtelen piaci magatartás és a fogyasztóvédelem kapcsolata a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelv tükrében. 56. o. In: Vörös Imre (szerk.): Tisztességtelen verseny –

A UCP Irányelv *szabályozási logikája* a következő: először – generálklauzulaként - a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat alkalmazásának általános tilalmát mondja ki (5. cikk (1) bekezdés), majd ezek különös típusairól rendelkezik (5. cikk (3) és (4) bekezdés), végül az I. Mellékletben meghatároz harmincegy olyan magatartást, melyek minden esetben, a körülményekre tekintet nélkül tisztességtelennek minősülnek.<sup>29</sup> Általánosságban az a kereskedelmi gyakorlat tisztességtelen, amely

- ellentétes a *szakmai gondosság* követelményeivel, és
- a termékkel kapcsolatban jelentősen *torzízza vagy torzíthatja* azon *átlagfogyasztó gazdasági magatartását*, akihez eljut vagy aki a címzettje, illetve – amennyiben a kereskedelmi gyakorlat egy bizonyos *fogyasztói csoportra* irányul – a csoport átlagtagjának a gazdasági magatartását.<sup>30</sup>

Az Irányelv fogyasztó fogalma összhangban áll az egyéb közösségi aktusokban írtakkal.<sup>31</sup> Tervezete még az „*átlagfogyasztó*” meghatározását is tartalmazta, ez azonban az elfogadott változathoz kikerült, noha utalás szintjén többször előkerül az átlagfogyasztó, melynek kapcsán az Irányelv a Bíróság által kimunkált fogalomra hivatkozik.<sup>32</sup> Az Európai *Bíróság gyakorlatában*<sup>33</sup> az *átlagfogyasztó* nem feltétlenül jelenti az összes fogyasztó átlagát, kivéve, ha egy termék (szolgáltatás) célközönsége az összes fogyasztó. A potenciális célközönség meghatározása számos tényező függvénye. Néhány példa ezekre:

- amennyiben egy terméket egyetlen tagállamban reklámoznak vagy oda szánják, az adott ország fogyasztói minősülnek átlagfogyasztónak;
- ha egy reklámot az EU egészében megjelentetnek, de olyan nyelven, amelyet kizárólag egy országban beszélnek és nem minősül széles körben ismert idegen nyelvnek, akkor az átlagfogyasztó fogalma az e nyelvet beszélők körére korlátozódik.<sup>34</sup>

Az érintett fogyasztói kör meghatározását követően a Bíróság megvizsgálja e fogyasztók elvárásait, feltételezéseit. A Bíróság értelmezésében az *átlagfogyasztó jól, más esetben*<sup>35</sup> *átlagosan informálnak tekintendő*. Ez utóbbi azt jelenti, hogy *van fogalma az adott termékről (szolgáltatásról), de mélyebb tudással nem rendelkezik róla*.

---

fogyasztóvédelem. Egy európai jogi irányelv átültetésének margójára. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2007.7-91. o.

<sup>29</sup> Gömöri Tamás A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló Irányelv átültetése a tagállamokban és hazánkban, 7. o. GVH Tanulmányi pályázatra készült dolgozat, elérhető: [http://www.gvh.hu/data/cms1000452/gvh\\_vkk\\_tanulmanyi\\_palyazat\\_g%C3%B6m%C3%B6ri\\_tam%C3%A1s.pdf](http://www.gvh.hu/data/cms1000452/gvh_vkk_tanulmanyi_palyazat_g%C3%B6m%C3%B6ri_tam%C3%A1s.pdf) (letöltve: 2016-09-19).

<sup>30</sup> UCP Irányelv 5. cikk (2) bekezdés.

<sup>31</sup> Ld. pl. a Parlament és Tanács 97/7/EK irányelve a távollévők között kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről, a Parlament és Tanács 2002/65/EK irányelve a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról, a Tanács 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről.

<sup>32</sup> „Az arányosság elvével összhangban és az abban foglalt védelem hatékony alkalmazása érdekében ez az irányelv azt az átlagfogyasztót veszi viszonyítási alapul, aki a Bíróság értelmezése szerint *megfelelően tájékozott, figyelmes és körültekintő*...” Ld. Irányelv Bevezető 18. pont.

<sup>33</sup> Ld. különösen: Case C-210/96 Gut Springenheide and Tusky [1998] ECR I-4657, Case 228/98 Esteé Lauder [2000] ECR I-117 és Case C-342/97 Lloyd Schuhfabrik Meyer [1999] ECR I-3819.

<sup>34</sup> Kelemen: i.m. 58-59. o.

<sup>35</sup> T-402/02. sz. jogeset, August Storck KG v. Office for Harmonisation in the Internal Market (Trade Marks and Designs) (OHIM), 2004., (2004. november 10.).

Az átlagfogyasztó, mint általános mérce mellett az Irányelv elismeri, hogy lehetnek olyan csoportok, akik szellemi vagy fizikai gyengeségük, koruk vagy hiszékenységük miatt *kiszolgáltatottak*. Ilyen esetekben a zsinórmérték az e csoportba (pl. gyerekek, idős emberek) tartozó átlagos személy.<sup>36</sup>

Az irányelv *implementációja* az egyes nemzeti jogokba több kérdést is felvetett (pl. átlagfogyasztó definiálásának hiánya, maximumharmonizációból eredő problémák).<sup>37</sup> A magyar jogba történő beemelése több hazai jogszabályt érintett.<sup>38</sup>

- Az átültetést elsődlegesen a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (Fttv.) valósította meg.
- Emellett legnagyobb jelentősége talán a Fogyasztóvédelmi törvény harmonizálásának volt: ennek *eredményeként fogyasztónak már csak természetes személy minősülhet* (kivéve a II. fejezet alkalmazásában). A jogalkotó módosította a szankciórendszert, mivel a korábbiakkal szemben a kiszabható bírság maximális összege már a vállalkozás nettó árbevétele alapján limitált.
- A Reklámtörvény - 2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól - kapcsán kiemelendő, hogy annak hatálya már csupán az ún. B2B viszonyokban<sup>39</sup> megvalósuló megtevesztő reklámot érinti, mivel a fogyasztók vonatkozásában az Fttv. szabályait kell alkalmazni.

## 2.2. Pénzforgalmi Szolgáltatási (PSD) Irányelv<sup>40</sup> - tájékoztatási szabályok, fogyasztói mobilitás, jogérvényesítés

A PSD *céljai* összetettek: egyrészt megkönnyíteni a piacra jutást, ezáltal ösztönözve a versenyt, másrészt a bizalom növelése érdekében védelmet nyújtani a felhasználóknak, fogyasztóknak, továbbá elősegíteni a költségek csökkentését és a termékpaletta bővülését.<sup>41</sup> Az irányelv új, *sajátos pénzügyi intézményi formát konstruál, a pénzforgalmi intézményt*, amely sem nem hitelintézet, sem nem elektronikuspénz-kibocsátó intézmény. A pénzforgalmi intézmény fizetési műveleteket kizárólag a Közösségen belül bonyolíthat le vagy euróban vagy az EU tagállamainak pénznemében.<sup>42</sup> A direktíva a pénzforgalmi intézmények hat csoportját különíti el:

- hitelintézetek;
- elektronikuspénz-kibocsátó intézmények, amelyek a fizetési műveletek finanszírozására is felhasználható elektronikus pénzt bocsátanak ki;
- a nemzeti jog értelmében pénzforgalmi szolgáltatás nyújtására jogosult postai elszámolóközpontok;

<sup>36</sup> Kelemen: i.m. 62-63. o.

<sup>37</sup> Ld. részletesen: Tárczy Edit Zsuzsanna: Egyes problémák a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok uniós szabályozásával kapcsolatban. Elérhető: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1lHiUsXcMfwJ:www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%2520Doctorum%2520Publikaciok/T%25E1rczy%2520Edit.pdf+&cd=22&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (letöltve: 2016-09-19).

<sup>38</sup> Gömöri: i.m. 22-24. o.

<sup>39</sup> Business to Business: a vállalkozások egymás közötti viszonyának jelölése, míg a B2C (Business to Customer) a vállalkozás és a fogyasztó közötti viszonyt jelöli.

<sup>40</sup> Az Európai Parlament és a Tanács 2007/64/EK irányelve (2007. november 13.) a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról és a 97/7/EK, a 2002/65/EK, a 2005/60/EK és a 2006/48/EK irányelv módosításáról és a 97/5/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. A PSD rövidítés a Payment Services Directive kifejezés kezdő betűiből adódik.

<sup>41</sup> Lsd. PSD Bevezető (4).

<sup>42</sup> Pétervári Kinga: Az elektronikus fizetés és az elektronikus pénz joga. 20-21. o., 64. lj. Elérhető: [https://www.academia.edu/1592735/E-penz\\_e-fizetes\\_2012](https://www.academia.edu/1592735/E-penz_e-fizetes_2012) (letöltve: 2013-11-19).

- az irányelvben meghatározott pénzforgalmi intézmények;
- az Európai Központi Bank és a nemzeti központi bankok, amennyiben nem monetáris hatósági vagy egyéb hatósági jogkörben járnak el;
- a tagállamok, regionális vagy helyi hatóságai, amennyiben nem hatósági jogkörben járnak el.<sup>43</sup>

A direktíva nagy hangsúlyt helyez a fogyasztók védelmére annak rögzítése mellett, hogy a vállalkozások és a fogyasztók nincsenek ugyanabban a helyzetben, ezért nincs szükségük ugyanarra a védelemre. Elismeri ugyanakkor annak lehetőségét, hogy a *tagállamok a mikrovállalkozásokat ugyanolyan bánásmódban részesíthessék, mint a fogyasztókat.*<sup>44</sup>

A fogyasztók *kötelező tájékoztatásával* kapcsolatban a megfogalmazás ellentmondásosnak tűnik: a PSD értelmében a tájékoztatásnak fogyasztók szükségleteihez kell igazodnia, szabványosított formában<sup>45</sup> – kérdés, a szabványosítás mennyire teszi lehetővé az igényekhez való alkalmazkodást. Azt megelőzően, hogy a fogyasztót a szerződésből fakadóan bármilyen kötelezettség terhelné, jogosult megkapni a kötelező információkat. A szolgáltató köteles a fogyasztó kérésére az előzetes tájékoztatót és a keretszerződést ingyenesen, papír alapon is rendelkezésre bocsátani.<sup>46</sup> A szerződésre vonatkozó, fent ismertetett *előzetes tájékoztatás mellett a teljesített szolgáltatásokról utólagos tájékoztatást is kell nyújtani* a fogyasztónak, ugyancsak ingyenesen. Azt azonban nem lehet kizárni, hogy az előírtakon túlmenő, kiegészítő tájékoztatásért a szolgáltató díjat számíthasson fel.<sup>47</sup>

A szolgáltatók, illetve szolgáltatásaik közötti verseny biztosítása érdekében garanciális jelentőségű a *fogyasztói mobilitás (tulajdonképpen: a szolgáltatók közötti váltás)* lehetővé tétele. Ennek érdekében az irányelv úgy rendelkezik, hogy egy év elteltével a fogyasztók számára lehetővé kell tenni, hogy keretszerződéseiket külön díj nélkül, megfelelő felmondási idővel (a fogyasztó általi felmondás esetén ez legfeljebb 1 hónap, a szolgáltató felmondása esetén legalább 2 hónap) felmondhassák.<sup>48</sup>

Alapvető fontosságúak a *jogérvényesítésre* vonatkozó rendelkezések. Ezzel kapcsolatban az irányelv értelmében biztosítani kell „egy könnyen hozzáférhető és ésszerű költségekkel járó *peren kívüli vitarendezési lehetőséget*” a direktívában szabályozott jogokkal, kötelezettségekkel kapcsolatban, továbbá lehetővé kell tenni, hogy a szolgáltatások igénybe vevői (tehát nem csak a fogyasztók!) és más érdekelték – külön nevesítve ezek között a fogyasztói szervezetek - panaszt nyújthassanak be az illetékes hatósághoz.<sup>49</sup> Tekintve, hogy az Unió egyik alapelve a tőke szabad áramlása, előfordulhatnak olyan esetek, hogy a szolgáltatást nyújtó és igénybe vevője eltérő államban található. Ezért a *határokon átnyúló viták rendezése* érdekében a tagállamoknak biztosítaniuk kell az említett szervek közötti együttműködést.<sup>50</sup>

Ami a direktíva *hazai átültetését* illeti, az Országgyűlés 2009. június 29-én fogadta el a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvényt, amely az irányelv felelősségre és kárviselésre, a keretszerződésre, az ügyfelek tájékoztatására, valamint a pénzforgalmi szolgáltatás piacán új szolgáltatóként megjelenő pénzforgalmi intézmények engedélyezésére, felügyeletére és prudens működésére vonatkozó szabályait tartalmazza. A kapcsolódó MNB-rendelet<sup>51</sup> 2009. augusztus 6-án került kihirdetésre, amely az irányelvnek a

<sup>43</sup> PSD 1. cikk (1) bekezdés.

<sup>44</sup> PSD Bevezető (20), valamint 30. cikk (2).

<sup>45</sup> PSD Bevezető (23).

<sup>46</sup> PSD Bevezető (26).

<sup>47</sup> PSD Bevezető (28).

<sup>48</sup> PSD Bevezető (29).

<sup>49</sup> PSD Bevezető (54) és 80. cikk (1).

<sup>50</sup> PSD 83. cikk (2).

<sup>51</sup> 18/2009 (VIII. 6.) MNB rendelet.



fizetési műveletek egyes lebonyolítási szabályait, köztük a teljesítési határidőket, az értéknep alkalmazásának szabályait ülteti át a magyar jogba. A két jogszabály az Európai Unió által minden tagállam számára előírt határidőben, 2009. november 1-jén lépett hatályba Magyarországon.<sup>52</sup>

### 2.3. Fogyasztói hitelmegállapodások – az Európai Parlament és Tanács 2008/48/EK irányelve<sup>53</sup>

Az irányelv megalkotásának elsődleges indoka, hogy a „korábbi direktíva nem tudta megfelelően egységesíteni az egyes tagállamok hitel-megállapodásokra vonatkozó szabályait; a *minimumharmonizáció* elve további különbségeket eredményezett. Az új irányelv már a *teljes harmonizáció* elvére helyezkedik, melynek következtében sem a fogyasztó előnyére, sem a hátrányára nem lehet eltérni az egyes rendelkezésektől.”<sup>54</sup>

Az irányelv *magyar jogba történő átültetését* a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény (Fht.) valósította meg, de az Fht. szabályai mellett a Ptk. vonatkozó rendelkezései továbbra is irányadóak a fogyasztókkal kötött hitel- és kölcsönszerződések esetén is (pl. azonnali felmondás).<sup>55</sup> Emellett további részletszabályokat tartalmaz A fogyasztónak nyújtott hitellel kapcsolatos egyes tájékoztatási szabályokról szóló 56/2014. (XII. 31.) NGM rendelet.

Az Európai Unió Bírósága 2014 decemberében, a CA Consumer Finance SA kontra Ingrid Bakkaus és társa ügyében hozott *C-449/13. számú ítéletében* értelmezte az irányelv egyes rendelkezéseit (konkrétan az előzetes tájékoztatási kötelezettséget szabályozó 5. cikket<sup>56</sup> és az előzetes hitelképesség vizsgálatot előíró 8. cikket<sup>57</sup>).

Az ügy tényállásának lényege a következő: Franciaországban két peres eljárás folyt olyan adósok ellen, akik fizetési kötelezettségeiknek nem tudtak eleget tenni. Az eljáró francia bíróság előtt a bank nem tudta bemutatni az általános európai fogyasztói hiteltájékoztatót, sem pedig bármely egyéb, azt bizonyító dokumentumot, hogy eleget tett felvilágosítási kötelezettségének. Az egyik ügyben azonban a hitelmegállapodásban szerepel egy *szabványzáradék*, amelyben a hitelfelvevő elismeri, hogy megkapta és megismerte e hiteltájékoztatót. A francia bíróság szerint az ilyen záradék azzal a hatással jár, hogy *a fogyasztó hátrányára megfordítja a bizonyítási terhet*. Az EU Bíróság ítélete értelmében a „hitelezőnek kell bizonyítania, hogy teljesítette a hitelfelvevő tájékoztatására és

<sup>52</sup> <http://felugyelet.mnb.hu/intezmenyeknek/penzforgalom> (letöltve: 2013-11-19).

<sup>53</sup> A fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2008. április 23-i 2008/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 133., 66. o.)

<sup>54</sup> Varga Nelli: A fogyasztói hitel-megállapodások szabályozása, figyelemmel az EU-s irányelvre. Fogyasztóvédelmi Szemle, 2010. szeptember. Elérhető: [http://www.fvszemle.hu/archivum/2010\\_szept/kilato/a\\_fogyasztoi\\_hitelmegallapodasok/](http://www.fvszemle.hu/archivum/2010_szept/kilato/a_fogyasztoi_hitelmegallapodasok/) (letöltve: 2013-11-20).

<sup>55</sup> Bodzasi Balázs: A fogyasztói hitelszerződések új szabályai, 263. o. Hitelintézeti Szemle, 2011/3. 262-280. o.

<sup>56</sup> Az 5. cikk a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség kapcsán rögzíti, hogy az előírt információkat nyomtatott formában vagy más tartós adathordozón, az ezen irányelv II. mellékletében foglalt „Általános európai fogyasztói hiteltájékoztató” című formanyomtatvány felhasználásával kell a fogyasztó rendelkezésére bocsátani. A hitelező az „Általános európai fogyasztói hiteltájékoztató” című formanyomtatvány átadásával teljesíti az előírt tájékoztatási követelményeket. Emellett előírja, hogy a hitelezők és adott esetben a hitelközvetítők a *formanyomtatványon túl megfelelő magyarázattal* szolgáljanak a fogyasztónak annak érdekében, hogy az értékelhesse, hogy a javasolt hitelmegállapodás megfelelő-e igényei és pénzügyi helyzeté szempontjából.

<sup>57</sup> A 8. cikk (1) bekezdés értelmében A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a hitelmegállapodás megkötését megelőzően a hitelező az adott esetben a fogyasztótól kapott megfelelő információ *és szükség esetén* a vonatkozó adatbázisban végzett keresés alapján értékeli a fogyasztó hitelképességét. Az olyan tagállamok, amelyekben jogszabály már most is előírja, hogy a hitelező vonatkozó adatbázisban végzett keresés alapján értékeli a fogyasztó hitelképességét, fenntarthatják ezt az előírást.

hitelképességének ellenőrzésére vonatkozó, szerződéskötést megelőző kötelezettségeit. Sérülne a tényleges érvényesülés elve, ha a hitelező kötelezettségei nemteljesítése bizonyításának terhe a fogyasztóra hárulna.”<sup>58</sup>

A hitelképesség ellenőrzésének kötelezettségét illetően az ügyben eljáró francia bíróság megállapította, hogy a másik ügyben a hitelfelvevő nem nyújtotta be a banknak a pénzügyi helyzetének igazolására szolgáló dokumentumokat. Ezért e bíróság azt a kérdést teszi fel, hogy *elvégezhető-e a fogyasztó hitelképességének vizsgálata kizárólag a fogyasztó által előadott információkra támaszkodva*, anélkül hogy ezeket az információkat más bizonyítékok útján ténylegesen ellenőrizték volna. A kérdést előterjesztő bíróság arra is keresi a választ, hogy a felvilágosítási és segítségnyújtási kötelezettség teljesítettnek tekinthető-e abban az esetben, ha a hitelező előzetesen nem vizsgálta meg a fogyasztó hitelképességét és igényeit. Ezzel kapcsolatban az EU Bíróság megállapította, hogy az irányelv mérlegelési mozgásteret biztosít a hitelező számára annak meghatározása érdekében, hogy a rendelkezésére álló információk elegendőek-e vagy sem a fogyasztó hitelképességének igazolásához, és hogy vizsgálnia kell-e a hitelképességet más tényezők segítségével. Ily módon a hitelező, az adott eset sajátos körülményeire figyelemmel, megelégedhet a fogyasztó által számára nyújtott információkkal, illetve dönthet úgy is, hogy szükség van ezen információk megerősítésére.<sup>59</sup>

Az 56/2014. (XII. 31.) NGM rendelet 4. § (1) bekezdése – összhangban az Európai Unió Bíróságának ítéletével –, lehetővé teszi, hogy a *hitelező a kiegészítő tájékoztatást szóban nyújtsa*. A kiegészítő tájékoztatási kötelezettség megtörténte és tartalma tekintetében azonban a bizonyítási teher nem hárítható át a fogyasztóra, a tájékoztatás megtörténtét és annak tartalmát vita esetén a hitelezőnek kell bizonyítani. „Szóbeli tájékoztatás esetén a bizonyítás sikerességének esélye elenyésző.”<sup>60</sup>

A tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatosan született másik döntés értelmében az irányelv 10. cikkének (2) bekezdését akként kell értelmezni, hogy az előírja a fogyasztói hitelmegállapodásból eredő követelések vizsgálata tárgyában fennálló jogvitában eljáró bíróság számára, hogy *hivatalból vizsgálja az előírt tájékoztatási kötelezettség betartását*.<sup>61</sup>

#### 2.4. Fogyasztói pénzügyi szolgáltatások forgalmazása távértékesítéssel – az Európai Parlament és Tanács 2002/65/EK irányelve<sup>62</sup>

Az irányelv a szabályozott tárgykör fontosságát rögtön az elején rögzíti annak kimondásával, hogy a pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazása a belső piac megteremtésének egyik kézzelfogható eredménye lesz,<sup>63</sup> emellett nagyban hozzájárul a *fogyasztók választáshoz való jogának érvényesüléséhez*.<sup>64</sup> A direktíva közös szabályokat állapít meg a pénzügyi szolgáltatásoknak a szolgáltatók által a fogyasztók számára történő EU-n belüli forgalmazására vonatkozóan, növelve ezáltal a fogyasztóvédelmet. *Hatálya*

<sup>58</sup> Az Európai Unió Bírósága 184/14. sz. Sajtóközleménye. Luxembourg, 2014. december 18. Elérhető: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-12/cp140184hu.pdf> (letöltve: 2016-09-01).

<sup>59</sup> uo.

<sup>60</sup> Döntés a hitelezőt terhelő tájékoztatási kötelezettség és a hitelképesség-vizsgálat teljesítéséről. A Gárdos – Füredi – Mosonyi - Tomori Ügyvédi Iroda közleménye. Elérhető: <http://www.gfmt.hu/hir/dontes-a-hitelezot-terhelo-tajekoztatasi-kotelezettseg-es-a-hitelkepesség-vizsgálat-teljesiteserol.php> (letöltve: 2016-09-01).

<sup>61</sup> Ld. a C-377/14. sz. ügyben hozott ítéletet (Ernst Georg Radlinger, Helena Radlingerová c. Finway a.s.)

<sup>62</sup> Az Európai Parlament és Tanács 2002/65/EK irányelve (2002. szeptember 23.) a fogyasztói pénzügyi szolgáltatások távértékesítéssel történő forgalmazásáról, valamint a 90/619/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK irányelv és a 98/27/EK irányelv módosításáról.

<sup>63</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (2) bekezdés.

<sup>64</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (3) bekezdés.

valamennyi pénzügyi szolgáltatásra kiterjed, többek között a hitelkártya, a befektetési alapok, a biztosítási és magán-nyugdíjpénztári programok fogyasztók részére távértékesítési csatornákon – telefonon, faxon és interneten – keresztül történő értékesítésére.<sup>65</sup> Az irányelv értelmében távollevők között kötött szerződésnek minősül, ha a Távollévők között kötöttnek minősül az a szerződés, amely „a szolgáltató és a fogyasztó között jön létre, szervezett távértékesítés vagy a szolgáltató által működtetett szolgáltatásnyújtó rendszer keretében, ahol a szolgáltató a szerződés céljából a szerződés megkötéséig (...) kizárólag távközlő eszközt vagy eszközöket használ.”<sup>66</sup> A *távközlő eszköz* lényege, hogy nincs szükség a szerződő felek egyidejű fizikai jelenlétére.

A *tájékoztatáshoz való joggal* kapcsolatban garanciális rendelkezés, hogy a távközlő eszközök használata nem vezethet a tájékoztatás indokolatlan korlátozásához. Így a fogyasztónak „a szerződés megkötése előtt meg kell kapnia mindazt az előzetes tájékoztatást, amely alapján megfelelően értékelni tudja a részére felajánlott pénzügyi szolgáltatást, és amely alapján körültekintően tud választani.” A szolgáltatónak továbbá minden esetben meg kell határoznia, hogy ajánlata mennyi ideig érvényes.<sup>67</sup> Az irányelv részletesen szabályozza a *szerződés megkötése előtti tájékoztatás* elemeit, a szolgáltató, a szolgáltatás, a szerződés, valamint a jogorvoslat vonatkozásában.<sup>68</sup> A szerződési feltételeket és az előbb említett adatokat a szolgáltató papíron vagy a fogyasztó rendelkezésére álló és számára hozzáférhető más tartós adathordozón biztosított tájékoztatás formájában közli a fogyasztóval azelőtt, hogy a fogyasztót bármilyen kötelezettség terhelné a szerződésből fakadóan.<sup>69</sup>

A fogyasztók *biztonsághoz való jogának* érvényesülése érdekében védelmet kell nyújtani a nem kezdeményezett szolgáltatásokkal szemben.<sup>70</sup>

A *jogorvoslathoz való jog* kapcsán az irányelv hangsúlyozza a megfelelő és hatékony panasz-, illetve jogorvoslati eljárások szükségességét,<sup>71</sup> továbbá felhívja a tagállamokat, hogy segítsék elő a viták peren kívüli megoldását lehetővé tevő fórumok, eljárások kialakítását. A határon átnyúló viták rendezése kapcsán külön nevesíti a FIN-NET hálózatot.<sup>72</sup>

## 2.5. Erőfölénnyel való visszaélés tilalma – EUMSZ 102. (korábbi EKSZ. 82.) cikk és végrehajtási rendelete

Az EUMSZ 102. cikke tiltja az erőfölénnyel való visszaélést (amennyiben az erőfölény a belső piac nagy részén fennáll és a visszaélés hatással van a tagállamok közötti kereskedelemre), az *erőfölény fogalmát* azonban nem határozza meg egzakt módon, csupán *példákat* sorol fel a visszaélés eseteire.<sup>73</sup> Az erőfölény fogalmát a Bíróság munkálta ki.

---

<sup>65</sup> Az irányelvről készült összefoglaló, elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3A132035> (letöltve: 2016-09-20).

<sup>66</sup> 2002/65 irányelv 2. cikk a) pont.

<sup>67</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (21) bekezdés.

<sup>68</sup> 2002/65 irányelv 3. cikk (1) bekezdés.

<sup>69</sup> 2002/65 irányelv 5. cikk (1) bekezdés.

<sup>70</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (25) bekezdés.

<sup>71</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (27) bekezdés.

<sup>72</sup> 2002/65 irányelv, Bevezetés (28) bekezdés.

<sup>73</sup> Ezek szerint visszaélésnek minősül különösen:

- a) tisztességtelen beszerzési vagy eladási árak, illetve egyéb tisztességtelen üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett kikötése;
- b) a termelés, az értékesítés vagy a műszaki fejlesztés korlátozása a fogyasztók kárára;
- c) egyenértékű ügyletek esetén eltérő feltételek alkalmazása az üzletfelekkel szemben, ami által azok hátrányos versenyhelyzetbe kerülnek;

Eszerint erőfölény akkor áll fenn, ha a vállalkozás képes a hatékony versenyt megakadályozni az érintett piacon azáltal, hogy versenytársaitól, fogyasztóitól észrevehetően függetlenül tud viselkedni.<sup>74</sup> A magyar jogalkotó ezek figyelembevételével kodifikálta a Versenytörvényben<sup>75</sup> a gazdasági erőfölény fogalmát<sup>76</sup> és megállapíthatóságánál irányadó szempontokat.<sup>77</sup> A piaci részesedés mértéke alapvető szempont az erőfölény vizsgálata során; ezzel kapcsolatban a joggyakorlat általában 50% fölött állapítja meg az erőfölény fennforgását.<sup>78</sup> Fontos azonban, hogy a piacot nem statikusan kell szemlélni, tendenciaszerűen csökkenő részesedés mellett nincs értelme erőfölényről beszélni.<sup>79</sup>

Ebben a körben fontos szabályokat tartalmaz még a *Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról*. A rendelet a korábbi, 1962. február 6-i 17. tanácsi rendelet által megalkotott centralizált rendszert kívánja felváltani egy olyan megoldással, mely jobban megfelel az integrált piac és a Közösség bővítése által támasztott kihívásoknak. Ennek érdekében a rendelet a tagállami versenyhatóságoknak a korábbinál nagyobb szerepet kíván biztosítani, figyelemmel arra is, hogy a közösségi versenyjog lehetőleg egységes maradjon.<sup>80</sup>

Minderre figyelemmel, illetve „az európai versenyhatóságok közötti információcsere megkönnyítése érdekében a rendelet egy olyan európai versenyjogi hálózat létrehozását kezdeményezi, amelyet a nemzeti versenyhatóságok és a Bizottság alkotnak.”<sup>81</sup> Az európai versenyjog egységes, koherens alkalmazásának biztosítása érdekében automatikusan felfüggeszthető a nemzeti versenyhatóságok illetékessége, amennyiben a Bizottság saját eljárást indít. A nemzeti bíróságok felkérhetik a Bizottságot a birtokában levő információk átadására, valamint kikérhetik véleményét az EU versenyszabályainak alkalmazását érintő kérdésekben.<sup>82</sup>

A rendelet értelmében a Bizottság az alábbi határozatokat hozhatja:

- *jogsértés megállapítására és megszüntetésére vonatkozó határozat*: amennyiben a Bizottság úgy ítéli meg, hogy megsértették az EUMSZ 101. vagy 102. cikkét, határozatot hozhat, amelyben felszólíthatja az érintett vállalkozásokat és vállalkozások

---

d) a szerződések megkötésének függővé tétele olyan kiegészítő kötelezettségeknek a másik fél részéről történő vállalásától, amelyek sem természetüknél fogva, sem a kereskedelmi szokások szerint nem tartoznak a szerződés tárgyához.

<sup>74</sup> 27/76. sz. ügy. *United Brands Company és United Brands Continental BV kontra Európai Közösségek Bizottsága*. A fogalom meghatározása során alapvető jelentőségű az érintett piac kategóriája, melynek kritériumait a Bíróság ugyanezen ítéletben részletesen kifejtette.

<sup>75</sup> 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról (a továbbiakban: Versenytörvény vagy Tpv.).

<sup>76</sup> Ld. Tpv. 22.§ (1) bek.: Gazdasági erőfölényben van az érintett piacon (14. §), aki gazdasági tevékenységét a piac többi résztvevőjétől nagymértékben függetlenül folytathatja, anélkül, hogy piaci magatartásának meghatározásakor érdemben tekintettel kellene lennie versenytársainak, szállítóinak és üzletfeleinek vele kapcsolatos piaci magatartására.

<sup>77</sup> Tpv. 22.§ (2) bek.: A gazdasági erőfölény megítéléséhez vizsgálni kell különösen

a) azt, hogy az érintett piacra való belépés és az onnan történő kilépés milyen költségekkel és kockázattal jár, illetve, hogy milyen műszaki, gazdasági vagy jogi feltételek megvalósítását igényli;

b) a vállalkozás, illetve vállalkozáscsoport [15. § (2) bekezdés] vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, illetve annak alakulását;

c) az érintett piac szerkezetét, a piaci részesedések arányát, a piac résztvevőinek magatartását, valamint a vállalkozásnak, illetve vállalkozáscsoportnak a piac alakulására gyakorolt gazdasági befolyását.

<sup>78</sup> Ld. pl. Vj. 69/2002. Balatoni Hajózási Rt. ügyében hozott határozat, 20-22. pont.

<sup>79</sup> Boytha Györgyné – Tóth Tihamér (szerk.): *Versenyszabályok*. Kiadja: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2010. 159-160. o.

<sup>80</sup> 1/2003/EK rendelet preambulum, (1)-(4), illetve (6) bek.

<sup>81</sup> [http://europa.eu/legislation\\_summaries/competition/firms/126092\\_hu.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/competition/firms/126092_hu.htm) (letöltve: 2014-01-04).

<sup>82</sup> uo.

társulásait, hogy szüntessék be a jogsértést, illetve megállapíthatja, hogy a jogsértő magatartást már befejezték;

- *ideiglenes intézkedéseket elrendelő határozat*: indokolt, sürgős esetben a Bizottság saját kezdeményezésére, első látásra megállapított jogsértés alapján ideiglenes intézkedést rendelhet el;
- *kötelezettségvállalások kötelezővé tételéről szóló határozat*: ha a Bizottság olyan határozatot szándékozik elfogadni, amely a jogsértés befejezését írja elő, és az érintett vállalkozások olyan kötelezettségvállalásokat ajánlanak fel, hogy a Bizottság által kifejezett elvárásoknak eleget tesznek, a Bizottság ezeket a kötelezettségvállalásokat a vállalkozások számára kötelezővé teheti határozott időre. A Bizottság az eljárást újraindíthatja, amennyiben az esettel kapcsolatos tényekben változás történt, a vállalkozások kötelezettségvállalásaikkal ellentétesen cselekszenek, vagy a határozat alapját hiányos, pontatlan vagy félrevezető információk képezték;
- *az EUMSZ 101. és 102. cikke alkalmazhatatlanságának megállapítását kimondó határozat*: ha az EU közérdeke azt kívánja, a Bizottság az általa ismert tények alapján megállapíthatja, hogy a 101. cikk nem alkalmazható egy adott megállapodásra, vállalkozások társulásainak döntésére vagy összehangolt magatartásra akár azért, mert a Szerződés 101. cikkének (1) bekezdésében foglalt feltételek nem teljesülnek, akár azért, mert a Szerződés 101. cikkének (3) bekezdése szerinti eltérés feltételei teljesülnek. Hasonlóan járhat el a 102. cikk értelmében véve erőfölénnyel összefüggő esetekben is.

Az EUMSZ gazdasági erőfölénnyel kapcsolatos rendelkezéseinek *implementálását* a Tpv. valósította meg. Emellett a Versenytörvény számos esetben közvetlenül is visszautal az EUMSZ rendelkezéseire.

Ami a *jogalkalmazást* illeti, gazdasági erőfölénnyel való *visszaélés megállapítására a pénzügyintézetekkel szemben* is számos alkalommal került sor. Fogyasztóvédelmi szempontból is figyelemre méltó a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) tevékenysége. A Versenyhivatal egyik döntésében<sup>83</sup> az alábbi tényállás mellett is megvalósultnak látta az erőfölénnyel való visszaélést:

Az eljárás alá vont bank *egyoldalú szerződésmódosítással* a szabad felhasználású és a lakáscélú jelzáloghitelek egyes termékei esetében az elő- és végtörlesztési díjat 35.000. Ft-ról 60.000. Ft-ra emelte. A GVH szerint a banknak az *ügyfelek számára hátrányos, többletköltséget okozó megemelt elő- és végtörlesztési díjak* miatt nem kellett tartania attól, hogy az ügyfél felmondja a szerződést, mivel a fogyasztó számára inkább kézenfekvő egy emelt díj kényszerű elfogadása, mint a szerződés felmondásával és kiváltásával járó anyagi (egyebek közt hitelbírálati díj, értékbecslői és közjegyzői díj, folyósítási jutalék) terhek és ügyintézési procedúra vállalása, mintsem annak kockáztatása, hogy a bank végrehajtást kezdeményezzen ellene. Másrészt a vizsgált esetben a *fogyasztó* az idő rövidege miatt (15 napos hirdetményi értesítési határidő) *sincs valós döntési helyzetben*. A fogyasztók ugyanis az egyoldalú szerződésmódosításból fakadó változások közzétételi módja miatt vagy nem is szereznek válaszlépésre alkalmas időben tudomást a változásról, vagy ha igen, akkor sem képesek hatékonyan lépni a piac sajátosságai (magas váltási költségek, adminisztratív korlátok) miatt. „Mindezek következtében a már leszerződött ügyfelek esetében, az egyoldalú módosítási kikötést tartalmazó szerződés eredményeként *olyan piaci helyzet jön létre, amelynek következtében a Raiffeisen Bank a szerződő felek viszonylatában képes számára kedvezőbb feltételeket érvényesíteni.*”

---

<sup>83</sup> Vj-63/2008/010.

Továbbá, a Tpvt. 21.§ a) pontja az erőfölénnyel történő visszaélés egyik eseteként nevesíti az üzleti kapcsolatokban - ideértve az általános szerződési feltételek alkalmazásának esetét is - tisztességtelen vételi vagy eladási árak megállapítását, vagy más módon indokolatlan előny kikötését, vagy hátrányos feltételek elfogadásának kikényszerítését.

A vizsgálat következtében az eljárás alá vont pénzüintézet élt a Tpvt. által biztosított kötelezettségvállalás intézményével és vállalta, hogy az ügyfelei csökkentett mértékű díj megfizetése mellett teljesíthetnek részleges előtörlesztést 60 napos időszak felajánlásával. A teljes vagy részleges előtörlesztési díjak ügyfelek részére történő hátrányos változtatása esetén az irányadó 15 napos hirdetményi határidőt 90 napra emeli. A bank ezzel egyidejűleg kérte, hogy a Tpvt. 75. §-a alapján a versenytanács végzéssel – az eljárás egyidejű megszüntetésével és az esetleges jogsértés megállapításának mellőzésével – a fenti tartalommal tegye lehetővé a Raiffeisen Bank számára a vállalás teljesítését.<sup>84</sup>

A GVH álláspontja szerint a kötelezettségvállalások révén a már megtörtént események jelentős részben a fogyasztók és részben a verseny szempontjából kedvezően korrigálásra kerülnek, így az eljárást megszüntette és döntött a vállalások teljesülésének ellenőrzése érdekében utóvizsgálat indításáról.

## *2.6. Betétesek védelme – Az Európai Parlament és Tanács 94/19/EK irányelve (1994. május 30.) a betétbiztosítási rendszerekről<sup>85</sup>*

A közösségi jogalkotót – többek között - a bankrendszer stabilitásának és a betétesek védelmének növelése indította arra, hogy a betétvédelem minimálisan harmonizált szintjére vonatkozó kötelező normákat alkosson. Az irányelv előzménye egy 1986-os ajánlás (1986. december 22-i 87/63/EGK ajánlás) volt, mely azonban nem teljesen érte el a kívánt eredményt.<sup>86</sup>

Az irányelv alapvetően megköveteli minden hitelintézettől, hogy csatlakozzon egy betétbiztosítási rendszerhez, továbbá valamennyi tagállam számára előírja, hogy területén egy vagy több betétbiztosítási rendszert vezessen be és ismerjen el hivatalosan. Bizonyos feltételek teljesülése esetén azonban, ha legalább azonos mértékben szavatolják a betétesek védelmét, a tagállam mentesítheti a hitelintézetet a biztosítási rendszerhez való csatlakozás kötelezettsége alól, amennyiben az adott hitelintézet már tagja egy olyan rendszernek, amely védi a hozzá tartozó hitelintézeteket. Az irányelv meghatározza a követendő eljárást, amennyiben a hitelintézet nem teljesíti a rá a betétbiztosítási rendszer tagjaként vonatkozó kötelezettségeket; ilyen esetben az illetékes hatóságok meghozzák mindazokat a megfelelő intézkedéseket, ideértve a hitelintézet engedélyének visszavonását is, amelyek biztosítják, hogy a hitelintézet teljesítse kötelezettségeit.

Alapvető fontosságú, hogy valamely tagállamban létesített és hivatalosan elismert betétbiztosítási rendszerek védelmet nyújtanak a hitelintézetek más tagállamokban létesített fióktelepeinek betétesei számára. A Közösségen kívüli székhellyel rendelkező hitelintézet által létrehozott fióktelepeknek az ezen irányelvben előírtakkal egyenértékű védelemmel (és információkkal) kell rendelkezniük. Amennyiben nem rendelkeznek ezzel, a fogadó tagállamok előírhatják, hogy csatlakozzanak a területükön működő betétbiztosítási

---

<sup>84</sup> A Tpvt. 75. § (1) bekezdése szerint, ha a hivatalból indult versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált magatartás tekintetében az ügyfél kötelezettséget vállal arra, hogy magatartását meghatározott módon összhangba hozza e törvény rendelkezéseivel, és a közérdek hatékony védelme e módon biztosítható, az eljáró versenytanács végzéssel – az eljárás egyidejű megszüntetésével – kötelezővé teheti a vállalás teljesítését, anélkül, hogy a végzésben a törvényt sértés megvalósulását, vagy annak hiányát megállapítaná.

<sup>85</sup> HL L 135, 31.5.1994, 5. o.

<sup>86</sup> 94/19/EK irányelv Preambuluma

rendszerekhez. E fióktelepeknek minden olyan tájékoztatást meg kell adniuk tényleges és potenciális betéteseiknek, amely a betétek védelmét szolgáló biztosítással kapcsolatos.<sup>87</sup>

Kulcskérdés, hogy a betétek milyen összeghatárig biztosítottak. Az irányelv 1994. május 30-án történt elfogadásakor minimálisan 20.000 euróban (illetve az eredeti szöveg ECU-ban)<sup>88</sup> határozta meg a *betétbiztosítás kártalanítási értékhatárát* személyenként és hitelintézetenként. A válság következtében azonban szükségessé vált a bizalom megerősítése, így a minimális fedezeti szintet először 50.000,- euróra, majd 100.000,- euróra emelték.<sup>89</sup>

A betétbiztosítás hazai szabályai (ld. Hpt. X. fejezet) lényegében harmonizálnak az irányelvben foglaltakkal.

## 2.7. Fogyasztóvédelmi szervezetek határon átnyúló együttműködése – az Európai Parlament és Tanács 2006/2004 rendelete (2004. október 27.) a fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok<sup>90</sup>

A rendelet megalkotásának elsődleges indoka, hogy a *határokon átnyúló végrehajtás nehézségei* megingatják a fogyasztók bizalmát a határokon átnyúló ügyletek iránt. A rendelet ezért megköveteli, hogy minden tagállam jelöljön ki felelős hatóságokat és egy összekötő hivatalt (ezek együttesen: fogyasztóvédelmi együttműködési *hálózat*). A rendelet kulcseleme a tagállami hatóságok közötti kölcsönös jogsegély és annak különböző típusai, feltételei (II, III. fejezet). Előremutató eleme a direktívának, hogy a különböző fogyasztóvédelmi szervezetek bevonását is szorgalmazza a hatóságok közötti együttműködésbe.<sup>91</sup> A rendelet a tagállamok két évente jelentést nyújtanak be a Bizottságnak e rendelet alkalmazásáról,<sup>92</sup> a Bizottság pedig a tagállamok jelentései alapján jelentést nyújt be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak.<sup>93</sup>

A 2014. évi jelentés<sup>94</sup> a rendelet által létrehozott rendszer működésével kapcsolatban tartalmaz figyelemreméltó megállapításokat. Általánosságban megállapítja, hogy a rendelet révén „hatékony eszköz jött létre a fogyasztók kollektív érdekeinek az egész EU-ban történő védelmére,” valamint rögzíti, hogy annak végrehajtása „jelentős előnyöket hozott az uniós fogyasztóknak, ami a végrehajtási kapacitások egész Európában történő megerősítésének köszönhető.” További pozitívum a jelentés szerint, hogy egységesebbé vált az uniós fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazása, ezáltal pedig javult az egységes piac működése a fogyasztók és a vállalkozók számára.

---

<sup>87</sup> Az irányelvhez készült összefoglaló, ld. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=URISERV:l24012b&from=HU> (letöltve: 2016-09-01).

<sup>88</sup> 94/19/EK 7. cikk (1) bekezdés. A (2) bekezdés türelmi időt is bevezetett, így 1999. december 31-ig azok a tagállamok, amelyekben ezen irányelv elfogadásának időpontjában a betétek nincsenek 20000 ECU értékig biztosítva, megtarthatják a saját biztosítási rendszereikben megállapított maximális összeget, feltéve, hogy az legalább 15000 ECU.

<sup>89</sup> Az Európai Parlament és a Tanács 2009/14/EK irányelve (2009. március 11.) a betétbiztosítási rendszerekről szóló 94/19/EK irányelvnek a fedezeti szint és a kifizetési határidő tekintetében történő módosításáról (HL L 68., 2009.3.13.)

<sup>90</sup> HL L 364., 2004.12.9., 1. o.

<sup>91</sup> 2006/2004/EK rendelet Preambulum (14) bekezdés.

<sup>92</sup> 2006/2004/EK rendelet 21. cikk (2) bekezdés.

<sup>93</sup> 2006/2004/EK rendelet 21. cikk (4) bekezdés.

<sup>94</sup> A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a fogyasztóvédelmi jogszabályok alkalmazásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről szóló, 2004. október 27-i 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (a fogyasztóvédelmi együttműködésről szóló rendelet) alkalmazásáról. Brüsszel, 2014.7.1. COM(2014) 439 final. Elérhető: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/HU/1-2014-439-HU-F1-1.PDF> (letöltve: 2016-09-03).

A *nehézségekről* szólva a jelentés az alábbi területeken látja a legfőbb problémákat:

- a tapasztalatok szerint „a létező koordinációs keretrendszer túl tág, hiányzik belőle egy jól meghatározott és átlátható koordinációs eljárás, nem egyértelműek az érdekelt felek szerepei és feladatai, sem az intézkedés elmaradásának következményei”;
- összetett és eltérő tagállami intézményi keretrendszerek: a különböző tagállamok különböző módszereket alkalmaznak a fogyasztóvédelmi együttműködésről szóló rendelet nemzeti végrehajtására: az ágazat-specifikus feladatokat egy vagy több hatóságra összpontosítják, vagy több hatóság között elosztják, illetve a szövetségi államokban regionális hatóságok között is feloszthatják;
- nem minden tagállam él gyakran a fogyasztóvédelmi együttműködés lehetőségével.

A jelentések nyomán a rendelet több ízben is módosult,<sup>95</sup> majd 2016-ban a Bizottság a rendelet korszerűsített változatára tett javaslatot, mely a fogyasztóvédelmi együttműködési hálózat végrehajtási együttműködési tevékenysége során 2007 óta szerzett tapasztalatain alapul.<sup>96</sup> A javaslat *orvosolni kívánja a jelenlegi rendelet azon hiányosságát, hogy annak hatálya számos szektorra, így a pénzügyi szolgáltatásokra sem terjed ki.*<sup>97</sup>

A rendelet *implementálása* több hazai jogalkotási terméken keresztül valósult meg:

- egyrészt a Tpv-t-nek „A Gazdasági Versenyhivatal eljárása a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazása során” címet viselő XVII. fejezete,
- másrészt a 2006/2004/EK rendelet végrehajtásához szükséges egyes intézkedésekről szóló 2083/2006. (IV. 18.) Korm. határozat.

*Kritikaként* megjegyzem, hogy a fenti kormányhatározat erősen aktualizálásra szorul. Szemléletesen példázza ezt, hogy a hatályos szöveg *összekötő hivatalként a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság jogelődjét, a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőséget* jelöli meg,<sup>98</sup> az egyéb hatáskörrel rendelkező hatóságként pedig olyan, ma már nem létező szervekről szól, mint a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, az Országos Rádió és Televízió Testület vagy a Nemzeti Hírközlési Hatóság.<sup>99</sup>

## 2.8. *Értékpapír-kibocsátók kötelezettségei – Prospektus irányelv*

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/71/EK irányelve (2003. november 4.) az értékpapírok nyilvános kibocsátásakor vagy piaci bevezetésekor közzéteendő tájékoztatóról és a 2001/34/EK irányelv módosításáról<sup>100</sup> a preambulumban utal rá, hogy 2000. július 17-én a Tanács (helyesebben az ECOFIN) létrehozta a *bölcsek bizottságát* az európai értékpapírpiacok szabályozására. Első jelentésében a bizottság hangsúlyozta az értékpapírokra vonatkozó *nyilvános ajánlattétel egységes meghatározásának* hiányát, „aminek eredményeként egy adott művelet néhány tagállamban zártkörű kihelyezésnek minősül, míg másokban nem; a jelenlegi rendszer visszatartja a cégeket attól, hogy az egész Közösségből tőkét vonjanak be, és ezáltal a nagy, likvid és integrált pénzpiachoz valóságosan

<sup>95</sup> A módosító aktusokat ld. itt: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:02004R2006-20130708> (letöltve: 2016-09-03).

<sup>96</sup> Brüsszel, 2016.5.25. COM(2016) 283 final 2016/0148 (COD). Elérhető: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/HU/1-2016-283-HU-F1-1.PDF> (letöltve: 2016-09-03)

<sup>97</sup> Javaslat 2016., 4. o. 1.2. pont.

<sup>98</sup> 2083/2006. (IV. 18.) Korm. határozat 1. pont.

<sup>99</sup> 2083/2006. (IV. 18.) Korm. határozat Melléklete.

<sup>100</sup> HL L 345 , 31.12.2003., 64-89. o.



hozzáférjenek.”<sup>101</sup> 2001. február 15-i végső jelentésében a bizottság új jogalkotási technikaként egy *négyszintű rendszert* javasolt. Az irányelv<sup>102</sup> és a szakirodalom<sup>103</sup> alapján a rendszer főbb elemeit az alábbi táblázatban szemléltem:

<b>Táblázat: A Lámfalussy-jelentésben javasolt jogalkotási mechanizmus</b>
<p><b>1. szint: szabályozási alapelvek</b> rendeletek, irányelvek</p>
<p><b>2. szint: az 1. szintű alapelvek végrehajtási szabályai</b> A végrehajtási szabályok kialakításában az alábbi szervek vesznek részt:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- tagállami szabályozó szervek</li> <li>- Európai Bizottság</li> <li>- Európai Értékpapír Bizottság (ESC) – jogalkotási joggal</li> <li>- Európai Értékpapír-szabályozók Bizottsága (ESRC) – tanácsadói joggal</li> </ul> <p>A végrehajtási szabályok kidolgozásának folyamata:</p> <p style="text-align: center;"><b>Bizottság</b> (1. szintű döntés) → <b>ESRC</b> (részletek kidolgozása, konzultációk) → <b>Bizottság</b> (javaslat) → <b>ESC</b> (szavazás)</p>
<p><b>3. szint: együttműködés</b> az 1. és a 2. szintű szabályok átvételének, végrehajtásának ellenőrzésére</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Cél a tagállami alkalmazás figyelemmel kísérése</li> <li>- ESRC szerepe a 3. szinten: útmutatások, értelmező ajánlások, standardok kidolgozása, tagállami gyakorlatok összevetése, ellenőrzés</li> </ul>
<p><b>4. szint: kikényszerítés</b> Az Európai Bizottság jogi lépéseket tehet a közösségi jogot megsértő tagállammal szemben</p>

A Prospektus irányelv és végrehajtási intézkedéseinek *célja*, hogy biztosítsák a befektetők védelmét és a piac hatékonyságát, összhangban a vonatkozó nemzetközi fórumok által elfogadott magas szintű szabályozási standardokkal. A Preambulum kiemeli, hogy „helyénvaló figyelembe venni a befektetők különféle kategóriái védelmének eltérő követelményeit és szakértelmük szintjét.” Ennek megfelelően a tájékoztatóban előírt közzététel nem kötelező a képesített befektetőkre korlátozott ajánlatok esetében (kivéve a nyilvános újraértékesítést vagy a szabályozott piacra történő bevezetés révén a nyilvános kereskedést, ilyen esetekben a tájékoztatót közzé kell tenni).<sup>104</sup>

A befektetési kockázat mérséklésének egyik fontos eszköze a *megfelelő tájékoztatás*, ezért lehetővé kell tenni a kockázatok tájékozott felmérését, és ezáltal azt, hogy a befektetők befektetési döntéseiket a tények teljes körű ismeretében hozhassák meg. Az információkat könnyen elemezhető és érthető formában kell biztosítani és azoknak a kibocsátó pénzügyi körülményeit és az értékpapírokhoz fűződő jogokat illetően elegendőnek és a lehető legtárgyilagosabbnak kell lenniük. A *tájékoztató tartalmára* vonatkozó részletes előírásokat az 5. cikk tartalmazza, a Preambulum általánosságban csak azt rögzíti, hogy a tájékoztatónak tartalmaznia kell a kibocsátó, az esetleges kezesek és az értékpapírok alapvető jellemzőit és az azokhoz kapcsolódó kockázatokat. Az ilyen információk egyszerű hozzáférhetősége

<sup>101</sup> Prospektus irányelv, Preambulum (5).

<sup>102</sup> Prospektus irányelv, Preambulum (6).

<sup>103</sup> Lámfalussy: Gondolatok (2002); Marján Attila: Az EU pénzügyi szolgáltatási szabályozásának jövője. Európai Tükör, 2005/10. 26-47. o.; Nagy Ágnes – Pete István: A Lámfalussy-jelentés és az európai pénzügyi szolgáltatások. Közgazdász Fórum, 2007/6. 29-38. o.

<sup>104</sup> Prospektus irányelv, Preambulum (16).

érdekében az összefoglalót<sup>105</sup> *köznapis szóhasználattal* kell megírni, és az általában ne haladja meg a 2500 szót azon a nyelven, amelyen a tájékoztató eredetileg készült.<sup>106</sup> Garanciális szabály, hogy a tájékoztatót addig nem lehet közzétenni, amíg azt a székhely szerinti tagállam illetékes hatósága jóvá nem hagyta.<sup>107</sup> Ugyanakkor, a szakirodalomban *egységes útlevelel elveként* aposztrofált rendelkezés<sup>108</sup> értelmében, a székhely szerinti tagállam által jóváhagyott tájékoztató és annak minden kiegészítő jegyzéke bármely számú fogadó tagállamban történő nyilvános kibocsátásra vagy szabályozott piacra történő bevezetésre érvényes, feltéve hogy valamennyi fogadó tagállam illetékes hatóságának értesítésére megfelelően sor került.<sup>109</sup>

*A kisbefektetők érdekeinek védelme* egyéb helyeken is tetten érhető a direktívában, például:

- a közzétételi kötelezettség az egyes kisbefektetők számára is hasznos ismereteket közvetít. Az értelmezést megkönnyítendő, a prospektusok tartalmát az irányelv 5. cikkében lévő szabályoknak megfelelően kell elkészíteni, azaz az információkat könnyen elemezhető és érthető formában kell bemutatni;
- a weblapok használatának előmozdítása a kisbefektetői érdekeknek megfelelően szintén az egyszerű hozzáférhetőséget szolgálja;
- az irányelv megkülönbözteti a kis értékű részvény- és hitelpiacot a nagybani hitelpiacról.<sup>110</sup>

Ami a *kritikát* illeti, Moloney<sup>111</sup> nyomán Halász Vendel és Kecskés András kisbefektetői (azaz tulajdonképpen *fogyasztóvédelmi*) *problémákra* koncentrálnak rámutatnak, hogy a kisbefektetők „hajlamosak lehetnek azt feltételezni a kibocsátási tájékoztatók előnyeinek túlzott hangsúlyozásából kifolyólag, hogy éppen olyan hozamot tudnak elérni, mint a professzionális, szofisztikált befektetők. Gyakran nem világos számukra a releváns tranzakciós költség, és a megfelelő értékpapír-portfólió kialakításához kapcsolódó diverzifikáció költsége sem.”<sup>112</sup>

A Prospektus irányelv *implementálását* alapvetően A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.), illetve a 39/2015. (XII. 28.) NGM rendelet a nyilvánosan forgalomba hozott értékpapírokkal kapcsolatos tájékoztatási kötelezettség részletes szabályairól szóló 24/2008. (VIII. 15.) PM rendelet módosításáról valósította meg, mely utóbbi NGM rendelet beépült az eredeti PM rendelet szövegébe.

## 2.9. Befektetővédelem a Transzparencia irányelvben

Az Európai Parlament és Tanács 2004/109/EK irányelve (2004. december 15.) a szabályozott piacra bevezetett értékpapírok kibocsátóival kapcsolatos információkra vonatkozó átláthatósági követelmények harmonizációjáról és a 2001/34/EK irányelv módosításáról<sup>113</sup> *célja* valamely uniós országban működő szabályozott piacra bevezetett

<sup>105</sup> Az összefoglaló formáját, tartalmát az irányelv I. Melléklete tartalmazza.

<sup>106</sup> Prospektus irányelv, Preambulum (21).

<sup>107</sup> Prospektus irányelv, 13. cikk (1).

<sup>108</sup> Ld. Lengyel Judit – Réz Éva – Szép Olivér: A tőkepiacok szabályozásának aktuális kérdései, 6. o. Elérhető: [https://www.bet.hu/data/cms166811/DKE\\_07\\_M\\_E\\_Lengyel\\_Rez\\_Szep.pdf](https://www.bet.hu/data/cms166811/DKE_07_M_E_Lengyel_Rez_Szep.pdf) (letöltve: 2016-07-30).

<sup>109</sup> Prospektus irányelv, 17. cikk (1).

<sup>110</sup> Halász Vendel – Kecskés András: A prospektusfelelősségről, 71. o. In: Szabó István (szerk.): II. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia (Pécs, 2013. május 15-17.). Konferenciakötet. Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat, Pécs, 2014. 67-86. o.

<sup>111</sup> Moloney, Niamh: EC Securities Regulation. Oxford University Press, Oxford, 2008. 116-118. o.

<sup>112</sup> Halász–Kecskés (2014), 71. o.

<sup>113</sup> HL L 390/38, 2004.12.31.

értékpapírok kibocsátóiról szóló, befektetők részére nyújtott tájékoztatás javítása. Ennek érdekében időszakos és folyamatos közzétételi kötelezettséget határozott meg a kibocsátók részére. 2013-ban az irányelvet a 2013/50/EU direktíva<sup>114</sup> módosította annak érdekében, hogy a kis és közepes kibocsátókra nehezedő adminisztratív terheket csökkentse, így például megszüntette az időközi nyilatkozat és a negyedéves pénzügyi beszámoló közzétételére vonatkozó kötelezettséget.<sup>115</sup> A módosítás továbbá az átláthatósági rendszer hatékonyságának javítására is irányult, különös tekintettel a vállalati tulajdonosi szerkezet közzétételére.<sup>116</sup>

A szakirodalomban néhányan *kritikus megjegyzésekkel* is illetik az irányelvet. Kecskés András például azt rója fel, hogy a direktíva „gyenge keretszabálynak” tekinthető, mivel „utat enged a semmit mondó információk nyilvánosságra hozatalának és a társaságok által rugalmasan értelmezhető előírásoknak.”<sup>117</sup>

*Implementálását* alapvetően a Tpt. valósította meg.

## 2.10. MiFID (más néven ISD2) irányelv a pénzügyi eszközök piacairól - Markets in Financial Instruments Directive

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/39/EK irányelve (2004. április 21.) a pénzügyi eszközök piacairól, a 85/611/EGK és a 93/6/EGK tanácsi irányelv, és a 2000/12/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 93/22/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről<sup>118</sup> célja az értékpapírpiacok közösségi szabályozásának javítása a befektetők védelme, az engedélyezett közvetítők tevékenységére vonatkozó harmonizált követelmények meghatározása, valamint a pénzügyi piacok tisztességességének, átláthatóságának, hatékonyságának és integrációjának előmozdítása révén.<sup>119</sup>

A direktíva fogyasztóvédelmi (befektetővédelmi)<sup>120</sup> rendszere alapvetően a következő pilléreken nyugszik:

---

<sup>114</sup> Az Európai Parlament és Tanács 2013/50/EU irányelve (2013. október 22.) a szabályozott piacra bevezetett értékpapírok kibocsátóival kapcsolatos információkra vonatkozó átláthatósági követelmények harmonizációjáról szóló 2004/109/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, az értékpapírok nyilvános kibocsátásakor vagy piaci bevezetésekor közzeendő tájékoztatóról szóló 2003/71/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, valamint a 2004/109/EK irányelv egyes rendelkezéseinek végrehajtására irányadó részletes szabályok megállapításáról szóló 2007/14/EK bizottsági irányelv módosításáról. HL L 294, 2013. 2013. november 6, 13. o.

<sup>115</sup> A 2013/50/EU irányelv Preambulumának (4) bekezdése azzal indokolja az időközi vezetőségi beszámolók vagy negyedéves pénzügyi beszámolók közzétételének kötelezettségének eltörlését, hogy azok jelentős terhet rónak számos olyan kis- és közepeméretű kibocsátóra, amelyek értékpapírjaikat bevezették szabályozott piacokra, ugyanakkor a közzétételre nincs szükség a befektetők védelme érdekében. „Ezek a kötelezettségek a rövid távú teljesítményt ösztönzik, a hosszú távú befektetéseket ellenben visszafogják. A fenntartható értékteremtés és a hosszú távú befektetési stratégia elősegítése érdekében lényeges a kibocsátókra nehezedő rövid távú nyomás csökkentése, valamint a befektetők ösztönzése arra, hogy hosszabb távon gondolkozzanak. Ezért meg kell szüntetni az időközi vezetőségi beszámolók közzétételének követelményét.”

<sup>116</sup> Az irányelvről készült összefoglaló. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=URISERV:l22022&from=HU> (letöltve: 2016-09-06).

<sup>117</sup> Kecskés András: A felelős társaságirányítás fejlődési tendenciái – Szabályozási koncepciók Európában és az Egyesült Államokban. PhD Értekezés. Pécs, 2010. 13. o.

<sup>118</sup> HL L 145., 2004.4.30.

<sup>119</sup> Az uniós jogszabályok összefoglalói. Elérhető: [http://europa.eu/legislation\\_summaries/internal\\_market/single\\_market\\_services/financial\\_services\\_general\\_framework/124036e\\_hu.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/single_market_services/financial_services_general_framework/124036e_hu.htm) (letöltve: 2014-01-14).

<sup>120</sup> Maga az irányelv mindkét kifejezést használja, olykor egy mondaton belül is, ld pl. MiFID (61): Az *ügyfelek* védelme érdekében és a *fogyasztók* azon jogának sérelme nélkül, hogy ügyeiket bíróság elé vigyék, szükséges, hogy a tagállamok támogassák azon állami vagy magántestületek létrehozását, amelyek célja a jogviták bíróságon kívüli rendezése, a határokon átnyúló jogviták rendezésében való együttműködés, figyelembe véve a fogyasztói jogviták bíróságon kívüli rendezéséért felelős testületekre alkalmazandó elvekről szóló, 1998. március 30-i 98/257/EK bizottsági ajánlást.

- széleskörű tájékoztatási kötelezettség;<sup>121</sup>
- befektető legjobb érdeke szerinti eljárás.

A befektető érdekének feltérképezéséhez a befektetési vállalkozásnak kellő mértékű információt kell gyűjtenie a befektető céljai, tapasztalat és pénzügyi helyzete vonatkozásában, hogy a kiválasztott termékek és szolgáltatások egyedileg megfelelőek és alkalmasak legyenek a befektetők, mint fogyasztók számára.<sup>122</sup> Ez az információgyűjtés gyakorlati tapasztalataim szerint általában MiFID kérdőív kitöltésével történik.<sup>123</sup>

Megjegyzem, hogy az *irányelv nem következetesen használja a fogyasztó, ügyfél fogalmakat*. A fogyasztó fogalmát nem definiálja, ellenben a fogalom meghatározások alatt *megkülönbözteti az „ügyfél,” a „szakmai ügyfél” és a „lakossági ügyfél” kategóriákat*, mely utóbbi közel áll az általánosan elfogadott fogyasztó fogalomhoz. Ezek szerint ügyfélnek minősül bármely természetes vagy jogi személy, akinek vagy amelynek a befektetési vállalkozás befektetési és/vagy kiegészítő szolgáltatást nyújt, ehhez képest lakossági ügyfél a nem szakmai ügyfél. Szakmai ügyfél az, aki megfelel az irányelv II. mellékletében meghatározott kritériumoknak.<sup>124</sup> A II. melléklet szerint általánosságban szakmai ügyfél az az ügyfél, aki rendelkezik a saját befektetési döntései meghozatalához és az ezzel járó kockázatok megfelelő felméréséhez szükséges tapasztalattal, ismeretekkel és szakértelemmel. Ezek megállapíthatóságához az szükséges, hogy az ügyfél megfeleljen valamely nevesített ügyfél-kategória követelményeinek.

A MiFID irányelv hazai implementációját a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény (továbbiakban: Bszt.) valósította meg. Mint arra Hajnal Zsolt<sup>125</sup> rámutat, több kihívás is jelentkezett az új jogszabályi rendelkezések alkalmazásával összefüggésben, úgy mint:

- a legjobb végrehajtás követelményének az érvényesítése
- a tájékoztatáshoz való jog, mint fogyasztói alapjog.

<sup>121</sup> Ld. elsősorban a MiFID 19. cikk (3) bekezdését: Az ügyfeleknek vagy potenciális ügyfeleknek megfelelő átfogó tájékoztatást kell biztosítani a következőkről:

- a befektetési vállalkozás és annak szolgáltatásai,
- a pénzügyi eszközök és javasolt befektetési stratégiák; ennek magában kell foglalnia megfelelő iránymutatást, illetve figyelemztetést az ilyen eszközökbe történő befektetésekkel vagy egyes befektetési stratégiákkal kapcsolatos kockázatokról,
- a teljesítés helyszínei, és
- költségek és kapcsolódó díjak

olyan módon, hogy az ügyfelek ésszerűen képesek legyenek megérteni a felkínált befektetési szolgáltatás, illetve az adott pénzügyi eszköz fajtájának természetét és kockázatait, és ennek következtében tájékozottan tudják meghozni befektetési döntéseiket. Az ilyen tájékoztatás egységesített formátumban is biztosítható.

<sup>122</sup> Hajnal Zsolt: A pénzügyi fogyasztóvédelmi szabályok aktuális változásai az Európai Unió jogalkotási folyamatainak tükrében. Debreceni Jogi Műhely online folyóirat, Elérhető: [http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1\\_2009/a\\_penzugyi\\_fogyasztovedelmi\\_szabalyok\\_aktualis\\_valtozasai\\_az\\_europai\\_unio\\_jogalkotasi\\_folyamatainak\\_tukreben/#\\_edn24](http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009/a_penzugyi_fogyasztovedelmi_szabalyok_aktualis_valtozasai_az_europai_unio_jogalkotasi_folyamatainak_tukreben/#_edn24) (letöltve: 2016-09-18).

<sup>123</sup> Egy véletlenszerűen kiválasztott szolgáltató MiFID tesztje: [https://www.erstemarket.hu/apps/modules/mifid\\_retail](https://www.erstemarket.hu/apps/modules/mifid_retail) (letöltve: 2016-09-18).

<sup>124</sup> MiFID 4. cikk (1) bek. (10)-(12) pontjai.

<sup>125</sup> Hajnal (2009).

## 2.11. A biztosításra vonatkozó közösségi szabályozásról

### A) Előzmények

A közösségi szabályozás ezen a területen is viszonylag későn kezdett kialakulni. Komoly problémát jelentett, hogy a tagállamokban két eltérő felügyeleti filozófia érvényesült:

- egyes tagállamok (pl. Hollandia, Nagy-Britannia) a biztosítók pénzügyi stabilitásának megőrzésére helyezték a hangsúlyt (ún. szolvencia kontroll),
- míg mások a kereskedelmi tevékenység alaposabb kontrolljára fókuszáltak.<sup>126</sup>

Az uniós szabályozás ezért több lépésen (a szakirodalomban találkozhatunk az irányelvek generációi megnevezéssel) keresztül, fokozatosan alakult ki. A szabályozási tárgykörök szerint a fejlődés menetét a következő táblázatban foglaltam össze. Ezt követően a közvetlen biztosítási tevékenységre vonatkozó rendelkezések fejlődését tekintem át.

1. Viszontbiztosítási tevékenységre vonatkozóan	2. Közvetlen biztosítási tevékenységre vonatkozóan	3. Biztosítás-közvetítők tevékenységére vonatkozóan	4. Gépjármű-biztosításokra vonatkozóan <sup>128</sup>	5. Közvetlen biztosítási tevékenységhez kapcsolódó egyéb szabályok
- 64/225/EGK - 2009/138/EK (Szolvencia II.)	<i>Nem-életbiztosítás</i> - 73/239/EGK - 88/357/EGK - 92/49/EGK <i>Életbiztosítás</i> - 79/267/EGK - 90/619/EGK - 92/96/EGK - 2002/83/EK	- 77/92/EGK - 2002/92/EK	- 72/166/EGK - 84/5/EGK - 90/232/EGK - 2000/26/EK - 2005/14/EK	számvetési szabályok, tervezetek a biztosítók vég- és felszámolásáról, nyugdíjalapokról

### B) Az életbiztosítási és nem-életbiztosítási irányelvek generációi

A táblázatban jól látható, hogy mindvégig külön direktíva vonatkozott az életbiztosításokra és a nem-életbiztosításokra. Az I. generációs irányelvek<sup>129</sup> a letelepedés szabadságának biztosítására koncentráltak és főként a biztosítók működési feltételeit igyekeztek harmonizálni, valamint a felügyeletük együttműködését szabályozták.

<sup>126</sup> Kovács Zsolt: Rövid áttekintés az Európai Unió biztosítási irányelveiről. Magyar Jog, 1994/12. 758-765. o.

<sup>127</sup> Saját készítésű táblázat, mely Kovács Norbert: A biztosítás nemzetközi jogi környezete c. előadása Széchenyi István Egyetem, Gazdálkodástudományi Tanszék, 2008.) és az időközben bekövetkező változások feltérképezése alapján készült. Az előadásról készült prezentáció elérhető: [http://www.sze.hu/~kovacs/nemzetk%F6zi%20Biztos%EDt%E1s%FCgy/NKB\\_10\(b\).ea\\_20080424.pdf](http://www.sze.hu/~kovacs/nemzetk%F6zi%20Biztos%EDt%E1s%FCgy/NKB_10(b).ea_20080424.pdf) (letöltve: 2016-09-04).

<sup>128</sup> A gépjármű-biztosításokra vonatkozó közösségi szabályozásról részletesebben ld. pl.: Kontakt-Humán Biztosítási Alkusz Kft: A gépjármű-felelősségbiztosítás szabályozásának kialakulása az EK-ban napjainkig c. cikket. Elérhető: <http://www.kontakthuman.hu/blog/gepjarmu-felelossegbiztositas-szabalyozasanak-kialakulasa> (letöltve: 2016-09-04).

<sup>129</sup> Az életbiztosítás körén kívül eső közvetlen biztosítási tevékenység megkezdésére és gyakorlására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról szóló, 1973. július 24-i 73/239/EGK első tanácsi irányelv (HL L 228., 3. o.), illetve A közvetlen életbiztosítási tevékenység megkezdésére és gyakorlására vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról szóló, 1979. március 5-i 79/267/EGK első tanácsi irányelv (HL L 063., 1. o.)

A II. generációs direktívák a szolgáltatásnyújtás szabadságának részleges megvalósítását tűzték ki célul. Mivel ezáltal előfordulhatott, hogy egy másik tagállamban bejegyzett szolgáltató nyújtson szolgáltatást valamely tagállam területén, ennek megvalósítása a tagállamok ellenállásába ütközött. Ezért először a *viszontbiztosítások* szabályozására született direktíva<sup>130</sup> kísérelte meg a szolgáltatásnyújtás szabadságának részleges megvalósítását, ám még ezzel kapcsolatban is adódtak értelmezési problémák. A Bizottság pert indított négy tagállam (Németország, Franciaország, Dánia és Írország<sup>131</sup>) ellen. A legfontosabb kérdés az volt, hogy a szolgáltatásnyújtás helye szerinti tagállam előírhatja-e a biztosító letelepedési kötelezettségét, illetve kötheti-e engedélyhez a tevékenységét. A Bíróság döntése értelmében letelepedés nem írható elő, de – épp fogyasztóvédelmi szempontokra tekintettel - engedélyhez köthető a tevékenység bizonyos esetekben.<sup>132</sup>

A II. nem-életbiztosítási irányelv<sup>133</sup> a kockázatokat felosztotta és úgy rendelkezett, hogy az ún. nagy kockázatok (mint a vasúti, légi, tengeri és szállítmány biztosítás) esetén nincs szükség engedélyezésre. Ezt az elvet követte a II. életbiztosítási direktíva,<sup>134</sup> mely azok felé engedte meg az engedély nélküli szolgáltatásnyújtást, akik maguk kezdeményezték ilyen biztosításuk más tagállamban letelepedett biztosítóval történő megkötését.

A III. generációs irányelvek<sup>135</sup> a *szolgáltatásnyújtás teljes szabadságának* megvalósítását írták elő. Ennek érdekében megteremtették a Közösség egészére érvényes, *egységes tevékenységi engedélyt* (single licence). Ennek tagállamok általi elfogadtatásához szükség volt a felügyeleti és a számviteli szabályok további harmonizációjára is.<sup>136</sup>

### C) Összegzés. Biztosítási fogyasztóvédelem és az EU Bíróság

Vincze János a nemzetközi szakirodalom eredményeit összegezve számos fogyasztóvédelmi problémát azonosított a biztosítások kapcsán.<sup>137</sup> Ezek közül – a teljesség igénye nélkül - az alábbiakat emelem ki:

<sup>130</sup> 78/473/EGK irányelv a közösségi szintű viszontbiztosításról

<sup>131</sup> Ld. a Bizottság kontra Franciaország 220/83. sz., a Bizottság kontra Dánia 252/83. sz., a Bizottság kontra Németország 205/84. sz. és a Bizottság kontra Írország 206/84. sz. ügyekben 1986. december 4-én hozott ítéleteket.

<sup>132</sup> Kovács (1994), valamint Zavodnyik József: Európai Közösség Bíróságának biztosítási tárgyú ítéleteiből. Biztosítási Szemle, 2005/2. A Magyar Biztosítók Szövetsége online kiadványa. Elérhető: <http://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2005-februar/Eu-biztositasi-targyu-iteleteibol-I.html> (letöltve: 2016-09-03).

<sup>133</sup> A Tanács 1988. június 22-i 88/357/EGK második irányelve az életbiztosítás körén kívül eső közvetlen biztosításokra vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról és a szolgáltatásnyújtás szabadságának tényleges gyakorlását elősegítő rendelkezések megállapításáról, valamint a 73/239/EGK irányelv módosításáról (HL L 172., 1. o.).

<sup>134</sup> A közvetlen életbiztosítási tevékenységekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról, a szolgáltatásnyújtás szabadságának tényleges gyakorlását elősegítő rendelkezések megállapításáról, valamint a 79/267/EGK irányelv módosításáról szóló, 1990. november 8-i 90/619/EGK második tanácsi irányelv (HL L 330., 50. o.).

<sup>135</sup> A Tanács 92/49/EGK irányelve (1992. június 18.) az életbiztosítás körén kívül eső közvetlen biztosításra vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések összehangolásáról és a 73/239/EGK irányelv, valamint a 88/357/EGK irányelv módosításáról (harmadik nem életbiztosítási irányelv) (HL L 228 , 1. o.). A Tanács 1992. november 10-i 92/96/EGK harmadik irányelve a közvetlen életbiztosításra vonatkozó törvények, rendeletek és adminisztratív előírások összehangolásáról, és a 79/267/EGK, 90/619/EGK (második irányelv) módosításáról. (HL L 360., 1. o.).

<sup>136</sup> Kovács (1994).

<sup>137</sup> Vincze János: Fogyasztóvédelem a pénzügyi piacokon és a viselkedés-gazdaságtan, 250-251. o. In: Valentiny Pál, Kiss Ferenc László, Nagy Csongor István (szerk.): Verseny és szabályozás 2011. MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2012. 239-258. o.

- a biztosítottak hajlamosak túl alacsony önrészt választani, miközben veszítenek azon, hogy sokkal magasabb díjat fizetnek annál, mint amennyit a későbbi kártérítések „indokolnának”;
- kis összegű, kis kockázatra való „értelmetlen” biztosítások megkötése (a költségek magasabbak, mint a szóba jöhető kár);
- a hitelfelvételhez kapcsolódóan kettős veszély áll fenn: egyrészt a hitelező gyakran előírja valamilyen fedezeti biztosítás megkötését, mely sokszor nem az ügyfél valós igényeinek megfelelően kerül kialakításra, másrészt a hitel lejárta után a biztosítással sem foglalkozik a korábbi adós, így a vagyontárgy biztosítatlan marad.

A fentiek is alátámasztják Váradi Ágnes megállapítását, miszerint általánosságban a biztosító (hozzátehetjük: mint általában a pénzügyi szolgáltatók) erőfölényes helyzetben van az ügyféllel szemben. Ehhez képest Váradi szerint az EU Bírósága inkább a szerződési szabadságot helyezi előtérbe, amikor a fogyasztók jogairól szóló irányelv hatályának szűken történő értelmezése mellett foglalt állást.<sup>138</sup> Árnyalja a képet egy másik ítélet, melyben a Bíróság szigorú feltételeket határozott meg a feltételek egyértelműsége és átláthatósága tekintetében: A biztosítási szerződésnek átláthatóan, pontosan és érthetően kell feltüntetnie a biztosítási mechanizmus működését, oly módon, hogy a fogyasztó értékelhesse annak gazdasági következményeit. A biztosítási szerződés elsődleges tárgyának meghatározására irányuló feltételek akkor tekinthetők világosnak és érthetően megfogalmazottnak, ha *nemcsak nyelvtanilag* érthetők a fogyasztó számára, hanem *átláthatóan feltüntetik* a biztosítási *mechanizmus konkrét működését* is, figyelembe véve az e feltételeket tartalmazó szerződésegyüttest, oly módon, hogy a fogyasztó pontos és érthető szempontok alapján értékelhesse a számára ebből eredő gazdasági következményeket.<sup>139</sup>

### 3. Quo vadis közösségi fogyasztóvédelem?

Az egyre terjedelmesebb közösségi fogyasztóvédelmi szabályozás néhány elemét áttekintve (legalább) egy trend világosan kirajzolódik: a szabályozás *kezdetben a minimum harmonizáció* elvére épült, majd *fokozatosan a maximum harmonizáció irányába mozdult el*, ugyanis a minimumharmonizáció többnyire nem volt alkalmas arra, hogy az egyes tagállamok jogrendszereit egymáshoz közelítse. Ezzel szemben mások arra hívják fel a figyelmet, hogy valójában „a nyelvi akadályok és a szerződéskötés utáni kapcsolattartás nehézsége jobban visszatartja a fogyasztót Európa „körbevásárlásától”, mint a nemzeti szerződési jogok laikusok által esetleg nem is érzékelhető különbségei.”<sup>140</sup> Amennyiben ez így van, kérdéses, hogy valóban a maximumharmonizáció elve-e a követendő irány.

A fenti általános megfontolások úgy tűnik, csupán elméleti jelentőségűek, ugyanis a közösségi jogalkotó lépései a teljes harmonizáció irányába mutatnak: a fogyasztói jogokról szóló 2011/83 irányelvben<sup>141</sup> a fogyasztóvédelmi magánjog szabályozását új alapokra kívánja

<sup>138</sup> Váradi Ágnes: Biztosítási tárgyú jogesetek az Európai Bíróság előtt (Esettanulmányok). Jogelméleti Szemle, 2012/2. szám. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/varadi50.pdf> (letöltve: 2016-09-04).

<sup>139</sup> A C-96/14. sz. ügyben hozott ítélet (Jean-Claude Van Hove kontra CNP Assurances SA). Az ítéletről készült bírósági sajtóközlemény elérhető: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2015-04/cp150042hu.pdf> (letöltve: 2016-09-19).

<sup>140</sup> Király Miklós: Egység és sokféleség. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára. Új Ember Kiadó, Budapest, 2007. 173. o.

<sup>141</sup> Az Európai Parlament és Tanács 2011/83/EU irányelve (2011. október 25.) a fogyasztók jogairól, a 93/13/EGK tanácsi irányelv és az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 85/577/EGK tanácsi irányelv és a 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. Megjelent: HL L 304., 2011.11.22., 64. o.

helyezni. Ebben két fontos irányelvet (85/77/EGK, valamint 97/7 EK) egy új, a teljes harmonizáció elvére épülő irányelvben kíván összevonni, s további kettőt (93/13/EGK, 1999/44/EK) részben új szabályokkal kiegészíteni. A teljes harmonizáció indokaként az irányelv – többek között - a következőket jelöli meg: „Mind a fogyasztóknak, mind a kereskedőknek *egyértelműen meghatározott jogi fogalmakon alapuló*, az üzleti vállalkozások és a fogyasztók közötti szerződések egyes vonatkozásait Unió-szerte szabályozó egységes rendszerre kell tudnia támaszkodnia. E harmonizáció hatásaként a *szabályok széttagoltságából adódó akadályok eltűnnek, és megvalósul a belső piac ezen a területen.*”<sup>142</sup>

Ami az irányelv *tárgyi hatályát* illeti, kizárólag a kereskedők és a fogyasztók között kötött szerződésekre vonatkozóan állapít meg harmonizálandó szabályokat, ennek keretein belül a távollevők között és az üzlethelyiségen kívül kötött szerződésekkel, valamint az ezektől eltérő szerződésekkel kapcsolatban nyújtandó tájékoztatásra vonatkozó szabályokat határoz meg. Az irányelv emellett szabályozza „az ellátsási jogot a távollevők között és az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések esetében, és összehangol néhány, az üzleti vállalkozások fogyasztókkal kötött szerződéseit teljesítésével és egyéb szempontjaival foglalkozó előírást.”<sup>143</sup>A felsoroltakon túl a direktíva a víz, gáz, villamos energia vagy távfűtés szolgáltatására vonatkozó szerződésekre is alkalmazandó, amennyiben e termékeket szerződés alapján biztosítják,<sup>144</sup> ugyanakkor *nem érinti azon szerződéseket, melyek tárgya pénzügyi szolgáltatás.*<sup>145</sup> Erre tekintettel az irányelvvel a továbbiakban részletesen nem foglalkozom, csupán kiemelem, hogy nem kerüli meg a fogyasztó fogalom-meghatározásával kapcsolatos állásfoglalást. Ezzel kapcsolatban a direktíva rögzíti, hogy a fogyasztó kategóriájának azon *természetes személyeket* kell magában foglalnia, akik saját szakmájuk, üzleti tevékenységük vagy foglalkozásuk körén kívül eső területen járnak el, elismerve, hogy olyan *kettős rendeltetésű jogviszonyok* esetén, ahol a kereskedési cél annyira korlátozott, hogy a teljesítés egésze szempontjából nem elsődleges, az adott személy fogyasztónak tekintendő.<sup>146</sup>

Végezetül, a tételes jogtól elrugaskodva, a közösségi fogyasztóvédelem távlatairól szólva megállapítható, hogy az elkövetkezendő években a 188,8 millió eurós, 2014 és 2020 közötti időszakra szóló fogyasztóvédelmi program támogatja az Unió fogyasztóvédelmi politikáját. A korábbi, 2007–2013-as programra építve a *2014–2020-as fogyasztóvédelmi program* a négy alábbi *kulcsterületre* összpontosít:

1. a biztonságos termékek egységes piacának létrehozása, amely a polgárok javát szolgálja és hozzájárul a vállalkozások és kereskedők versenyképességéhez;
2. egy olyan egységes piac kialakítása, ahol a polgárokat jól képviselik a mai gazdasági környezet kihívásaival szembenézni képes szakmai fogyasztói szervezetek;
3. egy olyan piac létrehozása, ahol a polgárok tisztában vannak fogyasztói jogaikkal, és gyakorolják is azokat, hozzájárulva ezzel a versenyképes piacok növekedéséhez, és ahol a polgárok hozzáférnek a jogorvoslati mechanizmusokhoz anélkül, hogy a számukra és a kormányok számára egyaránt hosszadalmas és költséges bírósági eljáráshoz kellene folyamodniuk;
4. konkrét és hatékony együttműködés a nemzeti hatóságok között a fogyasztói jogok végrehajtásának támogatása és a fogyasztók tanácsokkal való ellátása érdekében.<sup>147</sup>

---

<sup>142</sup> 2011/83/EU irányelv (7).

<sup>143</sup> 2011/83/EU irányelv (9).

<sup>144</sup> 2011/83/EU irányelv 3. cikk (1).

<sup>145</sup> 2011/83/EU irányelv 3. cikk (3) d).

<sup>146</sup> 2011/83/EU irányelv (17).

<sup>147</sup> Mariusz Maciejewski - Carine Piaguet - Sarabjeet Hayer: A fogyasztóvédelmi politika: alapelvek és eszközök. Elektronikus tanulmány, elérhető: [http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU\\_5.5.1.pdf](http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_5.5.1.pdf) (letöltve: 2016-09-19).



E területeknek a pénzügyi fogyasztóvédelem szempontjából is lehet relevanciája. Egy-egy példával szemléltetve:

- ad 1. A biztonságos termékek piaca megköveteli a hatékony kontrollt az egyes pénzügyi szolgáltatások engedélyezése és folyamatos felügyelete során, elkerülve, hogy hibás/túlzottan veszélyes konstrukciók a fogyasztók tömegeinek gazdasági megrendülését okozzák;
- ad 3. Az alternatív vitarendezési fórumok területén bár sok előrelépés történt, de különösen a határokon átnyúló viták rendezése a mai napig nehézkes.

## A kollektív szuperintelligencia társadalmának elmélete

Az emberi értelmet túlszárnyaló mesterséges értelem kutatói, ha figyelnek is az egyéni emberi értelmet összegző kollektív intelligencia lehetőségeire, ezt csak mellékesen, az egyéni szuperintelligencia lehetőségeire koncentrálnak. Ennek megnyilvánulása Nick Bostrom *Szuperintelligencia* c. könyve is, melyben éppen csak érinti a kérdést: „Ahhoz, hogy a mai kollektív intelligenciákból kollektív szuperintelligenciát építhessünk, nagyon sok fejlesztésre lenne szükség.” Ehhez még hozzáteszi, hogy ha „lépcsőzetesen növeljük egy kollektív intelligencia integráltságát, végül egy egységes intellektussá válhat... (...) megfelelő integráció elérésével ezért „minőségi szuperintelligenciává” válhatna.”<sup>2</sup> Ennek a lehetőségnek az elemzése azonban sehol nem található a könyvben. Ezzel szemben Kevin Kelly 2016-ban megjelent új könyve a mesterséges intelligencia eddig elért fejleményeit a társadalom mindenoldalú digitalizálásába ágyazva elemzi és ennek révén épp a mai közösségek kollektív intelligenciájának fokozatos integrálása terén lát olyan tendenciákat, melyek a jövőbeli szuperintelligencia fő formájává teszik a mesterséges intelligenciát.<sup>3</sup> Kelly így inkább a ma is ismert viszonyaink megváltozva történő továbbélését prognosztizálja, mintsem egy ember fölé növe szingularitás korszakát feltételezné. E kérdésben állást foglalva könyve utolsó oldalain jelzi is, hogy kevésbé egy, az embertől függetlenné vált szuperintelligencia létrejöttét tartja valószínűnek, mintsem inkább a mesterséges intelligenciával feljavított emberi gondolkodás révén az emberi értelem és a gépi értelem összeolvadásán alapuló társadalom kialakulását.<sup>4</sup> Persze jelezni kell, hogy ő nem foglalkozik a mesterséges intelligenciának azokkal a formáival, melyek az egyes emberi értelemről függetlenné fejlődve válhatnak a szuperintelligencia önálló formáivá, melyeket Kurzweil és Bostrom tart a szem előtt. Nézzük meg így Kurzweil és Bostrom elemzése után Kevin Kelly megközelítését!<sup>5</sup>

### A digitális technológián alapuló társadalom tizenegy változási tendenciája

Kelly – könyve címétől eltérően – tizenegy és nem tizenkét változási tendenciát elemez, a tizenkettedik már magának az ezek összegződéséért létrejövő új társadalomnak kezdetét jelenti. Az e tendenciákat tárgyaló egyes fejezetek címei nem sokat mondanak, és csak részletesebb kibontás teszi lehetővé az egyes tendenciák megértését, így magyarrá fordításuk sem érdemes az elemzés előtt. Ugyanakkor angol nyelvű felsorolásuk már most orientációt nyújthat: *Becoming, Cognifying, Flowing, Screening, Accessing Sharing, Filtering, Remixing, Interacting, Tracking* és *Questioning*. A tizenkettedik fejezet a *Beginning*, és ez az előbbieket összegződéséért egy új társadalmi szerkezet kezdetét jelenti, melyet röviden úgy lehet leírni mint a digitálisan összefonódó összeműködés kollektív szuperintelligenciája által áthatott társadalmat.

<sup>1</sup> Alkotmánybíró, egyetemi tanár, ELTE ÁJK, az MTA Doktora, e-mail: pokolb@ajk.elte.hu

<sup>2</sup> Nick Bostrom: *Szuperintelligencia*. Ad Astra. Budapest. 2015. 94. p.

<sup>3</sup> Kevin Kelly: *The Inevitable. The 12 Technological Forces that Shape Our Future*. Kindle e-book. 2016.

<sup>4</sup> „The hard version is a future brought about by the triumph of a superintelligence (...) A soft singularity is more likely. In this future scenario AIs don't get so smart that they enslave us (like evil versions of smart humans); rather AIs and robots and filtering and tracking and all the technologies I outline in this book converge - humans plus machines - and together we move to a complex interdependence.” Kelly, 298.p.

<sup>5</sup> Kurzweil és Bostrom elemzéseire lásd korábbi összegzésemet: Pokol Béla: *Emberi értelem és mesterséges intelligencia - a társadalom értelmi felépítettségének változásai*. Jogelméleti Szemle 2016/4. 107-145.p.

**Becoming** – ennek lényege a dolgok rögzítettsége helyett az állandó változásban való lét, a részlegesen már a modernitással létrejövő változásra átépülés teljessé válása. Az dolgok egyszerű megnevezése helyett most már szükségszerű annak hozzátétele, hogy ez az adott dolog 1.0, 2.0, 3.0 stb. verziója, és még ezen belül is mindig az állandó „frissítés” tartja egyáltalán használható állapotban a dolgokat. Ez pedig már nemcsak a digitálissá vált dolgokra vonatkozik, hanem ahogy a fizikai dolgokba chipek, digitális érzékelők, szoftver-részek kerülnek és ezzel egyre többoldalúan „okossá” válnak, úgy fokozatosan a teljes fizikai környezetünk ezt az állandóvá vált *becoming* állapotot veszi fel. Ezt az állandó *upgrading*-ban levést, az új verziókra átállást és a frissítéseket pedig egyre többoldalúan már maguk dolgainkat kezelő és az azokat okossá tevő szoftverek intézik, nekünk már csak alkalmazkodni kell a frissített alkalmazásokhoz, és egyre fokozódóan csak mint *állandó (újra)kezdők* tudjuk kezelni az örök változásban lévő környezetünk dolgait. Ennek a folyamatnak pedig még csak az elején vagyunk, és ezt a ma már érzékelhető, folyamatos változásba belevetettséget százszoros felfokozásban kell elképzelni ahhoz, hogy felfogjuk a néhány évtized utáni életet. Jelenti ez a fizikai környezetünk mind újabb szegmenseinek belefoglalását a digitális folyamatokba is, míg végül ez teljessé válik, de azt is, hogy a mai frissítési ütemek – és ezzel az elavulás felgyorsulása – tovább fokozódnak. „Third, because the cycle of obsolescence is accelerating (the average lifespan of a phone app is a mere 30 days!), you won't have time to master anything before it's displaced, so you will remain in the newbie mode forever.”<sup>6</sup> Mivel pedig környezetünkben minden állandóan változik, erre ráállva már észre sem vesszük a változást.

**Cognifying** ez egyrészt jelenti a mindennek a reflexió alá vételét, amivel az emberek érintkeznek a természeti és ember által alkotott környezetükben, másrészt mindennek a tudással átítatását, az „okossá” tételét. Ez pedig nemcsak a magányosan cselekvő ember állandó reflexió-gondolati munkájának növekedését jelenti, hanem a közösségek közösen osztott és végrehajtott reflektálódásának növekedését is. Ahogyan korábban, a XX. század elejétől minden elektrifikálódott, és ma már mindennek az alapja az elektromosságra épülés, úgy megy most végbe a fokozatosan a mindent átható *kognifikálódás*. A kognifikálódás, a dolgaink okossá válása pedig járványszerű, az addigi egyszerű fizikai eszközeink okossá válása a csatlakozó eszközök „tompaságát” rögtön láthatóvá teszi, és a középpontba hozza, majd csak idő kérdése, hogy ezek is meginduljanak a chipekkel, érzékelőkkel és szoftverekkel átítatódás útján, majd online kapcsolódással átlépjenek világunk egyre bővülő kognifikálódott részébe. Ez a kognifikálódás pedig a chipeknek és az érzékelőknek a mesterséges intelligenciákat tároló információs felhőkhöz (szerverfarmokhoz) kapcsolódásával sokszorosára növeli a dolgaink és környezetünk reflektáltságának fokát. Egy dolog eseti használatának a módjai, melyeket a beépített chipek révén az ezeket kezelő mesterséges intelligencia információs felhője tárol, nem sokat mond. Ám ha milliók és milliárdok használati módjai folyamatosan aggregálásra kerülnek, és ezek automatikus, szoftveres elemzése révén a legrövidebb időn belül teste szabott használati módok kerülnek vissza az egyes csoportokhoz tartozókhöz<sup>7</sup>, továbbá mindebből még az egész nagyközösség működését is egyre mélyebben átlátó és bekalkuláló öntanuló programok épülnek ki, és állnak rendelkezésre a következő aggregáláshoz, akkor a társadalom kollektív intelligenciája egyre

---

<sup>6</sup> Kelly, 28.p.

<sup>7</sup> Pl. 60 körüli, értelmiségi, városi, férfi, ilyen és ilyen nethasználattal jellemezhető felhasználó.

mélyebben kognícióval itatja át, és ellenőrzi az egyes ember környezetét. „Any device that touches this networked AI will share and contribute to – its intelligence. A lonely off-the-grid AI cannot learn as fast, or as smartly, as one that is plugged into 7 billion human minds, plus quintillions of online transistors, plus hundreds of exabytes of real-life data, plus self-correcting feedback loops of the entire civilization.”<sup>8</sup>

A neten belül a Google mint az egyre inkább mindent átfogó online kapcsolódási fórum a kognifikálódás egyéni és nagyközösségi összekapcsolódásának egyik legkiemelkedőbb formája. A felszint tekintve ez csak egy univerzális keresőprogram – és kezdeti funkciója kifelé tényleg ez is volt –, de a sokoldalú keresések napi mennyiségének napjainkig három milliárdra történt növekedése egyre inkább a Google mögöttes mesterséges intelligenciáját emeli a középpontba. Ez az öntanuló algoritmus a Google online keresései mögött épp azért válik egyre jobbra, mert egyre több keresés rajta megy keresztül, és ezek tapasztalatait rögtön rögzítve egyre pontosabb kereséseket tesz lehetővé. Nem a Google javítja a mesterséges intelligenciáját, hogy jobb kereső programmá váljon, hanem a keresők maguk hozzák létre a Google számára az egyre fejlettebb mesterséges intelligenciát. Kevin Kelly a következőképp idézi fel egy 2002-ben, egy magánpartin, a Google indulása után, az azt létrehozó Lary Page-dzsel elhangzott beszélgetését: „But Page’s reply has always stuck with me: „Oh, we’re really making an AI”.”<sup>9</sup> Időközben pedig a Google kereső programjának bevételeiből már megvásárolt tizenhárom, a mesterséges intelligencia és robotika területén kiemelkedő vállalatot, és fokozatosan az egyik legnagyobbá válik ezen a szélesebb területen is. A napi három milliárd keresés a Google oldalain – mely állandóan növekszik tovább – pedig folyamatosan csak növeli a mélytanuló mesterséges intelligenciáját. Kevin Kelly prognózisa erről: „My prediction: By 2026, Google’s main product will not be search but AI.”<sup>10</sup>

**Flowing** – tartalmilag jelenti ez egyrészt az egyre fokozódó változásban feloldódást, folyékonyvá válást a dolgainkban és a környezetünkben, másrészt ezek digitalizálódásával az online áramlásuk egyre fokozódó teljessé válását. Ennek kapcsán a következő fontos aspektusokat érdemes részletesebben kifejteni.

Az internet a világ legnagyobb másoló gépezete – emeli ki Kelly –, és minden akció, klikkelés, keresés, interneten keresztül küldött tartalom automatikusan másolásra kerül, és ami az online folyamatban több fázisban átalakul, annak minden fázisa külön-külön is állandóan rögzítésre kerül, és már soha nem tűnik el az internettartalmak tárhelyeiről, bármikor visszakereshető és lemásolható. Ebből következik a zene, a filmek, a könyvek és a hírmédia olcsó vagy akár ingyenes hozzáféréseinek egyre fokozódó kiterjedése, melyben a külön fizetésért hozzáférés csak kis szigeteket jelent, és egy rövid idő után a legtöbb ilyen pénzes hozzáférés tartalma is ingyenessé válik. Ebből adódóan a teljessé vált ingyenesség mellett olyan tulajdonságok kezdenek felértékelődni a dolgok használatában, melyek a pusztán kópiákban nem hozzáférhetők, és ezeket nevezi Kelly „*generatív tulajdonságoknak*”. A kópiákhoz társulva ezek a generatív tulajdonságok jobbra és többé teszik a kópiákat, mint a pusztán ingyeneseket. Ilyen generatív-additív jellemző a pénzes hozzáférés esetén az *azonnalosság*, mivel az ingyenes kópia formájáig való eljutás csak egy idő után jön létre, és ez már hátrányt jelent a később hozzáférőknek. Másik ilyen generatív adalék a *személyesség*, amikor a felhasználó közvetlen kapcsolatba is kerülhet a mű alkotójával. Következő generatív

---

<sup>8</sup> Kelly 45.p.

<sup>9</sup> Kelly, 51.p.

<sup>10</sup> u.o.

adalék az, hogy a mű nem pusztán kópiaként kerül a felhasználóhoz, hanem a részletes használati utasítással együtt, ami sokszorosán tágabb alkalmazást tesz lehetővé, mint a vicc mondja „A szoftver ingyenes, a használati utasítás tízezer dollár”. De ilyen adalék az eredeti *autenticitása*, mivel az ingyenes kópia már beleírásokat és a digitális világ sok-sok vírusát is tartalmazhatja. További ilyen az eredetivel megkapott *hozzáférésbiztosítás* a későbbi verziókhoz.

Az online áramlásba került és digitálisan folyékonná vált dolgaink további jellemezője a *szétszerelhetőségük és egyes összetevőjük önálló hasznosíthatósága*. Például nemcsak egész zeneszámokat kaphatjuk meg így, hanem különválasztható benne a zenekari kíséret levágva az éneket, vagy csak a szólógitár, basszusgitár, orgona futamai kerülnek kiemelésre és más zenei részekkel összekeverve is élvezhető a folyékonná vált mű. Napjainkra ugyanez a filmeknél, a hírmédiánál, a könyveknél, az online publicisztikáknál is létrejött, és műkedvelők remixelhetik a filmek egyes részeit, és felfogásuk szerint akár jobb művet is létrehozhatnak az eredetinél, vagy kommentekkel az eredeti publicisztika terjedelmét sokszorosán meghaladó és annak egyes részeit kispublicisztikává átalakító művek jöhetnek létre. De a digitálisan rögzített alkotás az állandó változtathatósága révén az alkotónak is újra-formálhatóságot tesz lehetővé a megalkotott mű egyes részeivel. Új kontextusba illesztheti a már megírt mű egyes részeit, tematikusan kiemelhet belőle néhány részt, és egy kisebb könyvet, zeneművet stb. készíthet belőle, vagy több kisebb művet összefoglalhat, és kis betoldásokkal egy átfogóbb monográfia, zenemű stb. jöhet így létre.

Az idő felgyorsulása is egy újabb oldal a környezetünk folyékonná válásának és online áramlásba kerülésének menetében. Korábban a postai leveleken keresztüli érintkezésben két hétig is nyugodtan vártunk a válasza, de az email világában már aznap elvárjuk ezt, és késlekedés esetén akár túl is lépünk a késlekedő partneren, de ugyanígy a pénzáttalásaink után már nem elégszünk meg a hónap végi összegző bankszámla levélben történő visszajelzéssel, hanem azonnal elvárjuk ezt. Összességben tehát a változásra való teljes átépülésünkkel és a környezeti dolgaink online áramlásba kerülésével érintkezéseink hatásainak megtapasztalását is a reális idő folyása felé közelítjük. Az előbbi változások a világunk szilárd jellegéből a folyékony változásokra átépüléssel e folyamatban négy szakaszt mutatnak elkülöníthetőnek, és ma még csak ezek kezdetén vagyunk, mondja Kelly: „We have begun the four stages of flowing for some types of digital media, but for most we are still at the first stage. So much more of our routines and infrastructure remains to be liquefied, but liquefied and streamed they will be. The steady titanic tilt toward dematerialization and decentralization means that the further flows are inevitable.”<sup>11</sup>

**Screening** – ennek az aspektusnak a lényege a korábbi nyomtatott formátum helyett mindennek a képernyőre kerülését jelenti. Mindezsok évtizede kezdődött, a televízió kényernyő középpontba kerülésével, de ennek kezdeti pusztán képközlését, és egyirányú és központi sugárzását egyre inkább kiegészítette az *on demand televíziós videotéka*, majd napjainkra már a okos televíziókon a *youtube tévzés*, mely sok százmillió órányi film-, zene-, tudományos stb. mozgókép-anyagával egyre inkább egyéni választássá teszi az emberek esti televíziós programjainak összeállítását. Másik oldalról pedig a youtube videók egyszerű közzétételével a magánemberek százmilliói állítják elő a bárki által megnézhető televíziós tartalmakat. Mára a televízió mellé belépett a számítógépes képernyő, a '80-as évektől csak szövegszerkesztésre, de az internet létrejöttével egyre bővülöbben a sajtó számítógépes

---

<sup>11</sup> Kelly, 82.p.

képernyőre kerülésével, majd a zene, a filmek, a konferenciák, a játékok ide átvándorlásával a komputeres képernyő az összembari érintkezés egyik fő eszköze lett. De betört a képernyő a telefonálásba is, és a mobiltelefonok kezdeti funkciója után a szöveges sms-ek küldésével kibővült a képernyő használata, majd az okostelefonok elterjedésével a televízió, a számítógép és a mobiltelefon egy közös összképernyő-használatban is egyesült. Így minden szöveges és beszédérintkezés a legegyszerűbbé vált, és a skype-féle videótelefonálás a beszélgető partnerek legteljesebb együttes megjelenését is lehetővé teszi a képernyős kommunikációkban. Mindezeket kiegészíti fokozatos térnyeréssel a nyomtatott könyv digitális könyvvé válása a Kindle és más ebook-olvasó képernyők révén. De ugyanígy a virtuális valóság szemüveg-képernyői, vagy a Google-szemüveg internettel összekötött szemüveg-képernyője is említendő. Televíziós képernyők, laptopképernyők, okosmobil-képernyők, ebook-képernyők és a speciális szoftveres játékok számtalan más képernyője jelenti a mai kultúránk terepét.

Kelly ezekben a változásokban többet lát, mint amit a nyomtatott betűk és képek digitális betűkké és képekké változása jelent, és a „Könyv Emberének” korszakából a „Képernyő Emberének” korszakába lépéssel egy sor következményt lát fokozatosan létrejönni. A nyomtatott könyv létrejött, majd elterjedése hozta létre az 1500-as évektől fokozatosan a közösségi érintkezésben a mindenoldalú szubjektivitás helyett az objektivitásra törekvést, másolás helyett az eredeti autorok *autoritását* és a racionális logikai érvelések szétterjedését a szellemi életben. Ebből eredt a központosított jogi kódexek létrehozatalának lehetősége, majd a szellemi autoritásokon nyugvó európai társadalmak szilárd tudományos és jogi igazságokon felépülése. A „Képernyő Emberének” szellemi struktúrája azonban jórészt kihúzza ezalól a talajt – állítja Kelly. „People of the Screen tend to ignore the classic logic of books or the reverence for copies; they prefer the dynamic flux of pixels. (...) Screen culture is a world of constant flux, of endless sound bites, quick cuts, and half-baked ideas. It is a flow of tweets, headlines, instagrams, casual texts, and floating impressions. Notions don't stand alone but are massively interlinked to everything else; truth is not delivered by authors and authorities but assembled in real time piece by piece by the audience themselves. (...) Screen culture is fast, like a 30-second trailer, as liquid and open-ended as a Wikipedia page”.<sup>12</sup> A képernyőkultúrában néha nem is szavak fejezik ki a gondolatokat, hanem képek, diagramok, melyeket még át kell konvertálnia az ezt olvasónak a konkrét értelem kiemelésére, melyet a diagram-használó dönt el valamelyik irányba. Ugyanígy a képernyőn keresztüli értelemátadás társadalmá nemcsak a jogi kódexek eddig szokásos változati módján keresztül hozhat létre változtatást a megkövetelt magatartásokban. Itt már, ha meg akarják változtatni, hogy tömegesen miképpen cselekedjenek a jövőben az emberek, akkor az online cselekvőket az algoritmusok egyszerű megváltoztatásával terelhetik az eddigiektől más irányokba. „People of Book favor solutions by law, while People of Screen favor technology as a solution to all problems.”<sup>13</sup>

Nem tűnik el az olvasás és az írás a képernyőkultúra társadalmában – emeli ki Kelly –, pedig ettől féltek leginkább a televíziózás középpontba kerülésének kezdetén. A lehetőségek az sms-en keresztüli érintkezésre, valamint a kommentek és a blogok tömegessé válása az interneten az elmúlt években sokszorosára növelte a fiatalok napi írásmennyiségét. Az interneten 2015-re már hatvan-ezermilliárd oldal olvasható, és ez a szám naponta több milliárddal növekszik. A toll helyett az ujjheggyel írás napi félmilliárd sms-t hoz létre már

---

<sup>12</sup> Kelly, 35.p.

<sup>13</sup> Kelly, 95.p

napjainkra, és egy mai átlagos fiatal egy hét alatt többet ír, mint a nagymamája írt egész életén át. De ez az írás és olvasás már nem pusztán szövegolvasás és írás, mert az üzenet és az kommunikáció alapja sokszor lehet egy kifejező kép, egy diagram, és a képaláírás csak kiemeli valamit annak tartalmából. Így ezt már nem is csak olvasni kell, hanem nézve kell olvasni. Ugyanakkor az internet technikai tökéletesedésével a szövegek és a képek integrálása mellett a filmek és ezek hanganyaggal kísérése is a szövegek kiegészítőivé válnak. Az ilyen integrált szöveg/kép/film/hang együttesen jelennek meg a kommunikációkban így a szavakat „nézzük” a képernyő kultúrában, és a képeket „olvassuk” is. „We should properly call this new activity „screening” rather than reading. Screening includes reading words, but also watching words and reading images”<sup>14</sup>

**Accessing** – az előbbiekről lévén egy új oldalt jelent a digitális társadalomban a dolgok tulajdonlásán túl egyre inkább a tartalmakhoz való folyamatos hozzáférés megszerzése. Nem fix dolgokat kell már megszerezni, hanem a szolgáltatást, a mindig változó tartalmak folyamatos elérését. A tulajdon helyett így a hozzáférés a digitális társadalomban a fő forrás. A mindenoldalú okossá válás a dolgokban, és rákapcsolódás az internetre illetve ezáltal az információs felhők szerver-farmjaira, a használati dolgaink tulajdonlása helyett megfelelőbbé teszi a pusztán hozzáférés biztosítását. A tulajdonlás és a birtoklás csak azért volt mindeddig fontos, mert csak így tudtunk ezekhez bármikor biztosan hozzáférni.

A saját autó ma ennek egyik példája, de ha néhány év múlva teljesen általánossá válik az önvezető autók használata, és az Uber módjára az okostelefonon keresztül néhány perc alatt megrendelhetjük a kapunk elé az önjáró autót, akkor miért lenne szükségünk saját autóra, amit javíttatni, karbantartani stb. kell? Ma még az Uber-taxi egyik nagy hátránya, hogy nem egy nagy taxivállalat által kontrollált sofőrállomány egyik tagja mellé ülünk be, hanem esetleg egy problémás idegen mellé, de a személyzet nélküli önvezető taxik esetében ez a probléma nem áll fenn, és a másik oldalról ez pusztán eszközkölcsönzéssé válik, így akár sajátomnak is érezhetem, amíg benne utazom. Csak a megbízható, percek alatti hozzáférést kell számomra biztosítani, de a mindent átható kommunikációs összekapcsoltság világában a mindenki kezében ott lévő okostelefonok és laptopok, illetve az önjáró taxik információs felhőkre kapcsoltága szinte reális időben való kéréseljesítést tesz lehetővé. Ráadásul a mai és főként a jövő autói egyre inkább „guruló komputerré” válnak, melyek legnagyobb értéke az a beépített szoftvertömeg és ezek információs felhőkre kapcsolódása, melyek a materiális autót egyre inkább információs szolgáltatássá teszik. Így a kapunk elé guruló önvezető Uber-autóval valójában a mindennel összefonódott információs hálózathoz való hozzáférést kapok, amely ismeri a korábbi utazásaim révén szokásaim, arcfelismerő szoftvere révén személyesen üdvözl, kérésemre elmondja az aznapi híreket az utazás alatt stb.

A mindent átható kommunikációs összekapcsoltság nemcsak a tulajdont tolja háttérbe a hozzáférés javára, hanem az eddigi hierarchikus szervezetekben való tevékenységünket is új alapokra helyezi. Eddig csak a nagy, közös, hierarchikus szervezetekbe betagozás tudta biztosítani az együttműködést egy sor területen, és a piacszerű összefogás csak a már létrehozott javak tekintetében tudott koordinációt megvalósítani. A mindent átható kommunikációs összekapcsoltság azonban enélkül is lehetővé teszi az önállóan tevékenykedők hatékony együttműködését. A decentralizációt, és ezáltal a rugalmasabb együttműködést a mára már létrejött internetes bázis, a skype-telefonok videós konferenciáinak lehetőségei ma is sokkal több területen lehetővé teszik, mint amit

---

<sup>14</sup> Kelly, 97.p.

kihasználunk, és egy sor testületi döntési egyeztetést kisebb ráfordítással és nagyobb hatékonysággal el lehetne így végezni, és inkább csak a kialakult tompa megszokások tartják életben a mai hierarchikus szerveződésekbe történő bekötésüket.

Ugyanígy a nagy szellemi területek teljes összekapcsolódása az internetes publikációk és érintkezések lassankénti kizárólagossá válásával az adott szellemi közösségek tagjait már közvetlenül összeköti, és a szellemi termékek és teljesítmények értékelését reputációs hierarchiáit közvetlenül létrehozza. Így a korábban létrejött hierarchikus tudományos és művészeti akadémiák, országos igazgatási szervek e területeken jórészt már mára feleslegessé váltak, és inkább csak a szellemi területen belüli oligarchiát hozzák létre, mintsem valódi funkciókat látnának el a szellemi területen tevékenykedők számára. „The consequence of moving away from centralized organization to the flatter worlds of networks is that everything – both tangible and intangible - must flow faster to keep the whole going together.”<sup>15</sup>

**Sharing** – ez az aspektus interneten és a belső interneteken (Facebook, Twitter stb.) összekapcsolódott közönség egymás között megosztott és ingyenes tevékenységeit, közös művek létrehozásában való ingyenes közreműködését jelzi, mely már az elmúlt években is milliőkat mozgatott meg, de Kelly ennek a mind újabb digitális eszközök belépése révén történő radikális továbbfejlődését prognosztizálja. Ezek nagyobb része persze egyszerű, kommentek formájában történő képmegosztás és véleménymegosztás az elolvasott cikkekről, könyvekről, de Kelly ide sorolja az olyan kollektív vállalkozásokban való ingyenes részvételt, mint a Wikipedia cikkek írása. Ide sorolja továbbá a legkülönbözőbb társas vállalkozások online közösségeit mint pl. Local Motor az amerikai Phoenix-ben, Ez utóbbi egy nyílt forráskódú autótervet tett közzé, annak érdekében, hogy bárki részt vegyen egy elektromos autó tervezésében és kivitelezésében. Ennek keretében 150 ezer, egymás számára ismeretlen autótervező-fanatikus sok-sok munkaórát fordított arra, hogy a sok ezer alkatrész egy-egy darabjára tervet készítsen, egyes részeket 3D-s nyomtatóval legyártson, és végül elkészült a működőképes autó. Ilyen online közösségek sokasága létezik, főként az USA-ban, és ezek a szétszórta kollektívákban levő energiákat, tudást és motivációkat használják ki, melyek csak a belső ösztönzőkön alapulnak, és a digitális közösségteremtés nélkül soha nem nyilvánultak volna meg.

Jelezni kell persze, hogy – szemben a korábban felsoroltakkal és a következőkkel – a digitális összekapcsoltságban rejlő *sharing*, az önkéntes tevékenység-megosztásban való részvétel tudatos, egyéni döntésen alapul, és így kissé kilóg abból a sorból, amit Kelly tizenegy alaptendenciaként megfogalmazott. A többi ugyanis a digitalizált társadalmak eszközszeréből eredő spontán következmény. Ebből eredően, míg ezek a sokmilliárd emberre spontán módon kiterjednek és hatnak, addig a kollektív vállalkozásokban való ingyenes részvétel csak az egyéni tudatos döntések révén jön csak létre, így jórészt csak a társadalmak elitrétegeitől várható ez el. (Ez persze nem vonatkozik az egyszerű képmegosztásokra és az egyéni érintkezések megosztására a Facebookon stb.)

**Filtering** – az értékelve szűrést és szelektálást jelenti. A digitális-internetes összekapcsoltság révén mindenki számára sokmilliónyi könyv, film, zenemű, játék, szórakozási fajta, médiaesemény stb. válik hozzáférhetővé akár másodpercek alatt, ám ezeknek csak egészen kis töredékét tudja beszorítani az ember az idejébe. Ezekben a dimenziókban a „szűkösségi

---

<sup>15</sup> Kelly, 125.p.



*utáni*” korba léptünk, és egy eddig teljesen ismeretlen bőség az, ami kihívást okoz. A mai felnőtt még a '90-es évek elején is csak a külön megvásárolt újságjával, könyvével és hanglemezával tudott hozzáférni a hírekhez, a tudáshoz és a zenéhez, és ezek a körülmények már önmagukban megtették az ember szabadidejére szabott mennyiség megfelelő korlátozását. A szinte ingyenes hozzáférés mára milliószerossá növekedése így egy új követelményt hozott létre az állandóvá vált értékelésre és szelektálásra. Régen is volt értékelési kényszer, még a szűkös választék körülményei között is, és a szülő, a tanító, a pap illetve más autoritások, majd a barátok és a környezet besegítettek a döntésbe, szelektálásba. A mára percenként szükségessé váló döntésekre, az ezerszeres választék értékelésére és szelektálására ezek azonban már nem elegendők. „None of these methods disappear in the rising superabundance. But to deal with the escalation of options in the coming decades, we'll invent many more types of filtering.”<sup>16</sup>

Kelly számításai szerint az ember egész évi megfeszített munkája sem lenne ahhoz elég, hogy akár csak rövid ismertetőkből megismerje az előző 24 órában újonnan létrehozott és az digitális összekapcsoltságban rögtön hozzáférhető dolgokat (videókat, könyveket, zeneszámokat stb.). Ezt az elviselhetetlen bőséget szűkítik a személyes keresési előélet alapján az internetes áruházak és keresőgépek a mesterséges intelligenciájukba beépített ajánlási gépekkel (*recommendation engine*). A sokmillió vásárlást rögzítve és állandóan kézhez tartva adja meg azonnal az ajánlási szoftver az embernek egy-egy könyv Amazonon történő keresésénél, hogy aki e könyv iránt érdeklődött, mely egyéb könyvek iránt érdeklődött, és azonnal kidob még néhány tucat könyvcímet. Az interneten futó mesterséges intelligenciák megjegyzik az ember érdeklődéseit és keresési szokásait, és azt a hirdetést teszik fel személyre szabva a gépére újságolvasás vagy más internetezés közben, ami épp hozzá áll közel, más ember gépén pedig más hirdetések jelennek meg. Ezek az ajánlási szűrőknek a sikeressége onnan is lemérhető, hogy pl. az Amazon az összes eladott könyve egyharmadát ilyen ajánlási szűrő révén adta el, és az ebből származó forgalom 2014-ben 30 milliárd dollárt tett ki. A legnagyobb szűrőrendszert a Google építette ki, és például a napi 35 milliárd rajta keresztül elküldött email között a levélszemetek (spamek) tömegét nagy hatékonysággal tudja ennek segítségével kiszűrni és elkülöníteni. De a Google kereséseiben is a hatvanezer-milliárd oldaláról minden percben kétmillió keresés zajlik, és másodpercek alatt szelektálja a sok ezermilliárd oldal közül a keresetteket.

Ezek az új szűrési módszerek nem csupán azonos szinten tartják a mai bőség közepette a régi szűkös feltételek közötti eligazodási eredményeket, de ezt sokszorosán meghaladóan kifejezetten személyre szabott eligazodást és keresési eredményeket is biztosítani tudnak. Míg régen csak a gazdagabbak engedhették meg maguknak a méretre szabás luxusát a ruházkodás terén, ma ez már tágabban is elérhető. Joseph Pine már 1992-ben a *Mass Customization* c. könyvében vizionálta a mindenoldalú személyes méretre szabottság elterjedését minden szektorban a robotizálás és a könnyű digitális szkennelések révén. Az újabbnál újabb technológiák révén pedig naponként újabb bővülések jönnek létre az mindenki számára elérhető dolgok terén, és ez továbbnöveli a szelektálás és szűrés új módszerei iránti igényt.

**Remixing** – az újrakeverés, az egész alkotások szétszedése és részeikből megváltoztatott művek létrehozása már a szellemi termékek fluiditásának aspektusánál is jelzésre került (*flowing*), de az újrakeverés aspektusának kiemelésével Kelly egy sor hasonló új tendenciát is megfogalmaz. Ide tartozik például a *fanfic* műfajának létrejötte, amikor egy-egy mű fanatikus

---

<sup>16</sup> Kelly 170.p.

hívei a kedvenc művet vagy annak egy kedvenc részletét továbbírják részben megváltoztatott történetlefoyással, karakterekkel stb, és a fanklub tagjai akár ezres létszámban is ekörüli vitákat, Facebook-csoportokat szerveznek. Az egyik fanfic archivum a neten már másfélmilió ilyen fanfic művet tartalmaz De ilyen a néhány másodperces *Vine*-klippek létrehozása egy érdekes esemény lényegének ügyes képi összefoglalására, melyekből a Twitteren napjainkban már másfélmilliárd fut le naponta. A meglévő megoldások és technológiák egyes részeinek újrakeverésével való létrehozás a múltban is a változások egyik fő útvonala volt, de a digitalizálással fluiddá változás és a könnyű szétbontás ezt minden eddiginél jobban a középpontba állította. Például a Hitler-film, a Bukás egyik jelenete, a szobában tomboló diktátor és alvezéreinek felelősségre vonása ügyes szöveges feliratozással több mai hazai főpolitikus és alvezérei közötti fiktív leteremtési jelenetté alakult már át nálunk is, és százezrek mulattak az interneten keringő videókat nézve. A szoftverek fejlődésével és az internet további lehetőségeinek létrejöttével pedig ezek a technikák új és új műfajokat teremtenek még a jövőben.

**Interacting** – ez az aspektus az ember és a gépi értelem között interaktivitás létrejöttét emeli ki. Jó ideig a megokosított digitális dolgainkat is csak használtuk, és az internet is csak passzív eszköz volt a gyors emberi érintkezésekre, de mára a szoftverek és a gépi értelem fejlődésével a dolgaink mesterséges intelligenciája is kezd visszafigyelni ránk. Megfigyeli érzéseinket a komputeren történő tevékenységünk közben, és rögtön reagál rá. Az egyirányú emberi értelem versus eszköz viszonyból fokozottan *kölcsönös megfigyelési viszony jön létre* az emberi értelem és a gépi értelem között. Ennek mai példája Rosalind Picard és Rana el Kaliouby kutatása az MIT média laboratóriumában, akik kifejlesztettek egy olyan arcfelismerő szoftvert, amely az emberi érzések tucatjait tudja elkülöníteni. Ezzel a szoftverrel például a laptopunkon levő kis kamera követni tudja a szemünk mozgását, amikor egy Kindle e-book-ot olvasunk, és tekintetünkéből fel tudja ismerni, ha egy szót, kifejezést nem értünk. Ekkor az internet hatvanezer-milliárd oldaláról egy másodperc alatt betölt a lap aljára egy, a kifejezést magyarázó szöveget. Az érzelmeinket felismerő és arra rögtön reagáló arcfelismerő szoftver a legkülönbözőbb dimenzióban kölcsönös szemmel tartásra alakítja át az emberi értelem és a gépi értelem viszonyát, és ennek új és új megoldásai még csak most fognak létrejönni – állítja Kelly.

**Tracking** – a nyomon követés ez az aspektus, és ezt csak a „Nagy Testvér” bennünket figyeléseként szokták megfogalmazni, ahogy az interneten keresztülivé vált életünk minden aspektusát sok-sok évre visszamenően szemmel tudják tartani azok, akik együtt tudják nézni az összes internetes nyomunkat. Ez valóban létező jelenség, és Edward Snowden óta tudjuk már ennek tényleges mértékét is. Kelly azonban más oldalról is felmutatja, hogy a digitalizált társadalom mindenoldalú összekapcsoltsága és szoftverrel átítatott élete, milyen változásokat hoz létre. Egyik ilyen új oldal a nyomon követésünk lehetőségeiben a testi állapotaink állandó nyomon követése a néhány dolláros áron már elérhető testi érzékelők használatával, melyekkel sokan napi gyakorisággal vérnyomásukról, szívritmusukról, gyomorállapotukról, testi hőmérsékletükről, EKG funkcionálásukról stb. az információkat rögzítik, és a megfelelő egészségügyi szolgáltatás mesterséges intelligenciájára való automatikus továbbítással esténként megkapják e-mailben a legrészletesebb testi állapotok eredményt, mellékelve az ezekből következő tennivalókat. Kelly beszámol a komputertudós Larry Smarr-ról, aki napi rendszerességgel kb. száz paramétert mér a megfelelő érzékelőkkel testi állapotáról, és az

ezeket feldolgozó szoftverek révén maga tudta feltárni egy súlyos betegsége kialakulását, amit aztán utólag a klinikán meg is erősítettek.

A nyomon követés másik dimenziója az interneten folyó életünk révén nemcsak az idegenek megfigyelésünkre való lehetőségét hozza létre, hanem önmegfigyelésünket és önismeretünket is új dimenzióba helyezi. Az ember ténylegesen csak homályos emlékekkel rendelkezik életének elmúlt eseményeiről, és inkább csak egy-egy drámai ok miatt, vagy másért jelentősnek felfogott esemény miatt marad meg nyomokban az életünk egy-egy darabja, amit fényképek, vagy ma már családi videók felidézésével részben újraélhetünk. Ez azonban csak homályos képet őriz meg az életünk egészének folyásáról. Ezen változtat a jövőben az életünk mindenoldalú internetre kerülésével és az egyre szélesebben okos dolgokkal életünk információinak rögzítődése. Kelly ezt a spontán módon létrejövő életnaplónk (*lifelog*) kialakulásának nevezi. Ez nyers formában persze olyan tömegű rendszerezetlen információt jelent, aminek átnézése és rendszeres felidézése illetve összekapcsolása szintén éveket venne igénybe. De megfelelő szoftverek létrejötte és a sok év alatti tízezernyi levezésünk, képeink, Facebook-bejegyzésünk, Twitter-üzenetünk stb. percek alatti feldolgozása ezek által egy olyan elfogadható terjedelmű életpálya-összefoglalást tud létrehozni, mely révén az ember önismerete és életének átlátása új dimenziókba emelkedhet. Akinek úgy hozta az élete, hogy kivételesen életút-interjút készítettek vele az eddigiekben a hagyományos módon – nagy költségráfordítással, riporter segítségével sok óra elbeszélés felvételével, majd gépírók segítségével ennek leírásával, és sok-sok óra szövegjavítással – az tudja, hogy az így létrejött könyv nagyságú életútriportja után maga is más minőségben látta addigi életét. A homályos emlékek helyére ettől kezdve a tagolt, részletes életfolyamata került, amit akár egy-két órás újraolvasással mindig fel tudott már idézni. Az életnapló digitális nyomainkból való létrejötte és ebből szoftverek révén percek alatti életpálya leírás elkészítési lehetősége ezt már elérhetővé teszi majd minden ember számára.

**Questioning** – a fentiek révén egy új aspektusa a digitalizált és az internet révén mindenoldalúan összekapcsolódott új társadalomnak a mindenre könnyen elérhető válaszokon túl *az eredeti és eddig fel sem merült új kérdések feltétele és az erre való képesség*. A már ma is hatvanezer-milliárd oldalt kitevő interneten másodpercek alatt mindenre választ kaphatunk, és ennek tömörített ösztudásbázisaként a Wikipédia ma már huszonnyolc nyelven, harmincötmillió szócikket tartalmaz, néha kisebb tanulmányszerű részletezéssel, és ezek megbízhatósága ma már általánosan biztosított. Bárminek a begépelésével percek alatt mindenre biztos választ kaphatunk, és a Youtube, vagy más videó bázisokkal sokmillió órányi filmanyagon mindent eredetiben megfigyelhetünk. Mindez a kész tudás és ezek kézhez tartóinak a leértékelődéséhez vezetett már napjainkra is, de a jövőben Kelly még inkább megerősödni látja ezt a tendenciát. A tudás persze egyre fontosabb lesz, de ennek könnyű hozzáférhetősége bárki számára megszünteti a tudás pusztá hordozóinak kiválóságát. Ennek menetében azonban a továbbfejlődés egyre inkább azon nyugszik majd, hogy a szellemi erőfeszítések az új és eredeti látásmódok és kérdések feltevésére menjenek át. Ahogy az 1600-as évektől, a modern tudomány létrejöttével a cáfolás fontossága és az erre való képesség értéke is felmerült a tudás birtoklása és gyarapítása mellett, úgy mostantól a kész tudás bárki számára könnyű és rendszerezett hozzáférése leértékeli e tudás hordozásának a képességét. A kritikus kész tudás mögé nézés képessége, és e tudás új oldaláról megkérdőjelezése az, ami egyre inkább a tudás növelését hozza létre, és pusztá kész tudás hordozása elveszti eddigi magasra értékelt szerepét. Pablo Picasso meglepően előre látta ezt az aspektust már 1964-ban, amikor egy író barátjának kijelentette: „Computers are useless,

They only give you answers.”<sup>17</sup> Azóta persze a mesterséges intelligencia fejlődésével már a kutató szoftverek is tudnak kérdezni, de e téren még mindig vezető szerep látszik megmaradni az emberi értelemnek.

**Beginning** – mindezek az aspektusok egy nagy korszakváltásban összegződnek, melyek fokozatosan egy összemberi összefonódásban működő közösségi fajtát hoznak létre. Egy összemberi kollektív intelligenciába fonódnak bele egyre inkább a ma is már négy milliárdos létszámban az internetre ráfonódó emberek és az általuk használt komputeres mesterséges intelligenciái. Ma még csak születőben van ez a reális időben működéshez közelítő „globális elme”, de a jelzett tendenciák beteljesedésével ez néhány évtized múlva beteljesedik – véli Kelly –, és az összemberi kollektív intelligencia társadalmát a *holos* társadalmának nevezi: „I’m calling this planetary layer the holos. By holos I include the collective intelligence of all humans combined with the collective behavior of all machines, plus the intelligence of nature, plus whatever behavior emerges from this whole. This whole equals holos.”<sup>18</sup> A mai kezdetek után a régi társadalmi szerkezet a centralizált szervezetekkel, az egységre törekvésekkel stb. fokozatosan teret veszít, és a könyvben leírt tendenciák bontakoznak ki, a mindenoldalú kognifikálódás, a szellemi fluiditás, a tulajdon helyett a hozzáférés mindenek felettsége stb.

### Néhány kritikai észrevétel

Ha közelebbről szemügyre vesszük Kelly tizenegy technológiai fejlődési dimenzióját, akkor azt láthatjuk, hogy ezek között fontossági sorrend és okozatiság fedezhető fel. Mindezek középpontjában az értelem rögzítettségének folyékonyá válása áll a digitalizálás révén, a *flowing*, melynek során a korábbi írásos rögzítettség merevsége után a rögzített értelmet létrehozó ember számára az állandó újragondolás, változtatás, és az egyes értelmi részek elválasztása, illetve más kontextusra kigondolt értelmi keretbe átvitele könnyűvé vált. A szellemi szektorokban tevékenykedő egyes emberek számára már ez létrehozta a könnyű felemelkedést az értelem papíron való, fizikai rögzítettségéből az értelem állandó reflexív lebegésének állapotába. A tudós, a művész, az elméleti jogász stb. az állandó elméleti reflexiói során az eredményeit mindig csak ideiglenesen rögzíteni is képessé vált, melyek újragondolása, részleteinek könnyed megváltoztatása, egyes részletek más kontextusokra való átvitele mostantól kezdve szinte akadálytalanul lehetségessé vált. A *Flowing*, a folyékonyá válás a komputeres digitalizálás révén tehát így Kelly aspektusai között az összes többi alapja. Ahhoz, hogy ez a lehetőség a legszélesebb emberi közösségben is folyékony *osztott értelemként* működhessen, már csak egy egységesebb szerkesztői program kellett, és ez a számtalan verzió között a könnyű konvertálás mellett a Word és még egy-két más program kiemelkedése révén a ’80-as évek végére létre is jött. A folyékony és könnyen közösségivé tehető értelem aztán az internet létrejöttével valóságosan is megindult azon az úton, ahogy Kelly a *Flowing* melletti többi aspektus által létrehozott változásokat leírta. Fokozatosan minden a *Becoming*, a folytonos változásban levő létmódba kerül, és ezzel a tradicionális társadalomtól a modern felé már végbement változásra átépülés a főbb funkcionális intézmények vonatkozásában (hatályon kívül helyezhető jog, választásokon lecserélhető

---

<sup>17</sup> Kelly, 260.p.

<sup>18</sup> Kelly 288. p.

államhatalom, cáfolásig élő tudományos igazság stb.) továbbterjed, és szinte minden egyes dolgunk, közösségi intézményünk már az állandó változásában létezik. A folyékony értelem *Flowing* aspektusa a kommunikáció minden formájára kiterjedéssel a *Screening*, a Képernyő Emberének aspektusát vonja maga után a korai, centralizált TV képernyője után a mai smart tévénéig vezető úton, ezzel párhuzamosan a komputer képernyőjéig, ugyanígy a mobiltelefonálás képernyőjével, mely az okostelefonok egyre több funkcióátvételével egy általános televízió/komputer/telefon/mesterséges intelligencia képernyőjévé változik. Ezen az úton a teljes környezetünk értelmi reflexió alá vétele az addigi fizikai-biológiai létszféra dolgaira való pusztán „ráülésünk” helyett ezek értelmi reflexiókkal, kognícióval átítatódását hozta létre, így a *Cognifying*, a kognifikálódás sorrendben az előbbi aspektusok által lehetővé tett fejleményt jelent. Az *Interacting*, az okossá vált dolgaink „visszafigyelése”, és reakcióink megfigyelésével önálló működésük tevékenységünk kiegészítésére, terelésére a kognifikálódás folyamánya. Mindezek hozzájárulnak a létrehozásához az *Accesing*, a hozzáférés középpontba kerülését az eddigi tulajdonlás révén biztosított mód háttérbe kerülésével. A *Filtering*, az értékelő szűrés kényszerűsége az internet sokmillió kínálata között már csak egyszerű, kényszerű következmény, és bár fontos a kiemelés, de a tizenegy aspektus közé való felsorolásszerű befogása csak zavarja Kelly elemzéseinek értékelését. Ugyanígy a *Remixing*, a létrehozott értelmi konstrukciók részletekre bontása, és a részletek újrakeverésén alapuló hasznosítása nem tűnik egyenrangúnak a többi, alapvetőbb aspektussal. Hasonló a helyzet a *Questioning*, a kész tudás mindenki számára könnyed internetes kézhez tartásával létrejövő leértékelődés a kész tudás hordozói és tevékenysége felé, és velük szemben a Kérdező intellektus felértékelődése terén. Ezzel szemben a *Tracking*, a teljes életünk fokozatos internetre kerülésével ennek *nyomon követése* és ennek aspektusai valóban az egyes ember önismeretéhez és az egyén – közösség viszonyában alapvetőnek mondható.

Mennyiben hoznak ezek az aspektusok létre ténylegesen egy új társadalmi formációt? E változásoknak egy új társadalmi szerveződést létrehozó jellegét Manuel Castells vizsgálta még e változások kiteljesedésének egészen a kezdetén. Nézzük meg legalább néhány megjegyzésben, hogy mennyiben jelentenek újat Kelly elemzései Castells „hálózati társadalom” kategóriájához képest!

### **Manuel Castells hálózati társadalma és Kevin Kelly elemzése**

Castells a '90-es évek közepének technológiai állapotát alapul véve írta meg trilógiáját a hálózati társadalom kialakulásáról.<sup>19</sup> Ez egyrészt az érzékét dicséri, hogy már ilyen korán meg tudta látni a digitalizálódás és az internet hatásainak messze mutató következményeit, másrészt azonban az elmúlt húsz év fejleményei e téren mutatják, hogy túl korán írta meg ezt a trilógiát. A mesterséges intelligenciának és az azon nyugvó robotizációnak az általa feltettnél sokkal mélyebb átalakító hatása már ma is látható, és a további radikális változások tendenciái ma már sok szempontból elavulttá teszik Castells elemzéseit. Kevin Kelly ezeket már alapul vevő elemzései így a Castells által még nem látott változási potenciált mutatják meg. Castells „földhözragadtabb” elemzése azonban arra is jó, hogy Kellynek a reális társadalmi viszonyokat félretoló elemzéseit realistábban tudjuk szemügyre venni.

---

<sup>19</sup> Az eredetileg 1996-97-ben megjelent trilógia köteteit magyar nyelven 2005-2007-ben adták ki, lásd Manuel Castells: A hálózati társadalom kialakulása. Gondolat Kiadó. Budapest, 2005; Az identitás hatalma 2006; Az évezred vége. 2007.

Kelly ugyanis feltehetően túlzottan optimista a ma *általán már* mesterien kezelt és ismert szoftveres világ *mindenki általi* könnyű elsajátításában és használatában. Az egyszerű mobil- és internethasználat könnyen terjed az átlagos intelligenciával rendelkezők körében is, de az egyre bonyolultabb okos eszközök teljes értékű használata már ma is csak a képzetlenebb rétegek kis töredékénél lehetséges. A fokozódóan kognifikálódott környezetet pedig talán még kevesebben tudják majd teljes értékűen használni a jövőben. Inkább az a valószínű, hogy a nyugati társadalom képzetlenebb felső rétegei és a digitális világ használatától lemaradó alsó rétegek között még tovább nyílik az elszakadás, és a kollektív intelligenciába belefonódó töredék-emberiség és az ettől egyre inkább elszakadó alsóbb tömegek szinte megszűnnek egy közös emberiségbe tartozónak látni egymást. Emellett egy másik kritika lehet Kelly jövő víziója felett, hogy nem veszi eléggé figyelembe a nyugati gondolkodástól eltérő és vele ellenséges civilizációk létét (főként az iszlám másfél milliárdos tömegét) az egységes összemberi kollektív intelligencia létrejöttének feltevésénél. Az elemzése helytállóbb lenne, ha a nyugati civilizáció és a vele békésen együtt élő ázsiai civilizációk (a kínai, a hindu stb.) adnák csak az emberiséget. A demográfiai arányokat tekintve azonban ezek a stagnáló vagy radikálisan csökkenő népességű civilizációk, és az iszlám a robbanásszerű növekvő rész az jövőbeli emberiség életében.

Rátérve Castells és Kelly kölcsönös korrigálási lehetőségeire az első korrigálást Castells egy jó kiemelésével kell kezdeni. Szemben ugyanis Kelly optimista álláspontjával az összemberiségnek a kollektív szuperintelligenciába felemelkedéséről, Castells jól látja, hogy már mára is egy egyre élesedő kettébojlás jött létre a komputeres világ szoftverjeivel mesterien bánó információtermelők és a pusztán „emberi terminálként” tevékenykedő, szakképzetlen munkaerő között.<sup>20</sup> Az integrálódó kollektív intelligencia embertömegei közé tehát csak nagyon szelektíven tudnak felemelkedni az egyes embercsoportok, és inkább az eddig is megfigyelhető elit-tömeg elkülönülés további fokozódását lehet itt várni. A Kelly által mára már megtapasztalt, mai szintű okos intelligencia a legkülönbözőbb eszközökben pedig még inkább csak a legmagasabban képzett szuperelit kiváltságává teszi a komplex szoftveres eszközök értő felhasználását, és ez még inkább a Castells által kiemelt leszakadást valószínűsíti a széles alsóbb tömegek számára.

Ez a leszakadás pedig még szélesebben létrejöhet, ha ezt Castells egy mára már hibásnak minősíthető álláspontjával kötjük össze. Castells ugyanis 1996-ban még úgy látta a munkaerő átalakulási trendjeit, hogy bár szűnnek meg munkahelyek a robotizáció és az információalapú termelés létrejöttével, de ez legalább ugyanannyi új munkahely létrejöttével kap ellensúlyozást, és végül inkább még több lesz az emberi munka számára a lehetőség – természetesen a szükséges átképzések után.<sup>21</sup> Az elmúlt húsz év mesterséges intelligencia fejlesztései, az önjáró autók és a minden házimunkát elvégezni képes robotok mára elért valósága, továbbá a 3D-nyomtatás egész ipart átalakító hatásai és egy sor további komputeres fejlesztés mutatják Castells tévedését. Ezek révén pedig akár az emberi társadalom egy-két

---

<sup>20</sup> „Az információ korának valóban alapvető társadalmi választóvonalai a következők: először, a munkaerő belső tagolódása a z információtermelőkre és pótolható szakképzetlen munkaerőre. Másodsor, a társadalom egy jelentős részének kirekesztése - azoké a kiszuperált egyéneké. akiket mint munkásokat./fogyasztókat már elhasználtak, emberi fontosságukat pedig figyelmen kívül hagyják” (Castells 2005:429-430.)

<sup>21</sup> „Új kísértet járja be Európát (nem Amerikát, és Japánt sem annyira): az információs technológiák elterjedésének hatására kialakuló munkanélküli társadalom rémképe, ami az üzemekben, az irodákban és a szolgáltatások terén egyaránt félelmet kelt. Ám ha közelebbről szemügyre vesszük ezt a kísértetet, akkor (...) kiderül, hogy ez is inkább egyfajta színpadi trükk eredménye, nem ijesztő valóság. Ezeket a félelmeket ugyanis hosszú távon nem támasztják alá a történelem tanulságai, de az aktuális tapasztalati bizonyítékok, az OECD országok foglalkoztatási előrejelzései és a gazdaságelmélet sem.” Castells 2005, 360.p.

százaléka által elvégzett tevékenységek elláthatják a többmilliárdos emberiség szükségleteit. Ám felvetődik a kérdés, hogy a semmittevésre kényszerített – és a legmagasabb szellemi kreativitást igénylő maradék munkára amúgy is alkalmatlan – sokmilliárd ember létezését vajon elviseli-e a kisszámú szuperelit? Egy ilyen helyzet a történelem eddigi tanulságai szerint sokáig nem állhat fenn. De a másik oldalról is: milyen robbanások jöhetnek létre e helyzetben az eltartott és az értelmes tevékenységekből kirekesztődő többmilliárdos tömegű embercsoportok részéről? A Castells által a mai állapotok leszakadt tömegei és térségei leírására használt „negyedik világ” (nagyvárosi nyomornegyedek és egész országrészek) kategória, illetve ezeknek a „globális bűnöző gazdaság” felépítésének tartalékaiként felmutatása még elegendő elemzésnek tekinthető. De ha a teljes társadalmak legnagyobb többsége ebbe a leszakadt kategóriába kerül, az alig egy-két százalékos szuperelit társadalmában, akkor ez a kép már nem megfelelő. Jóslatokba bocsátkozni nem érdemes, de azt le lehet szögezni, hogy egy ilyen helyzet hosszabb távon nem állhat fenn.

Még egy mára már tévesnek minősíthető állítást jelent Castellstól a migráció problémátlanságának feltevése. Igazi szellemi kozmopolitaként<sup>22</sup> – ráadásul a marxisták internacionalizmusának hitére alapozottan – semmi gondot nem lát az európai társadalmak felbomlásában és a migránsok tömeges beáramlásában, inkább csak azt a következtetést vonja le, hogy ez utóbbiak elnyomva tartása nem engedi meg számukra az elsőrendű állampolgárrá válást.<sup>23</sup> Vele szemben – és Kelly optimizmusával szemben – napjaink iszlám tömegeinek szinte teljes mértékű integrálhatatlansága a Nyugat kultúrájába inkább egy kettéhasadt európai jövőt valószínűsít. A demográfiailag összeroppanó és elöregedő európai népesség a nagyvárososokban polgárháborús állapotok között él majd, és a milliós iszlám tömegek fanatikusainak tízezreivel kell mindennapos küzdelmeket folytatnia, miközben a másik dimenzióban a legszűkebb szuperelit kis csoportjai védett és elzárt intézeteikben a mesterséges intelligencia egyre magasabb fokait fejlesztik ki, és tudják közrebocsátani a munka átvételére. Az egymást keresztező jövőképek mindegyike hozza a maga problémáit, és nem lehet tudni, hogy ezek miként erősítik fel egymást a robbanást előrehozva, vagy csak a káoszt növelik a nagy robbanások elmaradásával. Ezekhez jöhet még, ha e fejlemények közben Kurzweilék víziója az emberi értelem ellenőrzésétől függetlenné vált, és fölé növekvő mesterséges intelligencia realitássá válik a következő évtizedekben. Ekkor az ezt létrehozó szuperelit maga is bekerülne a világot irányító mesterséges intelligenciától leszakadók táborába, mint ahogy az emberi civilizációk háborúja az iszlám fanatikusaival szemben is hamar lezárulna. De a legnagyobb kérdés ekkor az egységesen alárendeltségbe került emberiség és az önállóvá vált mesterséges intelligencia viszonyára vonatkozna, és erre válaszkísérleteteket már láttuk, különösen Nick Bostrom elemzéseiben.<sup>24</sup> Ezek pedig mind csak pesszimista verziók voltak.

Összegezve, épp az európai és a tágabb nyugati civilizáció sorsának bizonytalansága miatt nem lehet még kísérletet tenni a Kelly által Castellshez képest már naprakészebben bemutatott technológiai tendenciák és a kollektív szuperintelligencia megvalósulásának

---

<sup>2222</sup> Castells a '60-as években Spanyolországból forradalmi diákvezérként elmenekülve a franciáknál végezte el az egyetemet, és 1968-ban már Párizsban tanított szociológiát mint tanársegéd, és azóta is zömmel az USA-ban kutat.

<sup>23</sup> „A „bevándorló” címke alkalmazása diszkriminált kisebbségre jól példázza a törökök helyzete Németországban.” És a békés egymás mellett élés lehetőségét így látja: „Az idők során családi, baráti és ismeretségi hálózatok fejlődnek ki, s a fejlett kommunikációs és közlekedési rendszerek milliók számára teszik lehetővé, hogy a két ország között ingázva éljenek,” Castells 2005, 187. p. Castells ezt nevezi transznacionalizmusnak „alulnézetből”

<sup>24</sup> Lásd Nick Bostrom.: Szuperintelligencia. Ad Astra Kiadó. Budapest. 2015, különösen 171-187. p.

jövőbeli állapotáról. A Castells által alulbecsült technológiai változások elért állapota az elmúlt húsz év alatt tanácsolja, hogy óvatosan bánjunk a történelmi tapasztalatokkal e téren, mert oly mértékben felgyorsult ez a technológiai változás, és olyan mélyen érinti az emberi létezés alapjait, hogy az eddig mindig megbízható történelmi tanulságok egyszerűen használhatatlanná válnak. Így pedig felértékelődik Kevin Kelly elemzésének elvontsága is, aki csak absztrakt módon vázolta a jelzett tizenegy technológiai tendencia összefonódásait.



**MARTON GÉZA, az objektív felelősség tanának képviselője – dokumentumok  
levelezéséből**

**GÉZA MARTON, adhérent de la doctrine de la responsabilité objective – documents  
pris de sa correspondance<sup>2</sup>**

*I.*

Négy eredeti francia nyelvű levelet és azok magyar fordítását teszünk közzé MARTON GÉZA (1880-1957) hagyatékából. Ezek a levelek értékes dokumentumai a római jog tekintélyes professzora, a "Les fondements de la responsabilité civile" (Paris, 1938.) szerzője széleskörű nemzetközi kapcsolatainak. Tárgyuk az objektív felelősség a magánjog területén.

A közölt levelek a Henri Capitant Társaság (Association Henri Capitant) 1939-ben, Montréal-Québecben tartott első, Nemzetközi Kongresszusát követően íródtak. A kimagasló jelentőségű nemzetközi konferencia központi témája a polgári jogi felelősség volt. Három levél szerzője MARTON GÉZA.

Az időrendi sorrendben közölt első levélben GEORGE PLASTARA (1881-1950) professzorral, bukaresti román kollégájával, aki a polgári jog tanára, veszi fel a kapcsolatot MARTON GÉZA. PLASTARA nézetei nagyon közel álltak a MARTON GÉZA képviselte magánjogi doktrínához. A magánjog neves, elismert művelője, PLASTARA is az objektív felelősség híve, elsősorban a deliktuális felelősség körében. Itt utalunk arra, hogy a bukaresti civilista nem osztja OCTAVIAN IONESCU (1901-1990), "La notion de droit subjectif dans le droit privé" (thèse, Paris, 1931.) című munka szerzőjének a felelősséggel kapcsolatos szubjektivista felfogását. Említést érdemel, hogy a magánjog és jogfilozófia jeles művelője, IONESCU a kivételesen nagy nemzetközi tekintélynek örvendő GEORGES RIPERT (1880-1958) szubjektivista doktrínáját követi.

A második GEORGE PLASTARA válaszlevele, melyben őszinte örömét és együttműködési készségét fejezi ki. Erre a levélre válaszol MARTON GÉZA a harmadik levélben.

A negyedik levélben MARTON GÉZA a Montréal-Québec-ben tartott kongresszus másik résztvevőjét, az objektív felelősségről vele hasonlóan vélekedő HENRY BLOM USSING (1886-1954) professzort, a koppenhágai egyetem jogi karának tanárát keresi meg együttműködési szándékkal.

*II.*

On trouve ci-dessous quatre lettres de l'héritage de GÉZA MARTON (1880-1957), professeur du droit romain à la Faculté de droit de l'Université de Budapest. Elles furent écrites à propos du premier Congrès International de l'Association Henri Capitant qui eut lieu à Montréal-Québec en 1939, dont le sujet principal fut la responsabilité civile. Elles sont de bons exemples des relations internationales à l'échelon très élevé que pouvait avoir le professeur à son niveau. Leur thème est la responsabilité objective et trois des quatre lettres furent écrites

---

<sup>1</sup> Egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, email: gabor.hamza@ajk.elte.hu

<sup>2</sup> A leveleket magyar nyelvre Szőnyi Viktor fordította. Az áttekintés elkészítésében segítséget nyújtott Deák Péter, az ELTE ÁJK hallgatója.

par GÉZA MARTON lui-même. Sa dédicace envers l'idée objectiviste en droit civil, notamment en matière de la responsabilité, surtout délictuelle, est évidente.

Dans la première lettre il se met en contact avec GEORGE PLASTARA (1881-1950), professeur honoraire du droit civil général et de procédure civile à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest, avec l'intention de coopération. La deuxième lettre est la réponse de GEORGE PLASTARA à laquelle GÉZA MARTON répond en exposant de nouveau ses idées relatives à la responsabilité objective en droit civil. PLASTARA ne partage pas la doctrine des „subjectivistes” dont le représentant le plus connu à l'époque en Roumanie fut OCTAVIAN IONESCU (1901-1990), l'auteur de l'ouvrage "La notion de droit subjectif dans le droit privé" (Thèse, 1936). Il faut mentionner que le maître de IONESCU fut le grand civiliste français, Georges Ripert (1880-1958).

Dans la quatrième lettre GÉZA MARTON prend contact avec un autre professeur du Congrès d'autrefois, dont les vues sont très proches des siennes, HENRY BLOM USSING (1886-1954), professeur de la Faculté de Droit de l'Université de Copenhague.

Budapest, le 19 février 1948

*Monsieur et très honoré Collègue,*

Dans le compte rendu du premier Congrès International de l'Association Henri Capitant à Montréal-Québec 1939 - qui m'est arrivé seulement tout récemment - je lis votre intéressant rapport sur le problème de la nécessité de la faute dans la responsabilité civile, le seul dans le livre qui ait pris parti résolument en faveur de la responsabilité objective. (Le rapport de M. USSING, rapporteur danois, s'arrête à mi-chemin.)

Moi-même qui m'occupe depuis quelques 30 ans de ce problème, j'ai pris le même parti dans mon livre paru en 1938 chez Sirey sous le titre "Les fondements de la responsabilité civile", où j'ai essayé de démontrer la fausseté, illogicité et l'insuffisance pratique de cette notion que la doctrine traditionnelle appelle, à tort à mon avis, "faute", et de construire un système de responsabilité qui ne s'appuie plus sur la faute.

Je sais très bien que les représentants de cette théorie objective sont assez rares dans la science européenne du droit. Il y a d'autant plus de besoin que les partisans du nouveau courant d'idées se connaissent l'un l'autre. C'est par ce motif que je saisis l'occasion qui me s'offre par le voyage de mon ami et ancien élève M. le docteur ETIENNE BENKŐ, délégué du ministère de la justice, à Bucarest, pour vous envoyer par lui mon livre susmentionné et un extrait de la Revue Trimestrielle de 1935., où j'ai exposé mes idées sur la question, et vous prier de m'envoyer, si vous en avez, vos publications sur ce thème autant que vous en avez d'exemplaires disponibles. M. BENKŐ sera si aimable les apporter en rentrant. Je serais heureux d'avoir le tome IV. de votre Cours, cité dans le rapport, où vos idées sont certainement exposées supposé que le livre se vend séparément. Veuillez bien informer M. BENKŐ, où il peut me le procurer.

Veillez agréer, Monsieur et cher Collègue, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

GÉZA MARTON

(Fordítás) Budapest, 1948. február 19.

*Igen Tisztelt Kolléga Úr!*

A Henry Capitant Társaság első, 1939-ben Montréal-Québecben tartott Nemzetközi Kongresszusának beszámolójában - amely csak most jutott el hozzám - olvasom az Ön érdekes dolgozatát a vétkesség szükségességének a problémájáról, a polgári jogi

felelősségben, az egyetlen olyan dolgozat a könyvben, amely határozottan állást foglalt az objektív felelősség mellett. (Ussing Úr, a dán résztvevő dolgozata megáll félúton).

Én magam, aki mintegy 30 éve foglalkozom ezzel a problémával, ugyanezt az utat választottam 1938-ban a Sirey-nél megjelent "Les fondements de la responsabilité civile" című könyvemben, ahol a megpróbáltam rámutatni annak a fogalomnak a hibás, logikátlan voltára és gyakorlati elégtelenségére, amelyet a hagyományos tan használ, véleményem szerint helytelenül, "vétkességként", és megpróbáltam megalkotni a felelősségnek egy olyan rendszerét, amely nem támaszkodik többé a vétkességre.

Nagyon jól tudom, hogy ennek a tárgyilagos teóriának a képviselői meglehetősen ritkák az európai jogtudományban. Annál nagyobb szükség van arra, hogy az új eszmeáramlat hívei ismerjék egymást. Ez okból ragadom meg az alkalmat, amely barátom és volt tanítványom, az igazságügyi minisztériumból Bukarestbe küldött DR. BENKŐ ISTVÁN útjából fakad, hogy vele Önnek elküldjem a fent említett könyvemet és egy kivonatot az 1935-ös Revue Trimestrielle-ből, ahol kifejtettem álláspontomat a kérdéssel kapcsolatban, és hogy megkérjem Önt, hogy ha vannak publikációi e témában, küldjön nekem belőle, feltéve ha vannak rendelkezésére álló példányai. Benkő úr lesz olyan kedves és elhozza azokat visszatérően. Örülnék az értekezés IV. kötetének, amelyet a dolgozatában idéz, ahol bizonyára kifejti gondolatait, feltételezve, hogy a könyv részekre bontható. Legyen szíves jól informálni Benkő urat, hogy hol szerezheti meg azokat.

Kérem, hogy fogadja, tisztelt Kolléga Úr, legkiválóbb jókívánságaimat.

MARTON GÉZA

Bucarest, le 16 mars 1948.

*Mon cher et éminent Collègue,*

Je vous suis infiniment gré de m'avoir tiré par votre lettre de l'état de torpeur où j'étais projeté et de m'avoir rendu, ne fusse que pour un moment, sur notre terrain de prédilection à nous deux.

Et d'abord, comment vous remercier davantage pour l'envoi de votre grand et célèbre ouvrage sur la responsabilité civile, ainsi que de celui des Obligations de résultat et obligations de moyens. Deux intéressants livres qui prendront leur place d'honneur dans ma bibliothèque.

Votre passion pour la théorie de la responsabilité objective, passion qui m'était de vieille date comme devient maintenant d'autant plus légitime que cette théorie commence à gagner du terrain et à recevoir des consécration dans le droit positif des différents pays.

Pour ce qui me concerne, je me trouve très désappointé de ne pouvoir vous offrir un hommage de mon cours de droit civil, paru en 1920 dans l'édition du "livre roumain" (Cartea româneasca) qui a été complètement détruite par les bombardements. Mon regret est autant plus vif que ç'eût été un grand honneur pour moi d'avoir su que mon modeste travail se trouvait dans votre bibliothèque.

Quoique le moi soit haïssable, je ne puis m'empêcher d'insister encore sur un côté qui me regarde, à savoir sur mes travaux en cours d'impression avec lesquels je me trouve encore plus au dépourvu.

Je dois d'abord vous dire que j'ai pris connaissance de la publication de mon rapport sur la responsabilité seulement par votre aimable lettre mais je n'ai pas vu le livre où il est contenu et ne suis pas sûr non plus qu ce livre soit parvenu dans le pays.

En outre, il y a pour le moment une difficulté réelle de faire imprimer chez nous les ouvrages juridiques. Je possède en manuscrit un travail si la responsabilité civile, ainsi que tant d'autres travaux de spécialité, me je saurais entrevoir l'espoir de les voir imprimés, quoique j'ai obtenu l'autorisation de la censure à cet effet.

C'est plus que du désappointement ce qui m'arrive avec "nouveau traité théorique et pratique de procédure civile" que j'ai sous presse et dont ont paru jusqu'à présent 600-700 pages et dont le reste se prépare si difficilement qu'il est impossible de prévoir la fin de l'apparition.

Dans ces conditions, veuillez donc bien m'excuser de ne pouvoir vous envoyer pour le moment que quelques vieux travaux, pas même de ceux où je m'occupais dans le temps du code civil de l'avenir.

Croyez, mon très cher Collègue, à mes meilleurs sentiments.

GEORGE PLASTARA

Professeur honoraire de droit civil  
général et de procédure civile à la  
Faculté de Droit l'Université de Bucarest

(Fordítás) Bukarest, 1948. március 16.

*Kedves és kiváló Kolléga Úr!*

Végtelenül hálás vagyok Önnek, hogy levelével kihúzott hosszabb idő óta tartó depressziómból - nem is csak egy pillanatra - és, hogy visszavezetett a kettőnk kedvenc témájához.

Továbbá, hogyan köszönjem meg, hogy elküldte nagy és híres munkáját a polgári jogi felelősségről, valamint az "Obligations de résultat et obligations de moyens"-t. Két érdekes könyv, melyek kitüntetett helyet kapnak a könyvtáramban.

Az Ön lelkesedése az objektív felelősség teóriájáért, az a lelkesedés, amely nálam régóta megvan, és most annál is inkább létjogosultságot nyer, hogy ez a teória teret kezd nyerni és elfogadottá válni a különböző országok tételes jogában.

Ami engem illet, vigasztalhatatlan vagyok, hogy nem tudok Önnek egy tiszteletpéldányt följánlani a polgári jogi értekezéséből, amely 1920-ban jelent meg a "Cartea româneasca" kiadásában, amely a bombázások következtében teljesen megsemmisült. Sajnálatom annál is nagyobb, mert nagy megbecsülés lett volna számomra azt tudni, hogy szerény munkám az Ön könyvtárában megtalálható.

Bármennyire is viszolygok tőle, de nem tudom megállni, hogy ne emlegetsem fel még azt az engem érintő tény, hogy értesültem műveim kinyomtatásáról, ami által még kisemmizettebbnek érzem magam.

Először is azt kell mondanom Önnek, hogy a felelősségről szóló tanulmányom publikálásáról csak kedves levele útján értesültem; de nem láttam a könyvet, amelyben megjelent és nem is vagyok biztos benne, hogy ez a könyv bejut az országba.

Azon kívül jelenleg valóban nehéz nálunk jogi műveket publikálni. Van egy kézirat munkám a polgári jogi felelősségről, és vannak más ilyen munkám is, bárcsak merhetném remélni, hogy nyomtatásban lássam őket, noha a cenzúra engedélyét ez ügyben már megkaptam.

Több mint csalódás az, ami engem ér a "polgári eljárásjog új elméleti és gyakorlati kézikönyvével", amely most van nyomdában, és amelyből 600-700 oldal jelent meg idáig, a maradék pedig olyan nehezen készül, hogy lehetetlen a megjelenést előre látni.

Ezen körülmények között kérem, nézze el, hogy csak néhány régi munkát tudok küldeni, nem azokból, amelyekben a jövőbeli polgári törvénykönyvvel foglalkoztam.

Kérem, hogy fogadja, kedves Kollégám, legjobb kívánságaimat.

GEORGE PLASTARA

az általános polgári jog és a polgári eljárásjog tiszteletbeli professzora  
a bukaresti egyetem jogi karán

Budapest, le 30 avril 1948.

*Monsieur et cher Collègue,*

Fortement occupé, c'est avec un retard considérable - et je vous en demande pardon - que je puis vous remercier de votre aimable lettre de 16 /III., et du recueil amical que vous avez prêté à mon ami et ancien élève. M. ETIENNE BENKŐ qui m'en a référé avec une vive joie et reconnaissance, et remercie aussi de vos oeuvres que vous avez bien voulu m'envoyer par lui.

Quant à ces dernières, elles me font regretter que je ne pouvais pas connaître de plus près celles qui touchent directement notre thème commun, la responsabilité objective. Mais j'espère qu'après que les années des difficultés économiques que nous vivons actuellement passeront, vous les pourrez faire imprimer et je pourrai lire ces dernières aussi.

Moi-même, je suis occupé, en ce moment, au même soin de pouvoir faire paraître d'une façon quoi comme en français une étude de moindre étendue (a-b feuilles imprimées) dans laquelle je veux démontrer, dans la forme d'un projet de loi préparé nettement sur ces bases objectives, qu'on peut édifier un système de responsabilité civile sans en recourir à l'idée de la faute, cette dernière n'y jouant qu'un rôle auxiliaire. Dans l'exposé des motifs je me propose de résumer les éléments de ma théorie sur les fondements de la responsabilité civile, légèrement modifiée depuis la publication de mon livre que vous connaissez. S'il me réussira de réaliser ce projet, de m'empresserai à vous envoyer un exemplaire.

Enfin je veux vous informer sur le compte rendu du Congrès de Québec-Montréal que j'ai acquis, moi-même, à grand'peine, à un prix terriblement haut. (Un de mes collègues me l'a apporté de Paris personnellement). Le gros volume (paru en avril 1940, en Montréal 802 pages, prix 3 dollars) s'occupe, dans tout son ensemble, des questions de la responsabilité civile, notamment: 1. de la nécessité d'une faute dans la responsabilité (p. 27-313., votre rapport p. 267-274.); 2. de la responsabilité dans les transports (p. 315-380); 3. de la responsabilité des faits des choses (p. 451-610.); 4. de Tabus du droit dans la responsabilité (p. 611-794); Clôture de Congrès, résumé des conclusions. (795).

Veillez agréer, cher Collègue, l'expression de mes meilleurs sentiments.

GÉZA MARTON

(Fordítás) Budapest, 1948. április 30.

*Kedves Kolléga Úr!*

Rengeteg elfoglaltságom miatt jelentős késéssel tudom csak megköszönni - és ezért elnézését kérem - március 16-i levelét és a kedves fogadtatást, amiben barátomat és volt tanítványomat részesítette. Benkő István úr őszinte örömmel és hálával számolt be róla, és szintén köszönöm az Ön munkáit, amelyeket volt olyan kedves általa elküldeni. Ami ez utóbbiakat illeti, nagyon sajnálom, hogy nem tudtam közelebbről megismerni azokat, amelyek közvetlenül érintik témánkat, az objektív felelősséget. De remélem, hogy a jelenlegi gazdasági nehézségekkel telt évek elmúltával sikerül azokat nyomtatásban megjelentetnie, én pedig ez utóbbiakat is elolvashatom.

Én magam ugyanazzal a gonddal vagyok elfoglalva, hogy franciául is megjelentethessek egy kevésbé terjedelmes tanulmányt (a-b nyomtatott lapok), amelyben be kívánom mutatni egy tisztán az objektív alapokon nyugvó törvénytervezet formájában, hogy anélkül is fel lehet építeni a polgári jogi felelősség rendszerét, hogy visszatérnénk a vétkesség gondolatához és ez utóbbi csupán kiegészítő szerepet játsszék. A motívumok kifejtésében össze szándékozom foglalni a polgári jogi felelősség alapjairól szóló teóriám elemeit, amelyek kissé megváltoztak az Ön által is ismert könyvem megjelenése óta. Ha sikerül mindezt véghezvinnem, feltétlenül küldök Önnek egy példányt.

Végül szeretném Önt informálni a Québec-Montréali kongresszus beszámolójáról, amelyet magam is nagy nehézségek árán és rettenetesen magas áron szereztem meg. (Egyik kollégám

személyesen hozta Párizsból.) A hatalmas kötet (amely 1940. áprilisában jelent meg 802 oldalon Montréalban, 3 dollár) egészében a polgári jogi felelősséggel foglalkozik, mégpedig: 1. A vétkeesség szükségessége a felelősségben (27-313. o., az Ön dolgozata 267-274. o.); 2. A felelősség a fuvarozásban (315-380. o.); 3. A dolgok tényeiért való felelősség (451-610. o.); 4. A joggal való visszaélés a felelősségben (611-794. o.); A Kongresszus záróülése, a konklúziók összefoglalása (795.).

Kérem fogadja, kedves Kolléga Úr, legjobb kívánságaimat.

MARTON GÉZA

Budapest, le 2 mai 1948.

*Monsieur et éminent Collègue,*

Entre les rapports adressés au Premier Congrès International de l'Association Henri Capitant (Québec-Montréal 1939.) je lis votre intéressante étude sur le problème de la nécessité de la faute dans la responsabilité civile. (Compte rendu p.109-122.)

J'ai déjà connu sommairement, par l'intermédiaire du livre de M. Lundstedt (Unwissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft) votre avis sur l'importance de l'idée de la prévention dans le système de la responsabilité civile. De la lecture du présent rapport j'ai appris aussi que vous donnez lieu, dans une large mesure, au principe de la responsabilité objective, si non, comme à une règle générale tout de même comme à une règle singulière, auxiliaire, ayant lieu en de cas où si le serait motivée par la nature dangereuse de l'acte fondant la responsabilité.

Dans tous les deux points vos idées sont conforme aux miennes que j'ai développées en moi au cours d'une contemplation de quelque 20-25 ans, à la différence pourtant de vous que je vais encore plus loin en cela que je ne vois, dans la responsabilité naissant d'une acte illicite, qu'un seul principe générateur, celui de la prévention, et un seul principe modérateur, celui de l'équité sociale reposant sur l'idée du plus grand intérêt social (RUDOLF MERKEL): tous les deux éléments objectifs. Dans mon système la faute ne joue qu'un rôle modérateur: où elle est présente, la prévention peut se faire valoir dans toute sa force, dans toute sa rigueur, mais en elle-même, elle ne peut engendrer une responsabilité. En faire un principe fondamental du système fut la plus grande erreur de la théorie, une erreur qui a défiguré le système et a empêché la vraie compréhension du phénomène de la responsabilité civile.

J'ai exposé tout cela déjà dans mon livre paru en 1938 sous le titre "Les fondements de la responsabilité civile" (Paris chez Sirey) que vous ne semblez pas encore avoir connu au moment où vous avez écrit votre rapport (en 1938) et, peut-être, ne le connaissez pas encore aujourd'hui.

Pourtant, je crois que nous sommes, nous partisans du principe objectif de la responsabilité, si peu en nombre que nous devons nous connaître réciproquement. Nous trouverons, certes, de nouveaux points de vue, utilisables dans notre propre système.

C'est à cette raison que je m'adresse à vous en vous priant de vouloir bien m'informer, si, en dehors du rapport susmentionné, avez-vous publié une étude où vous avez exposé ou résumé vos idées sur la responsabilité dans une langue qui m'est accessible (Français, allemand, anglais)? Je serais heureux de les connaître. En échange, je vous enverrais volontiers mon livre cité ci-dessus. Il est superflu de dire que je serais heureux à apprendre votre avis, votre critique sur les idées.

Veillez agréer, Monsieur et cher Collègue, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

GÉZA MARTON

professeur du droit

romain à la Faculté de  
droit de Budapest (Hongrie)

(Fordítás) Budapest, 1948. május 2.

*Kedves és kitűnő Kolléga Úr!*

A Henri Capitant Társaság első Nemzetközi Kongresszusára (Québec-Montréal 1939.) küldött referátumok között olvasom érdekes tanulmányát a vétkesség szükségességének a problémájáról a polgári jogi felelősségben (Beszámoló 109-122. o.).

Az Ön véleményét a megelőzés gondolatának fontosságáról a polgári jogi felelősség rendszerében összefoglalt formában már Lundstedt úr könyvében keresztül (Unwissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft) megismertem. A jelen dolgozatot elolvasva azt is megtudtam, hogy Ön nagy helyet szentel az objektív felelősség alapelveinek, még ha nem is mint egy általános szabálynak, de mint egy kivételes, kiegészítő szabálynak, amely azokban az esetekben jut szerephez, amikor a felelősségalapító cselekmény veszélyes jellegű.

Az Ön elképzelései mindkét ponton egyeznek az enyéimmal, amelyeket mintegy 20-25 évnyi elmélkedés során dolgoztam ki, mégis azzal a különbséggel, hogy Önnél én még tovább megyek abban, hogy a jogellenes cselekményből fakadó felelősségben csak egyetlen alapvető keletkezési forrást látok, a megelőzést, és egyetlen alapvető mérséklő erőt, a nagyobb társadalmi érdek eszményén nyugvó társadalmi méltányosságot (RUDOLF MERKEL): mindkét tényező objektív. Az én rendszeremben a vétkesség csak módosító szerepet játszik: ahol jelen van, a megelőzés teljes erejével, teljes szigorúságában érvényesülhet, de önmagában nem alapíthatja meg a felelősséget. Az elmélet legnagyobb hibája az volt, hogy ezt a rendszer alapelvevé tette, egy olyan hiba, amely eltorzította a rendszert és megakadályozta a polgári jogi felelősség jelenségének igazi megértését.

1938-ban "Les fondements de la responsabilité civile" címmel Párizsban a Sirey-nél megjelent könyvemben mindezt kifejtettem, amit, úgy tűnik, Ön még nem ismert dolgozatának megírásakor (1938) és talán még ma sem ismeri.

Mégis úgy gondolom, hogy mi, a felelősség objektív alapjának hívei, oly kevesen vagyunk, hogy kölcsönösen ismernünk kell egymást. Saját rendszerünkben biztosan fogunk találni új, használható nézőpontokat.

Ez okból fordulok Önhöz, kérve, hogy legyen szíves informálni, ha a fent említett dolgozaton kívül publikált már tanulmányt, ahol kifejtette vagy összegezte gondolatait a felelősségről, olyan nyelven, melyen értek (francia, német, angol). Örölnék, ha megismerhetném azokat. Cserébe szívesen elküldeném Önnel a fent említett könyvemet. Főleges mondanom, hogy szívesen venném kritikai észrevételeit nézeteimről.

Kérem, hogy fogadja, kedves Kolléga Úr, legkiválóbb tiszteletem kifejezését.

MARTON GÉZA

a római jog professzora  
a budapesti jogi karon (Magyarország)

**Az alkotmányos történelmi vívmányok szerepéről a normakontrollban – Szélgjegyzetek  
Vörös Imre akadémiai székfoglaló előadásához**

A főcímben foglalt problematika az Alaptörvény megszületésével szinte egy időben fontos témájává vált hazai jogirodalmunknak. Számos kötet, tanulmány és konferencia vette vizsgálat alá az elmúlt években az Alaptörvényt, és ennek során szinte mindig hangsúlyos kérdésként exponálódott a *történelmi alkotmány*, valamint annak azon köre, amelyet az Alaptörvény lakonikus tömörséggel *vívmányok*ként azonosít. A számos esemény közül azonban kiemelkedik egy, amely nem csupán ünnepélyessége okán érdemel különös figyelmet, hanem azért is, mert egy fontos részterület összegzését is jelenti. Fontos szakmai eseménynek voltak tehát a tanúi mindazok, akik 2016. október 4-én a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében összegyűltek meghallgatni Vörös Imre professzor akadémiai székfoglalóját. A közel másfélórás előadás közönségének figyelmét mindvégig azonos intenzitással fenntartani képes előadó igen szerényen kérte hallgatóinak elnézését, hogy az Alaptörvénynek mindössze egyetlen mondatát kísérli meg körüljárni, egyaránt figyelemmel azonban az abban rejlő probléma elméleti és gyakorlati vonatkozásaira is. Az elemzés alá vett mondat a következő: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történelmi alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”<sup>2</sup>

Am Vörös Imre valójában még ennél is szűkebb területet tett vizsgálat tárgyává, hiszen *A történelmi alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában*<sup>3</sup> című székfoglaló előadás a hivatkozott mondatnak is csupán egyetlen aspektusára, az Alaptörvény rendelkezéseinek a *történelmi alkotmány vívmányaival* való összefüggéseire összpontosított. A székfoglaló persze nem csupán a tárgyhöz kapcsolódó terjedelmes irodalom<sup>4</sup> alapos feldolgozását jelentette, de

<sup>1</sup> egyetemi adjunktus ELTE ÁJK, NKE ÁKK

<sup>2</sup> Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés

<sup>3</sup> Vörös Imre: A történelmi alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Jogtudományi Közlöny. LXX. 10. 2016. október, 491-508.

<sup>4</sup> Csúpan néhány munka azok közül, amelyeket a székfoglaló, illetve az annak alapjául szolgáló tanulmány főbb gondolatai érintettek: Balogh Elemér: Alkotmányunk történetisége, kitekintéssel az Alkotmánybíróság judikatúrájára. In: Számadás az Alaptörvényről. (szerk.: Balogh Elemér). Magyar Közlöny Lap- és Közlönykiadó. Budapest, 2016.; Balogh Elemér: Alkotmánybíráskodás a történelmi alkotmány távlatában. In: „Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2014.; Bragyova András: Vázlat a modern alkotmány három ideáltípusáról. In: A világ mi magunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös. hvgorac, Budapest, 2014. 49-50.; Chronowski Nóra-Drinóczi Tímea-Zeller Judit: Túl az alkotmányon... Közjogi Szemle 2010. 4. szám 1-12.; Csink Lóránd-Fröhlich Johanna: Egy alkotmány margójára. Gondolat, Budapest. 2012.; Eckhart Ferenc: Jog- és alkotmánytörténet. Magyar Szemle Társaság. Budapest. 1931. 275-305.; Eckhart Ferenc: A magyar alkotmányfejlődés. Magyar Jogi Szemle. 1931. 5.szám.; Erdélyi László: Az ezeréves magyar alkotmány. Szeged, 1931.; Jakab András: Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. hvgorac. Budapest, 2011.; Jakab András-Fröhlich Johanna: Történelmi alkotmány és kontinuitás az új Alaptörvényben. Közjogi Szemle, 2012. 1. szám. 9-15.; Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. 2. kiadás. Osiris, Budapest. 2007. ; Orbán Endre: Az Alaptörvény paradoxonjai. Átmenetből? Átmenetbe! Közjogi Szemle, 2013. 2. szám 53-56.; Petrétei József: Magyarország alkotmányjoga. Kodifikátor Alapítvány. Pécs. 2013.; Rixer Ádám: A történelmi alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. Jogelméleti Szemle 2011. 3. szám.; Schweitzer Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány. Közjogi Szemle. 2014. 1. szám. 8-17.; Szabó István: A királyi főkegyúri jog a két világháború közötti Magyarországon. IAS, 2010. 1. szám. 103.-117.; Sente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történelmi alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. Közjogi Szemle, 2011. 3. szám. 1.-13.; Sente Zoltán: Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet. 1945-2005. Osiris, Budapest, 2006.; Szmodis Jenő: Sokrétegű alkotmány. Magyar Jog. 2013. 8. szám. 449-458.; Takács Péter: Az államok nevééről. Állam- és Jogtudomány, 2015. 1. szám.; Tilk Péter-Naszladi Georgina: Az Alkotmánybíróságra vonatkozó szabályozás átalakulása 2010 után. In: Jog és politika határán. Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után. hvgorac. Budapest, 2015. (Szerk.: Gárdos-



élvezetesen polemikus, provokatív hangvételű további hozzájárulással is szolgált az évek óta tartó tudományos vitához.

Vörös az elmúlt évek témában releváns irodalmának tiszteletreméltóan alapos feldolgozásával a tőle megszokott határozott kontúrokkal vázolta mindazokat a nehézségeket, amelyeket az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése elméleti és gyakorlati oldalról felvet. Nyilvánvalóvá tette a történeti alkotmány fogalmának *határozatlanságát*, időben való *nyitottságát*, tehát azokat az alapvető kérdéseket, amelyek a történeti alkotmány fejlődésének kezdő- és végpontjára irányulnak. Meggyőzően érvelt amellet is, hogy a történeti alkotmány fogalmán túl legalább ilyen problematikus a „*vívmányok*” kategóriájának megragadása, és konkrét szabályokkal való azonosítása. Miközben ismertette a szakirodalom eltérő álláspontjait, igyekezett meghatározni azokat a főbb irányokat is, amelyek felé a formálódó szakmai *communis opinio* mutat. Előadásában Vörös végül kiemelt figyelmet fordított az alaptörvényi szabályok vívmányokkal „*összhangban*” történő értelmezésének problematikájára.

Az előadás ezen utolsó, ám semmiképpen sem jelentéktelen problémaköre vethet fel leginkább bizonyos jogelméleti, joglogikai és jogdogmatikai kérdéseket, amelyek sikeres és megnyugtató megválaszolására alighanem további kísérletek is szükségesek. Maga Vörös is hangsúlyozta, hogy előadása csupán hozzájárulás egy már folyamatban lévő szakmai vitához, leszögezve azt is, hogy saját álláspontját is a további eszmecserék egyik lehetséges kiindulópontjának tekinti. Jelen írásban tehát néhány olyan mozzanatra összpontosítunk, amelyek az alaptörvényi szabályok és az ún. vívmányok összhangjának kérdésével kapcsolatosak, és amelyek Vörös előadásának hangsúlyos és talán továbbfejtésre érdemes részét képezték. Mindenképpen jelezni kell azonban, hogy Vörös felvetései e körben is különösen probléma-érzékenyek és termékenyítőek. Olyan *kérdésekre* irányítják a figyelmet, amelyekkel mind az elméletnek mind pedig a gyakorlatnak szembe kell néznie, amelyekre ennek is, annak is védhető válaszokat kell kidolgoznia. Ám az e fontos kérdésekre Vörös által adott *válaszok* is különösen figyelemre méltóak, hiszen azok olyan határozott megfogalmazásokat tartalmaznak, amelyek valóban jó, és alkalmas kiindulási alapul szolgálnak a további eszmecseréhez.

Tökéletesen helyesen mutat rá Vörös, hogy „az Alaptörvény történeti jogértelmezési módszerrel való értelmezése csak és *kizárólag a 2011. évi alkotmányozó* feltehető alkotmányozói szándékának kutatását jelentheti, és nem egy másik jogalkotónak, ráadásul különböző, évszázadokra visszamenő jogalkotások-kori jogalkotói szándékát.” Kizárható tehát az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésének olyan interpretációja, amely az alaptörvényi szabályoknak a történeti alkotmány vívmányaival összhangban való értelmezési kötelezettségét egyfajta *történeti értelmezési* kötelezettségként határozná meg. Attól ugyanis, hogy az értelmezés mércéje a *történeti* alkotmányból ered, ettől maga az értelmezés még nem válik *történetivé*. Ahhoz hasonlóan nem válik azzá, mint ahogyan az értelmezés nem válna rendszertanivá önmagában azért, mert az Alaptörvény a maga szabályait a *rendszerelmélet* legújabb vívmányaival összhangban rendelné értelmezni. Ettől függetlenül – amint azt később

---

Orosz Fruzsina-Szente Zoltán.); Trócsányi László és Schanda Balázs (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. Hvg-orac, Budapest, 4. kiadás. 2015. ; Varga Zs. András: Gondolatok Magyarország új alkotmányáról. Iustum Aequum Salutare . 2010. 4. szám 23-27.; Zétényi Zsolt: A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya. Magyarországért Kulturális Egyesület. Budapest, 2009.

talán belátjuk – az Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése által előírt értelmezés valójában leginkább a rendszertani értelmezéshez áll közel.

A történeti értelmezés lehetőségének kizárása után, bizonyos szakirodalmi álláspontok bírálataként, Vörös a következőket hangsúlyozza. „A dogmatikai félreértés abban áll, hogy az alkotmányozó (az R) cikk (3) bek.-ének parancsa nélkül egyébként a jogtörténetben: ezen belül az alkotmányjog-történetben helyet foglaló történeti alkotmányt e parancsal *anyagi jogilag: alkalmazandó tételes jogként* „beemelte” az Alaptörvénybe, de úgy, hogy azt *azonosítja* a történeti jogértelmezés *módszerével*: ez azonban *tévedés*. A történeti alkotmány - ma már nem hatályos – *tételesjogi, anyagi* alkotmányjogi szabályok összessége, a történeti jogértelmezés pedig *módszer*. Tételes, anyagi jogi szabályok jogértelmezési módszerként történő alkalmazása értelmezhetetlen.”<sup>5</sup> Vörös mindehhez hozzáfűzi „a történeti alkotmány figyelembe vételének kötelezettsége pedig szintén nem értelmezési módszer, hanem egy másik tételes-anyagi alkotmányjogi joganyag *párhuzamos alkalmazására* kötelezi a jogalkalmazót, mindenekelőtt az Alkotmánybíróságot.”<sup>6</sup>

Ezen a ponton tételesen vegyük számba Vörös vitathatatlanul helytálló megállapításait:

- 1) az alkotmányozó az R) cikk (3) bekezdéssel valóban nem „emelte be” a történeti alkotmányt az Alaptörvénybe,
- 2) az R) cikk (3) bekezdésében foglalt értelmezési szabály nem azonos a történeti értelmezés módszerével,
- 3) valamely hatályos vagy hatálytalan *szabályanyag* valóban nem tekinthető *módszernek*.

A harmadikként említett ponthoz megjegyzésként talán annyit fűzhetünk hozzá, hogy az alaptörvényi szabályoknak az ún. vívmányokkal való összevetése, a vívmányokkal való összhangban történő értelmezés kötelezettsége a hagyományos értelmezési módszerek közül leginkább talán a *rendszertani értelmezéssel* hozható kapcsolatba. Ez az az értelmezési módszer ugyanis, amelynek alkalmazása során – szemben például a nyelvi, logikai, történeti, teleologikus értelmezéssel – egy normaszöveg lehetséges értelmezését egy olyan tényező befolyásolja, amely maga is a *normarendszeren belül* helyezkedik el. Hangsúlyozandó azonban, hogy az ún. vívmányok normatani besorolása bizonytalan, és feltétlenül további tisztázást igényel.

Kétértelmű azonban Vörösnek az a felvetése, amely „egy másik tételes-anyagi alkotmányjogi joganyag *párhuzamos alkalmazása*”-ról szól. Ezzel ugyanis ezen a ponton egyfelől félig-meddig elismerni látszik, hogy a történeti alkotmány bizonyos rendelkezései az Alaptörvény előírása következtében kvázi feleledtek, másrészt azonban a *párhuzamos alkalmazásra* vonatkozó elgondolás később szinte szükségképpen veti fel Vörös szemléletében a kollízió képzetét, amin keresztül megragadhatóvá igyekszik tenni az ún. vívmányok alkalmazásának problematikáját. Mint írja: „Fordítsunk befejezésül egy kevés figyelmet az eddig elhanyagolt „összhangban kell értelmezni”-kitételekre. Az *összhang* megkövetelése klasszikus kollíziós magánjogi problematikát sejtet: két joganyag közül kell választani. Az *összhang-kifejezés* értelmetlenné teszi a jogértelmezési módszerként, segédelvként történő minősítést, mivel ezzel egyértelművé válik, hogy a nem hatályos és a hatályos anyagi alkotmányjogi szabályok összevetéséről, *párhuzamos, együttes*, ráadásul *összhangban* történő alkalmazásáról van szó.”<sup>7</sup>

Amikor ezen a ponton Vörös kifejezetten *hatálytalan* alkotmányjogi szabályokról szól, gyakorlatilag eliminálja korábbi szövegének azt az értelmezési lehetőségét, ami a „párhuzamos alkalmazás” említése nyomán sejtett fel a történeti alkotmány egyes szabályainak esetleges hatályosságáról. Kérdés azonban, hogy amennyiben a történeti

---

<sup>5</sup> Vörös i. m. 501.

<sup>6</sup> ugyanott

<sup>7</sup> Vörös i. m. 506.

alkotmány szabályai közül valamennyi hatálytalan maradt, akkor milyen alapon lehet szó akár párhuzamos alkalmazásról, akár kollízióról?

Egy korábbi tanulmányunkban úgy fogalmaztunk „Magyarországon létezik egy olyan alkotmányos szabálycsoport, amely magában foglal egyfelől bizonyos történetileg kialakult elveket és szabályokat, másfelől az Alaptörvénynek azt a részét, amely kötelező erőt biztosít az értelmezés során a történeti alkotmány bizonyos részének.”<sup>8</sup> Ugyanitt utalás történt arra is, hogy e szabálycsoport *jogi normaként* való értelmezése további tisztázást igényel.<sup>9</sup> Az alkotmányos történelmi vívmányokról mint sajátos szabálycsoportról tehát legóvatosabban a következők állíthatók:

- 1) A benne foglalt szabályok strukturálisan két részből tevődnek össze: *tartalmukat alapvetően* a történeti alkotmány adja, *kötelező erejüket* pedig az Alaptörvény biztosítja.
- 2) Az alkotmányos történelmi vívmányok nem hagyományos értelemben vett magatartási szabályok, normák komplexumát jelenti, hiszen *nem közvetlen alkalmazásukról* rendelkezik az Alaptörvény, hanem egy, az alkotmányos történelmi vívmányoktól függetlenül meglévő, hatályos, alaptörvényi szabályanyag *értelmezésének* során való érvényre juttatásáról.

Ebből következően az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésével összefüggésben fogalmilag kizárt a kollízió, ugyanis a kollízió során több egymással szembenálló, adott esetben eltérő diszpozíciót tartalmazó norma *versengéséről* van szó. Olyan versengésről, amely az *együttes* alkalmazást *kizárja*. Az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése ezzel szemben éppen azt a terhet rója a jogalkalmazóra, hogy *egyszerre* juttassa érvényre az Alaptörvény egyedi rendelkezéseit, ám ennek során ne kerüljön szembe az alkotmányos történelmi vívmányokkal.

Vörös felvetése abból a ki nem mondott, ám kétséges hipotézisből indul ki, hogy az alaptörvényi rendelkezéseknek minden esetben csak *egyféle értelmezési* lehetőségük van, amelyek aztán *vagy összhangban* vannak az ún. vívmányokkal, *vagy nincsenek*. A helyzet azonban az – amiként arra több mint négyszáz éve Montaigne is figyelmeztetett<sup>10</sup> –, hogy egy szabálynak mindig többféle értelmezési lehetősége van.

Vörös érvelését követve feltehetnénk azt a kérdést is, hogy a Ptk. jóhiszemű joggyakorlásra vonatkozó szabálya és elve vajon kollíziós helyzetben van-e a szerződéses szabadság és a jognyilatkozat-adás szabadságának elvével és szabályával? A válasz nyilvánvalóan nem, hiszen a polgári jog szabályai szerint egyszerre kell figyelemmel lenni mindkét szabályra és elvre. Nem állítható tehát, hogy az a körülmény, hogy a jognyilatkozat megtagadását nem lehet visszaélészerűen gyakorolni, az egyúttal azt jelenti, hogy a szerződéses szabadság elve és szabálya egészében sérelmet szenved, nem alkalmazható. Nem tévesztendő össze ugyanis a több norma együttes alkalmazását *kizáró* kollíziós helyzet, és a több norma együttes alkalmazását *előíró* olyan helyzet, amelyben az egyik norma alkalmazása a másik norma értelmezési lehetőségeit csupán *korlátozza*, de egészében nem zárja ki a másik norma érvényesülését.

Vörös úgy véli, hogy ha az Alaptörvény valamely szabálya *összhangban* van az ún. vívmányokkal, akkor *nincs kollízió*, és az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése ez esetben *semmítmondó*. Hangsúlyozandó azonban, hogy maga a problémafelvetés is megkérdőjelezhető, ugyanis – mivel az R) cikk (3) bekezdése egy meglévő szabály meghatározott irányú *értelmezéséről* és nem egy másik szabállyal való *versengésről* szól – itt eleve nem is lehet szó kollízióról. Tehát nem csupán abban az esetben, ha az ún. vívmányok

<sup>8</sup> Szmodis Jenő: Az alkotmány magja és annak védelme. Jogelméleti Szemle. 2013/2. 156-167. 157.

<sup>9</sup> ugyanott

<sup>10</sup> Mint mondta: „...ugyanannyi a szabadság és mozgás lehetősége a törvények értelmezésében, mint megalkotásukban.” Montaigne: A tapasztalásról. Európa Könyvkiadó. Budapest. 1983. 6.

összhangban vannak valamely alaptörvényi szabállyal, de abban az esetben sem, ha az összhang *nem állapítható* meg.

A lényeg éppen az, hogy az ún. vívmányok nem önállóan alkalmazhatóak, hanem minden esetben csak valamely más alaptörvényi szabály *útján*, annak *közbejöttével*. Ha az alaptörvény valamely szabálya esetleg ellentétben állni látszik az ún. vívmányokkal, a jogalkalmazót ez esetben is az a kötelezettség terheli, hogy igyekezzon az adott szabálynak olyan értelmet tulajdonítani, amely ezt az ellentétet a lehető legjobban áthidalni képes. Ha ez egyáltalán nem lehetséges, vagy az adott alaptörvényi szabály tartalmilag semmilyen kapcsolatba nem hozható az ún. vívmányokkal, úgy elvben (de mint majd látjuk, csak időlegesen) valóban előállhat az a helyzet, hogy az ún. vívmányok jogértelmezés útján való érvényre juttatására nem kerül sor. Ez esetben sem arról van azonban szó, hogy valaminő kollíziós helyzet állt elő, aminek megoldása során el kell vetni a vívmányok figyelembevételét, hanem csupán arról, hogy valamely alaptörvényi szabály értelmezési lehetőségei közül egyetlenegy sem tart logikai vagy tartalmi kapcsolatot az ún. vívmányokkal. Magyarán az adott szabály *alkalmatlan* arra, hogy betöltse azt a *közvetítő szerepet*, amelyen keresztül az ún. vívmányok érvényesülhetnek.

Felmerül a kérdés, hogy ez esetben nem beszélhetünk-e mégis arról, hogy az értelmezendő és alkalmazandó konkrét alaptörvényi szabály – ha nem is az ún. vívmányokat, de – az Alaptörvény R cikk (3) bekezdését megelőzi, lerontja, alkalmazhatatlanná teszi egyfajta kvázi kollíziós helyzetben. A kérdés megválaszolásánál előbb különbséget kell tennünk valamely törvényi *kötelezettség fennállása* és annak *eredményes teljesítése* között. Ha ugyanis az összhang az értelmezendő szabály és az ún. vívmányok között tartalmi vagy logikai okokból nem áll fenn, úgy legfeljebb arról beszélhetünk, hogy a szabály értelmezése során a jogalkalmazó számára objektíve *nem álltak fenn azok a feltételek*, hogy az adott szabályt az ún. vívmányokkal összhangban értelmezze. Az R cikk (3) bekezdés szerint *fennállt* azonban az a *kötelezettsége*, hogy megkísérelje a szabály vívmányokkal összhangban történő értelmezését. Lehetséges tehát egy olyan eset, amelyben mint *eredmény* nem jöhet létre valamely alaptörvényi szabály olyan értelmezése, amely összhangban áll az ún. vívmányokkal, azonban minden esetben vitathatatlanul fennáll a jogalkalmazó azon *kötelezettsége*, hogy a kívánt összhangot az R cikk (3) bekezdése szerint megteremtse. Mivel az alaptörvény R cikk (3) bekezdése olyan kötelezettséget ró a jogalkalmazóra, amely alól e szabály felmentést nem ad, ezért nem lehet szó arról sem, hogy az R cikk (3) bekezdésének alkalmazása valaminő kollíziós helyzetben vagy azon kívül mellőzhető volna.

További, igencsak érdekes kérdést vet fel az, hogy mi a teendő abban az esetben, ha valamely alaptörvényi szabálynak nem tulajdonítható olyan értelmezés, amely összhangban van az ún. vívmányokkal. Tekintettel arra, hogy a jog *alkalmazását* meg kell, hogy előzze a jog *értelmezése*, egy, az Alaptörvény R cikk (3) bekezdésében eleve meghatározott *értelmezési eredmény* megjelésének *hiánya* igencsak nagy problémákat vethet fel a jogalkalmazásban. Megfelelő, az Alaptörvényben előre meghatározott irányú jogértelmezés hiányában ugyanis fogalmilag kizártnak tekinthető bárminemű jogalkalmazás.

A problémát különösen bonyolulttá teszi, hogy – mint érintettük – a történelmi vívmányokkal összhangban lévő értelmezési eredmény legalább *két okból* is hiányozhat. Egyrészt azért, mert az alkalmazandó szabály kifejezetten *szemben áll* az ún. vívmányokkal, másrészt azért, mert *semminemű tartalmi kapcsolatot* nem tart fenn azokkal. Az előbbi esetben kifejezetten megnyugtató és a *jogállamiságot erősítő* következménynek tekinthető, ha *elmarad a jogalkalmazás*, tehát egy olyan szabály alkalmazása, amelynek kizárólag olyan értelmezési lehetőségei kínálóznak, amelyek élesen szemben állnak az ún. vívmányokkal. A második eset lényegesen problematikusabb, hiszen az Alaptörvény tartalmazhat és tartalmaz is számos olyan rendelkezést, amelyek ugyan nem ellenkeznek az ún. vívmányokkal, de – például az eltérő szabályozási tárgy okán – kifejezetten *nincsenek is velük összhangban*.

Ekkor a jogalkalmazás elmaradása kizárólag *jogbizonytalanságot* eredményez. Ezt az esetet azonban éppen az R cikk (3) bekezdése megfelelően küszöböli ki, akként rendelkezve, hogy az Alaptörvény rendelkezéseit azok *céljával* összhangban kell értelmezni. Mivel az Alaptörvényben deklarált jogállamiság céljával ellentétes lenne a jogbizonytalanság előidézése – például az olyan alaptörvényi szabályok alkalmazásának mellőzésével, amelyek nem ellenkeznek, de kifejezett kapcsolatot sem mutatnak az ún. vívmányokkal –, ezért aligha védhető egy olyan álláspont, amely a vívmányokkal nem ellenkező, de azokkal kapcsolatba sem hozható normák alkalmazásának mellőzését javasolná.

Vörös – mint említettük – úgy véli, ha egy alaptörvényi szabály és a vívmányok között az összhang fennáll, akkor *nincs kollíziós helyzet*, és *semmitmondó* a vívmányokra történő utalás. Mint ugyancsak említettük, eleve vitatható az R cikk (3) bekezdésének alkalmazásában a kollíziós helyzet felvetése, hiszen nem *egymást kizáró* szabályok versenyéről van itt szó, hanem szabályok *együttes* alkalmazásáról. Vörös nézete szerint „Ha viszont nem áll fenn az összhang, akkor ennek deklarálása *felesleges*, mivel azt úgysem minősíthetné az Alkotmánybíróság vívmánynak, hiszen ezzel lerontaná az Alaptörvény hatályát.”<sup>11</sup> Vörös tehát úgy véli, amennyiben az értelmezendő szabály és a vívmány között az összhang nem áll fenn, ezt az Alkotmánybíróság *elhallgatja, nem deklarálja*. Ezt pedig úgy éri el, hogy a vívmányokat rostálja az Alaptörvény szabályai alapján, nem pedig megfordítva. Amint kissé később fogalmaz: „az Alkotmánybíróság de facto nem az Alaptörvényt értelmezi a történeti alkotmánnyal összhangban, hanem szelektál a történeti alkotmány – egyébként nem hatályos – tételes jogi szabályai között azzal a céllal, hogy megállapítsa: annak szabálya összhangban van-e az Alaptörvénnyel.”<sup>12</sup> Vörös egy helytelen és kétségtelenül lehetséges alkotmánybíróági magatartásról ír, ebből azonban távolról sem következik, hogy az Alkotmánybíróság számára *ne volna nyitva az az út is*, amelyet fentebb vázoltunk, és ami valóban megfelel az Alaptörvény rendelkezéseinek és céljainak.

Hangsúlyoznunk szükséges, hogy amennyiben egy alaptörvényi szabály lehetséges értelmezései közül egyesek *összhangban* vannak az ún. vívmányokkal, míg e szabálynak egy vagy több értelmezési lehetősége *nincs összhangban* az ún. vívmányokkal, úgy ez azt jelenti, hogy a vívmányokkal *összhangban nem lévő* értelmezési lehetőségek jogalkalmazás útján való érvényre juttatása *tilalmazott*. Ez egyúttal egy olyan eset, amelyik *alesete* a Vörös által említett első számú esetkörnek, nevezetesen annak, amikor az alaptörvényi szabályok értelmezési lehetőségei – legalább részben – *összhangot mutatnak* az ún. vívmányokkal. Vörös azonban megkérdőjelezhető módon a dolgot merőben *bináris* rendszerben ábrázolva úgy állítja be, hogy az értelmezendő szabály *vagy* összhangban van az ún. vívmányokkal *vagy* nincs. Ebből a vitatható premisszából vonja le azt az egyébként logikus, de kétes következtetést, hogy mindazon esetben, amikor a szabály és a vívmányok között *összhang van*, a vívmányokra való utalás *semmitmondó*. E körben tehát Vörös figyelmen kívül hagyni látszik azt az igencsak életszerű lehetőséget, hogy egy szabálynak *többféle* értelmezési lehetősége is adódhat, amely lehetőségek közül egyesek *ellentétesek* valamely szemponttal, értékkel, jelen esetben az ún. vívmányokkal, míg mások *nem*. Ha azonban valamely szabálynak többféle értelmezési lehetősége van, eleve nem lehet semmitmondó megadni egy olyan értékelési szempontot, ami alkalmas lehet az értelmezési lehetőségek közötti szelektálásra. Az ún. vívmányokat, mint értékelési szempontot aligha lehet azonban szelektálásra alkalmatlannak minősíteni, hiszen nyilvánvaló, hogy *nem minden esetben* áll elő olyan helyzet, amelyben egy szabály *valamennyi* értelmezési lehetősége kiállja e szempont alkalmazásának próbáját.

Vörösnek feltétlenül igaza van abban, hogy szelektálásra alkalmatlan szelekciós szempontot megadni semmitmondó és értéktelen. Ilyen hasznavehetetlen szelektálási

---

<sup>11</sup> Vörös i. m. 507.

<sup>12</sup> ugyanott

szempont lehetne például az a rendelkezés, hogy „a nyelvi formában ki nem fejezhető értelmezési lehetőségek kizártak”, hiszen ahhoz, hogy megállapítsuk azt, hogy egyáltalán értelmezési lehetőséggel állunk-e szemben, azt előbb nyelvi formában ki kell fejeznünk. Az ún. vívmányok értékelési szempontként való megadása azonban nem ilyen, tautologikus jellegű, semmitmondó értékelési szempont, még akkor sem, ha a vívmányok körének meghatározása valóban *problematicus*. A szempont közelebbi meghatározásának *problematicus* jellegét azonban a szempont *semmit mondásával* azonosítani legalábbis pontatlanság.

Vörös a másik esetkörüre vonatkozóan is markáns ítéletet fogalmaz meg. Álláspontja szerint, ha a szabály és az ún. vívmányok között „nem áll fenn az összhang, akkor ennek deklarálása *felesleges*, mivel azt úgysem minősíthetné az Alkotmánybíróság vívmánynak, hiszen ezzel lerontaná az Alaptörvény hatályát.”<sup>13</sup> Vörös tehát itt eleve elveti annak lehetőségét, hogy az Alkotmánybíróság képes lehet felismerni valamely alkotmányos történelmi *vívmányt*, és egyúttal megállapítani azt is, hogy valamely alaptörvényi szabálynak *nincsen* e vívmánnyal összhangban lévő értelmezése. Álláspontját azzal támasztja alá, hogy az Alkotmánybíróság ilyen magatartással *lerontaná* az Alaptörvény hatályát. Merőben jogszociológiai oldalról szemlélve a dolgot, Vörös itt olyan veszélyről ír, amelyet alábecsülni nem célszerű. Fennállhat tehát annak a veszélye, hogy az Alkotmánybíróság tartózkodik attól, hogy valóban a szabályt mérje a vívmányokhoz. Az a felvetés azonban, hogy a szabály és a vívmányok ellentétének megállapítása az Alkotmánybíróság részéről az Alaptörvény hatályát rontaná le, igencsak kétséges. Dogmatikai oldalról azt szükséges hangsúlyozni, hogy ilyen esetben nem lehet szó arról, hogy maga az Alkotmánybíróság rontja le az Alaptörvény hatályát, hanem sokkal inkább arról, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény R cikk (3) bekezdésében írott kötelezettségének megfelelően eljárva *megállapít* valamit. Azt nevezetesen, hogy az adott szabály lehetséges értelmezési lehetőségeinek egyike sincs összhangban az ún. vívmányokkal.

A dolgot problematikusá teszi, hogy az Alkotmánybíróság magának az Alaptörvénynek a szövegét csupán igen szűk körben vizsgálhatja. Az Alaptörvény szerint „Az Alkotmánybíróság az Alaptörvényt és az Alaptörvény módosítását csak a megalkotására és kihirdetésére vonatkozó, az Alaptörvényben foglalt eljárási követelmények tekintetében vizsgálhatja felül.”<sup>14</sup> Arra tehát az Alkotmánybíróságnak nincsen lehetősége, hogy valamely alaptörvényi szabály értelmezési lehetőségeiről, és ezen értelmezési lehetőségeknek az ún. vívmányokkal való összhangjáról önmagában, tehát valamely konkrét ügytől függetlenül véleményt nyilvánítson. Ez azonban nem képezheti akadályát annak, hogy az alacsonyabb szintű jogforrások, így már a törvények alkotmányossági vizsgálata során az azokban foglalt rendelkezéseket egybevesse az Alaptörvény szabályaival és azok értelmével. Az Alkotmánybíróságról szóló törvény szerint „Az Országgyűlés vagy annak állandó bizottsága, a köztársasági elnök, a Kormány, illetve az alapvető jogok biztosa indítványára az Alkotmánybíróság az Alaptörvény rendelkezését konkrét alkotmányjogi problémával összefüggésben értelmezi, ha az értelmezés közvetlenül levezethető az Alaptörvényből.”<sup>15</sup> Magyarán, ha valamely törvény olyan alaptörvényi szabályon nyugszik, amelynek *nincs olyan értelmezési lehetősége*, mely összhangban volna az ún. vívmányokkal, akkor a konkrét normakontroll során az Alkotmánybíróságnak joga és kötelessége ennek az összhangnak a hiányára rámutatni. Jeleznie kell egyúttal azt is, hogy törvényalkotás az alaptörvény viszonylatában olyan *különleges jogalkalmazás*, amelynek minden vonatkozásban meg kell felelnie az alaptörvényi rendelkezéseknek. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az Alkotmánybíróságnak meg kell semmisítenie mindazokat a jogszabályokat, amelyek

<sup>13</sup> ugyanott

<sup>14</sup> Alaptörvény 24. cikk (5) bekezdés

<sup>15</sup> 2011. évi CLI. törvény 38. § (1) bekezdése

- 1) kifejezetten ellentétesek az Alaptörvény rendelkezéseivel,
- 2) az Alaptörvény valamely szabályának olyan értelmezésén alapulnak, amely nincs összhangban az ún. vívmányokkal,
- 3) az Alaptörvény olyan rendelkezésén alapulnak, amelynek egyáltalán nincs olyan értelmezési lehetősége, amely összhangban lenne a történelmi vívmányokkal.

Mindez a lehetőség pedig abból a korábban jelzett evidenciából adódik, hogy a *jogalkalmazást* minden esetben megelőzi a *jogértelmezés*, a jogalkalmazásnak a jogértelmezésen kell nyugodnia. *Tilalmazott* jogértelmezési eredményen azonban *legitim módon nem nyugodhat* jogalkalmazás, így olyan jogszabályalkotás sem, amely az Alaptörvény relációjában végrehajtási, jogalkalmazási jellegű.

Aligha kell elfogadnunk tehát Vörös feltétlenül szellemes, de keserű okfejtését és annak végkövetkeztetését, hogy a történelmi alkotmány vívmányai mint értelmezési szempontok, mércék *semmitmondóak* vagy *feleslegesek*. Sokkal inkább meg kell látnunk a bennük rejlő lehetőségeket, amelyek hatékony eszközei lehetnek a jogállamiság erősítésének. Ha az eszköz kezelése nehéz, akkor inkább tanulmányozzuk a vele való bánás művészetét, mintsem lomtárba vessük magát az eszközt. Ha azonban Vörös professzor arra hívta fel a figyelmet, hogy ez a fegyver *kétélű*, úgy igaza van. De minden fegyver az.

**Áttekintés Vaszilij Alekszejevics Maklakov (1869-1957), a politikus, diplomata és ókortörténész munkásságáról**

*1. Politikai, közéleti pálya*

Rövid áttekintésünket Vaszilij Alekszejevics Maklakov (1869-1957) politikai és diplomáciai szolgálatban töltött, ma már kevésbé ismert pályájának rövid bemutatásával kezdjük. A politikus, magas rangú diplomata és jeles ókortörténész, a klasszikus (görög-római) antikvitás jeles ismerője és kutatója igen változatos életpályájának áttekintését halálának közelgő hetvenedik évfordulója is aktuálissá teszi.

II. Miklós cár (1894-1917) a Negyedik Állami Dumát (oroszul: Goszudarsztvennaja Duma) 1917. március 12-én Mogiljevben (jelenleg Fehéroroszországban, azaz Bjeloruszsiában található Mogiljev), az orosz birodalmi (cári) hadsereg főhadiszállásán (oroszul: sztavka) oszlatta fel. II. Miklós 1917. március 15-én mondott le a trónról, sajátos módon kétszer is, mégpedig ugyanazon a napon.

Vaszilij Alekszejevics Maklakov politikai pályának bemutatása kapcsán fontos megemlíteni, hogy Alekszandr Fjodorovics Kerenszkijt 1917. március 15-én nevezték ki a kormány (Ideiglenes Kormány, oroszul: vremenneje pravityelsztvo) igazságügyi miniszterévé. A kormány az Alkotmányos Demokrata Párt, azaz (másként, rövidített formában) Kadet Párt („alkotmányos demokraták” – oroszul: konsztitucionnűje demokratü) és a Georgij Jevgenyevics Lvov herceg (oroszul: knjaz) (1861-1925) vezette Oktobrista Párt („alkotmányos monarchista” – oroszul: „oktobrisztü”) képviselőiből, híveiből állt.

1917 márciusában az Ideiglenes Kormány igazságügyi miniszteri posztjára Vaszilij Alekszejevics Maklakov, aki egy évtizeddel korábban a kadet párt tagjaként, 1907-ben Moszkva város képviselőjében a második Állami Duma képviselője lett, volt a másik komoly eséllyel rendelkező jelölt. Vaszilij A. Maklakov végül az Ideiglenes Kormány mellett működő, tanácsadó-funkciót betöltő, tényleges hatáskörrel nem rendelkező jogi bizottság (oroszul: jurigycicseszkij komityet) tagja lett. Komoly szerepet vállalt Maklakov az Alkotmányozó Nemzetgyűlés előkészítésében is, amelynek tagjául választották.

1917 októberében – néhány héttel a bolsevik hatalom-átvételt megelőzően – Maklakov Oroszország párizsi nagykövete lett, mely funkciót nyolc éven át, 1925-ig töltötte be. Franciaország ugyanis ebben az évben, 1925-ben ismerte el a Szovjetuniót és létesített vele diplomáciai kapcsolatot.

Vaszilij A. Maklakov 1957-ben a Németországi Szövetségi Köztársaságban (NSZK), Badenben hunyt el. Említést érdemel, hogy Vaszilij A. Maklakov testvére volt Nyikolaj Alekszejevics Maklakovnak (1871-1918), aki 1912 és 1915 között a cári kormány (pravityelsztvo) igazságügyi miniszteri (minyisztr jusztyicii) fontos pozícióját töltötte be.

*2. Tudományos, kutatói tevékenység, munkásság*

Vaszilij Alekszejevics Maklakov Moszkvában, a Moszkvai Állami (Cári) Egyetemen (oroszul: Imperatorszkij Unyiverszityet) – ma a Lomonoszov nevet viselő állami egyetem – végezte tanulmányait. Sir Paul (oroszul: Pavel Gavrilovics) Vinogradoff (1854-1925), a jurisprudence és a középkori jogtörténet nemzetközi híró művelőjének, aki – többek között – a „Roman Law in Medieval Europe” és a két kötetben (1920-ban és 1922-ben) közzétett „Outlines in Historical Jurisprudence” szerzőjének volt jeles tanítványa. Említést érdemel,

---

<sup>1</sup> Egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) rendes tagja, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest), Állam- és Jogtudományi Kar, E-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu



hogy Paul Vinogradoff, miután politikai okból, hasonlóan tanítványához, Maklakovhoz, a cári Oroszország elhagyására kényszerült, 1903-ban az oxfordi egyetem professzora lett (Corpus professor of jurisprudence).

Vaszilij A. Maklakov doktori értekezésének tárgya az ókori (városállam, polisz) Athén politikai intézményrendszere volt. V. A. Maklakov az ókortudomány jeles, a maga korában ismert, komoly nemzetközi elismertséggel, presztízzsel rendelkező művelője, több, ma is tudományos értékkel rendelkező, bár sajnálatos módon jobbára már „elfeledett” könyv, monográfia, tanulmány és recenzió szerzője volt.

*Fontos, kutatásra váró feladat nézetünk szerint Vaszilij Alekszejevics Maklakov jelentős, a római jog – érvényes ez elsősorban a római közjogra (ius publicum) – vonatkozásában is relevanciával rendelkező tudományos munkásságának – az orosz nyelv legalább passzív ismeretét feltételező – megismerése és megismertetése.*

#### *Felhasznált irodalom (Bibliográfia)*

V. A. Maklakov: Pervaja Goszudarsztvennaja Duma: Voszpominanyija szovremennyika. (saját kiadás) 1939.

V. A. Maklakov: Iz voszpominanyij. New York (City), 1954.

E. J. Simmons: Two Types of Russian Liberalism: Maklakov and Miliukov. In: Continuity and Change in Russian and Soviet Thought. Harvard University Press, 1955. pp. 129-143.

V. A. Maklakov: The First State Duma: Contemporary Reminiscences. Indiana University Press, Blomington, 1964.

M. Hildermeier: Die sozialrevolutionäre Partei Russlands. Agrarsozialismus und Modernismus im Zarenreich. Köln, 1978.

M. Hildermeier: The Russian Social Revolutionary Party before the First World War. New York, 2000.

R. H. Johnston: New Mecca, New Babylon: Paris and the Russian Exiles, 1920-1945. McGill – Queens’s Press, 1988.

J. E. Hassell: Russian Refugees in France and the United States between the World Wars. Diane, 1991.

A. Kröner: The Debate between Miliukov and Maklakov on the Chances for Russian Liberalism. Revolutionary Russia 7 (1994) pp. 239-271.

G. Hamza: Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition. Budapest, 2009. pp. 525-526.

G. Hamza: Origine e sviluppo degli ordinamenti giusprivatistici in base alla tradizione del diritto romano. Santiago de Compostela, 2013. pp. 469-466.